

DE LA NAȘTERE LA MOARTE

**Rituri domestice și alte comportamente rituale
contextualizate din județul Arad**

Centrul Cultural Județean Arad

dr. Elena Rodica Colta

DE LA NAȘTERE LA MOARTE

**Rituri domestice și alte comportamente rituale
contextualizate din județul Arad**

**Editura Etnologică
București, 2015**

Editura Etnologică
www.etnologica.ro

Editor coordonator: Emil Țîrcomnicu
Colecția de Etnologie

Editura Etnologică este acreditată CNCS, categoria B,
domeniul *Istorie și studii culturale*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COLTA, RODICA

**De la naștere la moarte : rituri domestice și alte
comportamente rituale contextualizate din județul Arad / Colta**

Rodica Elena. - București : Editura Etnologică, 2015

Conține bibliografie

ISBN 978-973-8920-96-5

39(498-35 Arad)

Coperta I: Nuntă în Țara Hălmagiului, 1933

SUMAR

Cuvânt înainte	7
Câteva preliminarii teoretice	11
Omul sub semnul riturilor	11
Magia ca gândire primordială	13
Puterea simbolului	14
Circumscrierea spațială și temporară a ritualizărilor	15
Lumea țărănească ca spațiu în care se întâmplă toate	15
Timpul după țăranul român	18
Imaginea omului în lumea satului	20
Nașterea	21
Procreația	21
Sterilitatea	24
Graviditatea	25
Pierderea sarcinii	29
Practici și rituri de la venirea pe lume până la botez	30
Botezul	52
Pruncia	60
Rituri și interdicții în primul an de viață	60
Rituri după vârsta de un an	61
Proba de abilitate de la șapte ani	64
Reguli în familie, norme etice pentru copii	65
Praguri în viața de creștin a copiilor	66
Înfăteșirea sau însurășirea	69
Fecioria și fetia	72
Practici de inițiere și de agregare	72
Rituri de vârstă menite să asigure trecerea într-o altă condiție biologică și socială	79
Practici premaritale și vrăji	84
Ocazii și strategii de cunoaștere și îndrăgostire	96
Pedepsirea excesului, păcatului sau a neîmplinirii rostului	104

Căsătoria	106
Gramatica căsătoriei	106
Nunta din bătrâni	108
Ceremonialul nunții pas cu pas	109
Nunta propriu-zisă	140
Fuga sau furtul fetei	205
Vârsta maturității	206
Moartea, înmormântarea și cultul morților	207
Moartea	209
„Ars morendi” în societățile tradiționale	210
Mortul nenunțit sau moartea înainte de vreme	255
Strigoiul sau moartea nefirească	260
Cultul morților	267
Concluzii	276
Mic repertoriu folcloric zonal din ciclul familial	278
Glosar	324
Bibliografie	330

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea aceasta, focalizată, după cum indică și titlul, pe oameni și sate din județul Arad, își propune o călătorie în ceea ce am numit *timpul omului*, adică parcursul timpului petrecut de om pe pământ, de la naștere până la moarte, înțeles, de vechile societăți, ca având un început și un sfârșit, care înseamnă, implicit, un început în lumea de dincolo. Prima inspirație a pruncului intrat în lumea albă cu capul și ultima expirație a celui ce pornește, cu picioarele înainte, pe calea fără întoarcere, închide un cerc temporal, o viață, care se reia, potrivit gândirii populare la nesfârșit.

Mulțimea de temeri legate de obstacolele presărate în derularea firului vieții, frica generată de necunoscutul de *aici* și de *dincolo*, credința că există forțe potrivnice destinului uman l-a determinat pe om să apeleze la forțe benefice, care să-l apere.

Societățile arhaice și cele tradiționale consideră viața ca un „*dar al lui Dumnezeu*”, perceput ca un „*timp dat*”, aici pe pământ. Tot ce se întâmplă în viața unui om se întâmplă într-un spațiu și el determinat, fie că este vorba de lumea mare, fie că se desfășoară în lumea mică a casei.

Timpul omului pe pământ este valorizat și prezintă anumite discontinuități, clase de vârstă, praguri, adică un parcurs codificat, care se desfășoară parțial și azi conform unui scenariu arhaic ritualizat. Prin aceste practici rituale se urmărește trecerea cu bine a tuturor „*încercărilor*” pământești și, în final, asigurarea unui loc fericit în viața de dincolo.

Pe lângă riturile de prag, timpul petrecut în lumea albă este marcat și de rituri mărunte de vârstă sau de norme etice integratoare în comunitate. În concepția tradițională despre lume, fiecare om are locul său adică satul său, familia și comunitatea sa. În această lume, închisă de hotarul satului și prin urmare sigură, viața omului trebuia să se desfășoare în armonie (cu sine, cu semenii săi, cu universul). Totul se făcea după o anumită „*rânduială*”, cunoscută și transmisă, pe durată lungă, de la o generație la alta.

Riturile, săvârșite pe parcursul unei vieți, pe care Marcel Maus le numea *culte domestice*, coboară în timp până în secolul al III-lea î.e.n., în vremea când a fost elaborat *manualul de rit domestic sanscrit*, ce includea ritualurile nașterii, ale inițierii, ale nunții și ale morții.

Comportamentele rituale, menite să refacă scenarii și gesturi arhetipale, au fost determinate de nevoia omului arhaic de integrare în cosmos.

Viața omului este un parcurs. Începutului de viață, îi urmează trecerea la pruncie, care este floarea vieții, la adolescență, vremea în care se leagă apucăturile bune și rele, la feciorie și fetie, apoi la căsătorie, adică la viața de oameni așezați la casa lor și, în final, la moarte, toate marcate de rituri speciale, de prag, fiindcă se credea că la fiecare vârstă individul devine alt om și că nimeni nu poate să rămână într-un stadiu depășit biologic.¹

Totuși, în această succesiune, momentele cheie ale existenței rămân nașterea, căsătoria și moartea, ultimele două, fiind vorba și de viața comunității, consumându-se prin participare colectivă, sub forma unor ceremonii de grup.

Dintre cele trei momente esențiale, nașterea și moartea constituie o taină pentru omul care le trece (le trăiește).

Prezentând practici, credințe și rituri conservate încă parțial de memoria culturală locală, cartea reconstituie implicit, din nevoia de a conserva, experiența unor oameni dispăruți și a unor sate azi în schimbare.

Deritualizările și desemantizările, pierderile, în ultimii 70 de ani, a unor părți din scenariile arhaice, datorate în mare parte modernității și schimbărilor apărute în universul rural, ne-a obligat, în condițiile în care bătrânii de azi s-au născut în timpul comunizării României, să utilizăm (ce-i drept cu prudență), pentru a ne apropia de ceea ce Narcisa Știucă numea „o *invarianta etnologică*”², și unele surse editate, în care amintirea practicilor, a credințelor și mai ales a riturilor verbale este mai completă. În felul acesta, știm cum a fost.

Pe de altă parte, chiar diluate, cum apar la o comparație cu alte teritorii românești, riturile domestice atestate în județul Arad, înscrie zona Aradului pe hărțile etnografice ale obiceiurilor românești din ciclul familial³, completând imaginea de ansamblu a modului românesc de trăire a vieții.

¹ Arnold Van Geenep, *Rituri de trecere*, Ed. Polirom, Iași, 1998.

² Narcisa Alexandra Știucă, *În pragul lumii albe*, București, 2001, p. 6.

³ *Atlasul etnografic român. Volumul V, Sărbători, obiceiuri, mitologie*, coord. Ion Ghinoiu, Editura Academiei Române, București, 2013.

În sfârșit, cu toate că ancheta a vizat în primul rând comunitățile tradiționale românești din județul Arad, am avut în vedere, de fiecare dată, pentru posibile comparații, o arie culturală mai largă, ce înglobează, atât comunitățile românești din zonele învecinate (moți, bănățeni, bihoreni, români din Ungaria și Serbia), cât și alte populații din acest areal (germani, maghiari, slovaci, sârbi), care conviețuiesc, de peste trei sute de ani, cu românii.

În felul acesta, citind cartea, constatăm cu ușurință, că există o sumă de practici rituale și credințe comune sau similare, semn că, modul locuitorului din această parte de lume, de a gândi, percepe și trăi viața, a fost în trecut, indiferent de etnie, unul unitar.

Chiar dacă felul de abordare a subiectului le poate părea antropologilor postmoderni de azi, romantic, „de sfârșit de secol XIX-lea”, mitologizant, în stilul urmașilor lui Petru Caraman sau „*déjà vu*”, un asemenea demers a fost necesar, în condițiile în care, în satele din județ uitarea și schimbarea șterge, cu fiecare an, urmele unei culturii tradiționale despre care s-a scris prea puțin. Or, ca să știm *cum am gândit și ce am făcut*, în condițiile în care arhiva folclorică zonală este din păcate lacunară, am considerat această carte de sinteză utilă, ca orice lucru care completează o pată albă.

Autoarea

CÂTEVA PRELIMINARII TEORETICE

Omul sub semnul riturilor

Existența omului tradițional a fost una ritualizată. În acest sens, referindu-se la tabuuri, Mery Douglas în cartea sa *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo* (1966) remarcă: „*Animal social, omul este un animal ritual. Suprimați o anumită formă a ritului și el va reapărea sub o alta, cu o atât mai mare vigoare, cu cât interacțiunea socială e mai intensă*”.⁴

Procesul ritualic, caracterizat prin primatul ordinii și al măsurii, conduce indivizii și, prin extensie, comunitățile, la o stabilitate, la echilibru.⁵

Desfășurarea acestui proces ritualic se face în anumite condiții. Există un dispozitiv material (un spațiu și un decor) și un context, în care acțiunea are eficacitate simbolică, fiindcă tot ce se întâmplă în procesul ritualic este înțeles „la modul simbolic”.

Încercând a căuta originea cuvântului rit, care controlează, în cazul temei noastre, existența omului, trebuie să spunem că termenul își are originea în rădăcina indo-europeană vedică *rta*, ce trimite la originea cosmică, la ordinea raporturilor dintre zei și oameni și la ordinea umană. Mai aproape, cuvântul latinesc *ritus* denumește ceea ce este rânduit, ceea ce trebuie făcut.⁶ Riturile sunt, prin urmare, acte prescrise prin tradiție, care nu sunt eficiente prin ele însele, decât în măsura în care pun în joc o energie misterioasă.

După o altă definiție, formulată de Pascal Lardellier, ritul ar fi într-o oarecare măsură, un „*pod simbolic*” aruncat între temerile arhetipice și reprezentările lor obiective, din punct de vedere social, în practici puse în scenă, „jucate” și, astfel, *simbolizate*.⁷ Ritul este prin urmare un canal, care conține, prin medierea sa simbolică și, mai ales, normativă, toate formele de dezordine.⁸ El vizează introducerea unui sens față de hazard și pericolele din viață. Prin el se transmite o

⁴ Mery Douglas, *De la souillure. Essais sur les notions de pollution et de tabou*, F. Maspero, Paris, 1971.

⁵ Pascal Lardellier, *Teoria legăturii ritualice. Antropologie și comunicare*, Editura Tritonic, București, 2003, p. 69.

⁶ Émile Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indoeuropéennes*, Minuit, Paris, 1969.

⁷ Pascal Lardellier, op.cit., p. 67.

⁸ Ibidem, p. 69.

cunoaștere încorporată cultural, pe care indivizii au intuiția sau chiar conștiința că o împărtășesc, în timpul ritului, cu generațiile care le-au precedat sau cu aceea care o trăiesc în același timp cu ei, dar altundeva. Prin caracterul său imuabil, ritul este „prezentul trecutului”.

În încercarea de clasificare a riturilor, Mauss deosebește *rituri pozitive* (de acțiune participativă), *rituri negative* adică tabuuri (care interzic contactul cu forțele primejdioase). La acestea Durkheim adaugă *riturile de purificare*, menite să curețe sau să prevină o impuritate contagioasă, *riturile apotropaice*, adică practici de apărare împotriva spiritelor rele și *riturile de tămăduire*⁹ etc.

Van Gennep, în cartea sa *Riturile de trecere*, se referă la riturile ce marchează viața omului și anume la *riturile de poartă și de prag, de ospitalitate, de adopție, de sarcină și naștere, de copilărie, de pubertate, de inițiere* etc., care, după el, conțin trei secvențe: separarea, limita, agregarea.

Aceste trei secvențe se succed în toate momentele semnificative, de la sarcină până la înmormântare.

Fiecare schimbare de stare, de statut se caracterizează prin turbulențe, prin incertitudini, încât riturile de trecere sau de instituire răspund acestei dezordini prin aceea că permit schimbul într-o serialitate relativă.¹⁰

Sintetizând, în toate etapele importante ale vieții, are loc o schimbarea radicală de regim ontologic și de statut social care necesită inițiere, ritualizare.

Însă, trebuie să spunem că, în ciuda clasificărilor vehiculate de antropologii menționați, în cadrul unui ritual, alături de riturile distincte, ușor de identificat, există și amestecuri, suprapuneri, fiindcă, de pildă, întotdeauna despărțirea de un grup înseamnă implicit agregarea în altul.¹¹

Încercând o definiție, putem spune, citându-i pe N. Panea și M. Fifor, că actul ritual este o formă de dramatizare a trecutului și o activitate de reglare în interiorul și în exteriorul grupului, ce se realizează prin intermediul unor actanți rituali.¹²

Cât privește modulul de derulare, un ritual este compus din mai multe *rituri*, fiecare secvență rituală comportând *riteme* iar ritemele

⁹ Claude Rivière, *Socio-antropologia religiilor*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 87.

¹⁰ Pascal Lardellier, op.cit., p. 68-69.

¹¹ Claude Rivière, op.cit, p. 88.

¹² Nicolae Panea, Mihai Fifor, *Cartea românească a morții*, Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți, Drobeta Turnu Severin, 1998, p. 72.

motive (sensul de desfășurare a mișcării, numărul, așezarea performerilor în spațiul de performare etc.).

Privind lucrurile global, din perspectiva lui Levi-Strauss, ritualul, ca sumă a riturilor, încearcă să asigure *continuitatea trăitului*, el răspunzând modului în care omul își gândește lumea.¹³

Din acest punct de vedere, chiar dacă în societățile de azi, „ritualul pare să nu mai aibă nimic de-a face cu sacrul, el fiind puternic desemantizat, finalitatea sa continuă să rămână scoaterea individului din cadrul cotidian desacralizat și transpunerea sa într-o stare rituală, mai mult sau mai puțin conștientizată”¹⁴.

Cât privește funcțiile diferitelor rituri, ele pot fi integrative, ordonatoare¹⁵ etc.

O analiză completă a tuturor funcțiilor îndeplinite de un rit reprezintă, de cele mai multe ori, o analiză de tip diacronic, care, pornind de la funcțiile sale inițiale, semnificative, inventariază de fapt involuția unor funcții până la formele desemantizate de tip divertisment.

În anchetele actuale de teren, în general, cercetarea urmărește să surprindă stadiul actual de evoluție al unui rit, cu toate particularitățile sale, fără a mai face referire la funcțiile sale originare.

Magia ca gândire primordială

Numeroși antropologi au văzut în magie o *preștiință* (James Frazer) sau o „*știință înaintea științei*”. La fel ca și știința, magia încearcă să transforme lumea.

Magia este însă și o modalitate de a face față unei situații de impas sau primejdioase, pentru care nu se găsește o soluție eficace, o modalitate de înțelegere de către om a lumii, a spațiului și a timpului.

Predominanța riturilor magice în culturile primitive și în cele tradiționale confirmă această ipoteză.

După Marcel Mauss, ritualurile magice sunt ilicite, performerul se izolează de public, gesturile sale sunt ascunse, cuvintele neclare. Antropologul francez explică plasarea femeii în magie prin excluderea ei din cultele oficiale.¹⁶

¹³ Martine Segalen, *Etnologie. Concepte și arii culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002, p. 64.

¹⁴ Mihai Fîfor, *Comunicare, ritual, ritualizare*, în *Symposia. Caiete de Etnologie și Antropologie*, Nr. 1/ 2002, p. 88.

¹⁵ Ordinea este esențială în îndeplinirea ritului, o eroare, o omisiune sau variație în lanțul operațiilor fiind suficiente ca să determine eșecul.

¹⁶ Jean Servier, *Magia*, Editura Institutului European, Iași, 2001, p. 45-47.

Focalizând pe gândirea omului primitiv și în continuare pe gândirea omului societăților tradiționale, descoperim o altă logică, potrivit căreia tehnicile materiei se amestecă cu tehnicile Invizibilului, ce unesc omul cu Principiul primordial, unicul model al multiplelor reprezentări. Baza întregii înțelegeri a lumii are loc într-un ansamblu mai vast decât cel atribuit științei experimentale și observației.

Magia se sprijină pe sincronism ca principiu al înlănțuirii cauzale. Operațiunea magică scapă timpului, duratei, materiei, ea este o secțiune transversală, sincronică, în cele trei planuri.

Prin urmare, magia se situează pe toate planurile, care se pătrund într-o anumită concepție a armoniei lumii.

Majoritatea riturilor, la care ne vom referi în lucrare, apelează la puterile invizibile ale magiei, care funcționează prin similitudine sau contagiune¹⁷, pentru a împlini sau corecta ceva. În plus, vom descoperi și o falie îngustă ritualică a *magiei prohibite*, magiei negre, care desface, strică, fiind contracarată prin alte *rituri homeopatice*.

Puterea simbolului

Umanitatea a transformat dintotdeauna în simboluri tot ceea ce a înconjurat-o, încât, în toate tradițiile din întreaga lume vorbim despre simbolurile magice, simboluri sacre, despre sisteme simbolice. În acest sens, comportamentele lumii tradiționale sunt controlate de simbolurile la care aceasta se raportează. Și aceasta pentru că simbolul are o substanță eternă, arhetipală, semnificativă.

Ca expresii universale, simbolurile se referă la *primordii* (noapte, ape, cer, aștrii etc.) sau la *situații absolut definitorii* ale condiției umane: naștere, inițiere, sexualitate, moarte. Acestea nu pot fi anulate din condiția umană însă, în timp, au fost simbolizate diferit. Referindu-ne, de pildă, pentru înțelegere, la ideea *reînnoirii cosmice*, aceasta a fost inițial semnificată de *Arborele lumii*, ca, odată cu creștinismul, *Arborele Cosmic* să fie înlocuit cu *Crucea*, care se înalță în Centrul lumii. Prin această substituție, realitatea semnificată a rămas aceeași, doar simbolul ei s-a schimbat.¹⁸

¹⁷ Conform gândirii mitico-magice, lucrurile care se aseamănă pot fi schimbate între ele, iar lucrurile care au fost în contact odată, rămân în contact permanent.

¹⁸ Nicu Gavriluță, *Mentalități și ritualuri magico-religioase*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 38.

CIRCUMSCRIEREA SPAȚIALĂ ȘI TEMPORALĂ A RITUALIZĂRILOR

Lumea țărănească ca spațiu în care se întâmplă toate

Față de omul modern, țăranul de odinioară a avut o cu totul altă percepție a spațiului în care a trăit. În modul său de a-l gândi nu a existat o disociere între imaginea reală a lumii și cea pur mentală, ambele fiind considerate la fel de adevărate. „Lumea mică”, a casei, a familiei, făcea parte și „refăcea” la o altă scară, lumea mare, necuprinsă.

Lumea mare

Există la români credința că în această lume mare „*fiecare om își are locul său*”, înțeles ca spațiu și ca destin: „*Locu meu și locu tău; fiecare cu locu' lui*”.¹⁹

Acest loc, plasat geografic și mental undeva anume, include atât spațiul concret, fizic, măsurabil în ceasuri de mers cu căruța sau cu pasul – marcat de anumite repere care îl socializează – cât și spațiul imaginar, produs parțial de imobilismul vieții rurale, care a dezvoltat compensativ o geografie mentală, pe care toți o considerau în trecut la fel de familiară, ca și lumea reală: „*Lumea e întinsă și e mare, ea cuprinde tot ce se vede și ce nu se vede. Da vezi că și lumea de dincolo e tot lume, cu toate că nu se vede*”.²⁰

La un inventar al tuturor reprezentărilor spațiale vehiculate de societățile tradiționale românești, spațiu imaginar la care ne-am referit este alcătuit și el dintr-o sumă de geografii²¹, din care diferențiem o *geografie sacră* și simbolică, marcată de locuri însemnate, luate din scrierile sfinte și din cărțile populare,²² care au circulat în spațiul românesc, sub formă de manuscrise, începând cu secolul al XVI-lea, și o *geografie mitică*, recuperată din fondul arhaic și transmisă pe cale orală sub formă de basme, povești și memorate.

¹⁹ Inf. Susana Căbăl, n.1895, Poiana Mărului, Brașov, apud Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 35.

²⁰ Inf. Ioana Radu n.1894, sat. Valea Ursului, Argeș, Ibidem, p. 72.

²¹ Anca Manolescu, *Locul călătorului. Simbolistica spațiului în Răsăritul creștin*, Ed. Paideia, București, 2002, p. 86.

²² Vezi Floarea darurilor, Fiziologul, Alexandria etc.

Lumea cărților sfinte, pe care nici unul din cei care ascultă în biserică lecturile din Noul Testament sau povestirile hagiografice din Sinaxare nu a văzut-o, a produs, în timp, în imaginarul popular o topografie spirituală, un spațiu prin excelență mistic, ce are în centru Ierusalimul simbolic, perceput ca centru sacru al lumii, ca un punct de referință absolută. Din această perspectivă, urcușul către orașul sfânt, are el însuși o valoare spirituală. De la acest Ierusalim, aflat în centru lumii creștine, pornesc drumurile spre Galileea, Bethleem etc. Nume de locuri reale, situate aici pe o altă hartă, pe care o regăsim în colinde.

Din această topografie sacră, românii au recuperat și transferat în geografia mitică, din cântecele de petrecere a mortului, *muntele cosmic*,²³ care reprezintă zona de comunicare între cele trei niveluri ale lumii (iad-pământ-rai) și punctul în care a avut loc creația originară (a lumii și a omului).

În paralel cu aceste reprezentări, gândirea mitică a produs și o altă geografie, organizată sub formă de lumi alăturate sau suprapuse celei pământești (lumea cerească, lumea de dincolo, lumea subpământeană, Celălalt Tărâm etc.)

Experiența acestor spații care compun lumea imaginară este una colectivă. Din acest punct de vedere fiecare popor își are propriile reprezentări, propria geografie mitică.²⁴

Referindu-ne la geografia mitică românească – populată cu ființe înzestrate cu puteri sau venite temporar din altă lume (zmei, balauri, Muma-Pădurii, dar și cu Marți-sara, Sf. Vineri, Caii lui Sântoader, pricolici, strigoi, duhuri rele etc.) – ea s-a cristalizat din totalitatea experiențelor trăite, povestite, imaginate în spațiul românesc, diferențele regionale nefiind altceva decât variante ale unui corpus mitologic unitar.

Lumea pământeană

Cât privește lumea pământeană, pentru țaranul român ea este făcută tot de Dumnezeu, cu un rost: „*Lumea e așa cum a făcut-o*

²³ Chiar dacă *Cântecele de petrecere* nu îl numesc, în religia creștină muntele cosmic este Sionul, cu punctul său cel mai înalt Golgota, local unde Adam a fost creat și îngropat. Nu întâmplător aici a fost răstignit Isus, dacă ne gândim că sângele cristic a stropit căpățâna primului om.

²⁴ Rușii, de pildă, își imaginează Celălalt Tărâm ca pe o lume răsturnată, în care totul se întâmplă pe dos. Duhul Pădurii umblă cu spatele înapoi, hrana este anti-hrană etc. vezi cap. *Condiționarea spațială din Antoaleta Olteanu, Ipostaze ale maleficului în medicina populară*, Ed. Paideia, București, 1997, p. 168; Pentru mitologia lituaniană vezi Algirdas Julien Greimas, *Despre zei și despre oameni*, Ed. Meridiane, București, 1997.

Dumnezeu”²⁵... „omul nu ia seamă, da toate merg și el merge, de când se naște până moare e tot în rostu lumii”²⁶...

Gândită circular, această lume necuprinsă are un *centrum mundi*, satul, și crește, în cercuri concentrice, spre margini până se pierde în linia orizontului. Frușica Dubău din Poiana Mărului Brașov, explica în 1947: „satu e așa în mijlocul lumii; e așa că-n toate părțile e tot lume. Noi așa zicem că aici e osia pământului și a cerului...”²⁷

Credința că „există mijlocul lumii” și că acesta este Micherechiul – satul său natal, fiindcă „omul oriunde ar merge se va întoarce tot aici” o găsim și la povestitorul micherechean Vasile Gurzău²⁸.

Satele însăși erau odinioară circulare, în centru găsindu-se biserica. De aici până la hotarul satului, se întindea zona de siguranță, din care, odată ieșit, omul intra într-un necunoscut, în care i se putea întâmpla orice.

În paralel cu spațiul real, concret (ulițe, anumite părți din sat, holde, dulee) în această lume existau și altfel de locuri, valorizate de gândirea magică pozitiv sau negativ, adică *locuri bune*, sfinte, și *locuri rele* (cimitirul, răscrucile, podurile, stâncile, râpele, morile, casele părăsite), care atrăgeau ființele din altă lume și vrăjitorii, și care, pentru oameni, erau *locuri oprite*.

Credința în această putere magică a locului, a determinat precauții din chiar momentul alegerii locului pentru sat, fiindcă nu era tot una în ce loc avea să se desfășoare viața comunității, ca mare familie.

Așa cum am arătat deja, în mijlocul satului se ridica biserica. La polul opus era hotarul, marginea, punctul limită, în care nu se mai auzea toaca bătută la biserică. Ca limită magică, hotarul separă dar și unește interiorul de exterior, concentrând în el energia ambelor spații antagoniste și complementare, de unde ambivalența acestui simbol.²⁹ Din hotarul satului încep drumurile spre necunoscut. Așa cum vom vedea, când ne vom referi la drumurile rituale ce marchează viața omului, în gândirea tradițională exista o anumită simbolică a căii,

²⁵ Paraschiva Vlăduț, n. 1923, satul Dobrița, Gorj, apud Ernest Bernea, op.cit., p. 76.

²⁶ Maria Rogozea, n.1860, sat Drăguș, Făgăraș apud Ernest Bernea, op.cit., p. 95.

²⁷ Ernest Bernea, op.cit., p. 95.

²⁸ Elena Rodica Colta, *Repere pentru o mitologie a românilor din Ungaria*, Editura EFES, Cluj-Napoca, 2005, p. 26.

²⁹ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 174.

credința în direcții bune și direcții rele. Mai spunem doar că unele drumuri duceau conform imaginarului popular în alte lumi.

Lumea mică sau microcosmosul gospodăresc

Revenind în zona de siguranță a satului, aici se găsesc gospodăriile țărănești, ca replici mai mici ale lumii mari. Prin urmare, organizarea și construcția gospodăriei copiază de fapt „*cetatea*”, direcția de ordonare a lumii construite fiind dinspre colectivitate spre individual.³⁰

Casa din gospodărie reprezintă centrul vieții, simbolul dăinuirii ca familie dar și ca perenitate a unor obiceiuri. Aceasta face ca locul de casă să fie ales și el cu mare grijă.

Oamenii evitau să își construiască casa pe locul caselor părăsite sau în care viața cotidiană nu a avut un curs normal, în locuri pustii sau blestemate, care nu erau *curate*.

În interiorul casei, vatra reprezenta axul vertical al Centrului, un spațiu consacrat. Casa focului, vatra era simbolul însăși al vieții. Percepția vetrei ca loc sacru, încărcat cu puteri explică performarea unui mare număr de rituri la vatră.

În opoziție cu vatra, casa conține și unele locuri vulnerabile (pragul, fereastra, hornul), ca orificii prin care putea intra răul, maleficul, în interior.

În sfârșit, mai menționăm gardul, ca limită de siguranță a gospodăriei, un echivalent hotarului.

În această lume se desfășoară viața omului, care nu este altceva decât timpul ce i-a fost dat, într-un timp al lumii. Atitudinea omului în fața lumii este una de înțelegere:

„*Pământu și ceru să tăn laolaltă. Și stelele și copacii și omu tăn toate laolaltă...*”³¹

Timpul după țăranul român

Dincolo de timpul obiectiv, natural, fizic, măsurabil cu ceasornicul, țăranul percepe timpul și calitativ, ca bun, rău, sacru, profan, încărcat magic.

De asemenea, conform logicii țărănești, orice se petrece în timp are început și sfârșit: „*Încă vine primăvara și vara apoi vine toamna cu*

³⁰ Vintilă Mihăilescu, *Omul locului. Ideologie autohtonistă în cultura română*, în Teritorii (Scrieri, dez-scrieri), vol. coord. de Octavian Groza, Ed. Paideia, București, 1992, p. 172.

³¹ Inf. Maria Rogozea, apud Ernest Bernea, op.cit., p. 95.

ale ei și la sfârșit iarna. Așa sunt rânduite și așa merg. Omu să naște, crește, rodește și moare? Ce poci schimba? Nimic”.³²

Începutul lumii ține de Dumnezeu. Timpul ca și creație a lui Dumnezeu începe cu lumea aceasta și se sfârșește odată cu ea.

După modelul dumnezeiesc, orice faptă și făptuire a noastră are un început, ia ființă, ființează și moare, încât începutul și sfârșitul se leagă între ele. Sfârșitul, în sens calitativ înseamnă posibilități totale de prefacere. Sfârșitul timpului nu este în timp ci dincolo de timp, în eternitate, în nesfârșit. Oprirea ceasului la moartea omului simbolizează tocmai sfârșitul timpului măsurabil.

O altă percepție a timpului ca limită este trecutul ca *timpul mitic*, primordial, înțeles ca un fond generator de forme de viață și tradiții, un „ceva” care a fost la început și care păstrează o parte din forța lui activă, care deține puterea și secretul a tot ce există și poate exista. El este timpul originar, care a țâșnit dintr-o dată, fără să fie precedat de nici un alt Timp.³³

Prin opoziție cu trecutul, prezentul este ceea ce vedem cu ochii noștri, un acum impregnat prin tradiții de trecut, care stă sub legile trecutului în vreme ce viitorul este perceput, asemeni sfârșitului, plin de posibilități, ca o continuitate în eternitate. Așadar, prin aceste capete ale sale, timpul țăranului păstrează legătura cu veșnicia. Această întâlnire a începutului și sfârșitului cu eternitatea transformă timpul într-un fenomen ciclic, simbolul totalității timpului, fiind, ca și în cazul spațiului, cercul.³⁴

Viața omului urmează modelul timpului lumii. Timpul omului, cu toate etapele sale, este trăit în timpul mare al lumii.

Nevoia sa de integrare în cosmos determină, așa cum am menționat deja, comportamente rituale, menite să refacă scenarii și gesturi arhetipale.

Privind lucrurile dintr-o perspectivă de maximă generalitate, A. van Gennep evidențiază în cartea sa *Rituri de trecere* o universalitate a pattern-urilor, a structurilor mentale concretizate în rituri cu succesiune fixă, determinate, susține el, de o funcționalitate unică.

³² Ibidem

³³ Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 67.

³⁴ Ernest Bernea, op.cit., p. 151.

Imaginea omului în lumea satului

Un element important în modul de a gândi și de a percepe viața de către societățile tradiționale, este *sănătatea*, înțeleasă ca maximă stare de bine.

Pentru țăran, sănătatea este bunul cel mai de preț, ceea ce explică și faptul că ea reprezintă o condiție obligatorie și în definiția *omului frumos*. Boala, ca invers al sănătății, este considerată o formă de anormalitate, un dezechilibru, care obligă, pentru restabilirea armoniei vieții, la săvârșirea unor practici magico-religioase vindecătoare.

Oamenii urâți, imperfecti, adică cu malformații, cu handicapuri, sunt excluși din comunitate, marginalizați, defectele fizice fiind condamnate, puse pe seama unor păcate ale părinților, neamului.

În concluzie putem spune că există un „modelul ancestral”, la care se raportează societățile tradiționale și azi, și anume acela al *omului sănătos*. El este cel care parcurge viața normală, în care toate lucrurile se întâmplă „la timpul lor”, potrivit unui scenariu arhaic, prin care, dacă ar fi să folosim termenii lui Eliade, fiecare membru al comunității re trăiește, de fapt, viața, consumată, în „*illo tempore*”, de strămoșul mitic, ceea ce ar sugera că, în spatele tuturor obiceiurilor de familie, se ascunde un model arhetipal, transmis pe durată lungă.

NAȘTEREA

Învremuirea sau intrarea omului în timp constituie primul prag în viață. Toate practicile săvârșite din perioada pregătitoare și din timpul nașterii până la botez, sunt menite să controleze destinul și forțele malefice, care vor să strice, să facă rău *celui ce vine pe lume*. Oamenii credeau că orice inexactitate rituală poate produce dezechilibre, o violență manifestată în lanț.

Ca timp trăit, graviditatea și nașterea au fost mai puțin ritualizate public, comunitățile tradiționale considerând intervalul acesta impur (sarcina era percepută, până la un punct, ca o stare de anormalitate, de necurătenie, fiind pusă în legătură cu păcatul sexual), motiv pentru care se practicau rituri de separare, ce scoteau femeia, pentru o vreme, din societatea generală.

Nașterea însăși a fost în trecut suficient de ocultată, ea desfășurându-se departe de privirile oamenilor, doar în prezența moașei. Ca persoană inițiată, cunoscătoare a tainelor trupului, aceasta avea implicit sarcina de a readuce femeia în starea de dinainte de graviditate, adică de membru activ în gospodărie.

Intervalul de patruzeci de zile, de izolare, în care, în trecut, nici mama, nici copilul nici moașa nu puteau intra în biserică, era considerat unul de curățire, de purificare, și el se încheia cu botezul copilului, adică cu primirea lui și cu reprimirea mamei în mediul social al satului.

Procreația

În lumea satului, sarcina este considerată și azi o binecuvântare, copilul fiind așteptat cu dragoste, pentru că el este cel care asigură continuitatea familiei, a neamului. De aceea, încă din timpul nunții, atât românii cât și ungurii, slovacii și sârbii performau anumite rituri de fecunditate, menite să asigure, să grăbească venirea copilului, în familia nou înființată.

În trecut, în Șicula era obiceiul ca viitorii miri să planteze, în săptămâna nunții, un măr șiculan³⁵, pentru ca și căsătoria lor să rodească ca mărul³⁶.

³⁵ O specie locală de măr, mai tare, cu coaja groasă, despre care tradiția spune că a fost adus în zonă de turci.

³⁶ Radu Morariu, *Șicula. Monografie etnografică*, 2005, lucrare de licență, mss., p. 62.

La maghiari, mireasa trebuia să mănânce atâtea linguri de supă la masa de nuntă câți prunci ar fi vrut să aibă. De asemenea, mai obișnuiau să-i pună miresei în poală un prunc, ca prin similitudine și ea să aibă unul. Practica este una generală fiind prezentă și la celelalte etnii.

Tot ca să nască băiat, ungurii puneau în patul nupțial sub saltea, o haină bărbătească. Ca să nu nască fată, femeia era atenționată să nu rămână cu gura deschisă.

Rituri de grăbire a procreației se săvârșeau și după nuntă, noua familie dorind să-și asigure cât mai repede urmași. La slovaci, tânăra nevestă era pusă să înconjoare de mai multe ori pomii roditori, pentru a rodi și ea.

În familia tradițională, bărbatul își dorea băieți să-i fie de ajutor și să ducă numele mai departe.

Nevoia de urmași îi făcea pe oameni să caute semne prevestitoare legate de graviditate. Astfel, pretutindeni și azi dacă se varsă un pahar cu apă, și aceasta se scurge în direcția cuiva, se zice că va fi botez în familia aceluia.

Totuși în lumea satului, procreația nu se putea face la întâmplare ci exista un timp bun, *timpul când se cuvenea*, să fie procreat copilul, pentru a-i asigura normalitatea.

Conform tradiției românești, dacă pruncul a fost conceput într-un timp de interdicție sexuală, cum sunt sărbătorile mari, *vinerile oprite* (Secaș), el venea pe lume cu semnul stigmatului, a anormalității sale, adică se năștea cu *coadă* sau *căiță pe cap*. Moașa îl recunoștea imediat. Referitor la această căiță, în tradiția întregii Europe, a funcționat credința, că, având aceeași natură cu placenta, ea îl dădea pruncului puteri supranaturale. Ca urmare, despre acest copil se spunea că poate comunica cu morții și că se va transforma în strigoi.

O definiție sintetică a acestui tip de ființă, marcată de anormalitate, a oferit, în 1931, Aurel Candrea în *Dicționarul enciclopedic ilustrat*: „*Ființă omenească (bărbat sau femeie), care vine cu o tichie sau căiță pe cap și cu șira spinării prelungită în formă de coadă, nu prea lungă, acoperită cu păr; toată ziua îți vâd de treburile lor, ca ceilalți oameni, dar noaptea îndată ce au adormit, le iese sufletul, care se duce să se întâlnească cu alți strigoi, iar trupul rămâne ca mort în pat; sufletele lor se întâlnesc în locuri anume, pe la răspântii, și joacă împreună; sunt de o răutate neînchipuită,ucid copiii și le sug sângele, strică căsătoriile, sărăcesc oamenii, iau mana de la vaci și de*

la semănături; când moare una din aceste ființe, despre care se crede că a fost strigoi sau strigoaică, i se vără prin inimă o frigare înroșită în foc sau un par, pentru ca sufletul să nu poată ieși din pământ și să chinuiască pe oameni noaptea; se crede încă că se pot preface în animale: lup, câine etc.”³⁷

Povestea unei asemenea ființe demonizate, care se transforma noaptea în lup, este conservată în memoria colectivă a satului Avram Iancu (com. Vârfuri). Auzită de Iuliana Zoica „*la furcă*”, de la bunica ei, ea a continuat să fie relatată încă în 2004. Stricarea din naștere este explicată de informatoarea de teren prin procreația păcătoasă: „*Ice că ar fi fost, tăt bunica poveste și vecinile celea, on prunc, care s-o știmbat și s-o făcut vâlvă de lup. Mere d-acasă și o săptămână nu vine acasă. Și atunci părinți tăt l-or întrebat: Da inde meri tu? O fost fecior mare. O fost zicând iel mă duc aclo, mă duc la untuiu cela, mă duc la lucru, mă duc indeva. Și atunci ce s-or gândit părinți și odată l-or urmărit. Acle păstă gard dă ii, în vecini, o fătat o iapă și ave on mânzuț. Și atunce a plecat și s-o-ntors păstă cap și s-o făcut lup. Și atunce o mănecat mânzuțu dă la iapă. Și tată-so l-o urmărit și când o vinit acasă, dimineața, când s-o sculat și o vinit, c-atunce o fost noaptea umblând așe, o umblat vâlvă lupilor așe. Zăce tată-so, n-o mai putut răbda numa o zăs: Vai Doamne, nu Ț-o fost mnilă, nu auzi iapa cum rânțează după mânzuț? Iel atunci o stat on timp și o zăs: Da Ție nu Ț-o fost păcat să mă faci cu mama în zua dă Paști? N-o mai putut să-i facă nimic, o fost strâcat așe din naștere”³⁸*

Legitimitatea procreației

Întorcându-ne la condițiile procreației, nașterea unui *copil din flori* este și ea sancționată de comunitățile tradiționale românești, fiind considerată, din perspectiva normelor etice comunitare, o contravenție, o greșeală. În trecut, era o rușine pentru fată și pentru familia ei să facă prunc, fără să fie măritată. De aceea ea încerca să piardă sarcina ridicând greutate, sărind din pod, folosind rădăcini de mușcată (Chișineu-Criș).³⁹ În satele românești din Ungaria despre fata care rămânea însărcinată se zicea că „*s-o copilit*”. Foarte greu se mai putea

³⁷ Aurel Candrea, Gheorghe Adameșteanu, *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat*, Cartea Românească, București, 1931 Vol I, p. 1217

³⁸ Inf. Iuliana Zoica, n.1949, sat Avram Iancu (com.Vârfuri); culegere Rodica Colta, 2004

³⁹ Stela Măteuț, *De la Crisius la Chișineu-Criș, Contribuții monografice*, Editura Mirador, Arad, 2012, op.cit, p. 117

mărita și doar după vreun bărbat rămas văduv sau după vreun fecior care avea un defect fizic.

În Chișineu-Criș copii aceștia erau marginalizați, ceilalți prunci nu erau lăsați să se joace cu ei, se însurau greu.⁴⁰ Totuși, în jurul Gurahonțului se consideră că acești copii din flori, „*făcuți din dragoste*”, sunt mai isteți și mai frumoși decât ceilalți.

Față de atitudinea reprobatoare a românilor, comunitățile minoritare au fost tot timpul mai indulgente față de acest tip de greșală, nevoia de supraviețuire a grupului etnic făcându-i să accepte orice nou membru al comunității.

Sterilitatea

O rușine la fel de mare era și ca tână nevastă să nu rămână însărcinată: „... *Numa tă' muierile or fost dă vina. N-am auzit dă bărbă*”.⁴¹

De cele mai multe ori comunitatea tradițională percepea această neputință ca pe un handicap, ca pe o vină a femeii, datorate unor păcate, săvârșite de ea, de familia ei, de neamul ei. Românii ziceau că este o „*pedeapsă de la Dumnezeu*”, ungurii că „*Isus o pedepsește*”.

În multe sate, femeia stearpă era prin urmare descalificată de familie, în care a intrat, și de comunitate. Ca o justificare, în comunitățile românești, cele mai multe spuneau că suferă de o boală numită *mătrici* sau *mătrice*⁴² și din această cauză nu rămân însărcinate.

Ca să prindă rod, femeia ce nu putea rămâne *grea* apela la un întreg inventar de practici stimulatoare, magice și empirice. Ea începea „tratamentul” cu rugăciuni la Fecioara Maria, ocrotitoarea femeilor și a nașterilor, și continua cu posturi (țineau post mai multe vineri sau mai multe luni). Dacă nici posturile nu aveau efect, sfătuită de mamă, de soacră, femeia trecea la leacuri băbești (bea zeamă de trandafir sau liliac alb fiert în vin și îndulcit cu miere, se scălda în apă fiartă în care s-au pus anumite ierburi etc.). Dacă nici leacurile cunoscute de tămăduitoare nu ajutau, se ducea la vrăjitoare, să o dezlege, fiindcă ziceau că-i făcătura: „*Da, acie ziceu că i-o făcut, ai dă făcătură, d-ace n-are*”.⁴³

Altele mergeau la descântătoare să îi descante de *mătrice*.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Florica Băican (n. Hoțopan, 1932), Micherechi; culegere Alexandru Hoțopan Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

⁴² În lumea satului românesc, boala care producea sterilitatea era mătricea.

⁴³ Româncă din Micherechi, culegere Alexandru Hoțopan. Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

O variantă a descântecului de *mătrice* a fost cules, în anul 1983, din satul Cenadul Unguresc, plasat în vecinătatea frontierei cu România:

„Mătrice, mătricită

Unde fuji cu coada ridicată?

Nu muji ca vacile

Nu-mpunje ca acile

Terezca să rămână curată luminată.

*Dacă cineva n-are vânt. Stau în loc mașăle, n-are nici scauăn. Pă care dăscântă, să pune pe foale și la buric îl sucește așe. Așe-i dăscântă”.*⁴⁴

Comportamente similare, în această situație de criză, întâlnim și de celelalte populații din județ.

Unguroaicele din Pecica și împrejurimi, care nu puteau avea copii, posteau, după Rusalii, 9 zile de marți, pentru Sf. Ana, considerată patroana gravidității și a nașterii.

În veacurile trecute însă și la maghiari au fost consemnate diferite tratamente empirice (ungeri, afumări cu anumite plante, consum de fierturi) și magice (cu ou, sânge menstrual etc.) acestea din urmă bazându-se pe magie simpatetică.⁴⁵

Tot pe magie se bazau și practicile întâlnite la slovacii din Nădlac, unde, ca să rămână gravidă, tânăra nevastă era sfătuită de mamă, de soacră, de bătrâne, să mănânce cât mai multe semințe de fructe, ca puterea lor germinatoare să o facă fecundă. Ca tratament empiric, i se recomandau băile în fiertură de rozmarin și frunze de tei.

Graviditatea

Rituri în timpul gravidității

În cazul fericit, în care femeia rămânea grea, în jurul ei și a sarcinii începeau un alt grup de practici magice și de rituri, în credința că sarcina, ca timp de formare, era o perioadă bună pentru cunoașterea și influențarea sexului pruncului dar, în același timp, și foarte vulnerabilă la stricări și contaminări, prin magie de contact și analogie.

Ca urmare, în toate comunitățile românești din județul Arad, femeia aflată în „*altă stare*” trebuia să respecte o serie de interdicții

⁴⁴ Inf. teren Terezca Kiss, născută Ardelean, 1917, Cenadul Unguresc; Arhiva Muzeului Erkel Ferenc, Gyula.

⁴⁵ www. Magyar Néprajz VII Folklor 3 Népszokás, néphit. A Születés és kisgyermekkor szokásai

(rituri negative) și de prescripții (rituri pozitive), pentru a nu transmite copilului anumite defecte.

Pretutindeni, femeii gravide îi era interzis să fure fructe, să steargă fructele la care poftea de rochie sau să le atingă de burtă, fiindcă copilul s-ar fi născut cu semn. Dacă totuși din cauza poftii furau fructe, în Chișineu-Criș gravidele obișnuiau să zică „*Doi suntem, doi luăm*”.⁴⁶

Nu avea voie să mănânce fructe îngemănate, ca să nu facă gemeni. Această credință a fost una generală, la toate populațiile din zonă.

Nu avea voie să țină în brațe animale și să le mângâie sau să le lovească cu piciorul, ca pruncul să nu fie păros. Interdicția o găsim și la maghiarii din zonă.

În unele sate de pe Valea Mureșului existau și interdicții alimentare. Se credea că gravida nu trebuie să mănânce carne de capră, pentru a nu se sclinti picioarele copilului, carne de iepure, ca să nu doarmă copilul cu ochii deschiși, sau ciuperci, ca să nu aibă copilul pistrui pe față. La fel, dincolo de frontieră, românii din Uzdin (Serbia) credeau că gravida trebuie ferită de mâncăruri acre, fiindcă altfel pruncul ar fi avut „*strânsuri*”.⁴⁷

Gravida nu avea voie nici să lege sau să dezlege șireturile pantofilor sau să-și pună ceva după gât, ca pruncul să nu aibă buricul înfășurat în jurul gâtului.

Nu avea voie să mănânce din polonic, ca să nu aibă pruncul gura largă.

Nu avea voie nici să se mire pe ceva urât, ca un cumva, prin similitudine, pruncul să ia urâciunea. Dacă totuși a apucat să privească, la Nădlac și Șeitin ea trebuia să scuipe de trei ori și să zică „*pfui, pfui, pfui, fie pe tine și nu pe copilul meu*”.

Interdicții similare găsim și în comunitățile românești din Ungaria: „*Prune, vișine, uă altă ceva ce iera lipit dă olaltă nu o fost sclobod și le mănțe muiere gre mare că a ave jemeni*”.⁴⁸

sau

„*Nu iera sclobod și margă la drumu cruciș că aclo să împărțeu boscoanile*”.⁴⁹

⁴⁶ Stela Măteuț, op.cit, p.117.

⁴⁷ Gheorghe Lifă, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin, I*, Editura Tibiscus, Uzdin, 1995, p. 6.

⁴⁸ Inf. Maria Pâtca n.1908 Micherechi vezi Maria Petrușan, *Obiceiuri și credințe legate de naștere la Micherechi*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, nr.18, Giula, 1997, p. 18.

Interdicții impuse gravidelor au existat în trecut și la celelalte populații din zonă.

La unguri, gravida nu avea voie să privească mortul sau să meargă la înmormântare fiindcă pruncul ar fi făcut gălbenare. De asemenea, nu avea voie să mănânce mâncăruri cu ceapă sau păstăi, fiindcă pruncul ar fi avut pielea plină de bube sau de eczeme. Tot în comunitățile maghiare se credea că dacă femeia tăinuia graviditatea, pruncul n-ar fi vorbit sau ar fi vorbit foarte greu. Pe de altă parte, ea trebuia să păstreze secretul sarcinii, când planta ardei iute, ca pruncul să nu fie mânios.

Despre copilul, care începea să umble târziu, se spunea că precis mama a intrat în timpul gravidității în contact cu vreun șarpe.

În comunitățile slovace, gravida nu avea voie să se cântărească, „*ca să nu oprească creșterea pruncului*”, nici să se măsoare, fiindcă se credea că, prin similitudine, măsura moartea ei și a copilului. De asemenea, nu avea voie să privească un mort, „*ca nu cumva și mortul să-l privească pe copil*”, nu avea voie să plângă, ca pruncul să nu fie plângăcios, să-și scoată vreun dinte fiindcă, prin pierderea sângelui, pruncul s-ar fi născut slăbănog, nici să bea apă direct din găleată, „*ca pruncul să nu aibă gură mare*.”

În sens invers, în comunitățile tradiționale se recomandau rituri pozitive, ca, prin magie analogică, copilul să fie reușit. Prin urmare, copiii frumoși întâlniți pe drum trebuiau priviți de gravidă îndelung, ca să aibă și ea copil frumos: „*Că dacă iera muiere acie însărcinată apu ziceu că, – dacă iera uarice prunc frumos, fată uă uom, – noa, uită-te mult la iel, c-așe a fi ș-a tău*”.⁵⁰ Această credință o întâlnim și la slovaci.⁵¹

La fel, la unguri, dacă femeia voia să aibă un copil cu ochi negri, trebuia să privească, când intra în casa mirelui, hornul cernit.

Uitarea sau nerespectarea interdicțiilor impuse, declanșa lucrul nedorit: copil cu semn, copil cu păr pe corp, cu gură mare, cu pistrui etc.

Nașterile unor asemenea copii însemnați au fost și ele bine fixate în memoria colectivă a satelor, fiind utilizate și azi ca argumente, pentru respectarea tabuurilor legate de graviditate.

⁴⁹ Inf. Ana Gurzău, n.1893, Micherechi, Ibidem.

⁵⁰ Inf. Maria Marc (n. Marc), 1931, Micherechi; culegere Alexandru Hoțopan Arhiva Muzeului Erkel Ferenc

⁵¹ Pavel Rozkoš, *Obiceiuri de familie la slovaci bănățeni*, în Tibiscus Etnografie, Timișoara, 1975, p. 170.

Rar se cunoșteau remedii. De pildă, în Covăsânț, dacă copilul s-a născut cu semn, i se recomanda mamei să-și aducă aminte, când a fost încălcată interdicția, și vreme de 6 săptămâni, când bătea clopotul de la biserică de ora 12, să-i dea să sugă copilului pe prag. Covăsânțenii credeau că astfel semnul dispare.⁵²

Lecturi simpatetice de cunoaștere a sexului pruncului și practici de influențare a acestuia

În general, după patru luni, la români, bătrânele pricepute din sat încercau, să afle sexul copilului, după aspectul gravidei. Dacă femeia era lată în șale sau burta era rotundă însemna că va avea fată. Dacă burta era ascuțită în față, însemna că va avea băiat. Credința aceasta o găsim și la maghiari.

Românii mai credeau și că, dacă gravida avea pistrui pe față sau sfârcurile de la sâni negri, însemna că se va naște fată. Dacă avea fața curată și sfârcurile albe urma să aibă băiat etc.

În Chișineu-Criș i se cerea femeii să arate mâinile și dacă ea arăta palmele se spunea că va naște fată iar dacă arăta dosul mâini, băiat.⁵³

Dacă într-o familie se nașteau numai fete, odinioară, în Uzdin, ca să aibă băiat, femeia trecea scutecul rămas de la fete prin meliță și se zicea: „*Nu premenesc scutecul, premenesc rodul*”.⁵⁴

Lecturi simpatetice de cunoaștere a sexului copilului se făceau și în comunitățile slovace. Și aici se citea sexul pruncului în funcție de aspectul feței gravidei, a burții, dar și în funcție de sexul celor care veneau în număr mai mare la casă.

Timpul și locul în care a avut loc procreția puteau și ele să influențeze copilul. De pildă, dacă copilul a fost conceput pe bundă, se credea că el va avea părul creț.

Slovacii mai credeau că, în primele luni de sarcină, sexul copilului putea fi influențat pe cale magică. De pildă, dacă femeia voia să aibă fată se așeza pe coșul de piață, dacă dorea un băiat se pune pe coșul brutarului.

⁵² Nicolae Bâru, *Monografia comunei Covăsânț*, lucrare manuscrisă, 1937, apud Rodica Colta, Doru Sinaci, Natalia Tomi, *Monografia comunei Covăsânț*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 142.

⁵³ Stela Măteuț, *op.cit.*, p. 117.

⁵⁴ Gheorghe Lifă, *op.cit.*, I, p. 7.

Pierderea sarcinii

Pierderea sarcinii, avortarea, întrerupea brusc acest interval prenatal. Când exista pericolul de a pierde pruncul se apela la leacuri băbești de întărire. De pildă, dincolo de frontieră, la Micherechi (Ungaria) „femeia terbeșe”, „ca să nu-i meargă pruncul”, era sfătuită să pună într-un pahar „flori de pipoc” și pălincă și așa să le beie.⁵⁵

În toate comunitățile tradiționale a existat credința că dacă femeia însărcinată pofteste la ceva trebuie să i se dea, fiindcă altfel pierdea pruncul. Prin urmare, dacă cineva făcea ceva mâncare, plăcintă, și gravida știa, îi ducea să guste: „Dacă muiere gre mare dorește uarece tătdauna trăbă și-i dai că poate și teardă pruncuțu uă Doamne feri poate și muri ie în doritură”.⁵⁶

Adeseori însă pierderea sarcinii era pusă pe seama intervenției magice a cuiva, care nu voia ca pruncul să se nască. De aceea româncele din unele sate din Ungaria purtau la ele cârticica *Visul Maicii Domnului*, tămâie și usturoi.⁵⁷

În schimb, femeile care *or umblat să nu facă prunci*, dacă se afla în sat, erau condamnate pentru fapta lor de întreaga comunitate, întreruperea sarcinii fiind socotită un păcat pedepsit de Dumnezeu.

Dacă totuși se pierdea sarcina, „pruncii terduț nu ierau botezaț. Numa-i puneu părinți într-o cutiie și-i duceau și-i îngropau. Mere tată-so și-l îngropa în temeteu (cimitir), uă inde o vrut tată-so. Făce o groapă așe mai scufundă oleacă, și-l băga acolo”.⁵⁸

Avortonii erau numiți în Micherechi (Ungaria) *tăciuni*: „Muiere care iera într-altă stare, apu nu-l pute duce noauă luni, până în capăt, **să strâca**, apu zîceu că s-o făcut **tăciune**. Apu acela, dacă o vinit în lume asta, îl băgau, îl învăleu în uarice hane, îl băgau într-o trocuță (cutiuță), îl duceau în temeteu (cimitir) și-l îngropau lângă tare neam. Săpau on mormânt și-l băgau acolo”.⁵⁹

În satele din Depresiunea Gurahonțului se credea că avortonii se făceau vârcolaci.

⁵⁵ Gábor Dániel Ozsváth, *Credințe, superstiții, metode populare de trevenire și tămăduire a bolilor la românii din Ungaria*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 33, Giula, 2012, p. 19.

⁵⁶ Maria Petrușan, art.cit., p. 17.

⁵⁷ Gábor Dániel Ozsváth, art.cit., p. 19.

⁵⁸ Inf. teren Maria Carțis (n. Cefan, 1927, Micherechi); culegere Alexandru Hoțopan Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

⁵⁹ Inf. Ana Sava n. Iuhász, 1920, Micherechi ; culegere Emilia Martin Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

În acest sens, Lenuța Jula din Buceava explica în anul 2000: „*Ciri zvârcolaci, ciri pricolici. Pricolici, zvârcolaci... Femeile care pierd copii. Aceia să fac zvârcolaci*”.⁶⁰

În ciuda păcatului, la toate etniile a existat și un inventar „secret” de practici de avortare: „... *Auzit-am din bătrâni că p-acile vremi stăteau pă apă caldă, uă pă croampe cu coaje, pă aburi d-acii. Să mai spălau cu apă cu uățăt... Iera și că ardica, săraca, c-a mere micuțu, da' nu mere...*”.⁶¹ N-au lipsit nici intervenții directe, făcute de unele bătrâne din sat, care adeseori se sfârșeau cu moartea femeii: „*D-apu N.A. acii, care o fost szembe (vizavi) cu noi, a D-ii, așe-o murit. Ap-o rămăs cinci prunci dă ie...*”.⁶²

Practici și rituri de la venirea pe lume până a botez

Venirea copilului pe lume

În societățile tradiționale, fecunditatea a fost asociată cu un „dincolo” suprauman, unde starea de dinainte de naștere și cea de după moarte se întâlnesc⁶³, un tărâm al strămoșilor, care funcționează asemeni unui rezervor, ce alimentează lumea celor vii. Nașterea, percepută prin urmare ca o trecere de la o stare ontologică la alta, era echivalentă cu o ieșire din acel dincolo contaminant (lumea neagră) și cu o intrare în lumea pământeană (lumea albă). Legătura noului născut cu lumea cealaltă, îl transforma, conform gândirii arhaice, într-un agent periculos, atât pentru mamă cât și pentru întreaga comunitate, fiindcă nu se știa ce vine de acolo. Noul născut putea să o omoare pe mamă sau putea să aducă o stare de anormalitate, care se afecteze toți membrii comunității.⁶⁴

Dar această legătură cu tărâmul strămoșilor îl putea afecta și pe prunc, care putea fi întors înapoi de puterile lumii de dincolo, motiv pentru care, în timpul nașterii, trebuiau îndeplinite sau interzise o serie de gesturi.

Bărbatul nu avea voie să participe, nașterea fiind așa cum am menționat deja, un proces controlat exclusiv de femei. Intervenția bărbatului apărea mai târziu, în riturile de confirmare și de așezare în neam.

⁶⁰ Paul Nicușor, *Întoarcerea urmei. Monografia spirituală a Gurahonțului și împrejurimilor*, Partea I, Editura Gutenberg, Arad, 2001, p. 303.

⁶¹ Florica Băican (n. Hoțopan, 1932, Micherechi); culegere Alexandru Hoțopan Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

⁶² Ibidem.

⁶³ Mesnil, Marianne-Popova Asia, *Etnologul, între șarpe și balaur*, Editura Paideia, București, 1997, p. 74.

⁶⁴ Ibidem, p. 76.

*Moașa*⁶⁵

Adevăratul actant în timpul nașterii și în perioada imediat următoare a fost (și în parte mai este și azi) moașa, numită de românii din județul Arad *moașa de neam* (Bata), moașa de familie, *cumătra* (Secusigiu) sau simplu moașă (Moroda). Ulterior aceasta a fost dublată de moașa comunală, care s-a ocupat de partea medicală a nașterii, celeilalte rămânându-i în continuare partea rituală.

Legat de moașa îndătinată și de rolul ei, prin sate au circulat o serie de credințe. În satul Troaș se credea, de pildă, că, la fiecare copil adus pe lume, moașei i se ierta un păcat. Românii din Ungaria în schimb credeau că și o moașă putea să strice copilul, dacă chemau pe alta la naștere, prin urmare moașele erau aici temute și ținute la mare cinste.⁶⁶

Alegerea moașei nu se făcea nici ea la întâmplare, exista și în această privință o regulă îndătinată. De pildă, în Oltenia, moașa trebuia aleasă numai dintre rudele de sânge ale tatălui. În județul Arad, la Șeitin putea fi aleasă numai o prietenă de familie sau o rudă, pe când în Văsoaia moașa trebuia să fie neapărat o persoană în vârstă, căsătorită, din afara familiei.

Funcția acesteia înceta după botez, însă în multe sate, legătura dintre ea și prunc se păstra toată viața.

Cu moașă au născut în trecut și șvăboaicele, slovacele, sârboaicele, unguroaicele din județ. În funcție de limba maternă a acestor etnii, moașa se numea la slovaci *baba*, la sârbi *babița* sau *baka*, la unguri, *bábaasszony* etc.

La slovaci „*baba*” venea să îngrijească lehuza și copilul vreme de trei săptămâni, în prima săptămână, de două ori pe zi, iar, în următoarele două, o singură dată.

Din perspectiva gândirii arhaice, moașa reprezenta acel intermediar necesar, ca să facă legătura dintre lumi. Ea cunoștea secretul practicilor rituale și respecta rânduiala nașterii: „*Moașe o stat învigu (de-alungul) lângă ie, n-o lăsat pă nime-n lontru, numa strâga-n chindă că gătaț apa!... Nici bărbatu n-o fo' voie și fie-nlontru*”.

⁶⁵ Moașa este o variantă a bătrânei înțelepte arhetipale. Ea simbolizează înțelepciunea și cunoașterea născută din experiență, de care se folosește pentru a face bine. vezi Clare Gibson, *Cum să citim simbolurile*, Editura Litera, București, 2010, p. 17.

⁶⁶ Elena Rodica Colta, *Argumente pentru o mitologie transfrontalieră. Din Apuseni în Câmpia de Est a Ungariei*, în Obiceiuri și tradiții populare. Interferențe culturale transfrontaliere, Arad, 2004, p. 428.

Tot ea lua și măsuri magice de protecție: „*Da, d-aciie am auzît că pune on cuît și nu fie ceva problemă la naștere, și nu să-ntâmple ceva. Și se ruga: „Zice că să ruga, da”*”.⁶⁷

Prezența moașei la granița dintre viață și moarte și totodată în proximitatea forțelor supranaturale o încărca cu capacitatea de a orienta puterea magică a riturilor în direcția sănătății mamei și copilului, înscriind-o în grupul membrilor inițiați ai satului.

Rituri la naștere

Pentru a ajuta copilul să treacă, moașa activa ritual, prin gesturi care dezleagă (părul, brăul, nasturii), o deschidere ce punea în contact cele două lumi, destinate a rămâne, altfel, strict despărțite. Practica o găsim săvârșită și la slovacii și la maghiarii din zonă. Orientarea deschiderilor, a corpului mamei și a pruncului era determinată de modul în care imaginarul tradițional spațializa lumea de dincolo. Potrivit acestui imaginar, există un sens al vieții și un sens al morții. În această logică, copilul venit cu picioarele înainte venea împotriva curentului vieții.

În trecut, femeile din acest ținut nașteau casă, în pat (Șiria), având sub ele paie, fân și câte o poneavă (Hălmăgel). În alte sate erau sfătuite să se plimbe pentru a ușura chinul (Șepreuș).

Când nașterea era grea, româncele nașteau pe pământ, lângă vatră, sau în genunchi, cu mâna sprijinită de pat (Bârsa). Moașa cunoștea și o serie de manevre empirice prin care, dacă era necesar, întorcea pruncul, îl aducea în poziția normală. Dar pe lângă aceasta apela și la puterile magice, punând de pildă sub femeie un fier.

În vremurile de demult și unguroaicele nașteau pe pământ sau stând pe un scăunel, nașterea în pat fiind una de dată mai târzie. Ca femeia ce naștea să nu fie găsită de duhurile rele, moașa unguroaică închidea ușile și ferestrele.

La slovacii din Nădlac, în caz de naștere grea, femeii i se dădea să miroase flori urât mirositoare, ca să grăbească pe cale magică ieșirea pruncului. În Tótkomlós și în satele din jur, ca să-i ușureze nașterea, mai era obiceiul să i se pună femeii pe burtă clopul bărbatului.

În sfârșit, toate societățile tradiționale credeau, că timpul în care se naștea pruncul putea să-i influențeze întreaga viață. De pildă, în zona

⁶⁷ Inf. teren Aurica Berényi (n. Băican, 1932); culegere Alexandru Hoțopan, Arhiva Muzeului Erkel Ferenc.

Gurahonțului se credea că pruncul care se năștea în zi de sărbătoare urma să ajungă domn mare iar despre cel născut sâmbăta, că poate să vadă strigoi. Despre copilul născut dimineața se credea că va fi norocos.⁶⁸

Slovacii credeau și ei că timpul nașterii este important. Prin urmare, pentru a cunoaște viitorul pruncului, erau atenți la vremea din momentul nașterii, la ziua și luna nașterii. Dacă timpul a fost frumos la naștere sau dacă stelele au strălucit în noaptea nașterii, se prevedea pentru copil o viață fericită. Dacă dimpotrivă vremea era întunecată, cerul nopții înnorat, credeau că viața pruncului va fi mohorâtă, tristă. Despre copilul născut seara spuneau că avea să fie un om liniștit, tăcut, spre deosebire de cel născut în vreme de furtună, care urma să fie un neliniștit.

Zilele săptămânii influențau de asemenea viața pruncului. Toate comunitățile tradiționale considerau că există zile bune și zile rele pentru naștere. Despre copilul născut vinerea se spunea că va fi nefericit iar despre cel născut în Vinerea Mare și mai nefericit. Zilele bune pentru naștere erau sâmbăta și duminica.

Luna nașterii avea și ea o influență asupra vieții viitoare. Românii dar și slovacii credeau că cei născuți în aprilie vor fi oameni schimbători, ca vremea din această lună, catalogată în zonă ca „*Apriluș bolonduş*”. Față de cei din aprilie, despre pruncii născuți în mai se spunea că vor fi dragăstoși.⁶⁹

Practici și rituri după naștere

Rituri de separare

Pruncul odată ieșit din pântecul mamei, începeau riturile de închidere a coridorului dintre lumi. Primul ritual de distanțare, de separare a pruncului de mediul lui anterior, era cel de tăiere a cordonului ombilical și de înnodare a lui (gest invers dezlegării brâului), pentru a împiedica întoarcerea, trecerea în sens invers nașterii.

Pentru influențarea calităților viitoare ale pruncului, tăierea buricului era și ea ritualizată. De pildă, în Văsoaia, dacă se năștea fată, buricul trebuia să fie tăiat pe vătrai, pe furcă, iar dacă era băiat pe „*resteu*”, ca să-i fie drag de car. În Banat tăierea se făcea pe jugul boilor,

⁶⁸ Inf. teren Iva Iosana, n. 1938, Gurahonț, apud Paul Nicușor, *op.cit.* p. 100.

⁶⁹ Elena Rodica Colta, *Deritualizarea nașterii la slovaci în Memoria satului românesc*, vol.5, Editura Eurostampa, Timișoara, 2007, p. 37.

„ca pruncul să fie răbdător și să tragă la jug”.⁷⁰ În Uzdin, baba tăia buricul cu o trestie și îl lega cu fir de fuior.

La unguri moașa folosea la tăiat o foarfecă, iar buricul era legat cu un fir de bumbac.

La românii din Nădlac și Șeitin și la slovacii din Nădlac, moașa leagă buricul foarte strâns și foarte încâlcit cu ață, făcând mai multe noduri, după care îl puneă într-un loc ferit.⁷¹ Rostul cordonului ombilical, încărcat cu puteri magice, datorită contactului cu lumea de dincolo, nu se încheia aici. Într-o altă etapă a vieții, în părțile de vest ale județului el a fost folosit în trecut, atât de români cât și de slovaci, ca instrumentul de cunoaștere a abilităților viitorului membru al comunității, prin proba deznodării.

Și în Chișineu-Criș, buricul pruncului era ținut până la 7 ani legat într-o pânză, după care era dus în mijlocul târgului și dezlegat din pânză, ca pruncul să deprindă toate treburile oamenilor.⁷²

La fel, la sârbii din câmpia mureșană, ombilicul, după ce se usca și cădea, era învelit de mamă într-o cârpă albă și păstrat într-o cutie în dulap.⁷³ Păstrarea ombilicului într-un loc bine ascuns împiedica fie diminuarea personalității copilului fie însușirea ombilicului de către altcineva.

Al doilea ritual de separare a noului născut, de cealaltă lume, viza placenta. Numită de români *cămașa pruncului*, ea era percepută ca un *dublu născut mort al copilului*,⁷⁴ motiv pentru care trebuia scoasă din universul domestic, restituită lumii de dincolo, prin îngroparea într-un loc ferit și retras, pe unde nu călcau oamenii, de obicei lângă gard. Îngropată în matricea pământului jilav, placenta este îndemnată ritual să rodească din nou.⁷⁵

Încărcătura magică a placentei făcea ca ea să fie, utilizată la unguri de moașă în practici de refacere. Astfel, până era caldă, moașa

⁷⁰ Lidia Gaga, *Nașterea la români și la etniile din Banat*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Ed. Mediamira, Cluj-Napoca, 1998, p. 443.

⁷¹ Petre Țiucra Pribeagul, *Pietre rămase. Contribuții la Monografia județului Arad*, București, 1937, p. 119.

⁷² Stela Măteuț, op.cit., p. 117.

⁷³ Iavorca Markov Iorgovan, „Fără copii casa nu crește”. *Perioada de la naștere până la botez la copiii sârbilor mureșeni*, în Populații și patrimoniul imaterial euroregional, Editura Etnologică, București, 2015, p. 221.

⁷⁴ Mesnil, Marianne-Popova Asia, op.cit., p. 75.

⁷⁵ Claude Rivière, op.cit., p. 111.

freca cu placenta de trei ori fața femeii, ca să-i dispară petele de la ficat. Practica o găsim și la slovacii din Ungaria, unde moașa mângâia cu placenta fața mamei și a copilului, ca să fie feriți de deochi.⁷⁶

Rituri de agregare și de influențare a destinului prin analogie

Primul strigăt al noului născut, ca semn venit din partea unui pretendent la viață, nu însemna implicit recunoașterea sa ca prezență vie și activă în mijlocul familiei și a comunității. Trecerea de la natură la cultură, adică integrarea pruncului în familie și în obștea satului presupunea săvârșirea unor gesturi rituale de recunoaștere și a unor rituri de agregare (botezul cu molitvă, spălarea rituală, îmbrăcarea, ridicarea la icoană și rostirea unui nume provizoriu, până la botez). În felul acesta pruncul primea o identitate, care îl scotea din stadiul nediferențiat de dinainte de naștere și îl trecea la o existență culturală. Prin nume, el era marcat lingvistic, recunoscut și integrat ca membru în comunitate.

Aceste practici rituale au fost de la un sat la altul ușor diferite, însă semnificația lor simbolică a fost aceeași.

În vechime, pruncul era așezat pe pământ, de unde era ridicat de tată sau de moașă, care, înainte de a i-l da, îl închina la icoane sau îl învelea în cămașa de nuntă a acestuia, paternitatea fiind astfel conferită și recunoscută.

În Șeitin, nou născutul era așezat sub masă sau după ușă apoi era chemat tatăl, care îl ridica din locul unde se afla, ca semn de recunoaștere, și îl dădea mamei.

Tot în Șeitin dar și în Bodrogu Vechi și Nădlac, noul născut era închinat de moașă la icoană.⁷⁷ Când îl închina la icoană, moașa îi dădea și un nume provizoriu. De obicei acesta era numele sfântului din ziua când s-a născut copilul.

În Secusigiu dar și Uzdin (Serbia) se practica „*botezul cu molitvă*” adică stropirea pruncului cu molitvă adusă de la biserică, în vreme ce i se dădea un nume. La Uzdin, preotul era cel care îi dădea numele sfântului din ziua aceea.

⁷⁶ Diószegyi Vilmos, *A tótkomlói hitvilága*, Békés megyei Múzeumok Közleményei, Szerk. Dér László, Békésszabá, nr. 3, 1974, p. 80.

⁷⁷ ***, *Sărbători și obiceiuri* Volumul II *Banat, Crișana, Maramureș*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 9.

Acest botez provizoriu îl întâlnim și la sârbi mureșeni. Numele primit cu această ocazie era considerat un „*nume de apă*” („*na znamenie*”, „*znamenie*” sau „*na vodiť*”).⁷⁸

În Cladova, datina mai prevedea ca moașa să învelească noul născut în cămașa tatălui, o altă formă veche de recunoaștere, de integrare.

Dincolo de frontieră, la românii din Micherechi, moașa când închina pruncul la icoană zicea: „*Creștere bună, Dumnezeu te păzească dă cile rele*”.⁷⁹

Punerea pruncul pe pământ și gestul de ridicare a lui de către tată o găsim practică, în trecut, și de comunitățile maghiare.⁸⁰

Cu vremea această ritualizare ce viza agregarea a cunoscut simplificări, azi din vechile practici mai fiind săvârșite doar o parte din gesturi.

Alte rituri și gesturi simbolice, ce se făceau în primele zile după naștere, urmăreau să influențeze calitățile și destinul viitor al pruncului, în credința că, în acest timp de început al vieții, cele menite, prin similitudine, se împlinesc.

Inclusiv aspectul fizic al pruncului putea fi îmbunătățit acum. La poalele munților Apuseni, moașa după ce înfășa pruncul îl strângea ușor de nas, ca să aibă nasul drept, îi apăsa bărbia, ca să-i facă gropiță.⁸¹

Nu lipseau nici interdicțiile. O asemenea interdicție se referă la sărutarea tălpilor copilului. În unele sate se credea că pruncii săruțați în tălpi fie nu mai cresc mari fie încep să umble greu.

Referindu-ne la datinile slovacilor, moașa din Nădlac se ocupa și ea de aspectul fizic al pruncului. Ea apăsa bărbia și obrații copilului, ca să facă gropițe când râde, rotunjea capul cu mâinile, dacă era lunguiet, îndrepta picioarele strâmbe la înfășare.

Tot pentru a asigura pruncului un aspect frumos și normalitatea, existau la slovacii din Nădlac dar și la românii din Micherechi și unele interdicții. De pildă copilul nu trebuia arătat în oglindă fiindcă, se credea că nu i-ar mai fi crescut dinții sau că un ar mai fi vorbit.⁸²

⁷⁸ Iavorka Markov Iorgovan, art.cit., p. 221.

⁷⁹ Ladislau Martin, *Credințe și descânțece legate de prevenirea și vindecarea bolilor infantile în comuna Micherechi*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 5, Budapest, p. 37.

⁸⁰ Magyar Néprajz VII Folklor 3 Népszokás, néphit, mithologia. A Születés és kisgyermekkor szokásai.

⁸¹ Paul Nicușor, op.cit, p. 98.

⁸² Maria Petrușan, art.cit, p. 20.

Prima scaldă

În toate comunitățile, un alt moment esențial magico-ritual pentru noul născut l-a reprezentat prima scaldă, un rit de purificare, care însemna implicit o schimbare a stării de dinainte cu alta nouă. Conform gândirii tradiționale, până la prima scaldă, noul născut are o condiție existențială incertă, ambiguă, vulnerabilă oricărei intervenții malefice. Pruncul putea fi schimbat sau ucis de strigoaie. Prin această ablațiune (prin natura apei folosite, prin obiectele rituale puse în apă) pruncul era purificat, regenerat.

Prima scaldă se făcea în *apă descântată cu cărbuni* (Șeitin, Cladova)⁸³ sau în apă neîncepută, luată din fântână înainte de răsăritul soarelui, în care se punea apă sfințită, adusă de moașă de la biserică, „*ca să fie apărat de duhurile necurate*” (Cladova), un ban de argint, ca viața lui să rămână curată, ca argintul, busuioc, ca pruncul să fie curat ca busuiocul (Șiria), pene de gâscă, să fie călduros ca găștele (Văsoaia) sau pene de găină (Troaș), puțin lapte, ca să fie alb ca laptele (Secusigiu) etc. La ea nu participau decât femeile dar toate operațiile le săvârșea moașa. Influențarea calităților copilului se bazau pe magia de contact și pe similitudine, după care asemănătorul produce asemănători.

După 1960, odată cu apariția dispensarelor comunale, „prima scaldă” se făcea după întoarcerea mamei cu pruncul de la Casa de nașteri.

Perioada de scaldă a noului născut de către moașă a fost de la un sat la altul diferită ca durată. În Bodrogu Vechi și în Șeitin, moașa venea să scalde pruncul în primele trei zile, în Cladova, o săptămână, în Gurahonț și Hășmaș, Șepreuș, Șimand două săptămâni.

În Troaș, dacă era fată, datina cerea ca după scălda, moașa să-și șteargă mâinile cu un fuior de cânepă, ca fata să aibă părul frumos ca fuiorul.⁸⁴

La românii din Uzdin dacă molitva adusă de moașă de la biserică pentru a o pune în apa de scăldat se termină înainte de șase săptămâni se zice că pruncul se va căsători mai devreme.⁸⁵

Pentru a evita orice contact cu maleficul, până la șase săptămâni apa de scaldă se îngropa lângă fântână sau lângă furca de la fântână (Chereluș, Șimand), se arunca într-un loc ferit (Văsoaia, Șepreuș,

⁸³ ***, *Sărbători și obiceiuri*, Volumul II, *Banat, Crișana, Maramureș*, Editura Enciclopedică, București, p. 10.

⁸⁴ Ibidem, p. 9.

⁸⁵ Gheorghe Lifă, op.cit. I, p. 10.

Macea), ori la gard (Hășmaș), ca nimeni să nu poată lua sănătatea copilului sau să-i dea ceva boală, călcând în acea apă. În alte sate această apă se turna la *ultoni* (Căprioara), la rădăcina unui pom din grădină (Bârsa), ca pruncul să crească frumos ca și pomul.

O măsură în plus, pentru a evita orice contaminare, cerea ca apa, în care a fost scaldat pruncul, să fie păstrată în casă până dimineața, și abia după aceea aruncată (Chișineu-Criș).

Interdicția de a arunca apa după asfințitul soarelui o găsim și la romanii din Micherechi (Ungaria): „*apa în care ciupăriei pă pruncuț până o fost mic n-o fost sclobod ș-o țape niciodată afară noapte, adică după sfințatu soarelui*”.⁸⁶

Scalda noului născut se desfășura aproape identic și la sârbi și slovaci.

La sârbii din Nagyfala (Satu Mare, com. Secusigiu) *baka* venea, vreme de o săptămână, să scalde pruncul. În prima scaldă, sârbii puneau, în apa de baie, apă sfințită, adusă de la biserică, o crenguță de corn, ca să fie copilul tare precum lemnul cornului, un bănuț de aur sau argint, ca să fie copilul bogat, un fir de busuioc, ca să fie curat și cinstit și, uneori, la fetețe mai cu seamă, un măr roșu, ca să fie sănătoase și rumene ca mărul.⁸⁷

La slovaci, odinioară, la prima scaldă, înainte de a băga pruncul în apă, *baba* îl ungea cu miere sau zahăr, ca să fie dulce. În apă punea sare, pâine, zahăr și bani, ca pruncului „*să nu-i lipsească nimic, niciodată*”.⁸⁸ Nici slovacii nu aruncau apa de scaldă, după asfințitul soarelui, ca să nu fie pruncul stricat.

Practicile de îmbunătățire a calităților copilului continuau și zilele următoare. Astfel, i se dădea pruncului să bea apă din clopoțel / *zvon* (Secusigiu), ca să aibă vocea cristalină, frumoasă, curată.

În satele de pe Valea Mureșului moașa îi punea pruncului în mână diferite obiecte: carte, ca să fie deștept, creion, ca să scrie frumos, clește, ca să știe lucra etc. Obiceiul îl găsim practicat și la românii din Ungaria: „*Bunica mi-o povestit că în mâna surorii mele au pus o mătură să fie găzdoaie bună. Eu am primit o carte să fiu bună la cap, iar sora mai mică un clopoțel să aibă glas bun*”.⁸⁹

⁸⁶ Inf. teren Floarea Buta n.1906 vezi Maria Petrușan, art.cit., p. 21.

⁸⁷ Iavorka Markov Iorgovan, art.cit., p. 221-222.

⁸⁸ Márkus Mihály, *A bokortanyák népe*, Budapest, 1943, p. 165.

⁸⁹ Irina Garammi, *Obiceiuri legate de naștere la Săcal*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 22, Giula, 2001, p. 55.

Tot așa, la slovaci, după prima scaldă pruncul era sărutat pe gură, *ca să poată vorbi*, i se dădea o cămașă veche, *ca să învețe că noul se face din vechi*, i se punea în mână o carte de rugăciune, *ca să fie credincios*. În plus, în leagăn, lângă față se punea un fus și o lingură, *ca să știe să toarcă și să fiarbă*, lângă băiat coasă, topor, *ca să fie un bun gospodar*.⁹⁰

Ursirea pruncului

În intervalul imediat post natal, în comunitățile românești erau așteptate ursitoarelor, reprezentantele feminine ale destinului, cu o origine foarte veche, indo-europeană, pe care le întâlnim și la greci și romani, și care trebuiau să-i ursească noului născut, cele ce urmau să-i fie scrise în *cartea vieții*.

Referitor la numărul acestor ursitoare părerile au fost, de la un sat la altul, diferite. De pildă, în Pleșcuța, oamenii credeau că sunt 9 ursitoare⁹¹, în Văsoaia că sunt 7, câte zile are săptămâna, în Crocna⁹² și Căprioara oamenii vorbeau de una, însă, în cele mai multe sate, se credea că sunt trei.

Indiferent însă câte se credea că sunt, ursitoarele soseau, conform tradiției, a treia noapte de la naștere, iar moașa era aceea care făcea pregătirile necesare pentru a le primi.

Datina, în toate aceste sate, era ca, pe o masă frumos aranjată, să se așeze, pentru a le îmbuna, mai multe daruri. În general se punea un blid cu nouă, șapte sau trei linguri, un pahar cu apă, o ulcică cu bani, etc., însă cercetările efectuate în timp indică și anumite obiceiuri locale.

De pildă, în Țara Hălmașului, la Hălmăgel, moașa aducea de acasă pentru *masa ursitoarelor* un colac, pe lângă care mai punea un blid de pământ, un cuțit, o lingură, un piepten iar, dacă nou născutul era băiat, tatăl punea și el o secure și alte scule bărbătești, în funcție de ce dorea să devină, în viață, fiul său. În Iosășel, se mai aprindea și o lumânare. În unele sate din zona Gurahonțului se aducea, în loc de colac, o pâinișoară numită *Țipoi* sau doar o felie de pâine, simbolic. În Cuied, nu moașa ci nănașa aducea o „*mășăriță*” mare cu plăcinte, din care, în ziua următoare, erau serviți toți cei ce veneau să vadă pruncul.⁹³ În Văsoaia, alături de

⁹⁰ Elena Rodica Colta, *Deritualizarea nașterii la slovaci* în Memoria satului românesc, vol. 5, Editura Eurostampa, Timișoara, 2007, p. 38.

⁹¹ Inf. teren Păsărilă Gheorghe, n. 1922, în Pleșcuța, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 99.

⁹² Inf. teren Dărau Stana, n. 1929, în Crocna, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 99.

⁹³ Se prea poate ca funcția moașei de pregătire a mesei ursitoarelor să fi fost luată mai recent de nănașă.

colacul adus de acasă, se mai puneau un cuțit, o lingură, un blid cu apă sfințită.

În subzona Chișineu-Criș, la Mișca, pe masa ursitoarelor se puneau farfurii cu mâncare, în Sepreuș, unde oamenii au fost în trecut foarte săraci, doar apă și pâine⁹⁴.

În Secusigiu, la fel ca în Banat, moașa puneau la căpătâiul pruncului o *pogace*, o *brăciră* și un ban.

În Căprioara, moașa, când aducea a treia zi mâncare la mamă, puneau și „*dă ursători*”, într-o cameră, într-o farfurie mâncare, și lăsa farfuria acolo, pentru ursitoarea care venea noaptea „*să-i ursască*” la copil.⁹⁵

La românii din Uzdin (Serbia), pentru ursitoare, se puneau, pe un scaun, un blid cu apă, un pahar cu untură, o *pogace*, un *pieptene*, o oglindă, un caier de lână, o *brăciră*, în *brăciră* un ac, un fus de cinari, 9 dinari într-un colț de pânză și tămâie.⁹⁶

Denumirile darurilor au fost și ele diferite. În Gurahonț, colacul din grâu, apa și țuica, aduse de moașă pentru ursitoare, se numeau „*ursite*”. În Cil, colacul, împodobit special cu împletituri pentru ursitoare, se numeau, „*Ursitor*”.⁹⁷

Aceste practicile rituale se încheiau a doua zi, după plecarea ursitoarelor, prin împărțirea și consumarea rituală a darurilor, care vizau activarea magiei prin similitudine în folosul noului născut.

Astfel în Cuied, a doua zi, când răsărea soarele, la casa copilului, era poftit cel mai bun cântăreț sau cântăreața din sat. Acesta era primul care mânca din plăcintele aduse de nănașă, ca noul născut să aibă glas bun. Cântărețului îi urmau ceilalți săteni. Care cum intra îi ura copilului „*noroc*”, mânca din plăcintă apoi pleca.

În Gurahonț, Feniș și Pescari, primul om care intra a doua zi, dimineața, în casă era servit cu mâncare și băutură. În Cil, acest prim om tăia din *Ursitor* și mânca cât putea. Dacă intra un bărbat se spunea că următorul copil va fi băiat, dacă era femeie se spunea că va fi fată.⁹⁸ În

⁹⁴ Inf. teren Mache Anuța, n.1902, Sepreuș. vezi ***, *Sărbători și obiceiuri*, Volumul II, Banat, Crișana, Maramureș, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 16.

⁹⁵ Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara* Monografie, Editura Mirador, Arad, 2011 p. 158

⁹⁶ Gheorghe Lifa, op.cit., I, p. 8.

⁹⁷ După 1970 el este înlocuit cu un tort.

⁹⁸ *** *Folclor de la poalele Munților Apuseni*. Culegeri de Iulia Botici. Arad, Editura Trinom, 2008, p. 163-164.

Secusigiu, a doua zi, pogacea și banul erau dăruite unui copil sau unui om sărac iar brăcira o primea moașa.

Fiind un fel de zâne⁹⁹, ursitoarele un puteau fi văzute sau auzite, însă în Hălmăgel se spunea că, la 12 noaptea, se auzeau lingurile *zângănind*. În alte sate, se credea că dacă, la miezul nopții, moașa, un străin sau tatăl (Chișineu-Criș)¹⁰⁰ pune urechea pe prag, putea totuși să audă ce-i menesc ursitoarele copilului.

În Uzdin (Serbia), moașa aducea la casa pruncului, încă pe ziuă, trei bătrâne din sat, care nu aveau voie să doarmă până la miezul nopții, ca să audă ce-i ursesc pruncului *ursorile* din aer. Uzdinenii credeau că ceea ce ursește a treia, aia rămânea.¹⁰¹

În Bârsa, Văsoaia se spunea că mama afla în vis, ce i s-a ursit pruncului.

Românii din Ungaria încercau să citească urmele lăsate de *ursoaie*. Pentru aceasta presărau pe masă făină în formă de cerc. Jumătate din cerc era din făină de grâu, jumătate din făină de porumb. În interiorul cercului puneau trei grămăjoare din boabe de grâu, orz și ovăs. Dimineața studiau mărimea grămăjoarelor. Dacă ursitoarele venite în timpul nopți au dus mai mult din grâu însemna că pruncul urma să fie bogat. Dacă lipsea orz ar fi fost mijlocăș iar dacă lipsea ovăs ar fi fost în viață sărac. La Micherechi, dacă în noaptea de Anul Nou s-a născut un copil, credeau că apariția ursitoarelor este garanția sănătății nou-născutului.¹⁰²

Cu vremea, în aceste sate aflate dincolo de frontieră, credința în ursitoare a devenit una dilematică: *Da' cine ști că fost-o, numa așe zîceu că ursitoare-i în chindă...* sau *„una ț-o ursît că rău și fie, alta ț-o ursît că numa bine și fie”*.¹⁰³

La sârbi ursitoarele erau reprezentate prin 3 zâne surori, care vin în noaptea ce urmează nașterii, la leagănul copilului sub chipul unor fete îmbrăcate în alb. Mai demult se puneau pentru *Sujenite* pe masă pâine, brânză și mere. Cu toate că nici una nu trebuia supărată, fiindcă se credea că ele hotărăsc numărul anilor, moartea timpurie și soarta viitoare

⁹⁹ Unii etnologi le identifică cu zănele zori, care se regăsesc și în ceremonialul înmormântării, ele pregătind atunci trecerea și inițierea în moarte. Vezi Paul Simionescu, *Înscrierea destinelor. Marginalii la unele obiceiuri și rituri tradiționale*, în Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice, București, 1985, p. 422.

¹⁰⁰ Stela Măteuț, op.cit., p. 117.

¹⁰¹ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 8.

¹⁰² Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale romanilor din Ungaria*, Giula, 2003, p. 101.

¹⁰³ Ioan Carțiș (n. 1923, Micherechi); culegere Alexandru Hoțopan Arhiva Muzeului Erkel Ferenc

a pruncului, se credea că cea mică avea ultimul cuvânt. Ceea ce i-a fost ursit pruncului de *Sujenite* sârbii numesc *narok*, *rok sau ruka*.¹⁰⁴

Sârbii din satele mureșene puneau și ei pentru *sugenite* (ursitoare) pe masa din cameră, dar și pe pervazul exterior al ferestrei tot felul de bunătăți (mâncare și băutură).¹⁰⁵

Rituri de protecție a pruncului până la botez

Perioada de șase săptămâni, de la naștere până la botez, era considerată una de sensibilitate magică, în care pruncul trebuia ferit de diferiții agresori nocturni. Prin urmare în jurul lui, în leagăn sau în pătuț se puneau anumite obiecte cu valențe magice, menite să-l protejeze de demonii bolilor, de duhuri rele, de „strigoaiele”, care veneau să-l schimbe sau să-l strice, iar gesturile și activitățile celor din jur erau marcate de prescripții și interdicții.

În zonele împădurite ale județului Arad, printre potențialii agresori se număra, în plus, față de celelalte teritorii, și Muma Pădurii, despre care se credea că ia somnul copilului.

Ca să aducă somnul înapoi, în Crocna, mama trebuia să arunce bucăți de pâine pe fereastră și să strige: „*Uuuuu, Muma Pădurii! Io-ți dau pită, tu să-mi dai somnul cioatelor tale! Io-ți dau pită, tu să-mi dai somnul cioatelor tale! Cum dorm cioatele în pădure, așa să doarmă pruncul meu X*”. Din fiecare bucată de pâine ea reținea o firmitură și o puneă în leagăn la capul copilului.¹⁰⁶

În satul Zimbru, se credea că dacă a fost furat somnul pruncului el putea fi adus înapoi de la purcei. Pentru aceasta, un băiat trebuia să meargă să ia niște paie din cocină și să le pună în așternutul pruncului.¹⁰⁷

În general, pretutindeni, pentru protecție se puneă lângă copil un obiect de fier (foarfecă, cuțit), fierul având puteri apotropaice. Dar pe lângă acesta, pentru a mări puterea protectoare, în jurul micuțului se puneau și ale obiecte, cunoscute ca bune.

Astfel, ca să-l ferească pe nou născut de strigoaiele, ce încercau să ajungă la prunc, în Căprioara, i se lega la mână o cârpă cu un câțel de usturoi.

¹⁰⁴ Ivan Evseev, op.cit., p. 476.

¹⁰⁵ Iavorka Markov Iorgovan, art.cit., p. 222.

¹⁰⁶ Oprea Frăsăna, n.1932 în Crocna vezi Paul Nicușor, op.cit., p. 99.

¹⁰⁷ Martin Elena, n.1908, Zimbru vezi Paul Nicușor, op.cit., p. 99.

În Gurahonț mama nu avea voie, în primele trei nopți, până i se ursea pruncului soarta, să doarmă cu spatele la el sau să lase copilul singur în cameră, ca nu cumva pruncul să fie furat sau schimbat. De asemenea, ea trebuia să pună la leagăn căței de usturoi, foarfecă, oglindă, și nu avea voie să scape vreo picătură de lapte în foc sau să lase pe cineva, să stea pe patul ei, ca un cumva să-i ia laptele.¹⁰⁸

În Chișineu-Criș în leagănul pruncului se puneă măturiță, cuțit, tămâie, carte de rugăciune iar la mâna acestuia un fir de ață roșie, „*ca să nu fie pocit*”.¹⁰⁹

În Bodrogul vechi, dacă copilul se năștea cu vreun defect, moașa sfătuia femeia ca șase săptămâni să-i aprindă lumânarea cu care s-a botezat și să-i dea să sugă pe pragul ușii. Tot șase săptămâni nu trebuia să scoată copilul din casă, nici să deschidă geamul la cameră, ca să nu vină strigoaiele să-l ia.¹¹⁰

Teama de substituire a impus și în Câmpia Aradului, la Nădlac și Șeitin, obligativitatea ca, dacă pruncul era luat din leagăn, ca să fie alăptat, în leagăn să se pună un obiect din casă, ca să nu-i ia strigoaiele locul.¹¹¹

Nici hainele pruncului un puteau fi lăsate afară după asfințitul soarelui, ca să nu se cuibărească în ele duhurile rele¹¹² sau ca să nu se cuibărească în ele „*mama pădurii și să schimbe copilul*”.¹¹³

În Covăsânț, până la botez, mama dormea cu pruncul într-un pat ca să nu fie schimbat de *zmăoaice* iar la căpătâiul copilului puneă, și mai pune și acum, o cărticuță numită *Visul Maicii Domnului*, o foarfecă, un cuțit. În Măderat trebuia să doarmă cu fața la prunc până la botez.

În Bârzava, i se puneă copilului, în fașă, o legătură cu tămâie iar în leagăn un cuțit, o carte sfântă și o lumânare mică.

Dincolo de frontieră, la romanii din Micherechi (Ungaria) în clipa nașterii pruncului o babă puneă în leagăn tămâie și fire de mătură, să nu se poată apropia strigoia și să schimbe copilul cu al ei. Micherechencele respectau și interdicția legată de hainele pruncului: „*Scutecele și hăinuțele pruncuțului mic nu o fost slobod și le lese afară*”.

¹⁰⁸ Paul Nicușor, op.cit., p. 98.

¹⁰⁹ Stela Măteuț, op.cit., p. 118.

¹¹⁰ ***, *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 19.

¹¹¹ Petre Țiucra Pribeagul, op.cit, p. 119.

¹¹² Paul Nicușor, op.cit., p. 98.

¹¹³ Stela Măteuț, op.cit, p. 118.

*întinsă după sfințitul soarelui, că nu o fost bine, că lucrurile cile rele doară tăta noapte or umblat”.*¹¹⁴

De asemenea, femeile lăsau noaptea lumina aprinsă. „*Pînă nu l-or botezat pã prunc, lampă dă petrol o tăt ars. Dîrt-ace că dacă nu-i botezat... atunce lucrurile rele noapte îi lua pã prunci, dîrt-ace trăbuie și ardă lampă, că așe nu să băgau la lumină strigoile*”.¹¹⁵

Menținerea activă a tabuurilor în satele românești se face prin relatarea unor experiențe trăite sau auzite, care configurează un inventar al copiilor schimbați, pe o arie largă, ce se întinde din Apuseni până în estul Ungariei.

De pildă, un astfel de copil, lăsat singur de mamă pentru scurt timp și schimbat de strigoaie, apare în relatarea Elenei Trif din satul Bontăști: „*Și dragă ce să vez? Ie l-o mai lăsat aclo-n casă și s-o fost ducând. Și când o fost... nu știu, n-o avut șasă luni cre`că. Mai d -apu că pruncu numa plânge-ntr-una, numa plânge, și plânge și plânge (...)* Mă d-apu pruncu ăsta nu mai samănă pã a vost prunc (...) Ș-atuncea i-o spus, nu știu ginge-o fost ceva vrăjitoare gi asta, i-o spus că i-o fost schimbat pruncu”.

Dincolo de frontieră, o altă femeie, din Micherechi (Ungaria), relatea în urmă cu trei decenii un caz similar din satul ei: „*Pruncul înștimbat pînă-i lumea nu să pute scula de pe pat. A fost pe la noi în sat, că muierea o născut bine, că apoi copilul fiind înștimbat, nu mânca numai dacă îi dădea în gură, o trecut un an, doi, nu mișca brâncile, n-o sculat din pat, și apoi, o știut mama, că acesta nu-i bine, pruncul o fost înștimbat. N-o putut tămădui cu nimica*”.

Măsuri de protecție găsim și la celelalte populații din zonă. În comunitățile maghiare, la patul unde stăteau mama cu pruncul se punea într-un colț al cearceafului sare, pâine, usturoi și lămâiță.

Slovacii din aceste teritorii credeau și ei că *bosorka*, într-un minut, poate să schimbe copilul nou născut cu al ei. În veacul al XIX-lea, îi puneau la gât chiar săculeț cu sare, usturoi și *klokoč*¹¹⁸, adică ingrediente „*înțepătoare*”, ca să țină strigoaiele la distanță.

¹¹⁴ Floarea Martin, n. 1908, Micherechi, apud Maria Petrușan, art.cit., p. 21.

¹¹⁵ Inf. teren Radici Floare n.1908, vezi Maria Petrușan, art.cit., p. 19.

¹¹⁶ Inf. teren Trif Elena, n.1919 Bontăști, culegere făcută în 2001, vezi Paul Nicușor, op.cit., p. 240.

¹¹⁷ Gábor Dániel Ozsváth, art.cit., p. 20.

¹¹⁸ Planta numită românește clocotici (*Staphylea pinnata*) era considerată de slovaci o plantă cu valențe magice, aducătoare de noroc dar și apotropaică. Românii din Bucovina consideră și ei

De asemenea, ca a să ferească noul născut „*de stricare*”, îi mai prindeau la mâna dreaptă și la piciorul stâng dinte de lup, ce rămânea acolo până când copilului îi ieșea primul dinte.¹¹⁹

În toate comunitățile slovace din zonă circulă un repertoriu, la fel de bogat de memorate, despre copii slovaci schimbați, stricați. Așadar ca mama și pruncul să fie feriți de stricări și pentru ca strigoaia să nu poată schimba copilul, înfășurau baldachinul patului cu un cearșaf.

Dacă culcau copilul în leagăn, și ei aveau grijă ca leagănul să nu fie lăsat niciodată gol, ca să nu se cuibărească în el duhurile rele. De asemenea, ca nu cumva *bosorka*, *striga* sau *čert* (dracul) să fure pruncul, țineau noaptea lampa aprinsă și îmbrăcau copilul cu hainele de dos.

La sârbii mureșeni, primele șapte zile, numite „*babine*”, erau considerate cele mai vulnerabile și mai periculoase, încât odinioară, vecinii și prietenii familiei păzeau cu schimbul mama și copilul. În aceste zile se credea că la copil vin „*Babițele*”, tot un fel de ursitoare dar rele, care provoacă plânsul și boala pruncilor nou născuți. Invizibile, ele par a fi duhurile necurate din imaginarul românesc, care îmbolnăvesc.

De asemenea, de la naștere până la botez, în comunitățile sârbești, după ușa camerei unde era mama cu copilul, se leagă un ardei roșu uscat, precum și o căpățână sau o cunună de usturoi. Sub pernita din leagăn se pune un piepten și o oglinjoară, un cățel de usturoi, o iconiță sau cartea „*Visul Maicii Domnului*.”

La mâna stângă a copilului se leagă și se ține până la un an o ață roșie, uneori de ață se agață o scoică mică sau cochilia unui melc mic („mărgeaua cucului”) găsit pe meri.¹²⁰

Vizitele îndătinat

În perioada următoare nașterii, neamurile și vecinii obișnuiesc să vină și astăzi, cu *cinste* și cu mâncare la femeia care a născut. În Secusigiu se aducea o farfurie cu prăjituri, o găină vie și bani. Când puneau banii la prunc vizitatorii ziceau: „*Eu dau puțin, Dumnezeu mai mult*”.¹²¹ În Nădlac femeile aduceau vin, plăcintă, cornuri, friptură. Aici la leagănul copilului se pune un ban. În Hășmaș, femeile care mergeau cu

clocoticiul un lemn sfânt, de care nu se apropie nici deavolul nici duhurile rele. vezi I.A. Candrea, *Folclorul medical român comparat*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 263.

¹¹⁹ Krupa András, *A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelmvilága*, Debrecen, 1987, p. 106.

¹²⁰ Iavorka Markov Iorgovan, art.cit, p. 222-223.

¹²¹ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad, 2013, p. 216.

cinste duceau plăcinte, puf (gogoși). Aceste vizite, în cazul rudelor putea să se întindă până la un an. Se venea duminică și se aducea plăcită.

În satele sârbești vizita cu daruri se numeau *povoinița*. Cu *povoinița* merg doar femeile, uneori însoțite de copii mai mici. Tradiția este să se aducă hăinuțe, jucării, bani și, obligatoriu, ceva dulce: colac, pogace unsă cu miere, prăjituri, tort.¹²²

Cel mai frumos dar (*povoinița*) îl aduce mama lăuzei sub formă de scutece, feșe, plăpumioară, ba chiar leagăn sau, mai actual – pătuț, cărucior, lăntșor de aur, inel etc.

Cu toate că aceste vizite erau în lumea satului obligatorii (fiecare mergea la fiecare), pretutindeni se credea că vizitatorii pot să fie un pericol pentru noul născut, fiindcă pot, să-i ia somnul sau să-l deoache.

În toate societățile tradiționale există, de altfel, credința că unii oameni au putere să deoache, chiar și fără să vrea. Potrivit relatărilor, ei sunt recunoscuți după sprâncene, după ochi.

Maria Gemes¹²³ din Aletea (Ungaria) povestea, în 1997, ceea ce i s-a întâmplat chiar fetei ei: „*La cine s-ajung sprâncenile așe la olaltă tăț bat cu uăti. Pă fata me or făcut-o. Și vecina me iai de szep ez a lani d-apu că mîndră-i fata asta. D-apu plîns-o și n-o mai mîncat. Și zîce vecina me așe să știi că or bătut cu uăti. N-o și știi ce-o făcut? O luat spice dă la mătură noauă, și noauă linguri dă apă, sare și ce știu io ce o mai băgat acolo lontru și o țipat și pă cîne dă trii uări și pă țîțînă la ușe și apu i-o trecut. Apu amu tăt o fost ceva că dă atunce, din data ceia n-o mai plîns. Și apu o zîs să-i leg ață roșie pă brînca dreaptă*”.

Așadar, pentru a proteja copilul de deochi, i se legă și azi la mână o ață roșie, ca vizitatorii să-și amintească să nu deoache.

Vizitatorii, care îl priveau prea intens, trebuiau să scuipe pe prunc de trei ori și să zică „*pfui, să nu se deoache*”. Dacă totuși mama credea că pruncul a fost deocheat, îl lingea de 3 ori pe frunte. De asemenea, ca să nu-i ia somnul, cei ce veneau să-l vadă, trebuiau să lase la plecare un fir din haină, o scamă, la leagăn.

La fel, în toate comunitățile românești, din județul Arad, din Ungaria, din Serbia era interzisă vizita femeilor cu menstruație, fiindcă se credea că pruncul va primi roșată pe piele, se va umple de bube.

¹²² Iavorka Markov Iorgovan, art.cit, p. 223.

¹²³ Inf. Maria Gemes născută Tătar, în 1926, Aletea; culegere Rodica Colta 1997.

Practici magice de vindicare

Dacă mama pierdea laptele, pentru a-l recăpăta în Gurahonț se spunea că trebuie să mănânce colac înmuiat în stropi de apă de la roata morii.¹²⁴

La fel, dacă copilul era bolnăvicios și se credea că va muri, în unele sate de la sud de Mureș, i se schimba numele, ca să înșele moartea, însă acest lucru nu-l știa decât familia.

Această schimbare a numelui este în legătură directă cu credința că a cunoaște numele înseamnă a putea chema, deci a-ți impune voința.¹²⁵

Când într-o casă au murit mai mulți copii, în Uzdin, ca să înșele moartea, pruncul era ascuns. El era luat de lângă mamă și dat bunicii, iar în locul lui, în pat cu mama se puneau un sul de la război, pe care îl țineau acolo nouă zile, în care se credea că ar putea să vină moartea să ia pruncul.¹²⁶

În comunitățile românești din Ungaria vindecarea copilului schimbat sau cu boală cânească se făcea prin punerea lui pe lopata de pâine și introducerea în cuptor pe când mai era cald. În timpul acesta mama trebuia să întrebe de 9 ori „*Ce baji în cuptor?*”, iar performera, o femeie pricepută la „*dă-aște*” să răspundă „*Dau carne bătrână dâr carne tânără*”.¹²⁷

În Micherechi dacă un copil „*durmea fără rând*” (prea mult), trebuiau „*să-i pună în ciupa dă scaldă on cap dă cal mort*”.¹²⁸ Pruncul era spălat cu apa aceea ca, prin magie de contact, să fie treaz ca și caii.

În cazul copilului îmbolnăvit de duhul vreunei boli sau a copilului „*stricat*”, vindecarea se făcea prin descântec. Familia apela la una din descântătoarele satului iar aceasta trebuia să identifice boala și agresorul, care a produs-o, și să aleagă descântecul potrivit. Descânțele folosite la prunci erau cele de deochi, de sperietură, de „*plâns rău*”. Vindecarea era condiționată de rostirea fără greșală a cuvintelor descântecului.

¹²⁴ Paul Nicușor, op.cit., p. 98.

¹²⁵ Jean Servier, op.cit, p. 82.

¹²⁶ Gheorghe Lifa, op.cit, I, p. 7.

¹²⁷ Emilia Martin, *Date etnografice despre românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Salgótarján, 9, 1994, p. 81.

¹²⁸ Martin Ladislau, art.cit., p. 38.

În satele de pe Valea Zimbrului, practica de vindicare pentru sperietură se desfășura în felul următor:

„Se aducea pruncul speriat la descântătoare și 3 pene de găină neagră, 3 fire de mătură părăsită, 3 găinați din coteț. Acestea se legau, se puneau în mâna copilului și se dădea cu ele în perete, în timp ce descântătoarea zicea de 3 ori:

Plecași și te speriași.

Leși spăriete

Din perete

Copilul să rămână curat

Și vindecat

Apoi aceasta lua o lopată și puneă jeratec, găinațul, penele negre, firele de mătură, toate se aprindeau și cu fumul acela înconjura copilul și îl afuma”.¹²⁹

Pe Valea Mureșului, la Troaș, pentru a goni spărietului, descântătoarea făcea apel la puterile Maicii Domnului, ca intermediară între Dumnezeu și om:

„Doamne ajută,

Sfinte Doamne!

Fuji spărețe

În părețe

Spăriatul lupului,

În curu' ludului

Și a ludului

Și în curu' lupului

Fuji, Muma Pădurii, fuji

În codrii pustâi,

Acolo să ce duci,

Că acolo-s mesăle încinsă

Și făcliile aprinsă

Și paharele umpluce

Și paturile ascernuce.

Acolo să stai,

Că dacă nu,

Io ce-oi blăstăma

Cu maica Precista

Cu Cuvântul meu

Cu Leacu' de la Dumnezeu,

¹²⁹ *** *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 146.

*Să rămână Ion curat
Și Luminat
Ca Maica Precista,
Când l-o bocezat.*

În acest timp copilu' trebuie să doarmă în leagăn. Cine-i descântă, cu săcurea în mână și cu mătura părăsită face deasupra copilului dă trei ori:

*Să ce duci Muma Pădurii
În codrii pustii
Că dă nu
Cu mătura ce-oi mătura,
Cu săcurea ce-oi tăia
Și foc ți-oi da!*

După aceea se rupe din fuior „zavistuță” (bucăți), se înconjoară legănațul în cruci și se dă foc. Textul descântecului se repetă de trei ori”¹³⁰.

În satul Roșia Nouă, pentru „plâns rău”, descântătoarea spunea următorul descântec:

*„Ieși duh rău !
Din capul pruncuțului,
Din osuțele lui,
Ieși și te du în codrii pustii!
Unde cocoși negri nu cântă,
Unde mâțe negre nu umblă,
Unde câini negri nu latră,
Unde omul nu ajunge.
Ieși și te du
Și acolo să rămâi!
(Numele pruncului) să rămâie
Ca laptele strecurat,
Ca argintul cel curat.
Ca Dumnezeu ce l-a dat.”*

Ca recuzită folosea ulei de mir pus într-o ulcică de pământ nearsă și un fir dintr-o mătură nouă de care lega un fir roșu de lână.¹³¹

Vindecarea prin descântec practicau și românii din Ungaria și cei din Serbia, dacă avem în vedere vecinătățile românești, dar și sârbi

¹³⁰ Inf. Ileana Talpoș, n. 1923, sat Troaș, com. Săvârșin vezi Maria Mândroane, *Descânțete, I, Culegere*, Editura Brumar, Timișoara, 2011, p. 67-69.

¹³¹ Inf. Cerb Lazăr din Roșia Nouă, apud Emil Murgu, *Comuna Petriș-trecut și prezent. Contribuție monografică*, Arad, 2009, p. 110-111.

mureșeni și cei Banat. La sârbi, baba stinge 3, 5, 7 cărbuni în apă. Dacă cărbunii cad la fund, copilul era deocheat. El era spălat pe obraz cu apă descântată iar restul se arunca pe acoperișul casei.¹³²

Moartea pruncului nebotezat

Dacă totuși se întâmpla ca, dintr-o cauză sau alta, copilul să moară înainte de a fi botezat, el era în trecut îngropat separat, la marginea, la gardul sau în afara cimitirului. Tot așa procedau și românii din Ungaria: „*Pă pruncuțu care o murit năbotezat îl îngropau dăchilin (separat) dă cielalț morț, care or murit botezaț*”.¹³³

În unele sate se spunea că acești copii născuți vii dar care au murit nebotezați puteau fi auziți noaptea cum plâng și cer să fie botezați. Considerați niște suflete condamnate, care rătăceau pe pământ, puteau fi mântuiți după 7 ani prin botez. Acesta se făcea prin turnarea aghiazmei pe mormânt.¹³⁴

În Chișineu-Criș pruncul mort nebotezat era numit „*idol*”. Ca să nu se facă strigoi la 7 ani, la capul acestuia se puneau o cruce.¹³⁵

La românii din Micherechi (Ungaria) moașa era cea care îngropa noul născut, care murea nebotezat: „*Dacă tăt să întâmpla că o murit năbotezat, atunci l-or băgat în oarece trocuță și l-o luat moașe susuoară și l-o dus și-l îngroape*”¹³⁶ În trecut, oamenii din acest sat credeau că pruncii morți nebotezați se fac *zvârcolaci și mănâncă luna*¹³⁷.

În credințele sârbești, sufletele copiilor nebotezați se transformă în duhuri ce au formă de păsări.

Interdicții și practici privind lăuza

După naștere, moașa se ocupa și de lăuză. În unele localități din județ (Macea, Vinga) „*opt zile o trăgea*”, *o ridica*, „*o ungea*” ca să-i revină corpul cum a fost înainte. În alte sate precum Troașul, moașa îi ducea, vreme de trei zile, mâncare la „*nepoată*”.¹³⁸

¹³² Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 217.

¹³³ Inf. teren Eva Juhász, n.1909 Micherechi apud Maria Petrușan, art.cit., p. 22.

¹³⁴ Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula, 2003, p. 108.

¹³⁵ Stela Măteuț, op.cit., p. 118.

¹³⁶ Ileana Orosz, n.1909, Micherechi, apud Maria Petrușan, art.cit., p. 21.

¹³⁷ Elena Rodica Colta, op.cit., p. 144.

¹³⁸ *** Sărbători și obiceiuri, vol. II, p. 8.

Comunitățile tradiționale considerau femeia care a născut și, în unele locuri, și moașa, care a intrat în contact cu ea, ca fiind „*spurcate*”.

Ca urmare, leuza nu avea voie să părăsească casa, nici curtea, să aibă raporturi sexuale cu soțul, până ce i se citea molitva de 40 de zile, existând credința că altfel „*se întoarce boala înapoi*”. Despre cea care nu respecta interdicția se zicea că „*umblă cu mațale după ea*”.¹³⁹ De asemenea, până nu era curată nu avea voie să pună mâna „*nici pe coada oalei de fier*”.¹⁴⁰ La fel îi era interzis și să scoată apă din fântână fiindcă se credea că își pierde laptele.

Și în comunitățile slovace, în intervalul de 40 de zile, câtă vreme mama nu era curată (*ňebola čistá*), nu avea voie să coacă pâine și să facă mâncare, sarcina fiind preluată de altcineva din familie.

Ungurii credeau, de asemenea, că dacă femeia care a născut făcea pâine, „*grâul din holdă ar fi făcut tăciune*”.

Când acest interval se încheia, moașa ducea leuza la biserică, la slujba de dimineată, ca să fie purificată.

Femeia spunea rugăciunea de mulțumire pentru că nașterea a fost cu noroc iar preotul făcea o molitvă. Odată purificată, ea putea să iasă din casă și totodată erau ridicate și interdicțiile sexuale. De acum, pruncul nu mai dormea cu mama ci era mutat în leagăn.

Adusul de mâncare

În zilele imediat următoare după naștere, femeia fiind slăbită, datina era ca moașa, rudele apropiate sau vecinele să îi aducă mâncare „*cu coșerița*”: „*când femeia era în lehuzie, când veneau la ea femeile s-o vadă aduceau mâncare: carne friptă, plăcintă, pătură cu mac și cu nucă. Se dădea și un dar de bani. Acum fiecare dă un dar de bani și rudele de aproape dau mâncare (Cladova)*”.¹⁴¹

Practica a fost una generală, doar mâncarea adusă era diferită. În Hălmagiu se aducea cafea cu lapte, plăcinte, fripturi, în Hălmăgel, *plăcintă cu brânză*, în Gurahonț *cureci și zamă*, în Hășmaș plăcinte și gogoși, în Socodor *zamá de pui, pancove, cromne*, în Macea *zamá și carne cu sos*, în Șeitin *pui fript, plăcinturi, pancove, zupe*, în Troaș *zamá, pui fript, papricaș*.

¹³⁹ Emilia Martin, *Date etnografice despre românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 9, p. 80.

¹⁴⁰ Irina Garami, art.cit., p. 56.

¹⁴¹ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 13.

Obiceiul îl găsim și la românii din Ungaria. În Chitighaz, femeile aduceau *pancove, dospite, plăcintă întinsă*. „*O puneu în blid și o astupau cu dosoi dă cinste, că și mâncarea a fost dă cinste*”.¹⁴²

Micherechencele mergeau și ele cu mâncare: „*După ce o trecut muiere dă o zi uă doauă am mârș cu dă mâncare. Mereu vecinile, neamurile, nănașe. Dimineața i-am dus uoaună și cafă, mai târzău când s-o întărit oleacă i-am dus clisă frită*”.¹⁴³

Mâncare se aducea, la femeia care a născut, și în comunitățile sârbe, germane (șvăbești), maghiare sau slovacele. Pretutindeni mâncările trebuiau să fie consistente.

La șvabi, tradiția era ca pentru întărirea mamei să i se aducă *supă de pui, friptură de vișel sau de găină, budincă și, la fiecare masă o sticlă de vin*. De asemenea, vizitatorii obișnuiau să aducă în dar zahăr și cafea.¹⁴⁴ La unguri pe lângă mâncare nu putea lipsi vinul și pălînca. Mâncarea era adusă de *komaasszony*.¹⁴⁵

La slovaci, câtă vreme leuza nu se putea scula din pat mâncare era adusă de rude. Existau în acest obicei chiar anumite reguli. Nașa aducea mâncare în duminica cea mai apropiată de naștere sau în prima duminică după botez, în rest de această problemă se ocupau celelalte rude (Tótkomlós).

Botezul

Dacă copilul era slăbuț și familia se temea să nu moară nebotezat, botezul se făcea la 2-3 zile. În condiții normale însă, în trecut, se făcea la 8 zile, „*fîindcă și Isus la opt zile s-o botezat*” și, doar mai târziu, a fost mutat la șase săptămâni, când odinioară pruncul era dus la biserică pentru *binecuvântare*. În felul acesta se făcea în aceeași zi și botezul și binecuvântarea.

În unele sate, datina era ca nașa de cununie a părinților să fie nașă de botez și la primul născut din familie (Bodroglu Vechi, Troaș) însă în cele mai multe localități din județ (Hălmăgel, Hășmaș, Bârsa, Șepreuș etc.) obiceiul era ca toți copii să fie botezați de nașa de cununie

¹⁴² Maria Ambruș, *Obiceiuri legate de naștere la românii din Chitighaz*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 33, Giula, 2012, p. 41.

¹⁴³ Eva Juhász, n.1909, Micherechi, apud Maria Petrușan, art.cit., p. 16.

¹⁴⁴ Rodica Colta, *Cultura tradițională germană*, în Doru Sava, *Aradul Nou-Mureșel. Istoria unui cartier, povestea unei lumi*, Ediția II-a, Editura Promun, Arad, 2012, p. 348.

¹⁴⁵ Echivalentul *văruței* sau *soruței* la români.

a părinților. Se considera un păcat să schimbi nașii iar nașii, la rândul lor, nu aveau voie să refuze botezarea copiilor finilor lor. Totuși, în satele de la sud de Mureș, odinioară, dacă în familie au murit mai mulți copii, ca să oprească morțile, pruncul era pus ritual în drum și cine îl ridica îi devenea naș. La fel și la românii din Uzdin, dacă mureau copii într-o familie erau schimbați și nașul și moașa.

Ceremonialul botezului are loc în biserică, unde copilul era dus de moașă, uneori de moașă și de o bătrână (Uzdin).

Pe Valea Mureșului, la Petriș, fașa copilului la botez trebuia să fie scurtă, ca să se căsătorească devreme.¹⁴⁶

La plecare, în satul Prunișor, pruncului i se punea la pernă bani, pâine și sare, „*pentru a avea parte de belșug în viață*”.¹⁴⁷ Nănașa îl aștepta la biserică.

Pretutindeni la români, datina era ca, pentru botez, nașa să cumpere o lumânare mare, și o pânză de doi metri, numită *crișmă*, *crijmă*, *crâsmă* sau *creișană* (Covăsânț), în care era învelit pruncul când era scos din apă sau din care se făcea o cămașă cu care era dus la biserică. Aceasta pânză în unele sate era albă, în altele, pentru fete, roz iar pentru băieți albastră.

Odinioară pânza aceasta de la botez era păstrată și utilizată în ritualul nunții sau la înmormântare, însă datina a fost uitată în zonă de mult. Practica viza puterea cu care a fost încărcată pânza, care se activa în momente de trecere într-un alt stagiul de viață.

Tradiția pânzei de botez o găsim și la sârbii mureșeni. Și în comunitățile sârbe nașa pregătește o pânză albă țesută în casă, numită „*krznița*”, care are într-un colț cusut un ban și în care este învelit copilul după botez. „*Krznița*” este păstrată după aceea de mamă până la cununia copilului, când este arsă, ca să-i aducă noroc și sănătate în căsnicie.¹⁴⁸

Revenind la scenariu, în Chitighaz (Ungaria), moașa mergea cu pruncul la biserică împreună cu nănașii. La plecare nănașa spunea: „*Merem la biserică și ducem un păgân*. La întoarcere ea zicea: „*Dumnezeu vă ierte, am adus un creștin*”.¹⁴⁹ În Săcal, cei din casă, când primeau copilul ziceau: „*Dumnezeu să-l ție și să-i deie noroc*”.

¹⁴⁶ Emil Murgu, op.cit., p. 111.

¹⁴⁷ Vasile Brăiloiu, *Monografia satului Prunișor județul Arad*, Editura Viața arădeană, 2008, p. 65.

¹⁴⁸ Iavorka Markov Iorgovan, art.cit., p. 227.

¹⁴⁹ Maria Ambruș, art.cit., p. 43.

În toate satele românești, mama nu avea voie să participe la botez, trebuia să rămână acasă. În vreme ce copilul era botezat, ea trebuia să lucreze acasă „*di tăte celea*”. Dacă era fată, cosea, spăla, adică făcea „*lucruri femeiești*”, dacă era băiat, cosea fân, țesăla vacile, ca, prin similitudine, copilul să fie harnic (Bata, Zăbalț, Căprioara etc).

Conform datinii, pruncul botezat era adus acasă de nașă. În trecut, în Căprioara, la fel ca în Banat, când se întorceau acasă de la biserică, copilul era dat mamei, de nașă, pe fereastră. În felul acesta se credea că sunt păcălite forțele malefice. Obiceiul îl găsim practicat, până în perioada interbelică, și în Secusigiu.

Tot aici, numele de botez dat copilului în biserică era cunoscut doar de nănașă și de *cumătră*.¹⁵⁰ Cei din casă trebuiau să-l ghicească. Erau prin urmare spuse mai multe nume, în speranța că astfel pruncul va trăi mai mult. Cine nu ghicea îi dădea nănașei o sumă simbolică de bani, care, la sfârșit, îi revenea copilului.¹⁵¹

În Uzdin toți invitații dădeau moașei (babei) bani ca să le spună numele pruncului.¹⁵²

În Covăsânț, dacă se întâmpla să fie botezați odată doi prunci ei deveneau frați de cruce sau frate și soră.

La germanii catolici din Aradul nou, dacă pruncul era sănătos, botezul se făcea după câteva săptămâni. Nașul copilului (*Gevatter*) trebuia să fie catolic. Tradiția svăbească prevedea ca primul copil născut în familie, să primească prenumele nașului sau a nașei și al doilea pe al bunicului, bunicii. Nașul dăruia copilului cu ocazia botezului bani și o iconiță, pe care le punea la perna acestuia. La fel ca și românii, și la șvabi, când ajungeau cu pruncul botezat acasă, nașul și nașa îi dădeau mamei spunând formula consacrată „*Am dus un păgân și am adus un creștin*”.

La slovaci în trecut pruncul era dus la biserică de *baba* (moașă) și de *komažena*, ca mai recent să fie dus de baba și de nașă. În drum spre biserică, nașa trebuia să pună la perna pruncului bani, „*ca aceștia să nu-i lipsească pe primul său drum în viață și să nu-i lipsească niciodată*”. Gestul camuflează un rit simpatetic, săvârșit și astăzi.

La întoarcerea de la biserică, când dădea mamei pruncul, și nașa slovacă spunea: „*Taňies'li zme pohana, doňiest'li zme krest'ana*” (Am dus un păgân și am adus un creștin).

¹⁵⁰ moașă

¹⁵¹ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad, 2013, p. 216.

¹⁵² Gh. Lifă, op.cit., I, p. 11.

În comunitățile tradiționale maghiare, copilul adus acasă după botez era pus ritual pe prag. În alte părți, pentru agregare, se înconjură cu el de trei ori casa. De asemenea, după întoarcerea de la botez în unele sate maghiare se acopereau oglinzile fiindcă se credea că, dacă se vede pruncul în ea după trei zile va muri.¹⁵³

Masa de botez

În ziua botezului, pretutindeni și la toate etniile, acasă, se pregătea masa de botez, numită la românii din județ „omenie” (Căprioara), „goștie” (Șeitin), *uspăț* (Avram Iancu, com. Vârfuri). Aceasta a fost în trecut la români un simplu *mneazăz*, la care participau doar moașa, nașa și familia: „*Făceau o mnează la nașă și la moașă și la cei ce erau în casă*” (Bodroglu vechi, Macea, Chereluș, Șepreuș). Excepție fac românii din Măderat, unde la începutul secolului XX ospățul de botez se ținea când copilul împlinea un an, și semăna cu cel de nuntă, el fiind condus de un vornic.¹⁵⁴ Datina era ca la prânz să vină doar bărbații. După ce se servea masa venea moașa și nașa cu o farfurie cu sare și se adresa invitaților: „*Dragii mei oameni buni! Trebuie să știți că finul X a avut mult de lucru până a adunat prunele de a făcut răchie, și struguri de a făcut vin, apoi cât s-o năcăjit până a adunat grâu și l-a dus la moară să facă făină. D-apoi cât s-o trudit până ce din făină o copt pita și plăcinta, și o făcut prânz, iar D-voastră ați venit la masa gata, dară trebuie să plătim osteneala*”, după care arunca bani în farfurie și toți invitați fac la fel.¹⁵⁵

În timp, în toate satele, numărul invitaților la masă a devenit mai mare. De pildă, în Bata participa moașa și moșoiul, nănașa și nănașul, familia, neamuri, prieteni.

Mai mult, în satele din Bazinul Crișului Alb, masa de botez s-a transformat, după 1980, într-o petrecere cu muzică (Bârsa, Văsoaia, Avram Iancu, com. Vârfuri etc.), azi fiind ținută la Căminul Cultural sau restaurant.

La slovaci lucrurile au evoluat oarecum diferit. Inițial moașa era aceea care făcea invitațiile la ospățul de botez iar la masă veneau mulți membrii ai comunității, semn că nașterea privea întreaga comunitate. Ulterior, când invitațiile au trecut în sarcina părinților, numărul participanților a început să scadă, aceștia limitându-se la rude. Azi

¹⁵³ www. Magyar Néprajz VII. Folklór 3. Népszokás, néphit.

¹⁵⁴ Petru Vancu, *Monografia comunei Măderat (Magyarád)*, Arad, 1905, p. 70.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 70.

mesele de botez au devenit și la slovaci fastuoase, toți cei cu posibilități financiare, organizând mesele de botez la restaurant.

Meniul festiv

În trecut au existat și sate în care datina cerea, ca invitații să aducă, la fel ca la nuntă, mâncare, băutură. De pildă în Cladova, fiecare pereche invitată aducea o găină și un tort, cu un bilet, pe care scria numele celui care l-a adus. La plecare, invitatul ducea jumătate din tort acasă. Obiceiul este menționat și în ținutul Beliului, la Mocirla, unde invitații la masa de botez aduceau carne friptă și plăcintă.¹⁵⁶ În Măderat, la început de veac, femeile, care veneau la uspaț către seară aduceau plăcinte și vin. Meniul consta din zamă de crumpe cu carne, carne cu sos, papricaș, curechi cu sarme, dospite cu pezmet ori brânză.

Cu vremea, pretutindeni meniul de la botez s-a transformat în unul de sărbătoare. Astfel, în satele de la sud de Mureș se serveau sarme, „laște”, carne, prăjituri. La nord de Mureș, zeamă, pui fript, papricaș (Troaș). În Podgorie, la Covăsânț, se servea zamă, sarme, plăcintă. În Serbia, la Uzdin supă, carne, turce acre și păturată. În Micherechi pui, dospite, pălincă, vin.

Meniu bogat aveau dintre minorități și germanii. La aceștia, la masa de botez se servea supă de legume, pui pane sau vițel, cartofi, compot, salată. Ca desert, torturile, ștrudelul cu nucă și cu mac au apărut în perioada interbelică. Iarna se serveau gogoși și cornulețe cu osânză. Băuturile obișnuite în trecut au fost țuica de prune sau rachiul de tescovină și vinul.

Darurile de botez

Așa cum am arătat, nașii trebuiau să cumpere pentru prunc lumânarea și pânza, utilizată în timpul botezului. Pe lângă acestea, îi mai dăruiau bani și haine. Cu vremea, pe lângă sume tot mai mari de bani, nașii au început să dăruiască cercei la fete, lăntișoare de aur la băieți, greutatea și valoarea în bani a acestora sporind prestigiu unor familii care au nășit prunci în comunitate.

Pruncul primește, cu ocazia botezului, daruri și de la ceilalți invitați. În trecut, el era așezat de moașă pe masă și acolo invitații puneau bani la pernă, „să-i fie de noroc”. Când se punea banul,

¹⁵⁶ Ioan Costea, Ioan Godea, *Lunca Teuzului. Mocirla*, Editura Litera, București, 1990, p. 91.

pretutindeni, se spunea: „*Eu dau puțin, Dumnezeu mai mult*”. Pe lângă bani, se mai dau și hăinuțe.¹⁵⁷

Datina la români cerea ca moașa și nașa să primească și ele de la fină daruri. În Prunișor fiecare primea câte o ștergură sau măsurică sau o cârpă de cap.

În Măderat, când se făcea ospățul de botez, la un an, seara, vornicul aducea pruncul, care ținea în mâini două pogăci, în care sunt împlântați banii pentru nașă și moașă. Pentru acești bani adunați de la invitați vornicul striga, ca la nuntă.¹⁵⁸

În Uzdin, moașa primea, la masa ce se făcea după botez, mâncare într-un blid, peste care se punea o cârpă de plis cu doi galbeni mici pe ea. Cu aceste daruri defila pe uliță spre casă să fie văzută de comunitate.¹⁵⁹

Trecând la minorități, la slovaci, obiceiul era ca invitații, când dădeau pruncului bani, să spună: „*Ai venit dezbrăcat pe lume, îți trebuie pentru haine*”.

Relația ulterioară a copilului cu moașa, nașa și mama de lapte

Legăturile stabilite între moașă de neam sau de familie și prunc, la naștere, se vor păstra pe întreaga perioadă a vieții. Obligațiile copilului față de cea care l-a ajutat să vină pe lume, constau din vizite, munci, daruri. Ele au fost și, în unele sate, mai sunt și azi respectate cu sfințenie. În comunitatea românească din Uzdin copilul îi zicea moașei mai târziu *băicuță*.¹⁶⁰

La fel era și legătura pruncului și a părinților acestuia cu *nănașii*. Copilul trebuia să-l respecte pe naș, să-l asculte (Troaș).¹⁶¹ Părinții acestuia le duceau nașilor la sărbătorile mari (Crăciun, Paști) un colac. Azi le duc prăjituri, un tort. Obiceiul este ținut și în prezent, cu strictețe, și de sârbi. La sărbătorile mari finii le duc obligatoriu un colac împletit și de asemenea îi invită la toate sărbătorile de familie.

În sfârșit, în unele sate, cum sunt cele de la nord de Mureș exista în trecut și o legătură prunc-mamă de lapte, când acesta era alăptat de o altă persoană. Astfel, în Troaș și Temeșeștii toți prunci alăptați de o mamă de lapte erau considerați frați de lapte.

¹⁵⁷ Inf. Pavel Avramescu, n. 1925, Căprioara; culegere Rodica Colta 2011.

¹⁵⁸ Petru Vancu, op.cit, p. 70.

¹⁵⁹ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 11.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 9.

¹⁶¹ *** *Sărbători și obiceiuri*, vol. II, p. 24.

Botez, cartierul Micalaca, Arad

Aducerea copilului botezat, sat Zăbălt

Invitați la botez. Maghiari, comuna Ghioroc

PRUNCIA

Rituri și interdicții în primul an de viață

Înțărcațul

În general, pruncii erau înțărcați la 9 luni dar erau și sate în care înțărcațul se făcea la un an. Dacă mama îl punea din nou să sugă, se zicea despre prunc că-i „*întors la țată*” sau că-i „*înțărcat de două ori*”. Despre acești copii se credea că au puterea să deoache. Credința o găsim și la sârbi. Odinioară, sârbii spuneau că acești copii au așa o putere în ochi că sunt un stare cu o singură uitătură să răstoarne un călăreț de pe cal.¹⁶²

Continuarea riturilor de protecție în primul an de viață, agregarea în comunitate la un an

În comunitățile tradiționale românești până la un an nu se tăia părul copilului. Însă, în județul Arad, tăierea moțului la vârsta de un an nu s-a desfășurat cu ceremonialul din alte provincii. Românii de aici în ultimii 80 de ani, nu au obișnuit să facă *masa de un an* iar tăierea moțului în multe sate se făcea la *bărbir* (frizer).

Prunc din Honțșor

La fel, până la vârsta de un an, românii și slovacii din această zonă nu tăiau nici unghiile copilului. Se credea că, dacă îi taie pruncului unghiile, acesta ar fi rămas fără unghii, de aceea în primul an, mama i le rodea cu dinții. Slovacy nu tăiau nici ei părul pruncului mic, fiindcă se credea că, odată cu părul, pruncul își poate pierde și mintea.

¹⁶² Fridrich Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien, 1885, p. 545.

Rituri după vârsta de un an

Rituri pozitive pentru frumusețe și sănătate după un an

Un prim grup, îl reprezintă spălările rituale de Sântoader, practicate în trecut în toate satele din zonă, urmat de tăierile rituale de păr. De pildă în satul Șiclău în ziua de Sântoader datina era să se taie din părul copiilor o suviță și să se îngroape la rădăcina unui pom, ca părul pruncului să crească la fel ca și pomul.¹⁶³

Spălări rituale de Sântoader se făceau odinioară și în satele de pe Valea Mureșului nu numai în zona moștească. De pildă în jurul Petrișului datina era ca în apa cu care spălau ritual copii în ajun de Sântoader, adică vineri dimineața, să se pună muguri de plop, muguri de salcie, iarba vântului și popâlnic în credința că părul copiilor va crește ca plopul și ca salcia, că iarba vântului îi va feri de vărsatul de vânt iar popâlnicul le va aduce noroc. Copiii spălați pe cap nu aveau voie să iasă din casă decât după ce în casă a intrat un bărbat și după ce se asigurau că nu mai sunt prin curte cocoșii. Se crede că dacă copilul vede coada cocoșului, atunci părul lui va crește cât coada cocoșului.¹⁶⁴

Asemenea spălări rituale li se făceau copiilor pentru sănătate și în comunitățile sârbești, de Sveti Teodor. Sârboaicele spuneau, în timp ce îi îmbăiau: „*Să crești mare și să fii tare ca și cornul*”.¹⁶⁵

Prunc până la un an, sat Honțșor

¹⁶³ Nagy Veturia, *Monografia etnografică a comunei Șiclău*, 1981, mss., p. 38.

¹⁶⁴ Emil Murgu, op.cit., p. 116.

¹⁶⁵ Blagoie Ciubotin, *Obiceiuri din timpul Postului Mare și Săptămânii Patimilor la sârbii bănățeni* în *Analele Banatului. Etnografie*, Vol.3, Timișoara, 1997, p. 193.

Rituri negative(tabuuri) legate de copii

Comunitățile tradiționale românești credeau că nu e voie să se pășească peste copil, că atunci nu ar mai fi crescut.

De asemenea, nu era voie nici să se treacă peste picioarele copilului, ca să nu îi moară părinții. Dacă s-ar fi trecut peste piciorul stâng se credea că i-ar fi murit mama, dacă se trecea peste piciorul drept, tatăl. Pentru a anula moartea, trebuia să se treacă înapoi peste acel picior.¹⁶⁶

Reminiscente rituale intrate în folclorul copiilor la schimbarea dinților de lapte

În satele din depresiunea Gurahonț, la schimbarea primului dinte de lapte, copiii aruncau dintele pe casă strigând: „*Na cioară un dinte de os și dă-mi unul de fier*”.¹⁶⁷ Datina a fost una prezentă la toate popoarele Europei.

O găsim de altfel consemnată în zonă și la românii din Ungaria. Aici, la 5-6 ani, când cădea primul dinte, copilul îl lua în mână și mergea în curte și striga: „*Cioară du-mi ghintile dă ciont și-m dă unu dă oțăl*”.¹⁶⁸ Cuvântul era însoțit de gest și de observarea a ceea ce se întâmplă: „*Cioară neagră, cioară neagră, dă-mi on ghinte dă oțăl, io îți dau unu dă ciont. Apoi ghintele o trăbuit și-l arunce păstă casă. Dacă ghintile o picat jos, atunci să zîce că a muri pruncuțu*”.¹⁶⁹

La fel, în comunitățile tradiționale sârbești, copiii, când aruncau dintele, se adresau cu aceleași cuvinte rituale ciorii: „*Vrano, nano, ja tebena kosten, a ti menena gvozden zub*” (*Cioară, maică, na-ți ție unul de os și tu mie unul de fier*).¹⁷⁰

Practici rituale pentru sănătatea pruncilor

În 28 decembrie, de Sfinții mărunți (*Aprószentek*), la ungurii din Pecica (jud. Arad), Bătania și Kunagota (Ungaria) erau săvârșite bății rituale pentru sănătate. Obiceiul, cunoscut sub numele de *vessőzés* (vergelare), se făcea în cadrul familiei, sarcina de a biciui revenindu-i celui mai bătrân din casă. El folosea atât vergeaua cât și bastonul, bățul

¹⁶⁶ Maria Botea, *Corpul omului (I), Credințe și superstiții*, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, nr. 1, Giula, 1983.

¹⁶⁷ Paul Nicușor, op.cit., p. 102.

¹⁶⁸ Inf. Ana Martin, n.Petrușan n.1931, Micherechi; culegere Alexandru Hoțopan, 1984.

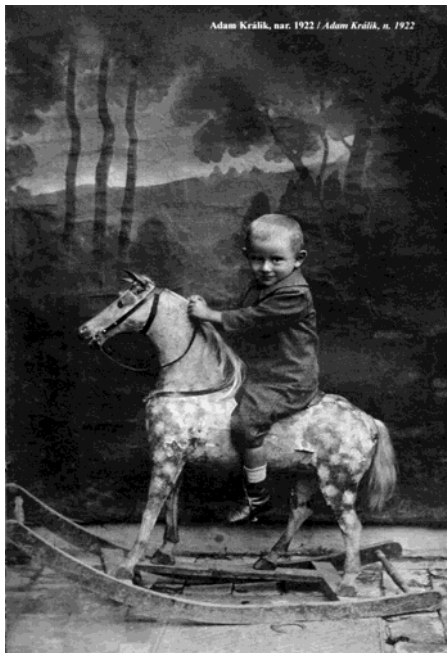
¹⁶⁹ Maria Petrușan, art.cit., p. 17.

¹⁷⁰ I.A.Candrea, *Folclorul medical român comparat*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 114.

sau palma. Înainte de a lovi, bătrânul întreba pruncul câți sfinți mărunți sunt și cu cât acesta spunea mai mulți, cu atât primea mai multe lovituri, ceea ce însemna mai multă sănătate.

Bulgar, comuna Vinga

Slovac, orașul Nădlac

Copil maghiar, comuna Țipari

Proba de abilitate de la șapte ani

Pruncul până la vârsta de șapte ani era considerat, în societățile tradiționale, nevinovat. În Covăsânț, în trecut, dacă se întâmpla să moară până la această vârstă, i se făcea o slujbă specială, diferită de a celorlalți morți. Obiceiul a fost unul general. El este consemnat și la românii din Ungaria.

Slujbă specială la copil mort înainte de vârsta de 7 ani, satul Macea

În trecut, la vârsta de 7 ani, cam pe când începea să meargă la școală, pruncul era supus la o încercare, un rit de prag. Obiceiul este menționat în Banat, la începutul secolului al XIX-lea¹⁷¹, de Nicolae Stoica de Hațeg, dar practica este una mult mai veche.

În județul Arad o mai găsim săvârșită, la români, în perioada interbelică, în Nădlac și Șeitin, unde la 7 ani, copilul era pus să desfacă buricul (cordonul ombilical), încâlcit sau înnodat de moașă la naștere cu trei noduri și ținut într-un loc ascuns în toți acești ani. Când i-l dădea pruncului, mama se gândea la o anumită activitate. În funcție de rapiditatea cu care copilul reușea să desfacă nodurile, prin similitudine, se afla dacă ar fi fost harnic sau leneș, în activitatea gândită de mamă.

¹⁷¹ Nicolae Stoica de Hațeg, *Scrieri*, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p. 160.

Ritualul s-a desfășurat identic și a avut același rost de cunoaștere și la românii din Bățania și Micherechi (Ungaria): „*pă buricu care s-o uscat jos mama o trăbuit și leje tri noduri. Cînd pruncu o fost dă șapte ai, mă-sa l-o dădut la prunc și i-o gândit o soacmă. Dacă o dăzlegat nodurile iute, atunci o fost harnic că soacma acii, dacă o dăzlegat cu greu, atunci o fost leneș la soacmă. Și io am dăzlegat tare iute nodurile, mama m-o gândit lucru dă casă, da am și fost harnică pă iel, că numa o ars lucru su brânca me*”.¹⁷²

În sfârșit, deznodarea rituală a fost practică și de slovacii din Nădlac, semn că odinioară obiceiul a fost unul general la toate societățile tradiționale din acest areal.

Reguli în familie, norme etice pentru copii

Elementele de bază ale vieții religioase se învățau în familie din copilărie. Copiii învățau cum se face cruce, rugăciuni, erau duși, duminica și la sărbători, la biserică.

Tot de mici copii cunoșteau regulile de familie: unde trebuiau să se culce, unde era locul lor la masă, ce aveau de făcut în gospodărie, cunoșteau respectul pe care trebuiau să-l arate bunicilor, părinților, fraților mai mari, știau cum trebuie să se adreseze acestora, rudelor, cum trebuie să salute. De creșterea lor se ocupau mai mult bunicii, părinții fiind prinși cu activitățile din gospodărie. Copiii auzeau și învățau multe de la bătrâni încât de multe ori vorbeau și ei „*ca un om mare*”.

În familie, nu erau cocoloșiți și nici răsfățați. În toate satele, în trecut, pruncii erau culcați după cuptor sau pe un pat mai mic, aflat în apropierea cuptorului. Dormeau împreună câți încăpeau. De asemenea, nu mâncau la masă cu adulții ci separat, la o măsuță, stînd pe scăunele și nu li se dădea cele mai bune bucăți de carne, acestea revenind bărbatului, care făcea muncile grele.

De pe la 4-5 ani erau puși să lucreze, să-și plătească mîncarea. Muncile erau pe măsura puterilor lor: măturau curtea și la stradă¹⁷³, adunau balegă, păzeau găștele etc. Când erau de școală erau duși la lucru cu părinții: „*așe o fost p-atunce, părinți duceau pruncii cu ii la*

¹⁷² Inf. teren Floarea Martin n.Balint în 1915 în Micherechi.; culegere Emilia Martin. Vezi Elena Rodica Colta, op.cit, p. 74-75.

¹⁷³ Inf. Ioan Kuzman, n. 1944, Secusigiu.

lucru”. Îi opreau de la școală când se culegea porumbul: „și margă cu noi la cules dă tenti, m-o fost musai s-o oprăsc”.¹⁷⁴

Conform datinii, copilul trebuia să-i respecte pe toți din familie, începând cu bătrânii și terminând cu frații mai mari. Adresarea era cu „dumneta” și salutul cu „sătut mâna”. Cei mici nu aveau voie să vorbească urât sau să întoarcă vorba unui adult. Același respect trebuia arătat și față de oamenii din sat.

În casă, copiii erau învățați să spună adevărul, să nu facă lucruri rele. Dacă mințeau, în unele sate erau speriați că le taie popa limba. În Săcal (Ungaria) li se spunea: „dacă mințăști ț-a pica părul! Ț-or crește bube pă limbă! Dacă furi, ți s-a rupe brânca. Dacă suduiești nu-i vide ușa raiului! Etc.”.¹⁷⁵

Praguri în viața de creștin a copiilor

Diecii din satele românești

Băieții (nu există o vârstă anume) deveneau, în funcție de cult, ministranți sau dieci, la biserică. În acele momente ei se îmbracă în haine albe și îl ajută pe preot. Diecii din bisericile ortodoxe îi însoțesc pe preot și pe cantor la sfințirea caselor iar la înmormântări duc ripizi și crucea mortului.

Copii îmbrăcați în dieci, sat Păiușeni

Copii dieci din Honțisor

¹⁷⁴ Inf. Rus Floare n.Goldiș, în 1926, Șepreuș; culegere Rodica Colta 2010.

¹⁷⁵ Irina Garami, *Regulile etice ale românilor din Săcal*, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, Nr. 26, Giula, 2005, p. 58.

Comuniunea și confirmarea la copiii catolici

Viața copiilor catolici, indiferent de etnie, este marcată de două acte rituale importante: comuniunea și confirmarea, care măresc responsabilitatea micilor creștini.

Comuniunea poate avea loc după vârsta de 7 ani, dar în general se face la 9-10 ani, cam din clasa a treia. Copilul se spovedește pentru prima dată în viață și primește Sf. Împărtășanie (Sf. Euharistie), adică Trupul și Sângele lui Cristos. Comuniunea se face după o pregătire de cel puțin un an la școala de religie și o face preotul singur, în cadrul unei Liturghii solemne, în biserica parohială sau în altă biserică aleasă pentru acest moment. Fetele se îmbracă în alb, asemeni miresei, iar băieții în cămașă albă, pantalon și laibăr sau veston negru. După ce se spovedesc, ei trebuie să-i răspundă preotului la întrebările legate de credință („*Crezi în credință? Cred. Și o păstrezi? O păstrez*”¹⁷⁶) și să rostească o rugăciune. După acest moment, copii pot veni chiar zilnic la Sf. Împărtășanie, însă trebuie ca periodic să se spovedească, ca orice om matur.

Al doilea ritual, care desăvârșește botezul catolic, îl reprezintă ***Confirmațiunea*** sau ***mirungerea*** copiilor.

Sf. Mir sau Confirmațiunea reprezintă sacramentul maturității creștine, la care se primește Sf. Duh și ungerea cu Sf. Crismă. Ea se face de regulă de către episcop sau de către un preot delegat de acesta. De pildă în Banat, și în județul Arad de multe ori mirungerea o face Vicarul General, locțiitorul episcopului.

Acest sacrament se poate conferi după 10-11 ani, dar se preferă vârsta de 13-14-15 ani, când copiii se apropie de adolescență. În cadrul Liturghiei există un moment special, când este invocat Sf. Duh asupra copiilor,

Unguroaice din satul Țipari

¹⁷⁶ Rodica Colta, Sinaci Doru, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad, 2013, p. 278.

există un dialog între celebrant și copii/ tineri, după care sacramentul este administrat fiecăruia în parte. Copiii stau în rând, cu nașii în spatele lor. La băieți trebuie să fie un bărbat, iar la fete o femeie. Ritualul constă în așezarea mâinii episcopului pe capul copilului și miruirea frunții cu ulei sfințit (crisam). În timpul „Confirmațiunii”, Sf. Spirit pogoară în corpul copilului. Sf. Mir sau Confirmațiunea se administrează o singură dată în viață.

Mirungere la germani, comuna Secusigiu

Fetiță bulgăroaică din Vinga

La ortodocși și la greco-catolici Comuniunea și Confirmațiunea se face odată cu Botezul. Calvinii, din cele 7 sacramente ale bisericii ortodoxe nu recunosc decât *botezul* și *comuniunea*, evenghelicii-luternani *botezul*, *comuniunea* și *euharistia*.

Copii în haine de confirmare la Ūrnapija (Festum Eucharistiae). Ghioroc

Înfărtetețirea sau însurățirea

Un alt obicei răspândit odinioară în toate provinciile românești a fost prinderea de frați și soruțe, de *veri* și *văruțe*, adică o legare rituală a unor tineri de același sex, ajunși la o vârstă ce o precede pe aceea a tinerilor apți de căsătorie¹⁷⁷. Ritualul, menit să consacre o asemenea legătură, se făcea în unele sate la Sântoader, în altele în prima marți după Paști, în luna sau marțea de după duminica Tomii.

Cunoscut ca *înfrățirea*, *însurățirea*, *prinderii* / *datului de veri și văruțe*, *mătcălău* obiceiul de legare rituală de frate de cruce sau, la fete, de soră de cruce să făcea între 7 și 14 ani. În satele din Banatul montan, *mătcălău* avea loc în prima marți de după Paști. Copiii înțeleși să se înfrățescă se adunau la o gospodărie și se duceau în grădină, la un pom înflorit. Sub pom așezau ouă roșii și sare. Fiecare copil își făcea o cunună de flori din acel pom și cu cununile pe cap, se prindeau de mâini și înconjurau copacul spre dreapta de trei ori. Apoi, își luau cununile de pe cap și, prin cunună, se sărutau și ciocneau ouă roșii câte doi (cei care

¹⁷⁷ Vasile V. Filip, *Înrudirea rituală în satul românesc tradițional*, în Teme actuale în cercetarea etnografică și antropologică, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2011, p. 11-18.

doresc să se înfrățească) spunând: „*Să fim frați/ surori până la moarte!*”. Se ridicau în brațe unii pe alții, mâncau ouăle cu sare, apoi se ospătau din bucatele pregătite de gazda, în grădina căreia se desfășura ritualul¹⁷⁸.

Coborând spre sud, în alte teritorii vechi românești, măcălău este consemnat și la românii din Valea Timocului.¹⁷⁹ La românii din Timocul bulgăresc, înfrățirea sau *însurățitul*, cum i se spunea aici, se desfășura tot a treia zi de Paști (marți după Paști), la o fântână sau un pârâu. Și aici copii aveau coronițe, prin care la sfârșit treceau ouăle.

Cât privește județul Arad, prin anii 1960, fete din satele locuite de moții crișeni încă se mai prindeau *surate* în ziua de Sânziene. În satul Avram Iancu (com. Vârfuri) fetele se adunau în țarină și cele care se făceau *surate* își spuneau una celeilalte, de trei ori: „*Bată-te pita și sarea dacă mă sudui pe mine vreodată?*” Cealaltă răspundea „*Bată!*”¹⁸⁰.

În sfârșit, ritualul de legare a fetelor ca surori a fost practicat în trecut și în satele românești din Ungaria.

Pe întreg spațiul românesc, cei legați se angajau să se ajute în muncă și viață, să fie alături, la bine și la rău toată viața. După jurământ își dădeau mâna și frăția era încheiată. Un frate de cruce valora mai mult decât un frate de sânge. Cei care s-au înfrățit nu aveau voie să se mintă unul pe altul și se adresau unul altuia cu „*frate*” sau „*soro*”. Ca amintire, în unele sate, își dăruiau unul altuia un obiect.

În comunitățile sârbești din această zonă, frățiile se legau la Paștele mic, adică în prima zi de luni după Paști. În Voievodina obiceiul se mai numește și „*nășitul tinerilor*”. Fetele se nascesc între ele iar băieții între ei.

Și la sârbii timișeni și mureșeni, ritualul, performat în „*lunea frăției de cruce*” presupunea sărutat și oferirea unor daruri, constând din coronițe de flori, care apoi erau lăsate la apă. Fetele deveneau una pentru cealaltă *kuika*.¹⁸¹

Obiceiul înfrățirii îl găsim practicat și de unguri. În comunitățile maghiare, tinerii de același sex, se făceau, a doua zi de Paști, adică

¹⁷⁸ Atanasie Marian Marienescu, *Măcălăul seu înfrățirea și înfărțirea*, în „Familia”, nr. 11, Oradea, 1894, p. 126.

¹⁷⁹ Ion Pătruț, *Folklor de la Români din Sîrbia*, „Anuarul arhivei de folklor”, Cluj, VI, 1942, p. 330.

¹⁸⁰ Inf. Nicolae Sirca, n. 1928, Avram Iancu; culegere Iulia Botici 1973.

¹⁸¹ Slavica Gajić, *Reuniunea școlară depăstrare a tradiției*, în *Cultura tradițională euroregională în context actual*, Editura Etnologică, București, 2014, p. 80-83

lunea, *komá* și *mátka*. Obiceiul cunoscut sub numele *komalás* și *mátkálás* se desfășura tot printr-un scenariu ritualizat, din care nu lipsea schimbul de daruri, sărutul și consumul unor alimente.

Astfel, în vederea acestei înfrățiri, care dura toată viața, cel ce voia să se facă *koma* trimitea în această zi celuiilalt cadouri, mâncare și băutură.

Cunoscută sub numele de *komatál*, tava cuprindea carne friptă, caltaboș, cârnați, ouă roșii, colaci, plăcintă întinsă, țuică și vin. Alături de aceste produse, ce urmau să se consume, se trimiteau și diverse obiecte sau piese vestimentare: cămașă, fular sau, în cazul fetelor, batic, batistă etc.

Cel care venea cu darul spunea următoarele versuri:

„ <i>Komatálat hoztam,</i>	Am dus o farfurie pentru înfrățire
<i>Meg is aranyoztam.</i>	Am și aurit-o.
<i>Koma küldte komának,</i>	Koma i-a trimis-o la koma
<i>Koma váltsa magának.</i>	Koma să se răscumpere
<i>Ha nem tetszik komának,</i>	Dacă nu îi place la koma
<i>Küldje vissza komának”</i> . ¹⁸²	Să i-o trimită la koma.

Cei doi sau cele două se legau în felul acesta să rămână prieteni (prietene) pe viață. Își făceau urări și din acea zi își ziceau unii altora *koma*, în cazul bărbaților, sau *komám*, în cazul femeilor.

Amintim și faptul că, în vechime, *komáassony*, ducea împreună, cu moașa, pruncul la biserică, ca să fie botezat, și tot ea aducea mâncare lehuzei, cu care s-a făcut soră în copilărie.

¹⁸² Beck, Zoltan, „*Adjon Isten minden jól ez új esztendőben...*”, Békéscsaba, 1989, p. 31.

FECIORIA ȘI FETIA

Practici de inițiere și de agregare

Chiar dacă românii nu au practicat rituri de inițiere la trecerea dinspre adolescență spre maturitate, au existat totuși anumite semne, care marcau ieșirea dintr-o vârstă și intrarea în alta și anumite rituri de prag, care înștiințau comunitatea de schimbarea ce avea loc.

Rituri de prag la feciori

La feciori, pragul era marcat de dobândirea unor libertăți de vârstă (li se îngăduia să meargă la bal, la cârciumă, să-și lase barbă etc.) de intrarea în joc și în ceată, de recrutare. Cele trei experiențe de vârstă, prin care trecea feciorașul, au fost ritualizate, ca orice activitate ce trebuia făcută după cum se știa din bătrâni.

În comunitățile slovace, băiatul intra în rândul feciorilor, de la un sat la altul, la 15-16, 17 sau 18 ani, după ce trecea proba bărbăției, adică după ce urca în pod, singur, un sac de grâu sau după ce cosea, singur, o fâneată. Dacă la slovacii catolici primirea avea loc mai devreme, în Nădlac băiatul era primit în rândul feciorilor doar la 18 ani.¹⁸³

Intrarea feciorilor în joc și în ceată

În satele românești, intrarea feciorilor în joc și în ceată se făcea, de la un sat la altul, la 16, 17 sau 18 ani.

La Mișca, practica intrării feciorului în joc, numită „*ieșirea la higegea mare*”¹⁸⁴, avea loc la 16 ani, și ea echivala de fapt cu intrarea în rândul feciorilor mari, a *junilor*.

„*Ieșirea la higegea mare*” se făcea la o sărbătoare mare (Crăciun, Anul Nou, Paști, Rusalii) iar introducerea în joc a feciorului o făcea o rudă, un prieten, care îi căuta o pereche, cu care să joace pe tot parcursul jocului din acea zi.

În Șimand, obiceiul era ca feciorașul care intra în joc, să joace prima dată cu o verișoară, vecină, prietenă din copilărie. Aceasta era prevenită înainte de către cineva din familia feciorului. Dacă tânărul era

¹⁸³ *** *Atlas ľudovej kultúry v Rumunsku*, Nadlak, 1998, H 247.

¹⁸⁴ Se face diferență de „higegea mică”, unde este vorba de jocul mic al copiilor.

prea „pămpălău”, fata era rugată să-l cheme ea la joc. Este singura excepție în acest sat, când i se permitea unei fete să invite un fecior la joc¹⁸⁵.

Tot de la 16 ani feciorașii erau primiți și în ceată (de colindători, dubași; călușeri), chiar dacă, la început, stăteau mai pe margine când colindau și la capătul șirului pe drum. Ieșirea din grupul stelașilor coordonați de școală și de biserică, acceptarea lor în grupul junilor le dădea dreptul să umble noaptea și îi investea cu puterea pe care o deținea ceata de feciori în viața comunității.

În satul Țela și azi, principala condiție, dincolo de vârstă, a primirii în ceată este legată de cunoașterea colindelor: „*trebuia să știe colinzile cât de cât, nu chiar toate, că ele-s multe, 99, trebuia să știe colinzile principale*”¹⁸⁶. Noii intrați își făceau rost de dubă și de căciulă iar drăguța sau vreo fată i le împăna.

Câtă vreme funcționau ca grup, membrii cetei trebuiau să asculte de comenzile voievodului și ale căprarilor, abia după ce aveau o vechime și se remarcă puteau să aspire la o funcție. Ieșirea din ceată se făcea la înșurătoare, când feciorul intra în rândul bărbaților.

Obiceiul cătănașilor

Ultimul prag, înaintea căsătoriei, a fost satisfacerea serviciului militar obligatoriu.

Cătănia din perspectiva țăranului, a constituit un moment important în viața comunităților, ce privea atât grupul feciorilor recrutați în fiecare toamnă cât și pe cel al fetelor de măritat și al părinților rămași, să se descurce singuri cu muncile din gospodărie. Chemarea la *asentare*, cum s-a numit recrutarea în trecut, a fost pentru fecior un motiv de mândrie, ea echivalând cu o recunoaștere a integrității fizice și psihice a celui convocat.

Ca „*să fie uom în lume*”¹⁸⁷, adică să se poată înșura, feciorii trebuiau să fi făcut obligatoriu serviciul militar de trei ani.

¹⁸⁵ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 212.

¹⁸⁶ Inf. teren Radu Ciucuriță, sat Țela com.Bata; culegere Rodica Colta 2013.

¹⁸⁷ Vezi *Cântecul boconcosului*, cules din Ineu (jud.Arăd), în Gheorghe Alexici, *Texte din literatura poporană română*, Tom II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, p. 177.

A nu face armata era considerat de comunitate un fel de handicap, un indiciu că ceva nu era în regulă cu cel respins. Prin urmare nu se punea problema sustragerii.

Puțini erau cei care se însurau și făceau copii înainte de serviciu militar, tocmai datorită lungii absențe, la care erau obligați prin încorporare și a locurilor îndepărtate în care erau cantonați, în caz de manevre sau de conflicte militare.

Pe de altă parte, încheierea acestei experiențe, echivalentă cu o inițiere într-ale militariei, reprezenta implicit o confirmare a bărbăției, ceea ce explică transformarea recrutării într-un rit de prag.

Obiceiul cătănașilor s-a desfășurat în toate satele din județ la fel.

Lazăr Hanc din Șicula, ajuns la vârsta recrutării în perioada interbelică, povestea: „*Am plecat la vizitație cu Briște și Pălica lui Jingardi... Unii jucau roată. Noi toți jucam înaintea higheghi. Câteodată ne opream și descântam: „Aci-i locu dâmburos/Stați feciori să-l batem jos”. Atunci făceam cerc, punem brâncile pe umeri, apoi iar ne desprindeam și plecam mai departe. Așa mergeam până la marginea satului, apoi ne suiam în cocii și mergeam până la Ineu. Aici ne dădeam iară jos din cocii și mai jucam câte o Ardeleană și Sărită. După vizitație veneam în sat și făceam o petrecere*”.¹⁸⁸

Aceste comportamente din intervalul recrutare-încorporare, au rămas neschimbate și după al doilea război mondial.

De pildă, prin anii 1965-70, în satul Prunișor, cei recrutați purtau până la încorporare la pălărie, panglică tricolor, care le flutura pe spate și „pene” (flori artificiale). Pentru ziua în care plecau la Sebiș la recrutare, ei angajau fanfara de la Bârsa, Răpsig ori din alte părți. Îmbrăcați în port popular și ținându-se de umeri, mergeau pe ulițele satului jucând. În frunte mergea un fecior cu steagul, împodobit asemeni celui de nuntă, pe care îl juca tot drumul.

Când ajungeau la capătul satului se urcau în căruțe, împodobite cu lipidee colorate și cu cai, cărora li se puneau la hamuri panglici, și porneau la drum cântând:

„Clopă meu cu trei culori

Mă scoate dintre feciori.

Clopă meu cu primă verde

Mă scoate dintre voi, fete,

¹⁸⁸ Inf. teren Lazăr Hanc, n. 1909, Șicula. Vezi Viorel Nistor, *Folclor coregrafic*, vol. I, Editura Muzica, București, 1991, p. 33.

*Draga mea, mândruța mea
Eu mă duc, mândro, cătană
Și lăsaî clopu cu pană.
Eu mă duc, mândro, mă duc
La armată, nu la plug.
Draga mea, mândruța mea”.*¹⁸⁹

În apropierea Centrului de recrutare coborau din căruțe, se încolonavu câte doi și, cu steagul în frunte, mergeau să se prezinte în fața comisiei. La întoarcerea în sat, erau așteptați de fete și de alți tineri și mergeau cu toții la sala închiriată pentru *balul cătănașilor*. Petrecerea cu muzică și joc ținea până dimineața.

Recruți din comuna Șepreuș

O altă practică obișnuită era aceea ca, înainte de a pleca la încorporare, recruții să se fotografieze cu fetele, pe care le lăsa acasă.

În satul Șepreuș, feciorii care erau de același leat, de când primeau ordinul de recrutare, până la plecare, adică o lună-două,

¹⁸⁹ Inf. teren Gheorghe Floruț, Prunișor, vezi Vasile Brăiloiu, op.cit, p. 80.

obișnuiau să umble cu higheghea și drapelul național pe ulițele satului, jucând jocuri feciorești. Ei purtau căciuli, împodobite de iubitele lor cu mărgelile și cu panglică tricolor. În felul acesta satul știa care dintre feciori urmau să plece în armată. Rânduiala era ca feciorii recrutați să mănânce în fiecare zi, la prânz și seara, la familia unuia dintre ei. Familiile considerau acest lucru o cinste și se împărțeau în așa fel, ca recruții să ajungă pe acasă pe la toți. De asemenea în fiecare seara era joc până noaptea¹⁹⁰.

Recruți din Comlăuș

Dincolo de frontieră în Micherechi, recrutarea se numea *șorozlaș*. Și aici feciorii mergeau la recrutare cu căruțe cu loitre, împodobite cu panglici, cu caii imprimați și cu muzică. Feciorii aveau clopurile împodobite cu o seara înainte de drăguțe sau de cineva din neam. Când se întorceau de la recrutare, se dădeau jos din căruțe la capătul satului, se prindeau pe după umeri și jucau tot drumul până la primărie. În seara aceea își petreceau la crăsmă însă duminica următoare, la joc apăreau cu prime la pălărie, lăsate lungi pe spate, să știe lumea că sunt recrutați. Ei jucau în față *danțu dă sorozlaș*.¹⁹¹

¹⁹⁰ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreuș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 70.

¹⁹¹ Alexandru Hoțopan, *Șorozlașu*, în *Izvorul.Revistă de etnografie și folclor*, 15, Editura Noi, Giula, 1995, p. 53.

Repetabilitatea anuală a recrutărilor consolidează acest scenariul ritualizat, transmis pe durată lungă, fiindcă la sat nimeni nu putea pleca la armată, discret, fără să-și pună tricoul la clop sau căciulă și fără să petreacă înainte cu cei de-o seamă, la fel cum nici grupul celor care urmau să rămână, odată înștiințați, nu puteau să fie indiferenți, trebuiau să se implice în pregătiri și să sufere.

Pe de altă parte, adunarea, petrecerea și plecarea în grup a celor născuți în același an dădea naștere la o *solidaritate pe viață*, cristalizată în chiar momentul primirii înștiințării.

Marcarea statutului de fată fecioară în comunitate și riturile de vârstă

În satele din Munții Apuseni, la 14 ani, fetelor li se schimba pieptănătura, semn că se apropiau de vârsta măritatului. Această schimbare simbolică avea loc în ziua de Sântoader. După ce se spălau pe cap ritual, împărțeau părul în două şuvițe și-l pieptăneau cu cărare, de la mijlocul frunții până în creștet și îl împleteau, împreună cu cel dinspre spate, într-o coadă, semn că d-aici înainte e fată mare.

În satele din Bazinul Crișului Alb, momentul de trecere de la condiția de fată de școală la aceea de fată de măritat era marcat prin punerea coroanelor sau a barșonului pe cap și, în unele locuri, prin ridicarea cozilor de pe spate pe creștetul capului.

În Mișca, în Duminica Paștilor, fetele de 14-15 ani se așezau în biserică pentru prima oară între femei, semn că au ieșit din rândul copiilor. Ele purtau pe cap un fel de barșon, din panglici încrețite împodobite cu mărgelile iar părul este împletit într-un coc, acoperit cu o „ceapță cu obligație.”

Introducerea fetei în joc

Recunoașterea comunitară a noului statut se făcea prin punerea fetei în joc.

Intrarea fetei în joc pentru prima oară reprezenta un eveniment important în viața ei și a familiei sale. Pentru acest moment fata își cosea haine noi. Dacă nu avea un drăguț, introducerea în joc o făcea un fecior neam cu ea sau vecin. Cu acesta dansa primul joc și el avea obligația să-i asigure parteneri și pentru jocurile următoare din ziua aceea.

În Moroda, punerea fetelor, care au împlinit 16 ani, în joc avea loc a doua zi de Paști, adică luni după masa. Îmbrăcată cu haine noi,

fetei i se făcea o pieptănătură specială din mai multe cozi și i se punea la gât ori o salbă de bani de argint ori o zgardă de mărgele. Ea trebuia să-și găsească pentru această zi un fecior, cu care juca primul joc. Pentru joc îi dăruia o batistă brodată de ea.

În Cinteii fetele erau băgate în joc la Rusalii. Atunci ele se dezveleau și își făceau o pieptănătură de fată mare.

În Sântana introducerea fetelor în joc se făcea la 14-15 ani, la una din sărbătorile mari (Crăciun, Paști, Rusalii) iar practica era cunoscută ca „*ieșirea la higheghe*”. Fata era jucată, de cel care a băgat-o în joc, întreaga suită (Raru, Desu și Întorsu).¹⁹²

În satele românești din Ungaria, fetele începeau să meargă la joc de la 12-13 ani. Întrebată asupra vârstei la care i s-a îngăduit acest lucru, Maria Hoțopan¹⁹³ a mărturisit: „*Îmi aduc aminte pontoșoan; cînd am împlinit 13 ai, adicăte după ce am gătat cu cele șasă și on an dă repetiție*”.

Fată din comuna Hălmăgel

Fete din comuna Covăsânt

¹⁹² Dan Roman, *Sântana*, Fundația „Moise Nicoară”, Arad, 2008, p. 105.

¹⁹³ Inf. Maria Hoțopan, născută Buta, în 1907, din Micherechi.

Fete din Fiscut

Bulgărițe din comuna Vinga

Primirea fetei la șezătoarea de tors

La slovaci, pragul social de trecere de la pruncie la fetie îl reprezenta momentul primirii acestora, la vârsta de 13-14 sau 15 ani, la șezătoarea de tors. Intrarea în această etapă era pregătită de „torsul mic”, adică de șezători de tors organizate pentru fete, unde învățau și să danseze.

Rituri de vârstă menite să asigure trecerea într-o altă condiție biologică și socială

Practici de sporire a frumuseții și sănătății fetelor

Apropierea măritişului le determina pe fete să săvârșească diferite practici rituale pentru a fi mai frumoase și mai sănătoase, condiții esențiale pentru a se putea mărita.

Spălări rituale ale părului la Sântoader

O practică generală în spațiul românesc, performată de fete atât în satele din județul Arad cât și în satele românești din Ungaria, a fost

spălarea rituală a părului în dimineața primei sâmbete din post, cunoscută drept sâmbăta Sântoaderului, în credința că rugăciunile adresate acestui patron al cailor va face, prin similitudine, să le crească părul asemeni cozilor iepelor.

În satele de la poalele Apusenilor fetele făceau „trude”. În ajunul sărbătorii ele se duceau seara afară și arătând chica către lună, ziceau de trei ori.

*„Sfântă lună nouă
Cu păr mic m-ai găsit
Cu păr mare să mă lași”.*

Apoi se închinau, tăiau cam trei degete din păr și îl îngropau la rădăcina unei sălcii, să le crească părul mare precum salcia. În aceeași seară se adunau mai multe la o casă iar dimineața se sculau înainte de cântatul cocoșilor și mergeau la grajd, ferindu-se să nu vadă vreo pisică, ca să privească cozile cailor. În timp ce priveau ele ziceau, tot de trei ori:

*„Toagere Sântoagere
Crește chica fetelor
Ca și coada iepelor
La cică un pitac
La fată un colac”.*

Când terminau se întorceau în casă, ferindu-se din nou să nu vadă pisică, ca să nu li se facă coada mică, ca la pisică, și se spălau pe cap cu apă neînceptută în care puneau iederă și popâlnic, plante care se întind.¹⁹⁴

Fetele din Prunișor culegeau și ele din pădure popâlnic cu rădăcină cu tot și îl fierbeau iar cu apa de pe el se spălau pe cap, ca să le crească părul mare.

În jurul Butenilor, fetele se grăbeau să se spele înainte de răsăritul soarelui crezând că dacă întârzie cu spălatul se trezesc caii lui Sântoader și le roade părul.¹⁹⁵

La Covăsânț datina era ca fetele să se spele cu apă neînceptută, în care se puneau iederă, culeasă „de unde nu se aude cucu”.

Aceste spălările rituale erau practicate și de fetele din comunitățile românești din Ungaria. Ele puneau în apă muguri de vișin, prun și gutui, ca să le crească părul ca pomii roditori. După spălat

¹⁹⁴ *** *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 154-155.

¹⁹⁵ Ibidem.

strecurau apa și o aruncau la rădăcina unui pom fructifer. La Chitighaz, după spălat, mama pieptăna părul zicând de trei ori:

„Coadă-n jos
Fata-n sus
Babii on colac
Fetii un diac”.

După aceea trăgea fata de coadă în sus și în jos, pe urmă tăia puțin din păr și îl arunca, ca fata să fie sănătoasă și să nu poată fi atacată de strigoi.¹⁹⁶

În sfârșit, spălări rituale de Sveti Todor se săvârșeau și în comunitățile sârbești. Fetele se spălau pe cap vinerea, în ajunul zilei de Sf. Todor, cu apă, în care puneau flori de corn¹⁹⁷.

Udarea fetelor la Sf. Gheorghe sau a doua zi de Paști

În toate satele românești, la Sf. Gheorghe, feciorii udau fetele, pe care le întâlneau pe uliță, cu cana sau cu găleata, pentru sănătate: „*Să udaaau... să udaaau!... Mergeu cu strâgile ș-atuncea după ce gătau cu strâgile, atuncea în ziua de Sf. Gheorghe, atunci să nu te apropii pă uliță! Că începeu așe cu cănille și se termina cu vădra!*”¹⁹⁸

Amintirea udatului se păstrează și în memoria satului Șepreuș: „*La Sf. Gheorghe ne udam dă ne prăpădeam*”.¹⁹⁹

În unele părți ale județului, feciorii veneau să le ude acasă. La Covăsânț, feciorii din sat căpăreau muzica și astfel plecau la fete să le ude. Fetele se ascundeau în casă dar erau scoase și duse la fântână, unde în timp ce muzica cânta „*La mulți ani!*” drăguțul o stropea, ca să fie sănătoasă tot anul. În alte sate erau udate cu găleata.

În satul Șeitin, în ajun, feciorii le urzicau pe fete, tot pentru sănătate iar ziua următoare, de Sf. Gheorghe, mergeau să le ude.

În comunitățile maghiare, feciorii mergeau pe la casele cu fete mari, să le ude la fântână a doua zi de Paști. Totul se desfășura conform unui vechi scenariu. La fiecare casă ei întrebau în versuri, dacă au voie să stropească: „*Mikor en kiskertész vóltam, az utfélen egy ibolyát elhervadni láttam, az ibolya el akart hervadni, Szabad a lányt*

¹⁹⁶ Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula, 2003, p. 126.

¹⁹⁷ Blagoie Ciubotin, *Obiceiuri din timpul Postului Mare și Săptămânii Patimilor la sârbi și bănățeni* în *Analele Banatului*. Etnografie, Vol.3, Timișoara, 1997, p. 193.

¹⁹⁸ Inf. Vălica Fărcaș, n.1933, Secaș, vezi Paul Nicușor, op.cit., p. 66.

¹⁹⁹ Rus Floare, n. Goldiș în 1926 în Șepreuș; culegere Rodica Colta 2010.

*lelocsolni”/ Când am fost un mic grădinar am văzut pe marginea drumului o viorea care se ofilea, vioreaaua voia să se ofilească, E voie să ud fata?*²⁰⁰.

De-a lungul vremii, din satele maghiare aflate de cealaltă parte a frontierei, au fost culese o sumă de variante locale de asemenea „versuri de udat”.

Mai aproape de zilele noastre, în Oroszháza, feciorul, desemnat de grup să recite, zicea:

*„Szepen kérem az anyját,
Adja elő a lányát,
Hadd locsolom a haját,
Hadd nőjjoön nagyra,
Mind a csikó farka,
Még annál és nagyobbra,
Mint a Duna hossza!
Szabad-e locsolni?”*²⁰¹

Cer frumos de la mamă,
Să o aducă în fața noastră pe fată,
Lasă-mă să-i ud părul,
Lasă să crească mai mare,
Ca și coada mânzului,
Și încă mai mare,
Ca și Dunărea de lung
E voie să stropesc?

În Pecica băieții cer și azi voie să stropască, dar fără să mai spună versuri.

Plata pentru stropit era în trecut, obligatoriu, oul roșu.

De aceea, în unele sate, dacă fetele nu le dădeau ouă roșii, ca plată, pentru împlinirea acțiunii magice săvârșite, feciorii le amenințau (descolindau, desfăceau urarea) tot în versuri.

Acum fetele sunt stropite cu „parfum”, iar ca răsplată feciorii sunt serviți cu prăjituri, băutură.

A doua zi de Paști, luna, și feciorii slovaci plecau dis de dimineată să stropască fetele din sat.

Până prin anii 50, stropitul ritual s-a făcut la fântână, cu cana sau cu canta (Tótkomlós)

Slovacii catolici din Fântânele au adus cu ei obiceiul stropitului cu găleata din Munții Bihorului. Când ajungeau la casa cu fete, ei spuneau următoarea poezioară:

*„Eu sunt un mic grădinar
Aveți aici 1,2, 3 flori
Îmi dați voie să le ud?”*²⁰²

²⁰⁰ Somogyi Gyula, *Arad Vármegye és Arad szab.kir.város néprajzi leirása*, Arad, 1912, p. 327.

²⁰¹ Ortutay Gyula, Katona Imre, *Magyar népdalok*, II, Budapest, 1975, p. 125.

²⁰² Inf. teren Smetec Iosif, născut în 1951, în Budoii, mutat în Fântânele; culegere Rodica Colta 1998

Fata era dusă la fântână sau era udată cu găleata. Azi obiceiul udatului și-a pierdut și la slovaci semnificația rituală, apa fiind înlocuită cu apă de colonie.

Urzicatul fetelor

Prin similitudinea pielii înroșite de la urzicare cu pielea roșie de la sănătate, în mai multe comunități românești din județ precum Chereleuș, Macea, Șeitin sau Șiria, la Sf. Gheorghe fie tinerii se urzicau între ei fie feciorii mergeau acasă la fete, un numai să le ude ci și să le urzice.²⁰³

Biciuirea rituală

Tot la unguri din această zonă, pentru sănătatea fetelor se practica, la fel ca și pentru sănătatea copiilor, un biciuit ritual de 28 decembrie, la Sfinții mărunți.

Potrivit informațiilor oferite de persoanele în vârstă, în localitatea Gerendas (jud. Békés), în trecut, feciorii își făceau bici din scoarța crengilor de copac și mergeau pe la casele fetelor de măritat.

Înainte de a intra, feciorii întrebau dacă e voie să biciuiască. Răspunsul gazdei, reprodus de informatori, se înscria într-un scenariu, transmis pe cale orală, din generație în generație: „*Há vótatok kotyulni, akkor szabad*”.

Odată intrați, feciorii o înconjurau pe fata de măritat, care potrivit aceluiași vechi scenariu încerca să se ascundă, și înainte de a o biciui spuneau, obligatoriu, urările, care urmau să se împlinească prin magia cuvântului:

„Hála Isten, hogy megéltünk

aprószentek napját.

Adja Isten, többeket is megélhessünk,

De nem búval, bánattal,

Hanem örvendetes napokkal.

Jó légy, friss légy,

Egészséges légy!

Vizért küldenek, borért menj,

borért küldnek vizért menj!

Szüleidnek jó gyermeke légy,

a férjednek jó felesége!

Agjon Isten sok bor,

Mulțumesc lui Dumnezeu că am ajuns

Ziua sfinților mărunți.

Să dea Domnul să trăim și mai multe,

Dar nu cu necaz, tristețe,

Ci cu zile fericite.

Fii bun, fii proaspătă,

Să fii sănătoasă!

Dacă te trimite după apă, du-te după vin

Dacă te trimite după vin, du-te după apă!

Părinților să le fii copil bun

Soție bună soțului!

Să dea Domnul mult vin,

²⁰³ *** Sărbători și obiceiuri, vol. II, p. 220

*Bő búzát, békességet !*²⁰⁴.

mult grâu și pace!

După ce o biciuiau mai spuneau câteva cuvinte scurte, concise, menite să completeze urările anterioare:

„Keléses ne legyen,

Să nu ai bube

Egészséges legyen,

Să fii sănătoasă

Az új esztendőben

Să fii proaspătă în Noul An!

Friss legyen !”²⁰⁵

Cei din casă mulțumeau pentru urări și-i serveau pe feciori cu vin și prăjituri iar fata lega la bici o panglică colorată. Biciul astfel împodobit era păstrat vreme de un an, în camera mare, la oglindă sau în vază.

Practici premaritale și vrăji

În viața satului era de neconceput ca cineva să trăiască singur. Se credea că fiecare fecior și fată au o sortită, un sortit, adică un ursit. A nu-ți întâlni ursitul era considerată o stare de anormalitate. Însemna că ceva a schimbat cursul firesc al lucrurilor.

Prin urmare, grija tuturor fetelor, când ajungeau la 15-16 ani, era să se mărite. Teama de a nu rămâne fată bătrâna, de a nu-și îndeplini rostul, de intra în gura lumii le determina să practice, în timpul considerat bun pentru cunoaștere, activități magice menite să le ajute să-și cunoască ursitul, să știe dacă se vor mărita în grabă sau nu.

Practici de cunoaștere a ursitului

Asemenea practici au fost performate de fetele de măritat atât în comunitățile românești cât și în cele maghiare, slovace, sârbești din aceste ținuturi.

În satele românești din zona Gurahonțului, din jurul Chișineu-Crișului, a Beliului și a Teuzului (Mocirla), fetele încercau să afle cum avea să arate ursitul lor, zicând că *fac trude* sau că *își fac pe dată*.

Cea mai cunoscută practică, care avea în vedere magia simpatetică, a constat din *numărarea stoborilor* (parilor de la gard) noaptea în sens invers de la 9 sau, în alte sate, de la 7 până la 1. La ultimul par legau ceva, apoi când se sculau dimineața fugeau să vadă cum arată parul. Dacă parul era mic știa că și mirele ei va fi mic. Dacă era înalt, însemna că și mirele va fi înalt.

²⁰⁴ Beck Zoltan, op. cit, p. 64.

²⁰⁵ Ibidem p. 65.

Practica o găsim performată întocmai și în Aletea (Ungaria). În satul Săcal din Bihorul maghiar fetele legau pomii, dar lectura era aceeași.

O altă practică rituală sau *trudă* se făcea în satele din jurul Gurahonțului, în noaptea de Anul Nou. Fata lua un ștergar, o farfurie nouă, un pahar nou, un inel de aur, de la un om care este cununat în biserică, și o oglindă nouă. Noaptea la 12 se uita în oglindă și zicea:

„Doamne tu ajută

Să văd data mea”.

Și îl vedea dormind sau îl vedea ce face în timpul când ea trudea²⁰⁶.

Tot în această zonă, în ziua de Anul Nou fetele făceau găluște, în care puneau bilete, cu nume de feciori. Găluștele se puneau la fiert și, la care ieșea prima deasupra, se scotea biletul și, după numele de pe bilet, afla care-i era feciorul sortit.

Dincolo de frontieră, în Ungaria fetele din Bătania și Chitighaz încercau să-și cunoască ursitul, tot prin similitudine, în seara de Anul Nou. În Chitighaz acestui joc ritual premarital i se spunea „Vergel”:
*„Cînd am fost noi fete, în sara dă Anu Nou ne-am strîns multe fete și feciori și ne-am jucat d-a vergeluțale. Punem noauă blide pă masă. Punem sare, cocotoare, inel, cărbune, teaptă, cîlț, pită, bani, ață. Cîte tâte su blidele-ntoarsă cu fundu-n sus. Una iera dă stăte la ușe, nu să uita acolo. Nu trăbuie să margă afară, numa să să-ntoarcă. Na, haida, coată! - zîcem. Aridicam blidu. Iera cîlț. A, că păros o fi! - zîcem și ne rîdem. Tăt o fi cu păr. Apu iară mere, că dă tri uări mere tă unu. Iară aridica. Aridica teaptănu. A, că mare a fi la dinț, a fi dințos! Iară mere, apoi ardica cocotoare. A fi frumos. Apoi iară mere alta. Pită o-nsămnat că o fi gazdă, inelu nealcoș, cărbunile negru, sare sărac ca vinere d-îngă post, banii găzdoc, ața că o fi vinit dă dăparte”.*²⁰⁷

În Bătania obiceiul se numea „*Sînvasăii*” și cei care aflau cum urma să le arate ursita erau feciorii. Feciorii ieșeau afară și fetele ascundeau sub farfurii diverse obiecte. Inelul aici însemna nevastă bogată, pieptenele – colțată, oglinda – mândră, pâinea – bună, etc.²⁰⁸

Un timp la fel de bun pentru cunoașterea celui sortit, era cel din ziua și noaptea de Bobotează. În zona Gurahonțului, în dimineața de

²⁰⁶ *** *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 164.

²⁰⁷ Inf. Maria Borbely născută Nicula, 1913, Chitighaz.

²⁰⁸ Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula, 2003, p. 95.

Bobotează, la slujba de la biserică, fata trebuia să se ducă la masa unde sfințește preotul apa și să o frece ușor, ca să-și scuture data. Apoi trebuia să meargă la un *hurtup* (un ochi de apă în gheața de pe vale) și să bată gheața, zicând de trei ori:

„Hurducă, hurducă
Vestea mi se ducă
Că-s harnică fată
Și trebuiesc măritată”.

Dacă se gândea la un fecior anume, îi zicea numele:

„Hurducă, hurducă
Vestea mi se ducă
De harnică, frumoasă
La X acasă”.

Noaptea, când se culca, trebuia să pună sub pernă iederă, luată de la cartul cu apă sfințită, oglindă, pieptene, șiretul de la cozi, o pereche de izmene și astfel se credea că și-ar fi visat sortitul²⁰⁹.

Și în satul Mocirla (azi Lunca Teuzului), unele fetele își făceau de dată la Bobotează. Ele nu mâncau nimic în ziua aceea apoi seara pregăteau o pogace sărată și un ulcior cu apă la căpătâiul patului. Sub pernă puneau mărgelile pe care le-au ascuns sub prag ca să treacă popa peste ele, ca să fie „văzute și jucate”. Dacă noapte îl visa pe un anumit fecior că vine să-i ceară apă, însemna că și-a visat data²¹⁰.

Această practică era performată întocmai și în Chitighaz și Aletea (Ungaria): „Fetele ne punem sara inde o stat popa. Punem lângă cap înt-on păhar apă, că zăceu bătrânile că cine o cere dî la noi în vis apă, acela ne-o fi omul.”²¹¹

În Prunișor, mărgelile ascunse sub pragul, peste care a trecut popa, erau puse la gât pentru a stimula norocul la măritiș.

În comunitățile sârbești, fetele săvârșeau, rituri premaritale la Sf. Andrei sau în noaptea de Anul Nou. La Sf. Andrei fetele posteau toată ziua, apoi se culcau. Sub cap puneau ceva furat de la feciorul care-i plăcea, oglindă, pieptăn, perie, fiind convinsă că va visa pe cel care-i era sortit.²¹²

²⁰⁹ *** *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 165.

²¹⁰ Ioan Costea, Ioan Godea, op.cit, p. 98.

²¹¹ Maria Purece n. Nicula în 1903, în Chitighaz, apud Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula, 2003, p. 104.

²¹² Bellosics Bálint, 1904, *Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez, (I-II)*, Ethnographia. XV. Budapest. 1904, p. 276.

La Anul Nou, fierbeau, la miezul nopții, găluște din aluat, în care au pus bilete cu numele unor feciori. Cel a cărui nume era scris pe biletul din gălușca, care se ridică prima deasupra apei, urma să fie sortitul²¹³.

În comunitățile maghiare unele rituri premaritale se făceau tot la Sf. Andrei (András napja), la 30 noiembrie.

Fetele posteau toată ziua iar seara să își puneau lângă cap, sub pernă, o stea de hârtie cu 7 colțuri, pe fiecare colț având scris un nume de bărbat. Se credea că numele viitorului soț va fi cel de pe colțul care s-a rupt.

O altă practică impunea ca fata de măritat să mănânce dimineața o pogace sărată și apoi toată ziua să rabde de foame și de sete, după care, la miezul nopții trebuia să se uite în oglindă, ca să își vadă alesul.

În sfârșit, potrivit unui alt mod de cunoaștere a viitorului soț, numit „*răsucirea roții lui Andrei*” (*Andráskerék-forgatésnak*), după ce se culca, fata trebuia să răsucescă în taină perinița, de 77 de ori, ca să viseze cine-i va fi soțul.²¹⁴

De asemenea, fetele din Simonyfálva (Satu Nou, com. Mișca, județul Arad) obișnuiau să toarne plumb, ca forma acestuia să le arate meseria viitorului soț.

Tinerele unguroaice mai săvârșeau practici magice de cunoaștere a ursitului și la Sf. Barbara (4 dec.). Obiceiul este cunoscut ca „*ruperea crengilor de Barbála*”. Fetele fugeau în grădină desculțe și, dintr-un copac sau tufă, rupeau 5 crengi. După aceea, scriau numele câte unui bărbat pe 5 bilete, și de fiecare creangă legau un bilet. Apoi puneau crengile într-o vază, și logodnicul urma să se numească, după cum scria pe biletul crengii, care se înverzea prima.

O altă zi bună pentru cunoaștere era ziua Sf. Lucia (13 dec.).

În această zi, fetele de măritat din Mako făceau *biletele Luței*, un joc, care se mai joacă încă și azi. Ele scriu, pe 13 bilete, numele a 12 bărbați, un bilet rămânând gol. În fiecare seară trag un bilet de sub pernă cu mâna stângă. Numele care rămâne pe biletul tras în seara de Crăciun este numele viitorului soț. Dacă biletul este gol, înseamnă, că fata nu se va mărita, în cursul anului viitor.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ Beck Zoltan, op.cit, p. 45.

În alte localități aceste bilete se puneau în pogacea Luței. După ce erau fripte fiecare lua o pogace și căuta să vadă ce nume este scris pe biletul din interior. Fata care nu găsea nimic în pogace însemna ca nu se mărită în anul care vine.²¹⁵

Trecând la slovaci, la Nădlac, la Sf. Gheorghe, fetele slovace căutau trifoi cu patru foi și liliac cu 5 petale, ca să le poarte noroc și să se mărite, și prindeau șopârle, „*ca să aibă o pereche bună la dans*”.

Față de aceste încercări timide, ziua Luței a reprezentat și în comunitățile slovace o ocazie de săvârșire a unor practici magice premaritale. La fel ca unguroaicele, și tinerele slovace luau 13 bilete, pe care scriau 12 nume iar un bilet îi lăsau alb. Apoi din această zi până la Crăciun, în fiecare seară scoteau unul afară de sub pernă și numele care rămânea pe ultimul era numele celui sortit. Dacă ultimul bilet nu avea nici un nume însemna că fata încă un an va fi fără pereche. Obiceiul s-a păstrat în Tótkomlós, sub formă de joc, până astăzi.

O altă practică era aceea de a mușca dintr-un măr în fiecare zi de la Lucka până la Crăciun. Fata nu avea voie însă să mănânce tot mărul până în ziua de Crăciun, când ajungeau la poartă feciorii. Mirele ar fi avut numele aceluia, care venea primul.

Tot ca să afle dacă se va mărita, fata rupea o creangă de liliac și o puneau în apă și dacă înflorea până la Crăciun era semn că dorința i se va împlini.

Rituri de cunoaștere a timpului căsătoriei

Fetele care voiau să știe, dacă se vor mărita curând, apelau, în secret, la magia prin similitudine, pentru a afla ce le rezervă viitorul. În Șeitin ascultau, în ajun de Anul Nou, la ferestrele caselor cu lumină și dacă auzeau rostindu-se cuvântul „*du-te*”, însemna să se vor mărita, iar dacă auzeau cuvântul „*mai stai*”, însemna că nu se vor mărita în anul care tocmai începea.

Obiceiul îl găsim întocmai și cu aceeași semnificație și în Micherechi (Ungaria). În Otlaca-Pustă (Ungaria) mergeau la cotețul porcului și loveau cu piciorul să audă dacă grohăie, grohăitul fiind pentru fată un semn că se va mărita curând.

²¹⁵ Markos György, *A Karácsony ünnepkör szokásai Makón*, A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Néprajzi tanulmányok, 4, Szeged, 2003, p. 188.

Rituri de cunoaștere a direcției în care se va mărita

Pentru a ști în ce direcție se va mărita, în Honțisor, fata lua în podul palmei o buburuză și, așteptând să vadă în ce direcție va zbura, zicea: „Măriuță, Măriuță

Încotro-i zbura

Încolo m-oi mărita”.²¹⁶

În satul Moroda, unde fetele numeau buburuza „Măriuța Gretii”, ele obișnuiau să cânte:

„Măriuța Gretii

Măriuța Gretii

Încotro-i zbura

Într-acolo m-oi mărita”.²¹⁷

În Bătania, fetele prindeau înainte de Crăciun o vrabie și o eliberau în seara de Ajun și din direcția în care zbura așteptau să le vină ursitul²¹⁸. În cursul anului aflau de unde urma să le vină ursitul tot cu buburuza. În acest sat, ele spuneau:

„Păpărugă, rugă

Încotro-i zbura

Acolo m-oi mărita”.²¹⁹

Tot la românii din Ungaria, o altă modalitate de cunoaștere a direcției de unde urma să vină ursitul, se săvârșea a treia zi de Crăciun. Fetele măturau „Crăciunul” devreme și duceau paiele cu fânul în fundul grădinii, le răsturnau acolo și se așezau pe grămadă așteptând să cânte cocoșii. De unde se auzea primul cântat, de acolo urma să le vină ursitul.

Ca să știe în ce direcție se vor mărita, tinerele slovace ardeau fire de „*klokoč*” și chibrituri și apoi se uitau ca să vadă unde zboară scânteile.

O altă practică de cunoaștere se săvârșea la 21 decembrie de Sf. Tomáš. În această zi, fetele obișnuiau să scuture gardul împletit, pentru ca să afle încotro se vor mărita. În acest timp spuneau:

„Lesa, lesa, trasiem ta,

svati Tomáš, prosim ta,

daj mi toho poznați,

či ja budem s nim pri sobáši státi”.²²⁰

Gard, gard, te scutur,

Sf. Tomas te rog

Fă-mă să-l cunosc pe acela

Cu care voi sta la cununie.

²¹⁶ Paul Nicușor, op.cit., p. 103.

²¹⁷ Ioan Costea, Ioan Godea, op.cit., p. 90.

²¹⁸ Inf. Mircu Mureșan, n. 1912, în Bătania, apud Elisabeta Magda, *Sfera credințelor și obiceiurilor de iarnă la românii din Micherechi, Chitighaz, Bătania*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, I, Budapesta, 1975, p. 110.

²¹⁹ Inf. Melania Boldijar, n.1909 apud Elisabeta Magda, art.cit., p. 110.

Dacă, în timp ce scuturau, începea să latre un câine, în direcția de unde se auzea lătratul, acolo s-ar fi măritat.

Forțarea destinului sau practici de magie neagră

Făcutu de mărit, făcutu pe dată

În comunitățile românești, când fetele nu reușeau să-și găsească data și credeau că sunt legate, când iubeau pe un fecior, care umbla cu altă fată sau când voiau să se mărite cu cineva anume, fie își făceau ele singure de dată fie apelau la vrăjitoare sau la vrăjitor²²¹, *ca să le facă de mărit*.

Memoria satelor a conservat în timp numeroase activități de forțare a sorții cu ajutorul magiei negre.

Prin sate mai circulau în urmă cu treizeci de ani relatări despre obiecte fermecate, ciortoaie, păpuși din zdrențe sau tuleu, lăsate la răscruci de fetele ce voiau să se mărite, ca să se lovească de ele feciorii și să le ia de nevastă.

De pildă, în satul Laz de la poalele Apusenilor o fată, dacă punea ochii pe un fecior încerca să-l vrăjească, folosind un asemenea ciortoi: „*La miezul nopții se despletea, se dezbrăca goală și se pișa într-un uăl de pământ și-l fierbea în vatra focului zicând așa să fiarbă inima la alesul meu. Apoi goală și despletită trăbuia să meargă cu uălu la o cruce de drumuri, unde trăbuia să-l trambușască de pământ*”.²²²

Practica o întâlnim și în Secaș, unde fetele, ca să se mărite cu cine doreau, „*or mârș cu ciortoaie, cu uălurile celea de pământ și le-or spart aclo, în crucea uliți*”.²²³ Ele erau ajutate de vrăjitorul Petru Anii Ursului, care „*lua un uăl de pământ, îi spărgea gura și grătarul făcându-l ciortoi. Fata care-și căta de dată, trebuia să se pișe-n el și după ce făcea el ce știa, mergea și spărgea ciortoiu la răscruce de drumuri, pe unde trecea fata cu feciorul cu care voia să se mărite*”.²²⁴

De ciortoaie se foloseau, pentru a vrăji feciorii, și fetele din satele românești din Ungaria.

²²⁰ Krupa Ándras, *Népszokások*, Tótkomlós néprajza, Tótkomlós, 1996, p. 209.

²²¹ Vrăjitoarea, cu varianta ei masculină, reprezintă, de asemenea, un arhetip. Ea stăpânește magia neagră, de care se folosește în scopuri malefice, fiind ajutată de diavol. Vezi Clare Gibson, *Cum să citim simbolurile*, Editura Litera, București, 2010, p. 9.

²²² Inf. Gherasim Elena, n. 1930 în Laz, vezi Nicușor Paul, op.cit., p. 180.

²²³ Inf. Fărcaș Valica, n. 1932, Secaș, vezi Nicușor Paul, op.cit., p. 181.

²²⁴ Paul Nicușor, op.cit., p. 306.

Maria Borbil²²⁵ din Chitighaz, fiind întrebată cum se făcea de mărit în satul ei, a explicat: „*Dacă Ț-o fost drag d-on fecior, da iel nicii nu ti-o băgat în samă, atuncea ziceu babile, că să-i faci vrăji. Apu asta așe să făce, că luai o uală și băgai în ie tăt felu dă boscoane: păsulă, boabe dă grâu, dă cucuruz, fire dă păr... și câte tăte. Ba, trăbuie să pui o broască, și să faci ș-o păpușe și s-o pui acolo. Mai trăbuia să furi și câteva fire dîn hanile feciorului. Apu când uala era plină, trăbuie s-o îngrupi noapte, la mnezu nopți, la răsruce dă drumuri*”.

În satul Micherechi, când își făceau de mărit, fetele se dezbrăcau în pielea goală, la fel ca cele din Laz: „*Când ierau fetele dă mărit, care nu să măritau la rândul lor ca altele mai iute, și-o făcut dă mărit, că le-o văzut acolo inde mere drumu cruciș, acolo și-o făcut dă mărit, or fost în ptele goală. Ce ce-o fost cu ie, iera-n hane albe. Că or fost doauă, și să apere una pă alta. Țipau acole boscoane, dă tăte felurile, ziceu că dă 99 dă feluri, și să poată mărita*”.²²⁶

Feciorii și fetele din Uzdin, dacă nu se puteam căsători și vremea trecea, ca „să nu rămână” fecior sau fată bătrân/bătrână își făceau „*pră sugină*”.

Fata mergea despletită cu mama, la marginea satului, la o salcă pe care începea să o taie într-o marți și termina în marțea următoare. Țăia cu cuțitul bucată cu bucată iar pe drum de casă până la salcă și înapoi nu avea voie să vorbească cu nimeni. Cuțitul cu care a tăiat salcia îl punea sub pernă și noaptea își visa „*sugina*” (data) ei.²²⁷

O altă modalitate de a forța soarta prin magie era *făcătura*.

Una din poveștile care încă mai circulă se referă la fata sașie căreia nu-i veneau pețitorii și care pentru a se mărita a făcut o făcătură. A pus pe un vecin să-l cheme pe feciorul care-i plăcea să strea pe laviță de vorbă. Când feciorul a plecat, fata a pus paie luate din așternutul ei, le-a pus pe locul unde a stat feciorul și le-a dat foc, zicând:

„*Doamne tu ajută
Cât stă focul în locul ăsta
Atâta și nici atâta
Să nu poată sta X fără mine*”.²²⁸

²²⁵ Inf. Maria Borbil n.Nicula (1914-2000) Chitighaz, vezi Elena Rodica Colta, op.cit., p. 34.

²²⁶ Emilia Martin, *Vrăji de dragoste*, în Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, nr. 2, Giula, 1985, p. 10.

²²⁷ Gheorghe Lifă, op.cit., vol. I, p. 28.

²²⁸ ***., *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 171.

Tot cu magie neagră se făcea în comunitățile românești și „pe dată”.

Iulia Botici învățătoare în Zimbru a cules, în anii 1970-1977, din satul ei și din satele din jur, informații despre cum se lucra cu magia neagră.

Iulia Botici a descris întreaga procedură, așa cum i-a fost spusă:
„Dacă unei fete nu-i vin pețitorii- cu toate trudele făcute-sau dacă vin prea mulți și nu se poate hotărî, de care să se lege, nu știe cine e sortitul ei, atunci își face de dată, care ține de marți până marți și în care timp fata va visa, neapărat pe cel sortit sau visează pe cineva din familia lui. Pentru aceasta fata pregătește un sac de moară, un ac sau o sulă, un mai de spălat rufe și începe într-o marți. Pune sacul pe un tăietor de lemne și îl bate cu maiul de 3 ori zicând de fiecare dată:

Io nu bat sacul

Ci bat pe dracu

Dracu să-mi aducă bărbatul

(Dacă-i în viață)

De unde o fi

De unde l-o găsi

Să n-aibă stare

Nici alinare

Până n-o veni

La mine aci

În vis să-l visez

Aievea să-l văz.

Apoi ia acu sau sula și împunge sacul de 3 ori zicând:

Io nu împung sacul

Ci împung pe dracu

Dracu sa-mi împungă bărbatul

Unde o fi

Unde l-o găsi

Să n-aibă stare,

Să n-aibă alinare

Până n-o veni

La mine aci

În vis să-l visez

Aievea să-l văz.

Apoi ia de la tăietorul 7 așchii. Tot ce a făcut cu sacul la tăietor, repetă întocmai pe pragul de la poarta curții, apoi pe pragul

casei. La pragul casei după ce bate și împunge sacul îl scutură de 3 ori zicând:

*Io nu scutur sacu
Ci scutur pe dracu
Dracu să-mi scuture bărbatu
Să n-aibă stare,
Să n-aibă alinare
Până n-o veni
La mine aci
În vis să-l visez
Aieva să-l văz.*

Acestea se fac de 3 ori apoi se aranjează patul fetei. În pat se pune sacul, cu gura spre cap, sub pernă un pieptene, o oglindă și o cămașă bărbătească iar sub pat un pahar cu apă. Totul se repetă în fiecare zi, de marți până marți, în fiecare zi aducându-se de la tăietor câte 7 așchii. În ultima zi, deci marțea, fata merge la gard și numără parii îndărăt(9,8,7 etc.) iar când ajunge la 1, parul acela îl scutură de 3 ori cu putere, zicând:

*Io nu scutur paru
Io scutur pe dracu
Dracu să-mi scuture bărbatu
Unde o fi
Unde l-o găsi
Să n-aibă stare,
Să n-aibă alinare
Până n-o veni
La mine aci
În vis să-l visez
Aieva să-l văz.*

După ce a zis de 3 ori și a scuturat parul de 2 ori, la al treilea scuturat îl smulge afară dintr-o dată. Duce parul la tăietorul de lemne și îl taie în 3 bucăți cu securea. Cu bucățile din par și cu așchiile strânse în cele 7 zile face un foc în cuptorul de pâine, apoi în spuză din gura cuptorului coace un ou. Oul pe care îl coace, îl înfășoară peste mijloc cu un fir de ață roșie, lung, cât este fata de înaltă, de la degetul cel mare al piciorului până în creștetul capului. Oul, după ce s-a copt în spuză, este scos, apoi așezat pe palma stângă și tăiat jumătate chiar prin ață. Jumătatea dinspre corp este pentru mâncat, iar cealaltă jumătate este de pus sub pernă. Tot pe palma stângă se așează o felioară

de pâine, cu sare, și la fel se taie în jumătate. Jumătatea dinspre corp este pentru mâncat, iar cealaltă jumătate este de pus sub pernă.

Fata ia jumătățile pentru mâncat, le sarează bine, apoi le mănâncă, fără să bea apă. Celelalte jumătăți le pune sub pernă, apoi se culcă privind în oglindă și zicând:

Cum mă vad în oglindă

Așa să-mi vad data

Dacă-i în viață

Să n-aibă stare, alinare

Până n-o veni

În vis s-o visez

Avea s-o văz.

Apoi pune și oglinda alături de celelalte obiecte și se culcă. Se zice că fetele văd în somn pe sortitul lor cerându-le apă. Dimineața când s-a sculat, fata ia jumătățile (de ou și de pâine) de sub pernă și le aruncă pe vale zicând:

Cum n-are apa stare

Să n-aibă data alinare

Până n-o veni

La mine aci

La părinți acasă

Să mă pețască

*Dimineața fata era întrebată, cum a visat. Dacă nu ea a făcut pe dată ci altcineva, apoi poate visa femeia care i-a făcut pe dată, peșitorul fetei.*²²⁹

Dacă fata visa încurcat și nu se prezentau peșitorii, cu toate aceste practici, comunitatea credea că data ei este legată.

În sfârșit, în Măderat, în trecut vrăjitorul lua urma fetei sau feciorului, „din dragoste”. El mergea în spatele celui la care vrea să îi ia urma, și după ce face cruce cruciș și curmeziș lua praf sau tină din urma călcăturii, o leagă într-o batistă și o duce acasă, unde o aruncă în foc zicând: „Așa să ardă inima lui X după mine, cum arde turta în foc”.²³⁰

²²⁹ ***, *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 167-170.

²³⁰ Petru Vancu, op.cit., p. 92.

Dezlegarea datei

Dacă un fecior avea drăguță și nu se grăbea să se însoare sau dacă forțat, pe cale magică, s-a însurat cu o altă femeie, care i-a făcut farmece, fata „*trudește*” pentru limpezirea sorții, pentru *dezlegarea datei*.

Dezlegarea datei se făcea tot prin similitudine, prin *dezlegarea jireghiei*. Fata ia prima jireghie pe care a tors-o, fără să fie spălată, apoi cu jireghia merge la vale sau la pârâu și începe să o descâlcească zicând:

„Doamne, tu ajută
Io nu dezleg jireghia
Ci data, ursita mea.
Cât o fi de încâlcită
Drumul să i se dezlege
Jireghia
Calea limpezească
Pe mine mă vestească
De harnică frumoasă
Că-s bună de mireasă”.²³¹

În sfârșit, unele făcături urmăreau eliminarea persoanei care stătea în calea dragostei cuiva. De pildă, Maria Gemeș din Aletea povestea în 1997, ce i s-a întâmplat chiar ei: „*O fost o muiere d-apu rău o murit, că tare rău s-o chinuit. Când m-am dus dă la bal acasă atâta o mătă mare, ia așe coadă flocoasă o avut și tăt așe, tăt pă lângă mine o vinit și ie mai iute o ajuns în casă ca și io și io zâc cătă mama: Uite ni că iară-i aci. Nu iese nime. Aprinde lampa, că n-o fost atunci vilani, și când iacătă că-i aci. Nu vorbi fată că nu-i nime. D-apu nu zăce că așe m-am temut dă numa. Și apu zăce tata cătă mine, și cătă mama: Haida să merem la Jula. Alka Marineni o fost cândva la Jula, ea o știut să facă. Și ne-am dus în lontru și până-i lumea nu uit, dă șaptesprăzece ai am fost și-o zâs că bine că ați vinit că nu multă vreme ai fi avut să mori, așe o zâs cătă mine muierea ceea. Și știi ce-o făcut? M-o băgat într-o casă, întunerice o făcut și într-un bocal o pus apă și un inel dă aur, o aprins o lumină napoia paharului. Să nu mă duc d-aci dacă asta nu-i drept. Și o zâs cătă mine muierea asta: Dacă vrei când meri acasă-i moartă. Și am zâs nu face lucru aiesta numa aceea să nu mă mai tem. Și o zâs bine, că fac io ce știu io ce-o boscorodit ea acolo și mi-o zâs că până m-oi mărita să pun în păpuca stângă 10 fileri și să ieu ceva bughi*

²³¹ *** , *Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 174.

pă dos și o zâs că acăr cine ar face nu poate să facă nimica. Asta mie mi s-o întâmplat”.²³²

Mânătura

Mânătura reprezintă forma cea mai agresivă de *făcătură*, fiindcă și ea putea să-l omoare pe cel aflat în calea sortii cuiva.

Cel sortit, fie fecior fie fată erau aduși de mânătură, pe o mătură, roată, meliță, drâglu, ijoglu, la casa celei sau celui ce a trimis-o. În satele din zona Gurahonțului, *mânăturile* se trimiteau în timpul *câșlegilor*, timpul acela fiind timpul măritişului și însurăturii.

Tripa Cornel din Honțișor relata în 1998 că a fost martor la trimiterea unei asemenea mânăture: „*De mânătură.. am auzit. Am și ascultat-o. Cum umbla pe uliță numa duru-duru-duru! Când ieram fecior. Și nu, n-o vegei. O mâna la ceala, la ceala să-l omoare, să deie cu el dă pământ și ce știi io ce. Noaptea. Numa noaptea, zâua nu. Făce năcaz numa inge era mânăta...*”²³³

Erau însă și oameni pricepuți, care știau să le oprească, să le întoarcă.

Ocazii și strategii de cunoaștere și îndrăgostire

În lumea satului, în trecut, nu au existat prea multe posibilități ca tinerii să se întâlnească și să se cunoască mai bine, fetele fiind strict supravegheate de mame, de familie. De văzut se vedeau la biserică, la holdă, la târg, la joc, dar de fiecare dată fetele erau însoțite de cineva din familie și trebuiau să stea pe lângă acela.

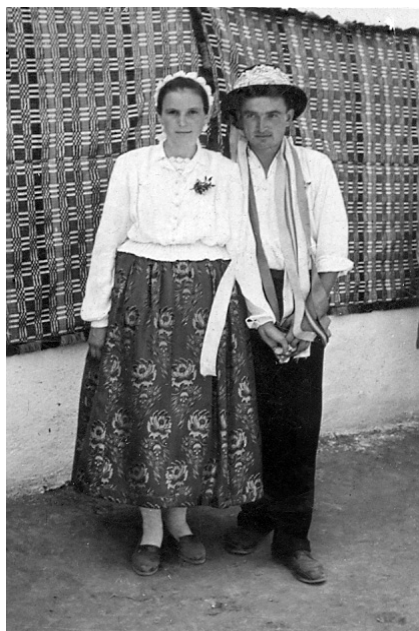
Dacă duminica la joc fata și feciorul începeau să se placă și să se țină unul de altul, legătura se consolida la șezători, unde fetele mergeau singure și erau mai puțin supravegheate.

²³² Inf. Maria Gemes născută Tătar, 1926,Aletea; culegere Rodica Colta 1997.

²³³ Tripa Cornel, n. 1914 în Honțișor vezi Nicușor Paul, op.cit., p. 186.

Tineri din Hontîşor

Tineri din Macea

Tineri din Fiscut

Tineri din Ostrov

Jocul satului

Una din ocaziile de cunoaștere a tinerilor în vederea căsătoriei a fost jocul sau hora satului, care s-a desfășurat pe tot parcursul anului, cu excepția perioadelor de post: „*Să cunoștea la joc... În fiecare duminică era joc de la ora 14 până când se lăsa seara* (Macea).”²³⁴

În toate localitățile, în legătură cu jocul a existat o rânduială, care stabilea condiții de participare și comportamentele jucătorilor.

Conform datinii, jocul satului era organizat de 2-4 feciori, dintre cei mai bine văzuți, sau cum se spunea în unele sate din cei „*ieșiți la joc*”. Aceștia își asumau răspunderea organizării jocului în fiecare duminică și sărbătoare mare, pe parcursul întregului an. De pildă, în subzona Chișineu-Criș, feciorii care organizau jocul se numeau „*gazde de joc*” sau „*gazde de higege*”. În Cinteț, feciorul care „*tomnea*” muzica era considerat organizatorul jocului și se numea *ștab*.

Jocul începea după masa, în unele sate de pe la ora 13, 14 în altele de pe la 16. Nu se permiteau întârzieri, nici la fete nici la feciori. Fiecare trebuia să fie punctual la „*îndăluitul jocului*”.

La fel, regula era ca fetele să plece acasă când se însera, pe la ora 18. Ele nu aveau voie nici să întârzie pe uliță, ca să nu li se scoată vorbe. În Șimand fetele trebuiau să fie acasă „*înaintia ciurzi*”. În Șepreuș tinerii se adunau la ora 14 iar fetele veneau în grup.

„*Îndăluitul*” îl făceau feciorii mai în vârstă, dintre cei mai bogați, mai găzdoi. Ei jucau lângă muzică, „*sub higyegye*”. Urmau ceilalți în șir, de-a lungul sălii iar ultimii, către ușă, cei abia primiți la joc.

Fata era invitată pe tri zăcăli, care în Șepreuș erau *Pa lungu*, *Mânântălu* și *Romoșa*. Cei însurați nu aveau voie să joace fetele, ei aveau voie să joace doar între ei.

La fel, în Șimand s-a jucat numai în perechi. Cel care invita la joc era feciorul. Invitația se făcea printr-un semn discret, făcut cu capul sau cu degetul. Eventualul refuz al fetei putea genera conflicte iar fata putea fi scoasă „*cu marșul*” din sala de joc. În acest caz, muzicanții începeau să cânte melodia ce anunța, de obicei, „*spartul jocului*”, iar feciorii o obligau pe fată să părăsească jocul.

²³⁴ Inf. teren Traian Tolan n.1931, Macea; culegere Miruna Mercea 2014.

S-a întâmplat că în aceste conflicte dintre un fecior și o fată, feciorii să se grupeze în două tabere, fiecare susținând una dintre părți. Dacă se ajungea la bătaie, muzicanții puneau capăt jocului.

De asemenea, ca în toate satele din Câmpia Crișurilor, la joc puteau participa și tinerii proaspăt căsătoriți. Aceștia însă nu se amestecau cu fetele și feciorii; fiecare bărbat juca prima suită cu nevasta sa, după care putea să danseze cu o altă nevastă, dar nu putea juca o fată.

Semnalul de „spartul jocului” era dat de muzicanți care începeau să cânte marșul. De multe ori, tinerii încercau să se opună, dar muzicanții știau care este rânduiala, respectiv știau când este momentul să pună capăt distracției.

În Cinteii, la joc participau și copii mai mici. Jocul lor se numea *jocuț*. Feciorii intrau după aceea în joc. Ei jucau cu fetele mari. În timpul jocului furau de la fete *cotuțul* (batista) și îl înapoiau numai contra unui alt joc. Cei însurați jucau numai cu neveste²³⁵.

În comunitățile românești din Ungaria, regulile jocului erau aceleași. Și aici fata care refuza un fecior era scoasă de acesta din joc, cu muzica.

Șezătorile

Din Postul Crăciunului până la Cășlegi, luna, miercurea și joia, în toate comunitățile tradiționale din județ se făceau șezători de tors, multe pe categorii de vârstă. În general, fetele de pe o uliță, vecine, făceau șezătoare fie, pe rând, la fiecare din ele, fie la o casă închiriată, nu departe de unde stăteau (Șimand), dar tot așa se mai făceau șezători și la uliță, la care participau alături de fete și femei (Covăsânț).

În cele mai multe sate, la șezătorile în care erau și fete de măritat obiceiul era să vină, de pe la o anumită oră (în multe locuri de pe la zece seara), și feciorii, „*să le ajute, să le țină de urât*”.

„*Am fost în șezătoare și ne vine feciorii și ieșem după ei afară și stătem și ne vorbim*”²³⁶.

Se torcea, se cosea, se cânta, se spuneau povești. În vechime obiceiul era ca feciorii să meargă de la o șezătoare la alta. Cei, care aveau drăguță, mergeau unde era aceasta și mai tocmeau și muzică.

²³⁵ Ioan Valeriu Tuleu, *Cinteii, satul dintre bălți*, Ed. Viața arădeană, Arad, 2008, p. 125.

²³⁶ Rus Floare n. Goldiș în 1926, Șepreuș; culegere Rodica Colta 2010.

Fetele îi serveau cu pancove aduse de acasă iar dacă erau șezători făcute la casa uneia dintre ele, gazda puneă la fiert boabe de porumb.

Ca timp, șezătorile țineau până pe la unsprezece-doisprezece, când fetele mergeau câte două sau erau conduse de feciori spre acasă. Nimeni nu mai umbla pe uliță după miezul nopții.

Cea mai așteptată parte a serii era apariția feciorilor. Până la venirea lor fetele torceau: „*Torcem să ne fie pline fusăle pă când vineu feciorii. Că vineu și ni le furau... fetile trăbuie să țuce ficioru dacă o vrut să-l capite napoi*”.²³⁷

În zona moțească, dacă feciorii nu veneau la o șezătoare, fetele încercau să-i aducă pe cale magică. Una din fete sărea peste un scăunel spunând: „*X să vină, Y să nu vină la șezătoare*”. Fetele torceau firele din vârful furcii, ca să-i lege pe feciori de ele.²³⁸

În satul Prunișor, odată veniți, era obiceiul ca, un fecior mai glumeț să dea comanda: „*Fete, fusele-n furci și gura la prunci*” iar fetele trebuiau să execute comanda. Fetei mai rușinoase, care nu voia să sărute feciorii, drept pedeapsă îi rupeau furca și fusul și torsura o întindeau pe garduri când plecau acasă.²³⁹

În Sepreș tinerii se jucau și *De-a fântânuța*. Un fecior stătea pe un scaun și zicea că a căzut în fântână și numea o fată care să vină să-l scoată. Aceasta îl săruta și rămânea în locul lui iar jocul continua.²⁴⁰

În Câmpia Aradului, la Macea, dacă fata scăpa fusul acesta era luat de fecior și fata trebuia să-l sărute ca să-l primească înapoi.

În satele de la nord de Mureș (Bârzava, Săvârșin, Troaș, Temeșești) și în Lipova, la șezători se adunau mai ales tinerele neveste cu bărbații lor, dar participau și fete și feciori. Și în această zonă lucrul se oprea când apăreau feciorii. În continuare cântau, dansau sau jucau diferite jocuri.

Șezători se organizau și în satele românești din Ungaria. Organizarea și desfășurarea acestora erau identice cu cele din zona de câmpie a Aradului. Fetele de măritat se adunau pe la cinci, șase. Torceau așteptând feciorii, care furau fusele: „*Așe furau, tă cam dă care i-o*

²³⁷ Alexandru Hoțopan, *Umblatu cu furca*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, nr. 11, Budapest, 1997, p. 50.

²³⁸ Silvia Iosipescu, *Contribuții la studiul șezătorii*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice*, București, 1985, p. 630.

²³⁹ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 81.

²⁴⁰ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 70.

plăcut. Numa așa se să nu ieie sama. Ne plăce că ni le fură, da nu iera tătuna că cine ni le fură”²⁴¹. „Scosu fusălor”, adică primirea fusului înapoi se făcea doar după ce fetele plăteau zălogul cerut, adică un anumit număr de sărutări. De asemenea, era considerată rușine să nu i se fure fusul unei fete.

Șezători ale fetelor de măritat întâlnim și la celelalte populații. Și la slovaci, după o oră pe care o petreceau singure, tinerele începeau să aștepte venirea feciorilor.

La fel ca în zona moșească, și în comunitățile slovace, la casele de șezătoare care erau ocolite de feciori, fetele săvârșeau anumite practici magice, ca să-i atragă. Ieșeau la poartă și una din fete se așeza cu fundul gol pe mătură iar celelalte o trăgeau în casă, unde începeau să o învârtă. În acest timp, fata rostea un descântec plin de cuvinte obscene, care avea menirea să-i aducă pe cale magică pe feciorii din cele două colțuri ale satului:

<i>”Horňici, dolňici/</i>	<i>Cei de sus, cei de jos</i>
<i>moja piča pre šeckich/</i>	<i>p...mea pentru toți</i>
<i>moja piča pre šeckich/</i>	<i>p...mea pentru toți”</i> ²⁴²

O altă practică, de a aduce feciorii, bazată pe magia de contact, era aceea de a fura de la casa unde mergeau feciorii cu mai mare drag cenușă și spălătoare de vase și de a le duce la șezătoarea lor, pentru a-i atrage pe feciori aici.

Apariția feciorilor constituia un prilej de glume. Adeseori fetele puneau deasupra ușii sucitoare, care le cădea acestora în cap.

Dacă printre feciori era și câte unul mai necopt, care totuși a avut curajul să vină, fetele îl puneau să le curețe papucii sau să bată apa cu mojarul.

Odată cu venirea feciorilor, torsul se oprea și începeau diferite jocuri și dansul. Băieții loveau suveica pentru ca fata să o scape și apoi, ca să i-o dea, îi cerea o sărutare. Dacă fata era închipuită și-l refuza, feciorul învârtea caierul după pomii fructiferi din curte, ca să-i încurce firele.

Rostul acestor șezători, pe lângă muncă, a fost socializarea, apropierea între tineri, prilejul necesar să se cunoască, să se placă: „*Bine o fo, că atunci o fost altă lume: tânării numa rareori să- ntălne, apu ne*

²⁴¹ Inf. Maria Hoțopan n. Bordaș în 1931, Micherechi vezi Alexandru Hoțopan, „*Furatu și scosu fusălor*” la șezătoare, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, nr. 6, Budapesta, 1988, p. 124

²⁴² Krupa András, op.cit., p. 133.

sorocozlem (ne distram) și noi, batăr că și toarcă nimănuu nu i-o plăcut. Ne strânjem laolaltă fete și feciori, tătă fata cu drăguțu ii”.²⁴³

Umblatul pe la fetele mari de sărbători

În numeroase comunități, la unele sărbători feciorii obișnuiau să meargă la casele cu fete. Una dintre ocazia a fost și mai este și azi, așa cum am văzut deja, Ajunul Crăciunului, când în satele românești ceata de colindători, care avea muzică plătită, mergea mai ales la casele cu fete de măritat. După ce terminau de colindat, erau jucate fetele. Fiecare fecior avea grijă ca grupul să ajungă și la casa unde era drăguța lui, ca să o joace.

Umblatul la colindat cu hidede sau cu turca și jucatul fetelor era practicat odinioară și de românii Ungaria.²⁴⁴

În comunitățile sârbești, feciorii care umblau cu fete, mergeau a treia zi de Crăciun cu muzica la casa lor „*da čistidu štálok*“ (ca să curețe grajdul), de fapt ca să petreacă. (Deszka)

O altă ocazie de vizite a fost a doua zi de Paști când feciorii mergeau la fete să le stropească.

Obiceiul îl întâlnim cum am văzut la unguri, slovaci, germani.

Jocuri de societate. Șit mălai

Șit mălai era un joc jucat de tinerii din Hălmagiu. El se desfășura în curtea bisericii, la Paști. Fetele și feciorii, perechi, se așezau unii în spatele celorlalți. În fața lor stătea un tânăr singur care zicea: „*Șit mălai, că tot de tai*”. Atunci ultima pereche se desprinde și fugea să se așeze în fața coloanei. Dacă feciorul singur prindea fata înaintea celui cu care făcuse perechea, se puneau în față iar feciorul rămas singur se așeza în fața lor și striga: „*Șit mălai că tot te tai*”. Cei de pe margine îi încurajau pe tineri și în funcție de perechile care se formau făceau pronosticuri de căsătorie.²⁴⁵

În satul Cuvin, jocul este cunoscut sub numele de „*Tai mălaiu-n două*” și el se jucau pe uliță, în posturi, când horele erau oprite.²⁴⁶

²⁴³ Rafila Mordaș născută Buta în 1907, Micherechi vezi Alexandru Hoțopan, *Umblatu cu furca*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 11, Budapest, 1997, p. 69.

²⁴⁴ Alexandru Hoțopan, *Ocazii de joc la românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 9, p. 101-104.

²⁴⁵ Vasile Buta, op.cit., p. 129.

²⁴⁶ Ioan Drecin, *Monografia satului Cuvin Județul Arad*, 1970, mss., p. 61.

Obiceiul îl găsim practicat în trecut și de românii din Micherechi (Ungaria), unde se numea „*Mălăieș*”, se desfășura, ca și în Cuvin, în Postul Paștelui pe uliță, iar fetele strigau „*mălăieșuuuu*”.²⁴⁷

Creanga și pomii de Arminden

În satele românești din Ungaria la 1 Mai avea loc „*legarea Armindenului*”.²⁴⁸ Feciorii așezau noaptea pe porțile fetelor o creangă mare de soc, frumos curățită cu frunziș în vârf sau împodobeau o bâta lungă cu crengi cu panglici. Fiecare fecior puneă creanga sau bâta la drăguța lui, încât era mare rușine dacă o fată nu avea arminden la poartă.

Obiceiul ridicării *pomului de mai* la poarta iubitei a fost practicat în trecut și de comunitățile germane, maghiare și slovace din zonă. În felul acesta comunitatea afla că fata respectivă are un iubit.

În Pecica maghiară, feciorii tăiau un plop tânăr, înalt, lăsându-i numai în vârf crengi verzi, pentru a fi împodobite, și pe acesta îl înălțau la poartă. Adeseori, în acești pomi puneau și daruri: batiste, sticlute cu parfum.

Când pomul era gata, chemau muzicanții țigani, să le cânte fetelor „*serenadă de mai*”.

În Békéssámszon (j.Békés), cântecul povestea despre toate etapele prin care trecea acest pom, până ajungea la poarta fetei iubite:

„ <i>Hallottátok-e már hiret,</i>	Ați auzit deja vestea
<i>Kovács Pista legénységet?</i>	Cât de flăcău este Kovács Pista
<i>Fűrésszel vágja a májfat,</i>	Că a tăiat cu fereștrăul pomul de mai
<i>Hogy ne hallják dobogását.</i>	Ca să nu se audă gălăgia toporului.
<i>Fölveszi a bal vállára,</i>	Îl pune pe umărul stâng
<i>Viszi Bözsi udvarára.</i>	Îl duce în curtea lui Bözsi
<i>Kelj fel, rozsam, itt a májfa</i>	Scoală-te trandafirul meu, aici este pomul de mai

Jó éjszakát, vigyázz rája!”²⁴⁹ Noapte bună, să ai grijă de el!

Nu odată s-a întâmplat că pomii trebuiau păziți de rivali.

Dacă feciorii erau supărați pe vreo fată, în loc de pom îi puneau la casă, lângă horn, ciorchini pe porumb legați cu panglică neagră.

Adeseori și fetele glumeau, ridicându-le unor feciori pomi împodobiți cu castraveți murați, cu ardei iuți, cu cartofi. În felul acesta,

²⁴⁷ Alexandru Hoțopan, *Mălăieșul, un obicei de petrecere de primăvară*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 11, Gyula, 1997, p. 128.

²⁴⁸ Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice la românii din județul Bichiș*, Budapesta, 1987, p. 116.

²⁴⁹ Beck Zoltan, op.cit., p. 34.

le dădeau de înțeles, că erau „*figuri acre*”, „*paprikajancsi*” sau „*cap de cartof*”.

Pomul rămânea, acolo, unde a fost ridicat, până la sfârșitul lunii, când îi erau scoase podoabele.

Tot la 1 Mai, în satele din județul Békés, tinerii jucau „*vama roșii*”. Se înfigea într-un stâlp o roată de căruță, după care legau pe cineva de stâlp. Dacă iubita acestuia nu voia, ca el „*să sufere*”, fie se urca pe roată fie plătea o sumă de bani, ca „*vamă*”. În felul acesta ea își arăta în fața comunității dragostea și se adunau și bani pentru distracție.

Obiceiul crengii de mai a fost practicat în trecut și în satele cu populație slovacă din județul Arad (Nădlac; Țipari) și din estul Ungariei. Aici tinerii slovaci împodobeau în această zi casele fetelor cu crengi de liliac. Dacă feciorul îi făcea curte unei fete puneă pe crengi panglici și o sticlă cu rachiu dulce. Dimpotrivă, dacă dorea să batjocorească o fată, îi puneau în loc de liliac crengi de salcâm.

Pedepsirea excesului, păcatului sau a neîmplinirii rostului *Strigarea peste sat, strigarea la farșang*

Cei care profitau de ocaziile de întâlnire și treceau de ceea ce satul numea buna cuviință, greșind în fața comunității înainte de căsătorie, erau denunțați public. Rolul acestei denunțări în comunitățile tradiționale îi revenea cetei de feciori.

Datina cunoscută sub numele de *strigarea peste sat* a fost în trecut una generală în Transilvania și ea avea loc la sfârșitul cășlegilor. Feciorii se urcau pe un deal sau într-un copac înalt și de acolo strigau numele fetelor care nu s-au măritat și pricina sau alte fapte reprobabile.²⁵⁰

Față de această dată, în județul Arad strigarea avea loc în ajun de Sf. Gheorghe (Hălmațiu, Gurahonț, Văsoaia etc.), ea fiind asociată și cu strigarea bosorcilor, sau în Joia Mare.

La Hălmațiu, în ajun de Sf. Gheorghe, feciorii se împărțeau în două cete. Unii se urcau pe Vârful Furnicilor și ceilalți pe Vârful Bălanu. De acolo, când se însera, aprindeau focuri și strigau unii la alții. Începeau cu purtările imorale ale unor membrii ai comunității și ajungeau la cei ce luau laptele de la vaci.

²⁵⁰ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p. 88.

La Gurahonț datina se numea „*Aule Paule*”, după felul în care se strigau feciorii din cele două cete. Aici, în general, erau strigate fetele nemăritate.

La Ineu strigarea se făcea pe Dealul Mocrii, feciorii stând de o parte și de alta a „*Potocului*”, la culesul viilor.

În paralel, în zonă au existat și alte forme de sancționare a celor care încălcau normele morale ale satului.

Tot în Hălmagiu, în noaptea de Bobotează, era obiceiul ca cei care aveau legături ascunse să fie *legați*. Între casele celor care au greșit, se presăra pe drum ori paie, ori cenușă încât dimineța, membrii comunității să știe cine sunt aceștia.

În satul Moroda, în trecut, judecata o făcea primarul la jocul satului.

În comunitățile românești din Ungaria nu se striga, însă fetele nemăritate nu scăpau de batjocură. De pildă, în Chitighaz și Otlaca Pustă fetele bătrâne erau taxate cu expresii ca: „*Las-o, dă-i pace că împletește tică căruntă*” sau „*O rămas pă vatră*”.²⁵¹

În sfârșit nu scăpau de batjocură nici fetele din comunitățile maghiare, care n-au reușit să se mărite până la intrarea în post. În timpul carnavalului, alaiul de măști se oprea la fereastra acestora, unde făceau mare larmă și strigau, ca să audă toată strada:

*Ij ju, ju, ju, vén ju,
Kimarattam a farsangbu!*²⁵²

²⁵¹ Florica Santău n. Secan 1928 în Chitighaz.

²⁵² Kovács János, *Szeged és népe*. Szeged ethnographiája. Szeged, 1901, p. 318.

CĂSĂTORIA

Gramatica căsătoriei²⁵³

Modelul divin sau hierogamia

Mircea Eliade considera că toate riturile matrimoniale din lume au un model divin, căsătoria umană reproducând de fapt o hierogamie, și anume unirea Cerului cu Pământul.

Din această perspectivă, căsătoria este o retrăire rituală, o replicare a primei nunți, care a avut loc, cândva, la începuturi, în acel timp încărcat de sacralitate. Scenariul căsătoriei eterne, în formele ei primordiale, apare în vechile texte indiene, echivalente, din perspectiva europeană, cu arhaicul rezervor indoeuropean.

În această refacere a nunții arhetipale nu e vorba însă de o imitație a unui model, ci de retrăirea unui scenariu, menit să asigure și în prezent finalitatea hierogamiei: perpetuarea.

Ceremonie și scenariu ritualizat

Nunta reprezintă un complex de obiceiuri care ceremonializează căsătoria.

Scenariul nunții tradiționale și parțial și a celei moderne concentrează o sumă de secvențe magico-rituale, fiecare cu propriile funcții și finalități. În această derulare ritualizată, logodna reprezintă pragul care marchează începutul schimbării, a trecerii într-un alt stadiu biologic, de adult, dar și într-o altă categorie socială.

Plecarea din casa în care s-a născut, care cel puțin pentru unul din tineri înseamnă intrarea într-o altă familie și casă, este marcată de ceremonii, de rituri de separare (plânsul miresei), de rituri de prag și de rituri de agregare în noua stare de femeie măritată (dezvelirea miresei, punerea conciiului, îmbrăcarea în rochie de nevestă), de primire, de acceptare în noul neam (așteptarea mirilor în prag de părinții mirelui, de soacră cu pâine și sare etc.).

Această ritualistică este necesară din punct de vedere al gândirii tradiționale pentru a asigura reușita ieșirii dintr-o stare și a intrării într-o alta.

²⁵³ Text apărut în *Nunți și albume de familie*, coord. Rodica Colta și Diana Șimonca-Opriță, Arad, 2011, p. 7-11.

În timpul performării, lanțul operațiunilor este esențial, orice eroare, omisiune putând determina eșecul, în cazul acesta desfacerea, destrămarea căsătoriei.

În interiorul fiecărui rit există atât o recuzită și anumite gesturi simbolice(sărutul, darul, voalul miresei, buchetul, unirea mâinilor, inelul, colacul, trecerea peste pânză etc.), care funcționează asemeni unor catalizatori ai acțiunilor rituale.

Barierile căsătoriei endogame, tabuul incestului

Satul tradițional a funcționat ca un connubium, ca o unitate endogamă de rudenie difuză, chiar dacă a existat tot timpul în jur o piață matrimonială deschisă înrudirilor.

De la un popor la altul găsim acționând diferite interdicții în încheierea căsătoriilor, determinate de existența unui tabuu al incestului. Uneori înțelegerea acestuia a fost foarte permisivă.

Sfânta Scriptură și canoanele bisericii creștine opresc însă căsătoria între rudele de sânge în linie dreaptă și încuscriri până la gradul al cincilea, al șaselea, al șaptelea. Prin urmare este interzisă căsătoria cu frații de mamă (gradul II de rudenie), verii primari (gradul IV de rudenie), verii de al doilea (gradul VI de rudenie). La fel și frații și verii de mamă vitregă sau tată vitreg nu se pot căsători între ei. În schimb verii de al III-lea, care sunt rude de gradul VIII sunt liberi să se căsătorească.

De asemenea, membrii a două familii încusprite nu se pot căsători până la al cincilea grad, inclusiv. Membrii a trei familii încusprite nu se pot căsători până la al treilea grad inclusiv. Căsătoria cu rude spirituale (nași, finii, rudele lor) este oprită până la gradul al treilea inclusiv. Astfel nu se pot căsători nașul cu fina, cu mama finei sau cu fiica finei. Nu se pot căsători nici finul cu fiica nașului și fiul nașului cu fiica finei. Și în cazul înrudirii prin adopție se oprește de la căsătorie până la gradul al treilea inclusiv.

În vederea respectării acestor prescripții toate căsătoriile înainte de a fi încheiate sunt afișate la primărie cu zece zile înainte și sunt anunțate în biserică trei duminici consecutiv. În acest interval oricine poate să anunțe, dacă există vreun motiv, pentru care cei doi tineri nu se pot căsători.

Căsătoria ca afacere conjugală

Căsătoria a avut întotdeauna și o importanță economică, fiindcă în ea sunt implicați nu numai tinerii ci și familiile acestora, rudele, clanul. Soția este aceea care dă (care vine în noua casă cu zestre), care întărește și face să prospere gospodăria, considerată, alături de pământ și animale, valoarea de bază a societății tradiționale. Pentru alianțele dorite se fac aranjamente încă dinainte de a se merge în pețit, anumite sugestii și mesaje fiind purtate dintr-o parte în alta de diferiți negociatori (rude, vecini, bătrâne specializate în aranjamente matrimoniale).

Prin urmare, dincolo de caracterul ei sacru, ritualizat, căsătoria a reprezentat, din cele mai vechi timpuri și o „afacere”, ce presupunea o serie de acte, plăți (inclusiv prețul de cumpărare al miresei), negociere, zestre, aranjamente, obligații, bine precizate de ambele părți (se stipulau de pildă condițiile de restituire a zestreii miresei). Totul este făcut pentru consolidarea casei comune, dar se avea în vedere și interesele beneficiarilor.

Sa nu uităm nici faptul că, prin căsătorie o familie pierdea un membru (numeric, economic) și alta câștiga, se întărea. Cei care pierdeau un membru (dădeau fata) solicitau o compensație, care, de la un popor la altul putea să însemne daruri, ospete, bani plătiți pentru răscumpărarea unor obstacole puse în cale etc.

Din punct de vedere economic întotdeauna căsătoria a constituit o investiție, care costa scump la început dar care aducea câștig mai târziu. Era o făgăduială de bogăție, de securitate și de fericire, chiar dacă, dota adusă de soție urma să fie dată mai târziu, unui ginere, cercul trebuind să se închidă pentru a duce mai departe ciclul casei.

Nunta din bătrâni

Conform gândirii tradiționale, căsătoria, adică constituirea unei noi familii, a fost și ea rânduită de Dumnezeu. Prin căsătorie, mirii intrau în rândul lumii, în ceea ce este hărăzit, prin însăși tradițiile de viață ale comunității în care trăiesc. Ceremonialul nunții presupunea trecerea la un nou statut de viață. În societățile tradiționale, scenariul nunții se desfășura, conform datinii, cu respectarea tuturor momentelor și secvențelor transmise pe durată lungă.

Acest scenariu arhaic se regăsește și azi, chiar dacă fragmentar, în nunțile din județul Arad – oricât de modernizate au ajuns ele – în credința că nimic din ceea ce trebuia făcut nu putea fi omis. Secvențele

obligatorii se desfășoară, de la o zonă etnografică a județului la alta sau de la o etnie la alta, ușor diferit, toate variantele având un scenariu comun.

Din punct de vedere al finalității magico-rituale, evenimentele cuprinse în scenariul nunții includ rituri care au menirea de a ușura trecerea de la stadiul de fată/fecior la cel de femeie măritată/ bărbat înșurat, rituri de stimulare a belșugului și fertilității, precum și rituri apotropaice, menite să avertizeze mirele și mireasa de spiritele malefice, care pot interveni și strica perfecțiunea urmărită.

Referindu-ne la gândirea magică din spatele rânduielilor, întregul ritual al nunții se desfășoară sub semnul perechii: doi pețitori, câte doi „*imprimați*” (chemători)²⁵⁴ din partea mirelui și a miresei, doi miri, doi nași, doi *vornici* (Gurahonț). Modificările acestei invariante sunt determinate de simplificările care au avut loc în timp. Astfel, de la nunta bătrânească, care ținea 3 zile (de duminică până marți) și se desfășura în doua case s-a ajuns, cu vremea, la nunta de o zi, într-o casă, sau la cămin, restaurant iar numărul actanților s-a micșorat și el.

În sfârșit, trebuie să mai spunem că, în vechime, în toate comunitățile tradiționale din acest areal cultural, mirii erau din același sat, rar când se aducea mireasă sau mire din afara comunității: „*Rar să ducă o fată dă aici în Birchîș sau în Căpâlnaș*”.²⁵⁵ De asemenea, căsătoriile au fost, pe durată lungă, endogame, fiecare luându-și nevastă din propria etnie.

O altă condiție, respectată cu sfințenie, era ca tinerii să fie de aceeași religie.

Ceremonialul nunții pas cu pas

Pețitul și tocmeala

Căsătoria reprezintă implicit un accept al schimbului între neamuri, al acceptării unuia dintre soți ca schimb²⁵⁶. De obicei cea care părăsește casa, familia, neamul său este mireasa. Ea intră prin căsătorie în casa soțului, în familia acestuia. Această dobândire a unui nou membru de către familia mirelui este precedată de o înțelegere, reprezentată de *pețire*, o etapă preliminară, obligatorie.

După ce tinerii s-au cunoscut și s-au plăcut, primul pas spre căsătorie este și azi acela al întâlnirii reprezentanților celor două familii, care urmează să se înrudească.

²⁵⁴ La nunțile mari sunt mai mulți chemători dar numărul lor trebuie să fie obligatoriu par.

²⁵⁵ Inf. Maria Popovici n.1941, Căprioara; culegere Rodica Colta 2012.

²⁵⁶ Nicolae Panea, *Folclor literar românesc*, Scrisul Românesc, Craiova, 2005, p. 120-121.

În comunitățile tradiționale, această întâlnire, prin care părinții băiatului cereau fata, se numește, în toate zonele etnografice ale județului (Hălmăgel, Văsoaia, Bârsa, Hășmaș, Chereluș, Șepreuș, Chișineu-Criș, Șimand, Șiclău, Târnova, Galșa, Macea, Șeitin, Cladova etc.), *peșit*. Peșirea a avut o dublă semnificație, fiind pe de o parte o negociere a alianței iar pe de alta o *înțelegere*, care va sta la baza riturilor de separare de vechea familie. În forma s-a arhaică peșitul s-a făcut în absența tinerilor.

În trecut, cererea în căsătorie era foarte bine cumpănită fiindcă nici una din părți nu putea fi jignită. De cele mai multe ori inițial se apela la un intermediar (o rudă, vecină, bătrână) care sonda familia fetei, în legătură cu intențiile familiei băiatului, și o anunța despre vizita ce se pregătește.

În Târnova, „*după întâlnirea dintre familii, fata urma să fie peșită de către fecior, care trebuia să hotărască împreună cu fata și părinții acesteia ziua și ora peșitului, pentru ca feciorul să nu vină pe nepusă masă. Dacă familia fetei era de acord, oaspeții erau așteptați cu mesele pline de bucate. Dacă nu, atunci se trimitea vorbă în sat, ca peșitorii să nu vină*”.²⁵⁷

În Galșa la peșit mergeau părinții feciorului. Dacă părinții fetei nu erau de acord cu căsătoria spuneau că fata nu are încă zestrea pregătită sau că e prea mică.²⁵⁸

Pregătiri în vederea peșitului se făceau și în Șeitin. Înainte de a veni părinții feciorului era trimisă o persoană de încredere, care lăuda bunul renume al băiatului. Dacă familia fetei îl accepta, se stabilea ziua și ora, când urmau să vină peșitorii.

În Secusigiu, unde părinții hotărau căsătoria copiilor, după ce găseau fata potrivită, la fel, trimiteau mai întâi la casa fetei pe cineva din vecini, o rudă, care explica ce pretenții au părinții feciorului în legătură cu zestrea (cât pământ, ce mobilă, ce haine, câți bani). Abia după aceasta urma adevărata tocmă dintre părinții feciorului și ai fetei. În acest sat, tocmeala putea să se țină în casa unor rude sau la casa fetei.

În zona bănățeană a județului, la Chesinț, adeseori în peșit mergea mama tânărului cu o rudă (un unchi).

²⁵⁷ Inf. Vetuța Cătană, n. 1936 în Târnova; culegere Florentina Horeliță 2011.

²⁵⁸ Inf. Gheorghina Vontean, n. 1939 în Galșa; culegere Maria Bumb 2014.

„Mi-o trimis vorbă că vin sâmbătă seara, mai târziu, pe la opt. I-am așteptat cu masă pusă și mâncare proaspătă, supă, sarmale, carne, colac și cu răchie și vin.”²⁵⁹

În satele din jurul Petrișului mai întâi se trimite vorbă printr-o persoană din afara familiei. Dacă familia fetei era de acord, veneau părinții feciorului cu acesta. În această zonă tinerii erau prezenți la pețit dar ei nu participau la discuții, stăteau într-o altă cameră, vegheau de mama fetei.²⁶⁰

În Căprioara, părinții băiatului trimiteau direct vorbă: „*Videț că venim mâne sară pe la voi.*”

Pețitul nu se putea face oricând. Exista *un timp bun* pentru acesta. Ca lucrurile să decurgă bine se mergea în pețit numai în anumite zilele, la anumite ore.

În satul Tisa din Ținutul Hălmașului se mergea la pețit numai duminica sau într-o zi de sărbătoare, pe la ora 10, considerându-se că fata, care nu s-a trezit și nu s-a pregătit să-și primească oaspeții, este „lenioasă” și prin urmare nu este bună de nevastă.²⁶¹ În alte localități cum este Bocsigul (subzona Ineu),²⁶² Galșa, Cuvinul (Podgoria Aradului) sau Nădlacul, Șeitinul, Macea (Câmpia Aradului) momentul considerat bun pentru pețit era sâmbăta dar mai mult duminica seara, după apusul soarelui.

„*Merem sâmbăta sau duminica seara. Marța nu merem. Zăceu bătrânii că umblă strâgoii. Marța nu făcem nimica. Nu merem nici la coasă. Fetile nu mai zăc, nu torceu*”²⁶³

Așa cum am arătat deja, de la un sat la altul, erau anumite reguli legate de cei ce trebuiau să ceară fata. La pețit mergeau tatăl cu o rudă (Șiclău, Căprioara), părinții mirelui (Târnova, Șiria), părinții și grăitorul (Bodrogul Vechi, Vinga), părinții și o rudă apropiată (Hășmaș, Șepreuș, Troaș) mirele însoțit de tată (Hălmăgel, Bârsa, Cuvin, Nădlac), mirele cu tatăl și cu viitorul nănaș și o rudă apropiată (Hălmașiu), mirele cu părinții (Gurahonț, Cladova), mirele cu părinții și un unchi (Macea) sau cu o rudă apropiată, care se bucură de prestigiu (Șeitin), pentru a da mai multă greutate demersului (Șepreuș) sau cu un om bun de gură, sau cu

²⁵⁹ Inf. Aurica Blidar, n. 1936 Chesinț; culegere Andra Ciocan 2011.

²⁶⁰ Emil Murgu, op.cit., p. 116.

²⁶¹ Ioan Arăpaș, *Monografia satului Tisa Județul Arad*, 1982, lucrare manuscrisă, p. 267.

²⁶² Inf. Palcu Teodor Bidaica; culegere Gh. Manea.

²⁶³ Inf. Traian Tolan n.1931, Macea; culegere Miruna Mercea 2014.

oameni de seamă din sat, care purtau în mână un baston, ca însemn de respectabilitate (Covăsânt).

Pețitorii erau așteptați la casa fetei cu prăjituri, țuică sau vin, după zonă. În Șiclău datina era ca fata să-i servească cu un pahar de apă.

Pretutindeni, în trecut, se discuta inițial despre alte lucruri, după care tatăl băiatului se apropia de subiect.

În trecut, în satul Tisa el pomenea, într-un limbaj metaforic, despre „*un pui de căprioară ascuns în acest sălaș, pe care au venit să îl ia*” sau despre „*floarea roșie și frumoasă, pe care ar vrea să o răsădească în grădina lor*”.²⁶⁴

În Bocsig, în momentul în care se punea pe masă sticla de rachiu, tatăl băiatului începea să spună: „*După cum bine știți, voi avem un păunaș, gata de-nsurat, iar dumneavoastră o păuniță, și am venit să vă întrebăm dacă aveți plăcerea feciorului nostru ori ba, și dacă veți vrea să ne dați fata după feciorul nostru*”.²⁶⁵

În Chișineu-Criș, după ce vorbeau de una de alta, tatăl feciorului spunea: „*No, noi până amu ne-am ospătat destul, d-amu și videm dice am vinit, că vorba multă îi sărăcia omului. Noi am auzit că aveți o căprioară de vânzare iar noi avem un cerb. Noi am vinit să vă cerem căprioara*”.²⁶⁶

Cu vremea însă, în toate satele, subiectul a început să fie abordat mai direct: „*Uită pântru ce am vinit noi la voi. Videm că copii ăștia le place unu dă altu, dacă vi-s dă acord să ne daț noră...*”²⁶⁷

În localitățile în care erau și fata și feciorul de față, înainte ca părinții să-și dea acordul este întrebată fata sau tinerii amândoi dacă vor să se căsătorească, fiindcă legătura, care urma să se încheie, un putea fi „silită”. Părinții fetei ziceau: „*Să fie întrebați întâi tânării, dacă le place unul dă altu*”.²⁶⁸ Întrebarea este parțial formală fiindcă de cele mai multe ori tinerii erau înțeleși. Dacă toți erau de acord se trecea la discutarea zestrei.

Odinioară, zestre a fost considerată foarte importantă, de înțelegerea care se stabilea între părinți depinzând însăși viitorul material al tinerii perechi și locul ei în colectivitate. De pildă în Șiclău

²⁶⁴ Ioan Arăpaș, op.cit, p. 267.

²⁶⁵ Inf. Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere G. Manea.

²⁶⁶ Stela Măteuț, op. cit, p. 121.

²⁶⁷ Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara monografie*, Editura Mirador, Arad, 2011, p. 158.

²⁶⁸ Inf. Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere G. Manea.

fata trebuia să aibă jumătate din ce avea băiatul. Aici, după ce înțelegerea era făcută, fata cerea de la pețitori bani din care să-și cumpere căbat sau mintie.²⁶⁹

În cele mai multe sate din județ, ca zestre, se dădea pământ (jumătate de jugăr, un jugăr de pământ, 5-10 lanțe de pământ), animale, un dulap cu haine, perne de pus pe pat, lipidee.

De obicei discuțiile se prelungeau mult, adeseori cererea în căsătorie transformându-se într-o adevărată tocmeală, în care ambele familii dădeau din averea lor pentru tineri.

De pildă, în Bocsig, după ce părinții feciorului spuneau care va fi partea acestuia din averea familiei (ex. X holde de pământ în țarină, casa după moartea lor, carul, plugul, grapa, iosagul – specificând câte capete de vaci, oi, porci sau boi) întrebau ce va primi fata ca zestre. Părinții fetei răspundeau că îi vor da atâta pământ în țarină sau în rături, o vacă, o scroafă etc.

Dacă părinții feciorului nu erau de acord cu locul unde se găsea pământul, de cantitatea sau calitatea acestuia, cereau altul. Adeseori părinții fetei refuzau, părinții feciorului se făceau că pleacă iar fata începea să plângă. Atunci intervenea mama fetei și acceptau cererile făcute.

În Bodroglu Vechi, unde tineri nu erau de față la tocmeală, părinții fetei cereau banii pe masă pentru rochie, pantofi, voal, îmbrăcăminte și abia de aici începea tocmeala pentru zestre. Se tocmeau câți galbeni să-i dea la salbă. La fel, în Șiria, în timp ce feciorul era în tindă, părinții se tocmeau pentru pământ, o vițea, un tăuraș etc. În această localitate cu oamenii înstăriți, părinții fetei aveau pretenții la o *bundă de pluș și la haine de cununie*.

În Șeitin se dădea *stafir* (zestre) o dună, trei perini, două lipidee, 10-15 ștergare și 2-3 măsurite, fără ladă.²⁷⁰

În Chesinț, când a fost pețită Aurica de familia lui Ion, fiecare parte a dat, ca să-i ajute pe tineri: „*Ai mei părinți or zis că ei îmi dau casa lu bunica, să stăm acolo, că ne dau blide, măsaie, așternuturi. A lui o zis că ne dau o pereche de boi și o vacă și 1 hectar de pământ*”.²⁷¹

În unele localități, precum Șiria sau Macea, era obiceiul să se facă și foaie de zestre.

²⁶⁹ Nagy Veturia, op.cit, mss.

²⁷⁰ Germina Comănici, art.cit., p. 709.

²⁷¹ Aurica Blidar, n. 1936 în Chesinț; culegere Andra Ciocan, 2011.

Astăzi acest tip de negociere s-a pierdut deși și în prezent atât fata cât și feciorul primesc de la părinți diferite bunuri, pentru a putea începe noua viață. Se dă mobilă, bani, aparate casnice, mașină (Gurahonț).

Obiectele care făceau parte din zestre se ducea la mire acasă, fie cu o zi înainte de nuntă fie în ziua nunții sau la 2-3 zile după nuntă, cu „cocia”, în văzul comunității.

În Chișineu-Criș, obiceiul era ca a treia zi după nuntă, mireasa împreună cu mirele se duceau cu cocia la casa fetei după lada cu zestre. Aici, zestreă consta din: lenjerie de pat, lipidee de tort cu tiriolic de pămucă (bumbac), lipidee de lână, trei perini și o dună de port, 3-6 perini de stat și o dună (în funcție de starea materială). Tot din zestre făceau parte și hainele, cârpele de pe cap din lână, jocul, rochiile, spătoaiele și pantofii, poalele. Fetele bogate primeau ca zestre un iugăr mic de pământ, bani și animale. Cocia cu zestre era dusă spre seară la casa mirelui, pentru a putea fi văzută de toți oamenii din sat.²⁷²

Și în Șepreuș, Bârsa, Bodrogul Vechi, hainele miresei, cilimurile, ponevile se puneau într-o ladă de zestre.

În Macea, lada era dusă la casa mirelui de *ospătoni*, în ziua nunții, cu cocia.

La Bocsig, așternuturile erau duse pe băte, așezate pe umeri, de unde a rămas expresia „*lipideu de bătă*” sau „*perină de bătă*”, pe care încă le mai foloseau bătrânii, care au trăit aceste transporturi.

În Uzdin zestreă, adică mobila, așternuturile, pânzeturile etc., care în timpul nunții erau aranjate frumos în curte să le vadă toți, erau duse de neamurile miresei luni dimineața la casa mirelui cu cociile, cu muzica.²⁷³

Înțelegerea dintre familii era pecetluită în aproape toate satele cu o sumă de bani, numită *căpară*, dată de familia băiatului, ca o garanție că acesta nu se răzgândește și cu unele daruri.

Obiceiul, foarte vechi, avea propriile reguli de la un sat la altul. În satul Păiușeni, „*când se dădea căpară pe fată se dădea inel de aur și o sută de litri de țuică*”.²⁷⁴

În Moroda și Macea Șiclău, băiatul plătește o sumă de bani, așa numiții *bani de masă*, din care viitoarea mireasă își cumpără îmbrăcăminte (căbat sau mintie). Dacă fata se răzgândeă dădea banii

²⁷² Stela Măteuț, op.cit., p. 127.

²⁷³ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 38.

²⁷⁴ Inf. Hulbăr Florița, descântăreața satului, n. 1954, Păiușeni; culegere Hulbăr Codruț, 2014.

înapoi. În Moroda obiceiul este ca și părinții fetei să-i cumpere băiatului haine noi.

În Podgoria Aradului, la Galșa, dacă totul mergea bine, părinții junelui trebuiau să cinstească mireasa. „*I se dădeau bani, iar mireasa își cumpăra ceva, care să îi rămână ca fiind de la tocmeală, un batic, o fustă.*”²⁷⁵ În Covăsânț, obiceiul era să se dea drept căpară o sumniță.

În satul vecin, Cuvin, se dădea o sumă de bani, în funcție de starea materială a familiei mirelui și uneori câte o bundiță, foarte la modă, în trecut, în zonă.

În Secusigiu căpara a constat tot din bani, pe care, dacă feciorul se răzgândea, îi pierdea. Pe lângă bani, în acest sat „*cinăra se dăruia cu o cârpă, o cotrânță, un taler de argint sau un galben de aur.*”²⁷⁶

În Troaș, după ce părinții tocmeau zestrea, „*se cinstea rușinea fetei*”, adică mirele dădea căpară. Dacă înțelegerea se rupea, fata trebuia să dea înapoi o sumă dublă.²⁷⁷

În comunitățile românești din Ungaria, darurile care pecetluiau înțelegerea au fost aceleași. Feciorul îi dădea fetei o cârpă în cap iar fata îi dădea o chimeșe (Bătania), sau își dădeau „*cârpuțe de jeb*” (Otlaca Pustă) sau „*cârpe dă dălin*” (Peterd). În toate aceste sate, dacă „*tânăriile s-or dăscățat*”, dădeau cadourile înapoi.

În sfârșit, pretutindeni, înțelegerea odată încheiată, cu sau fără căpărire, era recunoscută de ambele părți, prin închinarea unui pahar de rachiu sau vin „pentru norocul tinerilor”. După aceea se stabilea data nunții și se alegeau nănașii.

La românii din Uzdin, mai întâi se făcea căpărirea fetei și apoi pețirea. La căpărire veneau câteva rude mai apropiate din familia feciorului să se înțeleagă în legătură cu zestrea. Apoi la pețire veneau rude de-ale fetei și de-ale mirelui. Se servea mâncare și fetei i se făcea daruri. Căpăritea se făcea cu doi ani înainte de nuntă. În acest interval fata juca un an jumate cu o cotrânță iar în ultima jumătate de an rămasă până la nuntă juca cu două cătrânțe și cu cunună pe cap. A doua cotrânță și-o punea în sâmbăta Floriilor.²⁷⁸

În comunitățile sârbești din județul Arad, dacă tinerii s-au plăcut, feciorul s-a dus duminica cu părinții, să ceară fata. „*Erau*

²⁷⁵ Inf. Gheorghina Vontean, n.1939 în Galșa; culegere Maria Bumb, 2014.

²⁷⁶ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad, 2013, p. 216.

²⁷⁷ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 40.

²⁷⁸ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 29.

așteptați cu mâncare și băutură. Da nu era cu inele, ca acuma. O pus o țără de bănuți pe masă și atunci erau înțăleși. Dacă s-o întors, că o fost și așa, o trimis banii înapoi”.²⁷⁹

La slovaci, în locul tatălui la pețit, cu feciorul, mergea mama. Ea era cea care cerea fata. Dacă fata accepta cererea, mama băiatului scotea, ca din întâmplare, o pereche de inele, care se potriveau. Tot ea plătea și căpara, ca fata să nu se răzgândească.

În sfârșit, un anumit ceremonial legat de transportul zestreii exista și la slovacii din Nădlac. Aici zestrea miresei era dusă la casa mirelui, sâmbăta dinaintea nunții. Nuntașii mirelui, cu nașa mirelui, cu domnișoarele de onoare, cu domnișorul de onoare, cu chemătorii și alți tineri mergeau cu căruța împodobită și cu mare gălăgie la casa miresei să ia zestrea acesteia.

Domnișorul de onoare se prefăcea că dorește să o cumpere, se tocmea cu nașa miresei, după care îi plătea cu bani ieșiți din uz (gest simbolic). Pentru înveselirea celor prezenți, unul dintre chemători încerca să fure ceva.

La toate acestea mireasa nu era de față. Ascunsă într-o cameră se considera că plânge după cuibul ei de copil fericit.²⁸⁰

Zestrea miresei era încărcată în căruța și dusă cu zarvă mare la casa mirelui, unde cuibul era reclădit de nașa mirelui.

Reclăditul se desfășura și el într-o veselie generală. Nașei i se dădea să bea un pahar – două de vin, să aibă putere de lucru. Feciorii încercau să strice patul făcut. Această mutare, care se desfășura în văzul întregii comunități, ca un spectacol, constituia în realitate un ritual de trecere, piedicile fiind o referință la greutățile care apar în astfel de schimbări.

După „mutare”, seara, bucătăreasa îi invita, pe toți cei care au participat, la o cină, la care, de obicei, se servea rachiu, papricaș și vin cu sifon. Totul se termina la miezul nopții.

La germani înțelegerea se finalizează cu logodna. În trecut la germanii din Sânmartin logodnicul îi dădea fetei bani (*handgeld*) iar logodnica îi broda acestuia, ca semn că sunt legați, un șorț.²⁸¹

²⁷⁹ Inf. teren Ristin Marina, n.1933, Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

²⁸⁰ Pavel Rozkoš, art.cit, p. 173.

²⁸¹ Somogy Gyula, op.cit., p. 395-396.

Credințarea

Țăranii nu făceau logodnă în sensul modern. De obicei, înțelegerea celor două familii, căpărirea și schimbul de daruri echivala cu logodna. În unele locuri se zicea că „*or dat brânca*”. Tinerii schimbau batiste, mai târziu inele (Gurahonț, Bodroglu Vechi).

La nord de Mureș în satele din jurul localității Bârzava, în perioada interbelică mirele îi cumpăra fetei „*rochia de nuntă*” (mătasea sau stofa pentru confecționarea acesteia) în altele doar „*balțul*”, pe care aceasta urma să-l poarte, ca nevasta. La rândul ei fata trebuia să-i coase mirelui, ori întregul costumul de mire (Seliște) ori doar cămașa și să-i cumpere floarea din piept (Bârzava). Mai recent, în comuna Bârzava, băiatul *lega* fata dăruindu-i un lăntișor, un ceas, o brățară.

La sud de Mureș, în Birchiș, mireasa îi făcea cadou mirelui baticul surorii sau a celei mai bune prietene, ca și acesta să se mărite repede. Mirele îi dădea o brăciră sau, simbolic, un ban.

Cu vremea, credințarea a început să fie marcată printr-o masă, la care participau părinții fetei, viitorii nași și ceva neamuri mai apropiate.

În Gașa, la credințare „*erau chemați nașii, câțiva verișori și, eventual, preotul. Se făcea mâncare și se programa cununia, căpărirea muzicii, se alegea socăcița*”²⁸² și se hotăra la care din miri va fi nunta.

În Chesinț logodna se făcea la fată acasă: „*Am făcut logodna acasă la noi, i-am chemat la mâncare și n-or venit cu mâna goală, mi-or adus miere, să fiu dulce ca mierea și mere roșii, să fiu roșie în obraji, ca mărul. La noi nu se obișnuia să primească mirele ceva, doar un măr roșu*”.²⁸³

Organizarea nunții

În trecut, nunta avea loc la o săptămână-două după credințare. În cele două săptămâni în multe sate mireasa trebuia să coase și să brodeze hainele de nuntă ale mirelui. Dacă nunta era pusă mai târziu de două săptămâni, se spunea că mireasa nu-i harnică, că n-a terminat de cusut.

Ulterior, perioada până la nuntă a crescut la o lună-două după logodnă. De asemenea, în trecut nunțile se făceau mai ales iarna, în Câșlegi, până se lasă Postul Paștelui sau toamna, când nu mai era atâta de lucru. Astăzi se fac în toate perioadele anului, uneori, cu dispensă, chiar și în post.

²⁸² Inf. Gheorghina Vontean, n. 1939 în Gașa; culegere Maria Bumb, 2014.

²⁸³ Inf. Aurica Blidar, n. 1936, Chesinț; culegere Andra Ciocan, 2011.

Ca durată, o nuntă ținea două-trei zile. Începea duminică și ținea până luni la prânz sau marți, când în unele sate se mai dădea o masă, pentru cei care au ajutat. În satele de pe Valea Mureșului, în vechime, fetele, exceptând surorile miresei și ale mirelui și „giverițele” (domnișoarele de onoare) nu aveau voie să participe la nuntă.

Cu vremea, în multe sate din județ, nunta a fost scurtată la o zi. Începea duminică și se termina luni dimineața, la prânz sau seara. Apoi, în perioada comunistă, nunțile au fost mutate sâmbăta și scurtate la o zi și o noapte, fiindcă luni se lucra.

Ora îndatinată de începere a fost și ea în județ diferită, de la o zonă etnografică la alta sau de la o etnie la alta.

De pildă românii din satul Tisa începeau nunta la ora 14, în alte sate dimineața pe la 10.

La germani și slovaci invitații se adunau tot la 10 dimineața, căsătoria religioasă urmând să se desfășoare în timpul slujbei mari.

Tot în trecut, datina era ca nunta să se țină în două case, la casa mirelui cu invitații mirelui și la casa miresei cu invitații miresei (Bocsig, Cuvin, Secusigiu, Căprioara etc.). Ulterior petrecerea de nuntă în două case s-a mai păstrat doar în unele comunități românești și la slovaci, ca înspre zilele noastre toți să facă o singură nuntă, după cum s-au înțeles, în funcție de unde urmau să locuiască tinerii, la Casa de cultură sau la restaurant (Șepreuş).

Căsătoria era anunțată în biserică la slujbă, vreme de trei duminici, dând posibilitatea comunității să intervină, dacă exista vreo piedică în unirea celor doi.

Pregătirile din săptămâna nunții

Pregătirile începeau cu o săptămână înainte și ele se desfășurau după un anumit tipic.

Alegerea actanților

Dacă la logodnă nu au fost fixați nașii și cei care urmau să îndeplinească anumite roluri în ceremonialul nunții, tinerii se întâlneau la începutul săptămânii și se înțelegeau în legătură cu aceste persoane. Cu mici diferențe, alături de miri și nănași în toate satele erau alese și alte persoane, care aveau anumite roluri în timpul nunții (chemători/ pălăsași/ bucliași/ dolieși/ vișori/ vișeli, grăitori/ vornici, gudă, diavol,

givări, stegar). Aceștia trebuiau să prezinte anumite abilități, cerute de funcțiile pe care urmau să le îndeplinească.

Pretutindenii, stegarul era ales dintre cei mai îndemânatici și mai binefăcuți feciori, fiindcă jocul steagului, constând din mișcări diverse, improvizate, simboliza, prin delegare, abilitățile feciorești ale mirelui.

La fel, vornicii sau grăitorii trebuiau să fie descurcăreți, să le meargă mintea, fiindcă în cele mai multe sate ei conduceau întreaga nuntă. Ei spuneau fiecăruia ce trebuie să facă, îi dirija pe cei ce serveau masa, anunțau când se dădeau cinstele, pe care le și adunau și mulțumeau nuntașilor. Ca însemne, pretutindenii purtau ștergare mari trecute peste piept în diagonală. În trecut, în Șepreuș, ca o particularitate, grăitorul mirelui avea, pe lângă ștergură, un colac și un picior de porc.²⁸⁴

Numărul și numele actanților au fost de la o zonă etnografică la alta diferite, dar rolul lor a fost același.

Conform obiceiului locului, în satul Tisa din Țara Hălmagiului, *chemătorii*, care urmau să invite la nuntă erau aleși de miri dintre rude sau prieteni. De asemenea, în acest sat, nănașii erau ajutați în desfășurarea nunții de două *slugi*, alese de ei.

În vremea când în Tisa nunta se făcea în două case, invitații mirelui se numeau *cumetri* iar cei ai miresei *corintei*. Între cele două tabere, echivalente celor două neamuri, ce urmau să se înrudească, având loc anumite dispute impuse de ceremonial.

În Hălmagiu, chemătorii se numeau *vifeli*.

În Păiușeni, la unele nunți erau două rânduri de naș, la altele doar nașii din partea mirelui. Pe lângă ei, mai erau doi chemători, cu bâte carne împodobite, doi stegari și un *deavol*, care mergea după nănași și care striga cinstele.

În Șicula și Bocsig (subzona Ineu) chemătorii se numeau *pălăscari* și iar grăitorii *vornici*.

La fel, în Moroda (subzona Ineu) pe lângă nănași, și cei 2-4 feciori, care urmau să invite la nuntă și care și aici se numeau *pălăscari*, mai erau aleși doi *vornici* și un fecior, numit *diavol*, care avea rolul să pună simbolic *piedici*.²⁸⁵

În Târnova, nunta se făcea cu două perechi de nași, unii din partea mirelui și ceilalți ai miresei. Pe lângă ei erau 2 chemători, aleși

²⁸⁴ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreuș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 81.

²⁸⁵ Ioan Motoarcă, *Monografia așezărilor Moroda-Iermata, Jud. Arad*, lucrare multiplicată, f.a., p. 125.

dintre verișori sau prieteni, un grăitor și un stegar ales din rândul feciorilor. Grăitorul purta în diagonală peste piept o ștergură aleasă. El trebuia să ceară mireasa, să o târguiască, să treacă prin diferite probe.

În Agrișu Mare, datina era ca la nuntă să fie doi *pălăscași*, doi *vornici*, doi *geveri*, care conduceau mireasa și două *geverițe*, care conduceau mirele.

În Galșa (Podgoria Aradului) erau o pereche de nași, doi *pălăscași*, un vornic și un stegar. Vornicul, cu o ștergură pe umăr, conducea toată nunta: „*El comanda la masă puneți așa, acolo nu mai puneți iar la 12 noaptea striga cinstile. Stegari era un fecior care arunca stagul în sus, îl prindea, îl rotea*”.²⁸⁶

În Cuvin (Podgoria Aradului), în vremurile mai noi, nunta avea doar o pereche de nași, pe cei ai mirelui, doi *pălăscași*, un stegar și doi *luminași*, feciori care duceau lumânările de nuntă. Grăitori nu avea nici mirele nici mireasa.

În Sinteia (subzona Chișineu-Criș), chemătorii se numeau *deavari*.²⁸⁷

Coborând în Câmpia Aradului, la Șeitin și Nădlac, nașul mare și nașa mare erau numiți *cumătri mari* iar nașul din partea miresei *tare sfât*.²⁸⁸ Pe lângă ei, un rol la nuntă avea *guda*, un om vesel și glumeț, care întreținea buna dispoziție cu glume. Îl regăsim cu același nume (*gudă*) și același rol și la Mișca.

În comuna Micălaca (azi cartier al Aradului) când se mergea după mireasă, nănașul trebuia să fie însoțit de *pălăscaș*, de un *precumac*, un *cociș* și un *givăr*.²⁸⁹

Trecând pe Valea Mureșului (Secusigiu, Bârzava), chemătorii se numesc *ghivări* și ei răspundeau, alături de nănași, de întreaga desfășurare a ceremonialului nunții.

În Căprioara nănași avea și mirele și mireasa. Dacă *copilul*²⁹⁰ mergea ginere, nașii miresei erau considerați ca principali. Și aici, alături de stegar, un rol în nuntă îl avea *givărul*, un om destoinic, ales dintre rudele băiatului.

²⁸⁶ Inf. Gheorghina Vontean, n.1939 în Galșa; culegere Maria Bumb 2014.

²⁸⁷ Inf. Brade Lucreția din Mișca; culegere Rodica Colta 2001.

²⁸⁸ Petre Țiucra Pribeagul, *Pietre rămase*, București, 1936, p 119 și urm.

²⁸⁹ Inf. Bugari Viorica, n. 1931, Micălaca; culegere Rodica Colta 2010.

²⁹⁰ Termen folosit la sud de Mureș pentru fecior.

La sârbii din împrejurimile Aradului, nașul numit *kum* era numai unul, din partea mirelui și el se bucura de cel mai mare prestigiu. Pe lângă el mai era un *starisfăt*, un *devero*, care ducea mireasa la biserică, și doi *bucliași*, unul din partea mirelui și celălalt din partea miresei, care chemau la nuntă.

La ungurii din județ, nunta este condusă de un *vőfély*²⁹¹: „*bărbatu meu o fost vőfély la nu știu câte nunți, fratele meu o fost vőfély la nu știu câte nunți...*”²⁹²

În tradiția maghiară el era purtătorul de respect al nunții (*tisztségviselője*), cel care garanta că încheierea căsătoriei se va realiza conform normelor îndătinate, că vor fi respectate toate prescripțiile, pentru ca viitoarea căsnicie să fie una fericită, îndelungată și prosperă. Pentru aceea în trecut el era ales din rândul comunității, al prietenilor, al rudelor, nu putea să fie un străin. Rolul *vőfély-ului* începea cu venirea invitaților și se încheia cu plecarea acestora. Tot el era și cel care își cerea iertare în numele mirelui de la tată, de la mamă și care cerea mireasa în versuri. La fel, anunța în versuri glumețe fiecare fel de mâncare.

La germanii din Aradul Nou, nașii sunt întotdeauna cei de botez. Ei participă la cununia religioasă ca martori, fără soții. Odinioară, invitațiile la nuntă le făceau domnișorii de onoare, aleși din rândul prietenilor mirilor. Azi, când comunitatea germană este foarte mică, invită mirii iar domnișorii de onoare sunt aleși din rândul copiilor.

La slovaci, pe lângă nași, un rol în ceremonialul nunții mai au primul domnișor de onoare, domnișoarele de onoare, chemătorii, crâșmarul și bucătăreasa. Ceremonia mai prevedea în trecut și cât un *staroste* pentru fiecare dintre cele două nunți, care erau aleși din rândul oamenilor mai în vârstă, cu autoritate.

Pretutindeni, odată stabiliți oamenii pentru diferitele roluri, ei erau anunțați, ca să se pregătească.

Chemarea la nuntă

Nici azi, la nuntă nu se merge nechemat. În trecut, chemarea la nuntă se făcea fie cu două săptămâni înainte fie în duminica dinaintea nunții (Lunca Teuzului, Șepreuș) fie în ultima săptămână, joia (Văsoaia, Cladova, Troaș) sau sâmbăta înainte de nuntă (Bodroglu Vechi, Vinga, Măderat).

²⁹¹ Elena Rodica Colta, *Funcția de vőfély-modă, tradiție și marcă identitară maghiară*, în Integrare, autonomie și dialog intercultural, Arad, 2009, p.284-295.

²⁹² Inf. Sombathy Rozalia, n. Mora în 1943, Sânpetru German; culegere Rodica Colta 2013.

Cu o seara înainte, prietenele miresei sau domnișoarele de onoare (germani, slovaci, bulgari), se adunau la casa miresei pentru a împodobi însemnele, pe care urmau să le poarte chemătorii: „*Fetele se adunau și făceau penele și puneau cipca*” (Bodrogul Vechi).

În ziua îndatinată (joia sau sâmbăta), dimineața, acești chemători, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu flori în piept, cu panglici și flori la pălărie sau la căciuli, în unele locuri cu bastoane împodobite (semn al autorității cu care ai fost investiți), înarmați cu o *ploscă/ palască/ buclie/ dolie*²⁹³ plină cu țuică sau vin, împodobită și ea cu panglici și flori sau având legată la gât o batistă, porneau prin sat să facă invitații la nuntă. În cele mai multe sate se mergea călare, caii fiind și ei împodobiți cu panglici și flori (Gurahonț, Șepreuș), sau pe biciclete, dar s-a mers și pe jos.

Chemători la nuntă, comuna Șepreuș

Diferențele de la un sat la altul au fost mai mult de număr și de felul în care se numeau feciorii care invitau, recuzita, după care erau recunoscuți, fiind în general aceiași.

În Hălmagiu, cei doi *vifeli*, câte unul din partea mirelui și a miresei, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu panglici roze pe umăr și cu toiege crestate și împodobite cu panglici, porneau să facă invitații joi dimineața. Ei aveau câte o ploscă împodobită cu vinars. Datina aici era ca sâmbăta dimineața *vifeli* să meargă din nou pe la toate familiile invitate să vadă ce s-au hotărât.²⁹⁴

În Rădești „*imprimații*” (chemătorii), în haine de sărbătoare, împodobiți pe piept cu ornamente frumos colorate, în mână cu băte ornamentate, simbolizând săbiile din vechime, și cu o ploscă cu vinars,

²⁹³ Numele ploștei diferă de la o localitate la alta, în funcție de zona etnografică.

²⁹⁴ Vasile Buta, *Hălmagiul pe treptele timpului. Monografie*, Editura Sophia, Arad, 1999, p. 132.

împodobită cu fire de busuioc, legate cu tricolor, porneau prin sat tot în joia dinaintea nunții. La fiecare gospodărie, unde trebuie să invite, ei rosteau orația, fie în curte, fie în casă.²⁹⁵

În Văsoaia chemarea era făcută de patru feciori, doi din partea mirelui și doi din partea miresei, care umblau în portul local, cu bătă și cu oluț cu prime.²⁹⁶

În satul Prunișor chemarea la nuntă avea loc cu trei zile înainte. Chemătorii își prindeau pe ambele părți ale pieptului *prime*, care atârnavă libere. În partea de sus la acestea se mai punea o primă albă, încrețită ca o floare. La pălărie sau la căciulă chemătorii purtau floare de lămâiță, primită de la mireasă. În mâini aveau bastoane cu panglici, parțial împletite și un oluț, împodobit la gât cu cârpă roșie, cipcă și iederă sau foionfiu.²⁹⁷

Chemătorii umblau prin sat pe jos, doar dacă trebuiau să meargă în altă localitate mergeau călare, pe cai împodobiiți cu macaturi.

În Bârșa, cei doi chemători, aveau flori la pălărie, tricolor peste piept, bâte împodobite și în mână oluțuri de vin, împodobite cu batiste brodate și flori.

Chemători la nuntă, comuna Bârșa

²⁹⁵ Vasile Rada, *Rădești - Județul Arad o așezare multimilenară*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 415.

²⁹⁶ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 58.

²⁹⁷ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 66.

La Bocsig *pălăscașii* purtau la pălărie o *pană de păun*, ce înlocuia vechea *pană grească*²⁹⁸, vândută în zonă, în veacurile trecute, de negustorii macedoromâni.

În Târnova, chemătorii umblau prin sat călare, caii fiind împodobiți cu „*zurgălaie, beteală, hârtie creponată*”. La fel era împodobită și sticla de rachiu, din care îi cinsteau pe cei invitați. În acest sat invitația se făcea cu trei săptămâni înainte de nuntă.

La fel, în partea de vest a județului, la Chereuș, *pălăscașii*, îmbrăcați în port tradițional, cu bâte împodobite de fete, cu cloape cu prime și cu o palască, mergeau călare, pe cai fără șa, acoperiți cu ponevi și cu clopoței la hamuri, la toți cei scriși pe listă.²⁹⁹

Urcând mai la nord, spre Bihor, în Mișca, chemătorii își puneau la pălărie șase șiraguri de mărgelă („barșone”) împrumutate de la fete. După nuntă, fetele le dădeau acestora, drept plată, panglica lungă de la pălărie ce le atârna pe spate.

La Șepreș, aveau căciulile sau pălăriile împodobite cu oglinzi rotunde și umblau călare pe cai împodobiți „*cu lipideauă cu cipcă, deasupra cu poneavă de lână colorată, și cu prime*”. Mai târziu, după predarea cailor, la colectivizare, au început să meargă pe biciclete, care erau împănate cu flori și hârtie colorată.³⁰⁰

În Șimand datina era să fie patru chemători, doi din partea mirelui și doi din partea miresei. Ei purtau, după anotimp, căciul sau cloape împodobite „*cu cipcă colorată, prime și oglinzi mici rotunde*”. Inițial au mers pe jos sau călare. Caii, acoperiți și aici cu lipideu alb și poneavă de lână colorată, aveau harnașamentul împodobit cu panglici colorate. Mai târziu, au început să meargă cu trăsura sau șareta. Pe drum „*descântau*”, pentru a face cunoscut comunității evenimentul, care urma să aibă loc:

„*Frunză verd'e ca duhanu
Nu-i uspăț ca la Susanu
Nici n-o fost nici n-o mai fi
Până Susan o trăi!*”³⁰¹

În Țiclău pâlascari erau tot călare, cu haine de sărbătoare, cu panglici cu tricolor, cu palască împodobită.

²⁹⁸ Este vorba despre o pană artificială cu flori albe, pupiți verzi sau roșii, care se termina în vârf într-o formă de spic.

²⁹⁹ ****Sărbători și obiceiuri*, II, p. 57.

³⁰⁰ Inf. Veliciu Floare, n.1945, Șepreș; culegere Rodica Colta 2010.

³⁰¹ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, 2012, p. 170.

În Podgorie, în satul Cuvin, *pălăscașii* aveau la pălărie și la braț panglici multicolore iar peste umăr aveau prinsă în diagonală o pânză albă, primită ca să-și facă cămașă, care era împăturită ca o eșarfă și acoperită cu iederă și flori. Plosca era și ea împodobită cu flori de hârtie de diferite culori, cu frunze de merișor aurite, cu panglici de mătăasă.³⁰²

Coborând în timp, la începutul secolului XX, chemătorii din Măderat mergeau să invite în preziua nunții, după masa, îmbrăcați curat dar fără podoabe, purtând cu ei doar oluri cu răchie.³⁰³

În Macea, cei patru „*călărașii de ospăț*” aveau pe căciulă oglindă și cipcă iar pe cai „*lepedee albe*”. Ai junelui mergeau să invite sâmbăta iar ai miresei duminica. Aveau 2 *pălăști* de lemn, una cu rachiu, alta cu vin, împodobite cu oglinzi și cu șirag de bani.³⁰⁴

În Bodrogul Vechi „*pălăscașii, în număr de 6-8, purtau pene șicluite, adică flori de aur cu folomfii și iederă la piept. Mergeau pe cai cu chilimuri și ponevi, în cămăși albe și cioareci cu cizme și zobun. Aveau o palască de lemn, în care era țuică sau vin, împodobită cu cipcă și pene șicluite*”.³⁰⁵

În Nădlac în perioada interbelică *pălăscașii* mergeau îmbrăcați în „haine bătrânești”, cu cizme, bastoane și cu pălării împodobite cu panglici colorate și flori. În mână duceau *palasca* cu băutură. Când ajungeau la casă unde trebuiau să invite strigau „*Ești afară gazdă*” iar acesta răspundea „*Aflăm pe Dumnezeu cu Dumneavoastră*”. După acest schimb de cuvinte se rostea invitația.³⁰⁶

În Șeitin cei 4 *pălăscași*, îmbrăcați curat, „*cu panglici roșii și albastre la pălării și cu cruci*”, mergeau prin sat călare pe cai împodobiți cu chilimuri și ștergare.

În Chesinț, chemătorii, numiți *givări*, erau aleși din rândul neamurilor, verișori mai mult: „*Chematul la nuntă se făcea pe cai frumos împodobiți cu peșchire și măsaie cu cipcă sau ponevi înflorate, ca să vadă tăta lumea că o fi nuntă*”.³⁰⁷ Givării aveau la ei ploscă cu răchie, împodobită.

³⁰² Ioan Drecin, op.cit., p. 63-64.

³⁰³ Petru Vancu, op.cit., p. 72.

³⁰⁴ ****Sărbători și obiceiuri*, II, p. 57.

³⁰⁵ ****Sărbători și obiceiuri*, II, p. 57.

³⁰⁶ Petre Țiucra Pribeagul, op.cit., p. 121.

³⁰⁷ Aurica Blidar n.1936, Chesinț; culegere Andra Ciocan, 2011.

În Cladova chemau la nuntă „doi pălăscași, care aveau în piept o panglică tricoloră, în mână o bătă împodobită cu cipcă și o palască cu vin, ornamentată cu hârtie colorată”³⁰⁸.

În Roșia Nouă, Obârșia, Petriș chemarea o făceau 4 *dolieși*, 2 ai mirelui și 2 ai miresei. Ei aveau 2 *cingere alese*, lungi de doi metri, puse în cruce peste piept și legate pe șold cu panglică de mătase. *Doliile* împodobite erau cu țuică de prune.³⁰⁹

La Troaș și în Căprioara invitau la nuntă doi *dolieși*, unul pentru mire și altul pentru mireasă, îmbrăcați în coțioabăici și în cioareci. Fiecare avea o dolie împodobită cu hârtie creponată, cu rachiu. Umblau pe jos.

Modul în care se făcea invitația în satele românești a fost unul vechi, transmis din generație în generație, pe secvențe: salutul, poftitul în casă, rostitul unei formule consacrate, închinatul, gustatul din băutură ca formă de acceptare a invitației făcute.

De asemenea, exista și o regulă a traseului. De pildă, în Covăsânț, primii poftiți la nuntă erau Cumătrul Mare și Cumătrul Mic, după care pălăscașii mergeau să cheme rudele și cunoscuții.

Pretutindeni, odinioară invitația, a fost în versuri. Textul rostit este construit pe o structură fixă, variantele culese fiind foarte asemănătoare de la un sat la altul.

De pildă, în satul Păiușeni se chema la nuntă astfel:

„În casă am intrat,
Bună dimineața am dat,
Mulțumit frumos am căpătat.
Am venit să vă chemăm
La un pahar de băutură,
La mai multă voie bună,
De-un ceas-două, până la nouă,
Chiar la zece,
Și mai bine ne-om petrece”³¹⁰.

În Macea, când ajungeau la casa unde trebuiau să invite, chemătorii chemau gazda afară și ziceau:

„Sunteți poftiți la familia X
La casa lui, la masa lui
La un scaun de hodină
La mai multă băutură

³⁰⁸ *** Sărbători și obiceiuri, II, p. 57.

³⁰⁹ Emil Murgu, op.cit., p. 117.

³¹⁰ Nană Floare n.1943 în Păiușeni; culegere Bianca Brojban, 2014.

*Un ceas, două, batăr nouă
Batăr zece, că toate or trece*".³¹¹

În Nădlac, chemătorii spuneau:

„Sunteți invitați la Nană Ielița

La un scaun de hodină,

La mai multă voie bună,

Un ceas, două,

Până la nouă,

Cât o vrea Dumnezeu".³¹²

La Chesinț, givării începeau cu următoarele versuri:

„Sus în vârful muntelui

Șade puiul cucului

Puiul stă și ciripește

Mirele și mireasa la nuntă vă poștește".³¹³

Diferențele care apar sunt mai mult de lungime, versurile de chemare cunoscând în ultimele decenii importante comprimări (vezi Repertoriul).

Mai recent, invitația a început să fie făcută în proză. Formularea politicoasă, mai păstrează o parte din textul consacrat:

„Bună ziua. Ne-a trimis mirele și mireasa (se spune și numele lor), nănașul și nănașa, socrul mare și socrul mic, să vă chemăm la nuntă, la masă mare, la un pahar două, până la nouă de băutură, cu purcel fript și o litră de vin, că de ar fi zece toate ar trece".³¹⁴

sau

„Cu bucurie vă invită...la nunta fiului său (sau a ficei sale), pentru puțină distracție, câteva pahare de vin și pentru ce va rândui Dumnezeu".³¹⁵

sau

„Pentru aceasta am intrat în casa dumneavoastră cu un cuvânt bun din partea tinerilor A și M, care vă poftesc să luați parte la nunta lor, la un scaun de odihnă, la un pahar de beutură, la un prânz de mâncare, un ceas, două, până-n nouă, cât inima vă lasă".³¹⁶

sau

³¹¹ Inf. Traian Tolan, n. 1931, Macea; culegere Miruna Mercea, 2014.

³¹² Petre Țiucra Pribeagul, op.cit., p. 121-122.

³¹³ Aurica Blidar n.1936, Chesinț; culegere Andra Ciocan, 2011.

³¹⁴ Inf. Teren Vasile Ungur, n.1898, Hălmagiu apud Vasile Buta, op.cit., p. 132.

³¹⁵ Somogy Gyula, op.cit., p. 451.

³¹⁶ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 66.

„Primul cuvânt dî la D-zeu și al doilea de la familia, care vă cheamă, să luați parte la un păhar dă băutură, la un scaun dă ședere și hodină și-on strop dă mîncare și îț mai videa ce-o mai fi”.³¹⁷

sau

„Aflăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră de la ...care vă invită la cununia fiilor lor, la un scaun de odihnă, la un păhar de băutură, un ceas, două, până la nouă. De-or fi zece mai bine ne-om petrece”.³¹⁸

Pretutindeni, după ce termina de rostit invitația, chemătorul ridica plosca, ulciorul sau sticla de băutură, închina, bea o înghițitură de rachiu sau vin și o întindea gazdei.

Astfel, în Rădești, *imprimații* închinau și întindeau plosca celui invitat. Dacă cel invitat acceptă să patricipe spune: „Doamne ajută, să fie într-un ceas bun!” și bea.

În trecut, în acest sat, dacă chemătorii nu găseau pe nimeni acasă, scriau cu cretă pe poartă sau lăsau o „*primă*” (panglică) colorată, să se știe că au trecut pe acolo.

În Bocsig, cei invitați ziceau: „Să trăiți dragii mei! Vă mulțumim pentru osteneală. Ne pare bine că ne-ați invitat, că vom lua parte bucuroși”.

În Șepreș cel invitat, dacă accepta, spunea: „Doamne dă-le noroc, să ne întîlnim cu bine, să petrecem sănătoși”.³¹⁹

În Nădlac, dacă cel invitat accepta să participe la nuntă bea din ploscă simbolic. În această localitate, dacă cineva ar fi băut și n-ar fi mers la nuntă i-ar fi jignit pe cei ce i-au invitat. La plecare chemătorii spuneau: „Lăsăm pe Dumnezeu cu Dumneavoastră” iar gazda răspundea: „Dumnezeu să vă poarte în pace”.

De partea cealaltă a Mureșului, în Secusigiu chemarea la nuntă se făcea cu o săptămână înainte, duminică. Givării junelui și al „*cinerei*”, cu căciulă cu cocardă și panglici, cu o ștergură legată în diagonală pe piept rosteau invitația, odinioară în versuri apoi îi îmbiau pe cei invitați să guste răchie din *ciutură* (ploscă) sau vin din *cârceag* (ulcior). Invitații mulțumeau, le doreau tinerilor sănătate și spuneau : „*Venim bucuroși*”.

³¹⁷ Stela Măteuț, op.cit., p. 121.

³¹⁸ Ștefan Costea, Dumitru Costea, *Șeitin. O așezare multimilenară românească de pe Mureșul Inferior*, Editura Mirador, Arad,1998, p. 166.

³¹⁹ Stana Ioan (Pașcu Mitrii), n.1934 în Șepreș; culegere Rodica Colta 2010.

Misiunea chemătorilor odată încheiată, fiecare se ducea la casa celui care l-a numit, unde urma o petrecere: „*Când se întorceau pălăscășii de la chemat prin sat, sâmbătă seara la mire se făcea joc cu muzică și la mireasă la fel*” (Bodrogul Vechi).³²⁰

Chemarea la nuntă s-a desfășurat odinioară după aceleași tipare și în satele românești din Ungaria (Otlaca Pustă, Chitighaz, Micherechi etc.), din vecinătatea frontierei. Și aici invitațiile se făceau, de obicei, cu o săptămână înaintea nunții. „Recuzita” pălăscarilor era pregătită de fete sâmbăta, invitațiile fiind făcute duminica după masă.

În localitatea Aletea (Ungaria) invitarea *goștilor* la *uspăț* se făceau cu două săptămâni înainte. Pălăscarii erau aleși dintre verii dintâi ai miresei și ai junelui. Ei erau *gătați* în haine de sărbătoare iar cloapele, sticlele cu băutură, bătele erau împodobite cu prime de diferite culori, cu oglinzi și cu staniol. Mergeau prin sat pe jos, cu bicicletele sau călare. Când ajungeau la casa celui trecut pe listă rosteau chemarea în versuri moștenită din bătrâni.³²¹

În comunitatea românească din Uzdin, strigarea la nuntă o făcea mirele cu givărul său și mireasa cu givărița ei, în sâmbăta dinaintea nunții. Se mergea cu *cilege* (trăsuri) împodobite trase de doi cai, mânate de tatăl fetei sau de o rudă apropiată. Într-o cocie lungă trasă de patru cai mergeau „*lăptarii*” (muzicanții) cântând marșuri. Când fata „*pleca la strigat nunta*” mama ei arunca, în urmă trăsuri, o mână de mac, contra făcăturilor. În timp ce făcea gestul zicea: „*cine poate număra boabele de mac, acela să-i poată face rău lu fata mea*”.³²² Strigarea la nuntă se termina seara.

Scenariul îl regăsim și la celelalte populații din zonă. La sârbi, cei doi buclieși, al mirelui și al miresei, împreună cu o fată, care avea lista celor ce trebuiau invitați, umblau prin sat cu căruța și cu muzica, cu acordeonul: „*Caii erau frumos împodobiți cu clopoței. Bucliașii aveau ștergare pe piept și buclii cu răchie, frumos împodobite. După ce invitau la nuntă îi serveau pe cei invitați cu răchie. Seara mergeau la mire sau la mireasă la cină. În afara satului mergeau să invite bătrânii*”.³²³

La slovaci, în Tótkomlós, încă se practica, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, invitația orală la nuntă. Conform tradiției, fiecare

³²⁰ *** Sărbători și obiceiuri, II, p. 57.

³²¹ Gheorghe Petrujan, *Românii din Aletea*, Editura Noi, Giula, 2004, p. 73-74.

³²² Gheorghe Lifă, op.cit, I, p. 30.

³²³ Inf. Ristin Marina, n. 1933, Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

trebuia să fie invitat de trei ori. Acest lucru era făcut de unul dintre domnișorii de onoare numit „zvác” (chemător). El începea să meargă pe la oameni cu o săptămână înainte de nuntă, duminică. De prin anii 40, a început să fie însoțit și de „družba” (primul domnișor de onoare).³²⁴ În această localitate, între cele două războaie, pe lângă această formă arhaică de chemare la nuntă, slovacii au început să folosească și invitația scrisă de mână sau bătută la mașină.

În comunitatea slovacă din Nădlac, tinerii chemau la nuntă mergând pe biciclete, care aveau spițele de la roți împodobite cu fâșii de hârtie creponată.

Slovacii aveau propria formulă de chemat: „*Bună ziua. A lui N. vă invită pe dumneavoastră și vă roagă, ca săptămâna viitoare, joi, să poftiți la casa lor și să mergeți la cununia sfântă a fiicei lor. Primiți din inimă invitația*”.³²⁵

Germanii invitau și ei la nunți cu o săptămână înainte.

Chemător ungar din satul Firiteaz

³²⁴ Krupa Ándras, *Népszokások*, Tótkomlós néprajza, Tótkomlós, 1996, p 188.

³²⁵ Krupa Andras, op.cit.,1996, p.188.

Alte pregătiri

Coaserea hainelor de nuntă

Așa cum am menționat deja, în trecut mireasa trebuia, în săptămâna dinaintea nunții, să coase hainele de nuntă și cămașa marelui (Tisa). Purtatul acestei cămăși, lucrată de mâinile viitoarei neveste, se înscrisa în ritualurile de unificare.

Ducerea cinstei la mireasă de către soacră

În Uzdin, în joia din săptămâna nunții, soacra merge la viitoarea mireasă cu cinste: porcei, o găscă grasă sau curcă, turce acre, turce prin sprîț etc.³²⁶

Coaserea/împodobirea steagului de nuntă și practici legate de steag

În unele sate cu o săptămână înainte (Gurahonț, Bârsa, Chereluș) dar în cele mai multe în joia sau în sâmbăta (Prunișor) dinaintea nunții se confecționa și steagul de nuntă.

În satele din Zărand el se făcea la casa marelui.

În vechime, aici au existat anumite tabuuri în legătură cu persoana care făcea steagul: „*steagul se face de o femeie căreia îi trăiesc ambii părinți și care a avut o singură căsătorie.*” (Iosășel, Joia Mare).³²⁷

Steagul se făcea din două cârpe de cap de aceeași mărime dar împănate diferit, cusute suprapus, ca steagul să aibă două fețe deosebite. Apoi cele două cârpe erau prinse pe furca de tors a fetei.³²⁸ Pe steagul de nuntă se prindea iederă, busuioc, flori și clopoței.

În Gurahonț la steag lucrau două femei, cu o săptămână înainte. El era făcut dintr-un băț de 2 m, învelit în batic roșu și împodobit cu iederă și panglici.

În Bârsa și Chereluș steagul era împodobit de fete. În Chereluș se puneau pe el prime, ștergare, mărgel.

În Rădești, datina era ca stegarul, un fecior puternic, ales de mire, să fie de față când se confecționa steagul. El controla dacă e bine cusut, apoi în lăsa la casa marelui până în ziua nunții. În ziua nunții, din momentul în care l-a primit până la sfârșitul nunții, când trebuia să îl predea, stegarul avea mare grijă de el. În dimineața nunții, el îl punea la streșina casei, semn că acolo are loc nunta.³²⁹

³²⁶ Gheorghe Lifa, op.cit., I, p. 30.

³²⁷ Inf. teren Motorcă Florica n.1921, Iosășel, apud Paul Nicușor, p. 105.

³²⁸ Inf. teren Coșeri Valentina, n.1939, Joia Mare, Ibidem.

³²⁹ Vasile V. Rada, op.cit., p. 416.

În Păiușeni, steagul era împodobit cu flori și cu tricolor: „Înainte de nuntă era stropit cu apă sfințită și afumat cu tămâie, ca să aducă noroc”.³³⁰

În Văsoaia, steagul se făcea sâmbăta, înaintea nunții. Aici, pe un băț de 2-3 metri, se prindeau cârpe, prime și zurgălăi în vârf.

La fel, în Prunișor, în sâmbăta dinaintea nunții, când în acest sat se merge la cununia civilă, obiceiul este să se pună steag la casa mirelui. Acesta este făcut dintr-o măsăriță albă cu ciucuri, peste care se pune o cârpă roșie pe care se prind flori albe. Coada steagului, în partea cu măsărița este împodobită cu flori și iederă.³³¹

În Hășmaș, prietenii mirelui făceau steagul cu 2-3 zile înainte de nuntă, la casa unde se ținea nunta. Pe o bâță se pune o cârpă mare roșie, pe care se prindeau alte cârpe colorate, batiste, prime, flori, iederă.³³²

În Șicula, la făcutul steagului se strâneau fete, feciori și *highighișii*. Mirele îi cinstea cu băutură iar la jocul care se pornea se proba îndemânarea stegarului.³³³

În Șepreș, steagul de nuntă, numit *zăzgău*, era făcut de prietenii miresei, cu o zi înainte, la casa mirelui. Ele puneau, pe un steag tricolor, batiste, prime, iederă și un *țângălău*.³³⁴

Stegar jucând steagul, satul Agrișul-Mare

³³⁰ Inf. Hulbăr Florița, descântăreața satului, n. 1954 Păiușeni; culegere Hulbăr Codruț, 2014.

³³¹ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 67.

³³² *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 91.

³³³ Inf. teren Ioan Suciu n.1914, Șicula.

³³⁴ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 91.

În Macea *ospătoii* făceau steagul. Și aici era împodobit cu batiste, panglici și oglinzi.

Trecând pe Valea Mureșului, în Cladova, datina a fost să se facă două steaguri, unul pentru mire și unul pentru mireasă. Cârpele pentru steaguri, roșii cu buline albe, le cumpăra tânăra. Împodobirea se făcea sâmbătă seara. Steagul era tricolor, cu ciucuri de lână subțire iar cârpele se puneau la capete. Pe steag se mai coseau și zurgălăi. Steagul mirelui se făcea la casa acestuia de feciorul care avea să îl joace. Steagul miresei se făcea acasă la mireasă.³³⁵

În Troaș, steagul îl făcea mirele și femeii pricepute, în săptămâna nunții. El consta dintr-o pânză prinsă pe un băț, pe care se coseau baticuri de culori diferite.³³⁶

În Căprioara steagul îl făcea sâmbăta „*un om din sat care știa coase*”, din baticuri adunate de la fetele din sat. Steagul era împodobit după aceea cu hârtie creponată.

Steagul era jucat pe drum iar după ce ajungeau la casa unde era nunta stegarul îl pune la poartă, la streășina casei sau în casă, ca semn al nunții (Gurahonț, Bârsa, Chereluș, Cladova etc.). El era păzit de stegar și de prietenii mirelui, ca să nu fie furat. Dacă era furat, datina era să-l plătească nașul (Chereluș).

După nuntă steagul se desfăcea (Șepreuș).

La nunțile românești din Uzdin *stagul* (steagul) se făcea acasă la *stăghiș* (stegar) de femeii pricepute. El era format dintr-o bătă de 3 m., pe care se pune o cârpă mare de arămizi, o cârpă mică de arămizi, cârpe de pliș, cârpe de pe frunte, pișchire, brăciră, sârme și în vârf un zvon și busuioc.³³⁷

Pomii de nuntă

Un alt obiect simbolic prezent în recuzita nunților din zonă au fost *pomii de nuntă*, împodobiți în unele locuri joia, în altele sâmbăta (Tisa).

În satele din Zărand, datina este ca, în seara de joi, un băiat din neamul miresei să împodobească, cu panglici, betele și flori, doi brăduți, pe care îi împlântă în câte o pâine mică rotundă sau un colac numit „*țipoi*”. Brăduții sunt și azi purtați și jucați în cadrul ceremoniei nupțiale

³³⁵ Germina Comănici, *Contribuții privind cercetarea obiceiurilor din satele Șeitin și Cladova (Jud. Arad). Anchete în cadrul Atlasului Etnografic al României*, în Ziridava, XII, Arad, 1980, p. 710.

³³⁶ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 91.

³³⁷ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 33.

de către *imprimații* miresei. Ei simbolizau atât pomul vieții cât și pomul cunoașterii, ce stă în fața tinerilor, care încep o viață nouă. În timpul petrecerii de nuntă erau așezați în fața mirilor.

În satul Cladova, pomul de nuntă era făcut de nănași. Acesta era de fapt o bâță cu trei ramuri, numite „*cracatițe*,” pline cu turte și având în vârf trei mere. După ce mireasa a fost jucată pe bani se puneau „*pomul la dobă*” și se licita.³³⁸

În Seliștea de Mureș, nașii din amândouă părțile fac și acum câte un brad, împodobit cu aluaturi, bomboane, mere și hârtii colorate. Odinioară în vârf puneau o rochie sau o cârpă mare.

Nașii cu pomul de nuntă, comuna Zăbalț

³³⁸ Germina Comănici, art.cit., p. 710.

Nașii cu pomul de nuntă, sat Căprioara

Pregătirea locului nunții

În vremea când nunta se ținea în două case, se făceau pregătiri în ambele locuri. Dacă era iarnă se scotea mobila din casă și se puneau mese cu lavițe. Dacă nunta era toamna sau vara se făcea șatră sau se întindeau mesele sub cerul liber, în curte. După ce se ridicau corturile, ele erau împodobite cu ponevi și cu șterguri (Chișineu-Criș, Șepreuș, Șimand etc.). La ridicarea șetrei ajutau neamurile și vecinii. Se împrumutau mase, scaune, lavițe, vase.

La slovacii din Nădlac pregătirea locurilor(caselor) unde se va ține nunta începe cu o zi înaintea. Atât la casa miresei cât și la cea a mirelui, bărbatii, dirijați de domnișorul de onoare, ridică corturile și aduc de prin sat mese, scaune, bănci. Domnișoarele de onoare fac rost de oale, farfurii, tacâmuri, solnițe etc.

Adunarea alimentelor de la invitați

În localitățile în care invitații ajutau cu alimente, în această săptămână se aduceau ouăle, făina, zahărul, o găină sau o pereche de găini, un tort (Bocsig, Mișca, Chișineu-Criș, Șepreuș, Nădlac).

În Bocsig, cinstea de prăjituri și torturi se dădea la nuntă. Fiecare femeie puneă pe masă ce a adus.

La fel, în Șimand, fiecare familie invitată aducea o găină iar la nuntă veneau cu tort și cu o damigeană de vin. Pe tort scriau numele familiei. După numărul găinilor aduse se știa câte familii vor participa la nuntă.

La fel în Șepreuș: „Duce tăt omu o părete dă ghini și cinci chile dă fărină. Mai duce dacă i-i voie o dimijană cu vin”.³³⁹

Pe Valea Mureșului în schimb, nu se dădeau alimente înainte, însă fiecare familie invitată venea la nuntă în mână cu o tupsie cu un tort.

Obiceiul de a aduce alimente îl întâlnim și la germanii, slovaci și bulgarii din județ.

Bucătărese unguroaice, sat Firiteaz

La germani tradiția era ca neamurile să aducă pentru nuntă făină, ouă, găini, compot, acrituri.

La slovaci din Nădlac, obiceiul era ca în sâmbăta dinaintea nunții, pe la ora 15, să se aducă cadourile de nuntă, care în trecut au constat dintr-o pereche de găini, un tort și ceva obiecte de uz casnic. Cei cu darurile erau așteptați, în funcție de cine i-a invitat, fie de mama mirelui fie de cea a miresei, și erau serviți cu prăjituri și băutură.

³³⁹ Inf. Floare Veliciu; culegere Rodica Colta 2010.

Ungurii de la Pecica aduceau doar un tort: „Era la modă să aducă torturi și își scriau numele pe tort, îl puneau la rece, și apoi îl primea înapoi³⁴⁰ tot pe al lui. Ce rămânea luau acasă, nu lăseau acolo. Era prezentarea”³⁴¹.

Pregătirea bucatelor pentru nuntă

Pregătirea bucatelor era împărțită pe zile, în unele sate ele ocupând toată săptămâna. Lunea era considerată ziua tăițelilor sau a aluaturilor de supă, fiindcă aluaturile aveau nevoie de timp ca să se usuce.

În Păiușeni mâncarea la nuntă era făcută de bucătăreasa satului, vinerea și sâmbăta, în căldări mari.

În Chișineu-Criș, vecinele se duceau lunea „la sucit dă pături și la făcut dă ghârteni” sau la plăcinți, în Șepreuș la făcut dă „grițerei” (tășcuțe). Drept răsplată pentru ajutor, când terminau, „să făcea un uspăț mai mic”.

În general, joia se aduceau găinile, vinerea se tăia porcul sau vițelul și se făceau prăjiturile (în satele în care nu erau aduse de invitați). Vineri seara se tăiau găinile. Sâmbătă se fierbeau supele și sarmalele, se făcea tocana.

În Podgorie, la Galșa, „miercurea și joia se făceau plăcintele, vinerea și sâmbăta se tăia porcul și toate cele și duminică dimineața se pune la foc totul”³⁴².

Bucătărese, comuna Șepreuș

În Cuvin erau angajate bucătărese, care pregăteau bucatele de nuntă vinerea și sâmbăta, după ce mai întâi a fost tăiat vițelul sau porcul și orătăniile. Sarmalele se fierbeau în oale mari de pământ.

În Chesinț, mâncarea se pregătea sâmbăta iar familia era ajutată de neamuri și vecini.

³⁴⁰ Era servit la nuntă din tortul adus.

³⁴¹ Inf. Tóth József, n.1937, Pecica; culegere Rodica Colta 2008.

³⁴² Inf. Gheorghina Vontean, n.1939 în Galșa; culegere Maria Bumb 2014.

La românii din Uzdin, vineri se făceau tăiței și se tăiau 20-50 de găște, juninci, porci, purcei sau oi după cât de înstărită era familia.³⁴³

Pâinea de nuntă

În trecut, în satul Seliște de Mureș, la coptul pâinii pentru nuntă se performau anumite practici magice, menire să împiedice sfada între nuntași și să-i țină pe tineri uniți.

În acest scop, familia feciorului chema o femeie bătrână pricepută în „boboane” (vrăji), care puneă în prima pâine de nuntă băgată în cuptor o sticluță cu miere. Înainte de a face focul, bătrâna lega ritual cuptorul cu un lanț, zicând: „*cum leg eu cuptorul așa să rămână legate gurile răufăcătorilor și a scandalnicilor*”. Cuptorul rămânea legat până se coceau toate pâinile

Când era scoasă prima pâine, bătrâna lua sticluța cu miere și o puneă deoparte, apoi lua pâinea și o băga într-un sac, pe care îl lega la gură, zicând „*nu leg sacul ci leg gura ospătonilor, cum nu zăce pâinea asta nimic așa să nu să sfădească ospătonii*”. Apoi arunca sacul în podul casei, unde rămânea până după terminarea ospățului.³⁴⁴ Obiceiul a dispărut, azi nimeni nu își mai amintește de el.

În unele sate pâinea de nuntă se numea *țipoi*. În trecut, în Hălmăgel dar și în Bârsa pentru nuntă „*se făceau cocuțe rotunde (țipoi) cu un fir de busuioc în mijloc. Era pâinea de nuntă care se servea la masă*”. În Macea femeile care veneau la nuntă aduceau țipoi.

Colacul de nuntă sau „cinstea”

În multe sate din județul Arad colacii de nuntă au dispărut de prin anii 70 (Chereluș). Totuși memoria colectivă a conservat amintirea colacului ritual de nuntă: „*Se făcea un singur colac, rotund (cu diametrul de 50 cm), împletit în trei stoarze*” (Gurahonț, Hălmăgel). În Văsoaia soacra mare era cinstită cu „*un colac mare rotund cu sucituri din aluat pe deasupra*”.

În Hășmaș, colacul de nuntă se numea *diavol*. Tot timpul cât era jucată mireasa îl ținea un bărbat, care era legat la brâu cu o măsură prin care era prins colacul rotund, cu gaură.³⁴⁵

³⁴³ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 30.

³⁴⁴ Mihai Pop, *Materiale.Nunta din satul Seliște*, Revista de Folclor, Anul III, nr. 2, București, 1958, p. 52.

³⁴⁵ *** Sărbători și obiceiuri, II, p. 98.

În Bocsig și Aldești cîntea era un colac mare din aluat de grâu împletit din mai multe stoarze. În mijloc, unde era gol, se punea un alt colac copt în *cuglu*³⁴⁶. În acest colac era fixat stînd în picioare un pui fript întreg, avînd în ciocul deschis o bucată de zahăr cubic. Pe stoarzele colacului, de jur împrejuri, erau fixate *piscoaie*, îmbrăcate în bîrcă. Piscoaiele erau confecționate din pene de la aripile găștelor, care erau curățite de puf și despicate în mai multe părți și apoi colorate în diferite culori, avînd în vârful piscoiului o umflătură din aluat copt în grăsime de porc. Colacul astfel împănăt era pus într-un coș și dus la nuntă pe cap de o femeie. În Aldești, acest „colacul cu *craci*” era purtat de nănașă.

Colac de nuntă cu craci, sat Aldești

În Mișca, datina era ca acest colac de nuntă să fie aruncat în sus, când mirii se întorceau de la biserică, și să fie prins. Se credea că fata care l-a prins se va mărita curînd.

Sâmbăta nunții

Toate pregătirile se încheiau sîmbătă seara, când, în unele localități precum Covăsânțul, rudele și prietenii se adunau atît la casa miresei cît și la casa mirelui și petreceau cu muzică.

În Secusigiu, sîmbăta, rudele apropiate ale *junelui* cu nănașul se duceau la „*cinăra*” unde *givărul* mirelui era legat simbolic peste piept în diagonală, cu un ștergar frumos ornamentat și i se spunea că din acea

³⁴⁶ Un vas de pămînt pentru cozonac, făcut de olarii din zonă.

seară el are sarcina să păzească mireasa. Mireasa de atunci îl numea frate iar el îi zicea soră, și așa se vor numi unul pe altul toată viața.

În Uzdin, sâmbătă seara, 12-14 persoane dintre rudele mai apropiate ale mirelui, plecau cu 4-5 *cârli* (trăsuri), cu lăpțașii după ei, să ducă la mireasă „*ormanu cu țoale*”. În orman se găsea *sârma dă prăspace, covârlacu*, păpucii, *burdânicul* și *mincia*, pe care, conform tradiției, mirele trebuia să-i le dăruiască miresei. La casa miresei erau întâmpinați cu marșuri de lăpțașii acesteia. Mireasa săruta mâna celor veniți cu ormanul cu țoale și era cinstită cu bani.³⁴⁷

Pregătiri similare de nuntă în ultima săptămână se făceau și la celelalte populații din zonă. Cu toate că atât sârbii cât și slovaci, germanii, ungurii și bulgarii aveau bucătăreasă plătită să gătească pentru nuntă, ea era ajutată de neamuri.

În comunitățile maghiare se făceau melcișori iar în cele slovace, nașa și domnișoarele de onoare pregăteau tălțeeii speciali de nuntă.

La slovaci, unde găinile se aduceau sâmbătă după masa, bucătăreasa, care sâmbăta mai gătea și pentru cei care aduceau zestrea, le tăia, le curăța și le pregătea până târziu în noapte.

Nunta propriu-zisă

Desfășurarea nunții cuprindea mai multe momente, de la adunarea invitaților la plecarea după nași, aducerea lor la mire sau mireasă, plecarea alaiului mirelui după mireasă, plecarea de la mireasă la cununie, întoarcerea la casele/ casa unde se făceau nunțile/ nunta, petrecerea de nuntă, continuarea petrecerii a doua zi, masa de a treia zi.

Adunarea nuntașilor și plecarea după nănași

Duminică, invitații se adunau, la ora la care se obișnuia în fiecare sat, unii la casa mirelui, alții la cea a miresei, adică la cine i-a chemat. În satul Tisa din Ținutul Hălmagiului și în Lunca Teuzului, oamenii veneau la nuntă la ora 14, în alte sate, precum cele de pe Valea Mureșului, dimineața.

În Tisa după nași mergeau nuntașii mai tineri, cu mirele și cu muzica. Toți cei întâlniți pe drum erau cinstiți cu rachiu.

³⁴⁷ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 31.

În Rădești, atât la casa mirelui cât și la cea a miresei, în timp ce muzica cânta pentru invitații ce se adunau, se alegeau dintre cei prezenți *zvolnicii*.³⁴⁸ Apoi, mirele cu doi muzicanți, cu *imprimații* (chemătorii), stegarul și o parte din nuntași se duceau după cumetri. Pe drum jucau numai imprimații și stegarul. La cumătru acasă, acesta îi punea *zvolnicului* însemnele funcției sale, apoi se întorceau cu toții la casa mirelui, de unde porneau în alai după mireasă.

În Bocsig, după ce s-au adunat, atât invitații mirelui cât și cei ai miresei, în frunte cu vornicii, pleacă fiecare după nănași / cumetrii lor. Pe drum femeile descântau:

*„Noi mergem după nănași,
Nănașii de ne-or primi,
Nuntă mare-n sat va fi.
Frunză verde ca iarba
Să trăiască cumătra
Uiuiu cumătru mare,
Țucu-ți gura dumitale
Să trăiești, să te distrezi,
Să cununi și să botezi”*³⁴⁹

Nănașii mirelui erau aduși la casa mirelui iar de aici, după ce erau serviți cu mâncare sau cu prăjituri și băutură, alaiul (format din mire, nănași, vornic, chemători, muzică) pornea după mireasă.

În Șicula mergeau după nași toți nuntașii, cu muzica. Vornicul dădea semnalul de plecare cu cuvintele:

*Dacă tot suntem nuntași
Să mergem după nănaș
Să-l ducem la mire acasă
Și să mem după mireasă.*³⁵⁰

Tot drumul femeile descântau iar feciorii jucau. La casa nașilor se juca un joc-două după care porneau spre casa junelui, unde mai jucau și nănașii cu nuntașii, apoi alaiul pornea către casa miresei.

În Târnova, în vremurile mai noi, nunta începea sâmbăta la orele 14-15. Nuntașii se adunau la casa mirelui, de unde plecau întâi după nănași mirelui, apoi după nănașii miresei, pe care îi duceau la casa acesteia.

³⁴⁸ În alte sate din zonă, cei care conduc nunta se numesc *geavoli*, *giavoli*, *mincinoși* (Avram Iancu).

³⁴⁹ Inf. Teodor Palcu Bidaica; culegere George Manea.

³⁵⁰ Radu Morariu, op.cit., p. 81-82.

În Covăsânț, nunta începea duminica la ora 9, când muzicanții cu feciorii mergeau după Cumătrul Mare și îl aduceau cu alai la casa mirelui. Apoi, grupul pleca după Cumătrul Mic și îl aduceau la casa miresei, după care muzicanții cu feciorii se întorceau la casa mirelui, de unde porneau cu alai după mireasă. Odinioară au mers cu căruțele, ulterior pe jos.

În Mișca și în Șepreuș, unde exista numai o pereche de nași, cei de botez al mirelui, nuntașii acestuia se duceau să aducă nașii. La casa nașilor, înainte de a pleca spre casa mirelui erau serviți cu prăjituri, țuică, vin, și jucau *dansul nănașului*. Și aici drumul era făcut cu căruțele sau pe jos.

În Șimand, invitații se strângeau la ambele case în dimineața nunții sau spre prânz, după cum au fost anunțați. De la casa mirelui pleca un alai cu muzică după nași. Aduși la mire acasă, ei erau serviți cu ceva mâncare, apoi se urcau toți în căruțe și plecau după mireasă.

În Micălaca înainte de plecarea după mireasă, nuntașii erau serviți cu papricaș sau sarme.

În Bodrogu Vechi, nuntașii mirelui, după ce se adunau la acesta, plecau cu toții după nași. Întorși acasă la mire, datina era ca nănașul să țină o *dumăleală*, un fel de rămas bun de la părinții mirelui, care îi făcea pe toți să plângă și abia pe urmă plecau după mireasă.

În Secusigiu, rudele nașului mergeau după acesta și îl aduceau cu muzică la casa junelui. Aici erau serviți cu băutură și prăjituri, după care porneau, pe jos sau cu căruțele, după mireasă.

În Chesinț nuntașii mergeau la casa miresei sau a junelui, după cum au fost invitați.

În Cladova o parte din nuntașii cu nașii veneau la casa mirelui ducând pomul de nuntă, o oglindă mare și un „cublu” (*o pâine mare rotundă*).³⁵¹

La capătul estic al județului, în Seliște de Mureș, în trecut, „*cemații*” mirelui, numai bărbați, și nănașul se adunau, duminică dimineața, la casa mirelui, ca să meargă după mireasă. Înainte de a pleca ei se puneau la masă, mâncau „*o zamă acră*” și beau, apoi alegeau doi givări „*din cei care știu rândul*,” care urmau să conducă nunta. Givării erau „*îmbălțați*” cu „*cingeie*”(ștergare) lungi, apoi, după ce mama mirelui îi mai puneă acestuia cuie de la roată de car în cizmă, se

³⁵¹ Germina Comănici, art.cit., p. 710.

pregăteau de drum. Mirele cu nănașul nu ieșeau din casă, până nu erau aprinse, deasupra ușii, două lumânări.³⁵²

După plecarea bărbaților, la casa cu nunta se adunau femeile. Ele se puneau la masă, mâncau, beau și cântau, după care porneau să aducă nănașa. Aceasta le așteaptă cu răchie caldă. Le pune din nou la masă.

După ce mâncau și beau și aici, femeile porneau cu nănașa, cu pomul și cu „*cinstea*” (darul), spre locul cu nunta. Aici erau servite cu zamă, curechi cu sarme, carne cu sos. Apoi ele să duceau acasă și aduceau cinstele lor. Obiceiul în aceste sate a fost ca uspatonii din ambele părți să cinstească mirii cu un colac, un cuglu sau o coastă de porc ori o farfurie de brânză sau scorțișoare, o lopătiță de porc, un litru de vinars ori vin ori „*crahă*”. La acestea se mai adăugau bani, câți voia omul.³⁵³ Odată aduse darurile, femeile așteptau să se întoarcă *cuscarii* cu mireasa.

În Uzdin duminică dimineața plecau după nași fără muzică doi givări, givărul mare și givărul mic cu câțiva nuntași. Nănașul îi așteaptă cu nănașul mic, cu două cumetre (nănașa mare și nănașa mică), un *străițaș* cu straița și un *stăghiș* cu stagu. Toți plecau la casa mirelui cu muzică plătită de nănașul mare. Aici erau serviți cu o gustare, după care porneau spre primărie unde se întâlneau cu mireasa și cu nuntașii acesteia.³⁵⁴

La slovacii din Nădlac, duminică la ora 10, de la casa mirelui domnișorul de onoare iar de la casa miresei unul din chemători, mergea, cu o sticlă de vin și cu un colac după staroste. Funcția aceasta îi revenea unei persoane mai în vârstă. În ambele case el avea un loc special în colțul stâng a încăperii. După așezarea lui, intrau, în funcție de casă, mireasa sau mirele cu părinții iar starostele rostea o rugăciune. Apoi starostele era servit cu un pahar de rachiu, pe care îl bea până la fund, după ce închina în sănătatea părinților, a mirilor, a nuntașilor. În acest timp, chemătorii, cu o sticlă de vin și un colac mergeau după muzică. Când aceștia se apropiau de casa cu nunta începeau să cânte marșuri de nuntă. Muzica era așteptată în stradă cu prăjituri și băutură și nuntașii dansau chiar acolo primul dans. Restul prăjiturilor și băutura erau date la trecători, fiindcă dacă ar fi fost aduse în casă, mirii nu ar fi fost fericiți în căsnicie. La ora 12 se servea prânzul. Înainte de a începe să mănânce

³⁵² Mihai Pop, art.cit., p. 54.

³⁵³ Ibidem.

³⁵⁴ Gheorghe Lifă, op.cit., I, p. 32.

starostele rostea o nouă rugăciune și ura tuturor poftă bună. În timpul mesei muzica cânta cântece slovăcești de petrecere.

Odinioară, la nunta bătrână, după servirea mesei, la casa miresei începea îmbrăcarea miresei pentru cununie. Pentru a fi ferită de agresiunea unor forțe malefice, în căptușala rochiei i se cosea câteva boabe de *clcotiș* sau o aripă de liliac.

În acest timp, domnișoarele ei de onoare mergeau împreună cu chemătorii la casa mirelui să ducă „*penele*” (floarea de la pălăria și de la reverul mirelui și al domnișorului de onoare, florile de la rochiile domnișoarelor de onoare ale mirelui și buchețelele). Ajunși la casa mirelui cu mare zarvă, prima domnișoară de onoare a miresei i se adresa starostelui mirelui în versuri, spunând pentru ce au venit. Starostele îl pune pe domnișorul de onoare să plătească pentru pene. Între fată și băiat începea o târguială spre hazul nuntașilor, după care nuntașii se pregăteau să plece după mireasă.³⁵⁵

Mersul după mireasă

Feciorul își ia rămas bun de la părinți

În trecut înainte de a ieși din casă, ca să meargă după mireasă, și feciorul își lua rămas bun de la părinți. Plecarea de acasă echivala și în cazul lui cu o schimbare, fiindcă mirele se întorcea de la biserică, ca bărbat cununat. Adeseori această iertăciune era rostită în numele său de vornic.

În satele din județul Arad acest moment din scenariul nunții s-a pierdut, însă el s-a conservat în memoria satului Micherechi din Ungaria:

„Mai nainte de a mă duce

Două-trei cuvinte ați zice!

Tata mneș și mamă dulce,

Vă salut tare cu dulce.

Că mă dăspărțesc dă casă

Și-om pleca după mnireasă.

După o floare dîn grădină

Asmulă dîn rădăcină,

Și-o punem în altă grădină.

Tare mult ați alergat

Pînă ce m-ați ridicat.

Ați suferit pentru mine,

³⁵⁵ Pavel Rozkos, art.cit., p.176.

*Nopți întreji și luni dăpline.
M-ați crescut cît îs dă mare,
Cum să vă mulțămăsc oare?
Dar voi mulțami așe:
Tată scump, măicuța me
Dumnezău și vă trăiască,
Și dă rele vă ferească!*

*Dar vă rog să mă iertați
Și voi părinți, și voi frați
Și voi frații mei iubiți
Care mult mă bănuți,
Și voi neamuri mici și mare,
Vă sărut pe fiecare.*

*Și ne rugăm lui Dumnezeu
Și ne ferească dă rău
Și ne începem la drum,
Doamne ajută în ceas bun!*³⁵⁶

De asemenea, în vechime, obiceiul era ca, înainte de a pleca după mireasă, vornicul sau în alte sate cumătrul (Măderat) să rostească o rugăciune.

În Seliște de Mureș, înainte de a porni la drum toți rosteau un Tatăl nostru și ziceau „*Dumnezeu să ne ajute în calea care plecăm.*”

Cât privește plecarea după mireasă, fie că mergeau cu căruțele fie pe jos, în organizarea alaiului se respecta o anumită rânduială.

În Tisa nuntașii mirelui cântau în drum spre casa miresei:

*„Gată-te mireasă bine
Hai n-am și dai n-am
Că iată mirele-ți vine
Lasă vie, Domnul știe
Că eu îl voi ține bine.
Cu bucate bune
Și vinars de prune
Gată-te și te mai gată
Că iată-l sosit la poartă”*³⁵⁷

La casa miresei ei găseau vranița baricadată cu o sanie sau un car.

³⁵⁶ Inf. teren Vasile Poiendan, n. 1940 în Micherechi, apud Maria Gurzău Czeglédi, *Nunta la românii din Ungaria*, Giula, 1996, p. 73-74.

³⁵⁷ Ioan Arăpașu, op.cit, p. 269.

În Rădești, unde drumul se făcea odinioară cu căruța, în prima căruță din alai se urca stegarul cu mirele, cumetrii (nașii), împrimații (chemătorii) și un vornic. În toate satele stegarul era urmărit de nuntași și sancționat dacă nu juca steagul:

*Joacă steagu mă stegari
Nu-l țâne umbră la nări.*³⁵⁸

În Prunișor, dacă se mergea pe jos, în frunte mergea stegarul cu steagul, apoi cei doi chemători, după care urma *diavorul* cu mirele, în spatele lor nănașii, apoi nuntașii și muzica. Mirele purta floare de lămâiță la pălărie și la butonieră. Diavorul avea două ștergare lungi, puse pe umeri, încrucișate pe piept și legate la șold. Până la casa miresei, muzica cânta, stegarul juca steagul, chemătorii jucau ținându-se de umeri. Femeile, într-o mână cu o feleagă și în cealaltă cu o sticlă de băutură, descântau fluturând feleaga deasupra capului:

*„Alduiești, Doamne, alduiești
Alduiești tinerii noști
Că-s de cinste și frumoși
Uiuiu, iu, iu!”*³⁵⁹

În Bocsig, la fel, în fruntea alaiului merge vornicul cu stegarul, apoi mirele cu nănașii. În dreapta și în stânga acestora merg pălăscașii, împodobiți cu panglici colorate.

În Șicula, pălăscarii mergeau în fruntea alaiului călare. Mirele era dus de două fete mari, una în stânga, una în dreapta, iar nașii mergeau în spatele său, după care veneau ceilalți nuntași. Femeile descântau:

*„Noi merem după mireasă
Da nu știm lasa-ne-o-n casă
Noi om face ce-om putea
Și n-om veni fără ea.”*

sau

*„Floricea și o frunzuliță
Cine trece pe uliță?
Pepinile cel sfârmos
Junile nost cel frumos”*³⁶⁰

În Lunca Teuzului, chemătorul cel mai dibaci la joc mergea în fruntea alaiului cu steagul. El îl juca aplecându-l într-o parte și în alta în ritmul melodiei de joc cântată de muzicanți.

³⁵⁸ Moț Petrică, n.1954, Zimbru nr. 17 vezi *** Folclor de la poalele Munților Apuseni, p. 73.

³⁵⁹ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 67.

³⁶⁰ Radu Morariu, op.cit., p. 82.

În Șepreuș, pe drumul spre mireasă femeile descântau, unele perechi dansau, feciorii îi serveau pe trecători cu băutură. Aceștia după ce beau spuneau: „*Noroc, mintea cea bună tinerilor.*”

În Șimand femeile descântau:

„*Noi merem după mnireasă*

Și dacă nu ni-o lăsa-n casă

Noi ni-om băga pã fereastră

Și-om fura mnireasa noastră.

Că mnireasa-i a junielui

Și noi astăz tăț a lui

Dară și voaună vă spui

Că sântetș a dracului”.³⁶¹

În Șiclău, alaiul avea în frunte un stegar și *guda*.

În Târnova, când alaiul porneau spre casa miresei, în frunte mergea stegarul. Jocul steagului consta în aruncarea lui în sus, pentru a se agăța în copaci, ca alaiul să aibă motiv să se oprească și să joace în drum, până steagul era dat jos. La casa miresei, unde poarta era încuiată, grăitorul trebuia să se târguiască, să convingă părinții fetei, că mirele merită să intre în curte.

În Măderat, dacă mireasa era din alt sat, drumul se făcea cu caii și cu căruțele. Înainte mergeau călăreții, 7-12 feciori, tot câte 3 în rând, având în frunte mirele cu stegarul și un vornicel sau chemător.

În Micălaca, alaiul marelui pleca după mireasă cu căruțele și birejele. Nașul era însoțit, așa cum am arătat deja, când ne-am referit la actanți, de un pâlăscaș, de un *precumac*, de un *cociș* și de un *givâr*. Pe drum cinsteau trecătorii cu vin.

În Secusigiu în fruntea alaiului mergea mirele cu o fată, după care urmau nănașii, rudele și muzica.

În Seliște de Mureș, odinioară, exceptând două femei mai tinere, pe care le luau cu ei, alaiul era alcătuit doar din bărbați. În fața mergea stegarul, fluturând și dansând tot timpul steagul de nuntă. Mirele stătea între chemător și nănaș. Muzica era ultima. Cu vremea, alaiul a început să fie format din toți invitații marelui, însă ordinea în alai a rămas tot cea veche, cu stegarul în frunte și muzicanții la sfârșit.

La fel, dincolo de frontieră, în Aletea, nuntașii marelui plecau după mireasă în căruțe împodobite, cu *guda* în frunte.

³⁶¹ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 171-172.

Descântecele și cântecele aveau semnificații simbolice.

De pildă, strigătura „*noi merem după mireasă/ s-o ducem în altă casă*” se referea la împlinirea destinului, pentru că, în gândirea tradițională, fata ca să își poată întemeia o nouă casă, trebuie să părăsească casa părintească, în care a avut un cu totul alt statut.

Tot cu încărcătură simbolică, este și cântecul cântat de chemători, în satul Tisa, care antcipa pregătirea fetei pentru schimbarea majoră care urma să aibă loc:

„*Gată-te mireasă bine
Hai nam și dai nam
Că iată mirele-ți vine
Hai nam și dai nam
Lasă vie, Domnul știe
Hai nam și dai nam
Că eu îl voi ține bine etc.*”.³⁶²

La casa miresei

Odinioară în toate satele, în apropiere de casa miresei, drumul era închis cu crengi, cu lemne, pe care invitații mirelui trebuiau să le dea la o parte. Ajunși la casa miresei, poarta era încuiată, căptul legat (Hălmagiu, Văsoaia, Bocsig, Chereluș, Macea, Măderat, Seliște de Mureș).

Ca să își anunțe prezența, adeseori, în zona Gurahonțului, cineva din grup descânta:

„*La hotar și la hotară
Este un pom cu poamă rară
Cine vine vrea să-l ceară.*”
sau
„*Ieși mireasă la fereastră
Să vezi cine-ți vine-n casă
Și te uită pe obloc
Ca să-ți vezi a tău noroc*”.³⁶³

Pretutindeni, unde în scenariu existau grăitori, dialogul se purta între grăitorul miresei și grăitorul mirelui, care încercau prin cuvinte să se încuie unul pe celălalt. Erau și sate în care mirele era supus la unele probe, prin care să-și arate dibăcia.

³⁶² Ioan Arăpaș, op.cit., p. 269.

³⁶³ Paul Nicușor, op.cit., p. 107.

În alte locuri, nuntașii mirelui trebuiau să plătească cu băutură sau să treacă „simbolic” o apă și să plătească o vamă.

În general, alaiul mirelui se prezenta ca un alai împărătesc, ce caută o crăiasă pentru craiul lor sau ca un grup de vânători, care vin după căprioara ascunsă în acea casă.

În satul Tisa, chemații mirelui spuneau că au venit după o fecioară frumoasă răpită de la mirele ei și despre care au aflat că este la această casă. Invitații miresei susțineau că nu există nici o fată, și cereau să fie crezuți, ca niște oameni de omenie ce sunt.

Dacă alaiul era ținut prea mult la poartă femeile începeau să descânte:

„Șie ne țâneți mult la poartă

U nu vi mazărea șiartă

Ori curetiu nu vi uns

Ori n-aveți pită d-ajuns?”³⁶⁴

Cum poarta era doar simbolic ferecată, chemații mirelui se prefăceau că o forțează și pătrundeau în curte dar erau opriți din nou la ușa casei.

În toate satele, scoaterea miresei nu se făcea direct. Era adusă mai întâi o bătrână sau un bărbat travestit, apoi o fetiță și abia a treia oară mireasa.

În satul Tisa li se arata întâi un bărbat îmbrăcat în haine de femeie, apoi o babă, mascată urât și doar a treia oară mireasa. Atunci nuntașii strigau „*Asta-i, asta-i fecioara ce o căutăm*”. Nașul o lua și o așeza lângă mire. Apoi alaiul se încolona și pornea spre cununie.

În satul Rădești, în timp ce era așteptată mireasa, nuntașii mirelui erau așezați la o masă special amenajată. După ce era respinsă bătrâna și miresuța, doi feciori dintre neamurile miresei o aduceau pe aceasta și i-o dădeau mirelui. Mireasa era trecută peste masă și așezată lângă mire.

În această vreme, în curte, imprimații jucau cu fetele de vârsta lor. Când muzica începea să cânte „*Mulți ani trăiască!*”, toți se încolonaу ca să pornească la cununie.

În Lunca Teuzului, ajunși la casa miresei, steagul de nuntă era bătut cu cuie în poarta gospodăriei.

³⁶⁴ Ioan Arăpaș, op.cit., p. 269.

La poartă, nuntașii erau întâmpinați de grăitorul miresei, care se prefăcea că bate poarta în cuie, ca aceștia să nu poată intra.

Apoi, între grăitorul miresei și grăitorul mirelui începea un dialog, plin de glume:

-„Ce căutați pe la noi, ori v-ați rătăcit?

-Noi suntem 99 și mai căutăm pe unul, ca să fim 100!

-N-aveți ce căuta pe la noi, că omul ce-l căutați nu-i aici!

-Atunci dă-ne barem un pahar de răchie că ni sete!

-Apoi asta v-om da, că văd că sunteți oameni de omenie și nu faceți rușine la casa omului!”³⁶⁵

În această vreme, fără să observe grăitorul miresei, feciorii scoteau poarta din țățâni. În curte nuntașii mirelui găseau o masă pe care era un canceu cu apă și un ștergar cu alesături. Invitații mirelui se spălau pe mâini și puneau un ban pentru spălat, după care intrau în casă și se puneau la masă, conform unei rânduieli vechi, în funcție de gradul de rudenie, pe care îl cunoștea întreaga comunitate. Nuntașii mirelui așteptau mireasa așezați la masă, închinând între ei cu răchie. În acest timp grăitorul mirelui se îndrepta spre grăitorul miresei cu o sticlă de răchie, zicând:

„Noi avem un crai

Ce-o călărit pe șapte cai;

De dimineață s-o sculat,

Pă față s-o spălat

În haine nouă s-o-mbrăcat,

Și pe cal o încălecat;

S-o ridicat în scări

Și-o început la fluerat,

Oaste mare-o adunat

99 am numărat

Și noi vrem să fie 100!

Că, craiul nostru a văzut

În grădina voastră-o floare

Care nici n-o veștejit

Nici n-o înflorit;

Ni-o rugat să-l însoțim

Greutăți de care-om da

Noi n-apoi nu ne-om turna!

Slugă ne-o băgat

³⁶⁵ Ioan Costea, Ioan Godea, op.cit., p. 92.

Să vă spunem vouă frați,

Ce ni-ți da?

Grăitorul miresei răspundea:

-Noi Ț-om da nevoi

Și cizme cu foi pă dinapoi;

Ți-om da nădragi cu urechi

Și curauă pentru pielea ta

Și pântru iarnă o căciulă cu mâneci!

Grăitorul mirelui

-Bine dacă asta-i treaba,

Numai să aveți grijă, că aveți a pățire cu noi!

Grăitorul miresei:

- Dacă-i vorba așe

Io m-oi duce în tindă

Oi cota su grindă

M-oi băga-n cămară

Oi cota su scară.”

Grăitorul miresei aducea o fetiță, la care grăitorul mirelui protesta: *„Apoi măi ortace, asta-i o fătuiță. Noi căutăm o crăiasă cu pene pe cap și care poate să și bea oleacă de răchie.”* A doua oară venea cu o bătrână, care era din nou respinsă. Când venea cu mireasa adevărată, el întreba: *„Asta-i?”* Grăitorul mirelui îl întreabă pe naș, care îl întreabă pe mire iar după ce acesta încuviința se cânta *„întru mulți ani trăiască”*.³⁶⁶

În Prunișor, alaiul mirelui era oprit la poartă de nuntașii miresei și de diavorul ei, care punea câteva întrebări cu tâlc, la care trebuia să răspundă diavorul mirelui. După aceea diavorul miresei întreabă:

„Ce umblați? Ce căutați?”

Diavorul mirelui răspunde:

„Noi suntem niște vânători cu soț. Dar mai avem și un păun care caută o păuniță. Păunul nostru are o pană din coada păuniței și am venit pe urma ei până aici. Păunul nostru o poate recunoaște după pana ce-i lipsește”.

Sau

„Noi suntem niște vânători domnești. Am fost la vânătoare. Am văzut o căprioară care a fugit și s-a ascuns în casa aceasta. Am venit să o căutăm”.³⁶⁷

³⁶⁶ Ioan Costea, Ioan Godea, op.cit., p. 92-93.

³⁶⁷ Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 67-68.

În Bocsig dialogul dintre grăitori, avea o formă fixă, învățată de cei doi dinainte:

Grăitorul miresei întreba:

-Ce căutați la casa noastră? Ce ați pierdut?

Grăitorul mirelui răspundea

-Avem un fecior de crai,

Și-i căutăm o crăiasă

Care este-n astă casă,

Și vă rugam să ne-o dați!

Grăitorul (vornicul) miresei

-Ce acte aveți să ne arătați?

Crăiasa să ne-o luați?

Grăitorul mirelui răspundea

-Pe acest colț de hârtie

Numele crăiesii scrie

Grăitorul (vornicul) miresei

-S-o vedem, s-o vedem

Noi încredere n-avem.

Alte acte arătați

Crăiasa să vi-o căutați.

Grăitorul mirelui răspundea

-Iacă sticla cu răchie

Numele crăiesii scrie

Noi vom intra pe fereastră

Și-om lua mireasa noastră.

Mireasa-i a mirelui

Boii-s a nănașului

Birișu-i a dracului”.³⁶⁸

În acel moment, arătând sticla cu răchie, toți nuntașii mirelui strigau „*Ăsta-i pășușul*”. Pălăscașii mirelui ridicau și ei plosca strigând „*Ăsta-i pășușul*”. Atunci poarta se deschidea și nuntașii mirelui intrau în curte.

În Șicula, textul rostit de cei doi vornici a fost diferit, însă și aici este evident un tipar, transmis pe durată lungă:

Vornicul miresii:

Cine sunteți dumneavoastră

Ce cătați la casa noastră?

Vornicul mirelui:

³⁶⁸ Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

*Bună ziua socru mic
 Bună ziua soacră mică
 Socru mare m-o mânat
 Soacra mare m-o-ndemnat
 Junele cum o auzit
 Mi-o și poruncit
 Că la dumneavoastră să vin
 Cu acest oluț cu vin (îchină și dea socrilor să bea)
 Si-am venit pe brăul pământului
 Pe vârtejul vântului
 Cu iuțiala focului
 Pe aripile cerului
 Și când la această casă am ajuns
 Toate semnele cerului mi s-au ascuns
 Eu în casă am intrat și de mireasă am întrebat
 C-am văzu-o pe fereastră
 În casă la dumneavoastră
 O mireasă ochеше
 Bine-ar fi să fie a me
 Îi frumoasă și făcută
 Parcă-i prin inel trecută
 Și dă mireasa nu mi-o dați
 Să știți că de mine nu scăpați
 Dar n-am venit cu mînie
 Nici cu arme sau tărie
 C-am venit cu arme de argint
 Să scot mireasa din pământ
 Să o scot din rădăcină
 S-o duc la june-n grădină”³⁶⁹*

În Bocsig, Târnova, Șicula, Moroda, vornicul aducea întâi baba și întreba „*Asta-i crăiasa pe care o căutați?*” Vornicul mirelui o refuza, spunând că nu-i aceasta crăiasa lor, că e prea bătrână, că nu după aceasta au venit. A doua oară era adusă o fetiță îmbrăcată mireasă, care din nou era refuzată, fiind prea tână și trebuind să mai crească.

În Șicula nașul plătea pentru osteneală atât miresuța cât și bătrâna.

În Bocsig, după ce era adusă mireasa, muzica începea să cânte, apoi nuntașii jucau câteva jocuri și porneau la cununie.

³⁶⁹ Radu Morariu, op.cit., p. 82-83.

În Șepreuș, când era scoasă din casă bătrâna, femeile din alaiul mirelui descântau:

*„Frunză verde dă răchită
Astă mireasă-i zbârcită
Frunză verde ca nalba
Țâne-o pentru dumneata!”*

Vornicul mirelui plătea bătrâna, cu bani ieșiți din circulație. Nașul în schimb plătea fetița adusă a doua oară, cu bani buni.³⁷⁰

Apoi, când era adusă adevărata mireasă, femeile descântau:

*„Frunză verde de răchită
Ce mireasă potrivită!”*

În Câmpia Aradului, la Șiclău, nuntașii mirelui, când ajungeau la casa miresei spuneau că au venit „să măture hornul”. Chemătorii miresei nu-i lăsau să intre. Confruntarea se încheia în momentul în care o femeie punea o cârpă roșie la steag. În acest timp prietenele miresei o îmbrăcau cu haine de mătase, „cu șerpălăi” iar pe cap îi puneau o coroană înaltă de său și șlaer.³⁷¹

Erau și sate în care mirele era supus la unele probe, prin care să-și arate dibăcia. În alte locuri, nuntașii mirelui trebuiau să plătească cu băutură sau să treacă „simbolic” o apă și să plătească o vamă.

Și în satele din Podgorie scenariul de la casa miresei a fost același. Astfel, în Covăsânț, invitații mirelui erau așteptați de invitații miresei cu poarta închisă. Între cele două tabere avea loc o înfruntare în versuri și abia după aceea mirele cu ai lui intra în curte. Și aici obiceiul era ca, la început, în locul miresei să fie adus un bărbat îmbrăcat în mireasă și o fetiță.

În comuna Micălaca, mireasa era încuiată în casă și nănașul mirelui trebuia să o cumpere. El mergea cu givărul la ușă și începea să se tocmească cu givărul miresei asupra prețului. În timpul acesta era adusă o mătură îmbrăcată sau o bătrână și de fiecare dată givărul mirelui o respingea, spunând că ei nu după mireasa aceea au venit. După ce se plătea suma cerută era adusă mireasa.

În trecut, în Micălaca, la plecare spre biserică, obiceiul era să se pună o troacă cu apă la ușă și toți cei care voiau să iasă din casă trebuiau să arunce bani în troacă. În curte, nuntașii jucau mireasa, apoi aceasta

³⁷⁰ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreuș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 82.

³⁷¹ Veturia Naghi, op.cit, p. 40.

trebuia să-și ia rămas bun de la părinți. Versurile de rămas bun erau rostite în locul ei de givărul ei.

Mireasa falsă, comuna Covăsânt

În Șeitin, la casa miresei nuntașii mirelui, ca să intre, trebuiau să arunce bani într-o albie cu apă.

În Chesinț, alaiul pornea spre casa miresei, pe jos. Mirele era însoțit de două domnișoare. Muzica cânta, femeile descântau, bărbații serveau oamenii ieșiți în stradă cu băutură.

Când ajungeau găseau poarta încuiată iar tatăl miresei îi aștepta la poartă și îi întreba:

„Ce căutați aici?”

Grăitorul mirelui zicea:

„Am auzit că la astă casă este o fată frumoasă, pe care ăst ficior vrea să o ia de nevastă.

I se răspundea:

„Da avem o fată. Uite asta îi”.

Și atunci era adusă o mireasă urâtă, „cu o legătură dă piparcă roșie la gât”.

„Nu, nu asta e! E prea urâtă și bătrână, noi vrem una mai tânără și mai frumoasă”.

Atunci este adusă o miresoară.

Givărul marelui întreba:

„Asta e frumoasă dar e prea mică. Alta n-aveți?”. I se răspundea:

„Ba da, este o fată frumoasă, dar trebuie plătită.”

Abia după ce se plătea simbolic era adusă adevărata mireasa. Cei doi tineri se sărutau, fata își lua rămas bun de la părinți, care o sărutau pe frunte, muzica începea să cânte „I-ați mireasă ziua bună” și alaiul de nuntă pornea la primărie la cununia civilă și de acolo la biserică.³⁷²

Scoaterea falsei mirese în comuna Bârsa

În satele din nordul Văii Mureșului, precum Bârzava, alaiul odată ajuns la casa miresei, givării marelui erau supuși la anumite probe (să taie un lemn, să spargă un butuc etc.) și abia după ce le treceau, li se deschidea invitațiilor marelui poarta.

Aceștia se adresau nuntașilor miresei:

„Iubiți, oaspeți prea stimați

Am venit la astă casă

Toți, cu dragoste frățească

Ori în casă ne lăsați

Ori mireasa să ne-o dați”³⁷³.

În Seliște, „cemații” miresei încuia poarta și, cu muzica pe târnaț, jucau în curte făcând alaiului semn să meargă mai departe.

³⁷² Inf. Aurica Blidar, n.1936 Chesinț; culegere Andra Ciocan, 2011.

³⁷³ Inf. Terente Ciucuriță, n. 1901, Bârzava; culegere Ioan Crișan, 1971.

Atunci, de obicei, unul dintre *uspătonii* mirelui se băga prin curtea vecinului și deschidea poarta. Toți intrau în curte și cele două grupuri de invitați se serveau unii pe alții cu băutură, în timp ce muzicile se întreceau între ele în cântat. La sud de Mureș, în satul Căprioara, când alaiul ajungea la casa miresei, cei de acolo ieșeau în drum, se făceau că lucrează, că taie lemne, și le spuneau nuntașilor să meargă mai departe, că aici n-au ce cauta, că ei „*nu au ce le trebe lor*”. După insistențe și schimburi de cuvinte între cei doi givări sau între givărul copilului și nuntașii fetei, *uspătonii* intrau în curte.

În satele din această zonă cu influențe „bănățene”, în mijlocul curții se puneă o masă acoperită cu un *abrus* (măsașă) și pe ea se afla un ciubăr – plin cu apă neîncepută – care, în Seliște avea băgat prin urechi un ștergar iar în Bârzava avea împrejur cunună de flori. Lângă ciubăr se puneă o legătură de busuioc. Mirele aștepta lângă masă, iar givărul sau givării mergea/ mergeau „*să aducă mireasa la ciubăr*”.

Și aici erau aduse mai întâi două mirese false. De fiecare dată cuscii aveau grijă ca acestea să nu ajungă la ciubăr, să-i stropească cu apă. Ei le luau la joc și strigau „*Nu-i aceasta mireasa*”.

În Bârzava, înainte de a fi adusă mireasa adevărată, nașul rostea orația:

„Tare ești fîică-ncuiată
În cămară tot de piatră
Ușile sunt de fier
Lacătele-s de oțel
Noi avem un căpitan
Care are un buzdugan
Buzdugan galben de fier
Când în mâini îl învârtea
Fierele atingea
Lacătele jos cădeau
Și ușa mi-o deschideau, etc.”³⁷⁴

Apoi nuntașii mirelui trebuiau să răspundă la anumite întrebări puse de nuntașii miresei. Dacă nu știau să răspundă, nașul era amendat să plătească niște bani „*pentru zahăr*”, ca să îndulcească țuica nașilor miresei, ce răspund în locul lor.

³⁷⁴ Inf. Terente Ciucuriță, n. 1901, Bârzava; culegere Ioan Crișan, 1971.

În final, mireasa era scoasă din casă și așezată în curte, lângă mire, amândoi cu fața spre răsărit. Nuntașii începeau să cânte cântecul miresei:

*Azi fiico de dimineață
Einam și dai namu Fecioară
Fața albă ai spălatu,
Einam și dai namu Fecioară
Lui Dumnezeu te-ai rugatu,
Einam și dai namu Fecioară
Mândră oaste ai căpătat,
Einam și dai namu Fecioară
Și noi fiică ți-am adusu
Einam și dai namu Fecioară
Un mirelu tinerele
Einam și dai namu Fecioară
Să trăiești fiico cu elu
Einam și dai namu Fecioară
Mirelu s-o lăudatu
Einam și dai namu Fecioară
Că ielu ți-a cumpăratu
Einam și dai namu Fecioară
Un balț mândru tăt cu flori,
Einam și dai namu Fecioară
Să-l porți fiico-n sărbători
Einam și dai namu Fecioară
Taică-tău s-o lăudat
Einam și dai namu Fecioară
Că și el ți-a cumpărat
Einam și dai namu Fecioară
Un balț mândru dă mătasă,
Să-l porți fiico sănătoasă.
Fi-i fiico cu bucurie
Că plecăm la cununie.³⁷⁵*

În acest timp, mireasa făcea de trei ori semnul crucii cu busuiocul, stropind cu apă sfințită iar nuntașii puneau bani în ciubăr. Când se termina cântecul se forma alaiul și porneau la cununie. Pe vremea când a existat în Bârzava și stegar, el deschidea alaiul.

³⁷⁵ Ibidem.

Mireasa la ciubăr, sat Căprioara

În Petriș, mirele împreună cu două fete, nănașii, dolieșii, givărul, uspătoii și muzicanții soseau la casa miresei pe la ora zece. Ajunși aici givărul mirelui cerea mireasa, cu cuvine meșteșugite, de la socrul mic: *„În zorii zilei am plecat cu toții la vânătoare. Mirele nostru a ochit o căprioară dar de prins nu a putut s-o prindă. Noi i-am luat urma și ea ne-a dus către curțile dumneavoastră. Dacă îi aici vă rugăm să ne-o dați că altfel nu plecăm de aici”!*

Conform datinii locale, aici sunt aduse mai multe fete, pe care dolieșii le joacă, dar toate sunt respinse pentru că mai „trebuie să crească”. Ultima este adusă mireasa. Atunci givărul cântă cântecul de scoatere a miresei. Apoi alaiul se pregătește de plecare la cununie iar givărul cântă cântecul miresei de despărțire de casa părintească și de viața ei de copilă, după care pornesc la drum.³⁷⁶

În Seliște și Căprioara datina era, ca după ce era adusă mireasa în curte la mire, ea să-i stropască cu busuiocul pe toți. Apoi uspătonii ei veneau *„să le dea cu busuiocul în palmă”* și aruncau câte un ban în ciubăr. După aceea givărul și cu mireasa turnau apa din ciubăr la un ultoni, de jos în sus, cu grijă să nu cadă banii, (ca să fie copii înalți).

³⁷⁶ Emil Murgu, op.cit., p.118.

Givărul punea banii într-o cârpă și îi dădea la mireasă, după care intrau toți în casă. Aici mirii erau așezați față în față în vreme ce givărul cânta cântecul Fecioara iar nuntașii refrenul:

*„Einam și dai namu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
Ce m-aș da ruga eu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
La taica la maica Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
La frați la surori Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
Mică m-ați născutu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
Mare m-ați făcutu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
Unde m-ați mânatu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară
Eu v-am ascultatu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară etc.”*³⁷⁷

În Seliște în această vreme mama miresei aducea două cârpe frumoase și mai multe balțuri. În timp ce primul givăr „striga” balțul, îngân timer de celălalt givăr, balțurile aduse de mamă treceau de la givăr la mire, de la mire la mireasă, și iar la mire, care îl pun ea la mireasă pe cap. În acest timp givărul începea să cânte, îngân timer de ceilalți nuntași:

*„Poartă-l sănătoasă Fecioară
Poartă-l sănătoasă Fecioară
Câte fire în elu Fecioară
Einam și dai namu Fecioară etc.”*³⁷⁸

După terminarea cântecului, alaiul pornea către biserică. În frunte mergeau givării, scuturând bastonul și buclia.

Trecând frontiera, în comunitatea românilor din Aletea, când alaiul cu mirele ajungea la casa miresei, guda anunța scopul prezenței lor acolo:

*„Am venit la dumneavoastră
Să scoatem floarea din casă
Să rămână binele
Să roiască-albinele.
Am privit-o pe fereastră,*

³⁷⁷ Mihai Pop, art.cit., p. 56.

³⁷⁸ Ibidem, p. 57.

Să ne dați a voastră mireasă”.

Cum și aici întâi i se aducea o femeie bătrână, îmbrăcată urât, guda spunea:

*„Bat-o dracul, lumea bună,
Și la baba-i treabă june,
În așa țară frumoasă
Și babele-s drăgăstoase,
Am noroc că astea-s glume,
C-ar fugi junele-n lume.
Că asta-i fată îmbătrânită,
Are gura ca covata
Și urechea ca lopata.
Uită la baba, cum zâmbește,
Ca capra când o belește.
Nu ne treabă!*

Aveți dumneavoastră o floare mai frumoasă”.

A doua oară se aducea o fetiță despre care guda spunea că încă n-a înflorit, o refuza, dându-i câțiva bani. Mireasa era adusă după alte târguieli și după ce junele pune pe masă o sumă de bani. Tinerii se sărutau în timp ce guda spunea:

*„Frunză verde de pe coastă
Frumoasă-i mireasa noastră
Frunză verde din pârâu
Nici la june nu-i stă rău”.*

În sfârșit, conform scenariului deja cunoscut, înainte de a pleca de la casa părintească, guda își lua bun de la părinți în numele miresei:

*Ia-ți, mireasă, ziua bună
De la mamă de la tată
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
De la fir de busuioc,
De la fetele din joc.
Astăzi ești cu fetele
Măine cu nevestele
Poimăine cu babele etc.³⁷⁹*

La nunțile din Uzdin, datina este ca la casa miresei să meargă cei doi givări, cu părinții lor, cu givărițele și cu câțiva băieți. Givărul mare duce pe cap, cununa miresei, cumpărată conform tradiției de el.

³⁷⁹ Gheorghe Petrujan, op.cit., p. 74-76.

Ajunși la casa miresei nu puteau intra, trebuiau să treacă o *schelă* și să plătească vamă. Dialogul se purta între tatăl givărului mare, care se tocmea, și cei din casă.

După ce intrau în casă, o fată cu sovonul lua cununa de pe capul givărului și o pune pe capul miresei. Givărul o lua de pe capul miresei și o pune jos. Fata o calcă cu piciorul după care givărul o lua și o pune pe cap. Totul se repeta de 3 ori, după care cununa rămânea pe capul miresei. După aceea givărilor li se lega peșchire și alaiul miresei cu givării porneau spre primărie, fără muzică.³⁸⁰

Cât privește minoritați din zona arădeană, atât la unguri cât și la slovaci, înainte de a ieși din casă pentru a pleca după mireasă, mirele își lua rămas bun în versuri de la părinți, care îi dădeau binecuvântarea.

Conform tradiției, în comunitățile slovace, în fruntea alaiului se afla domnișorul de onoare, după care urma starostele cu un grup de bărbați în vârstă, apoi un grup de femei mai în vârstă, perechi de tineri căsătoriți și tineri necăsătoriți, printre care și mirele, ținut la braț de o domnișoară de onoare. Alaiul era încheiat de muzică. Tot drumul muzica cânta marșuri de nuntă, nuntașii îmbiau trecătorii cu băutură, făceau mult zgomot, ca să se audă până la casa miresei. La casa miresei erau așteptați cu poarta încuiată. Primul trebuia să intre domnișorul de onoare. El este ajutat de cineva din curte, care îi descuia, după care încuia din nou. Odată intrat el i se adresa starostelui miresei în versuri, explicând scopul pentru care a venit. Cei de afară făceau scandal, acuzându-i pe cei din curte că au luat ostatec pe domnișorul de onoare. După ce li se deschidea, starostele mirelui se adresa starostelui miresei explicând și el pentru ce au venit. Acesta trimitea domnișorul de onoare al miresei să o aducă. Până era adusă mireasa, invitații mirelui erau serviți cu băutură și prăjituri și unii dansau.

Odată scoasă mireasa din camera unde stătea ascunsă, starostele o întreabă dacă vrea să meargă la cununie cu cel care a venit să o ia.

Înainte de a porni spre biserică, mireasa își lua rămas bun, în versuri, de la părinți, frați și surori.

Potrivit datinii, în alai, primii mergeau invitații mirelui și apoi invitații miresei.

³⁸⁰ Gheorghe Lifă, op.cit., II, p. 32.

Această luare de rămas bun a miresei o găsim și la maghiari, și sârbi, sub formă de poezie. La sârbi mireasa trebuia să iasă din casă cu ochii plânși.

La germanii din Aradul Nou, muzica cânta cântecul de rămas bun, în timp ce nuntașii primeau câte un fir de rozmarin.

Plecarea la cununie

În Prunișor, înainte de a pleca la cununie mireasa îi pune și diavorului ei două ștergare lungi, anume făcute, pe care le încrucișa pe piept și le lega la șolduri. Apoi, diavorul cerea iertare de la părinți, în numele miresei, iar bărbații cântau în cor *Cântecul de despărțire*.

Datina în sat era ca mireasa să-și pună în sân pâine cu sare iar în pantofi bani. Pe drum spre biserică femeile descântau, chemătorii și stegarul jucau.

Cununia civilă, comuna Bata

În Șepreuș, înainte de plecare, grăitorul miresei împreună cu cineva cânta *Hora miresei*, apoi femeile dădeau semnul de plecare cu descântecul:

„Frunză verde după vie
Noi plecăm la cununie
Dumnezo cu noi și fie.”³⁸¹

În Șiclău, se rostea o rugăciune.

În majoritatea satelor însă, în momentul plecării, muzica, împreună cu nuntașii, încep să cânte *Cântecul miresei*, care se cânta tot drumul. În satul Tisa și în Hălmațiu acest cântec este *Fecioara*. În Hălmațiu alaiul era deschis de cei doi *vifei*, fiecare cu o lumânare mare, împodobită cu iederă și panglici. Urma mirele cu nănașa, mireasa cu nănașu, socrii mari, socrii mici, rudele apropiate, nuntașii cu sticle de băutură și muzica.

Coborând prin defileul Crișului Alb spre șes, în Crocna, cântecul cântat era tot *Fecioara*, pe când în Almaș nuntașii cântau *Cântecul de jale al miresei* iar în Bocsig și în alte sate, *Hora miresei*.

Varianta din Bocsig era următoarea:

*Ia-ți mireasă ziua bună
Hoinam și dainam fecioară
De la casă, de la mumă,
Hoinam și dainam fecioară
Bate ceasul, bate unu
Merg maică să mă cununu, etc.*³⁸²

Varianta din Șimand:

*Ia-ț mnireasă zâua bună
Dî la mamă, dî la tată
Dî la sora ta ce dragă!
Ia-ț mnireasă zâua bună
Dî la fetie și ficiori,
Dî la grădina cu flori
Ia-ț mnireasă zâua bună
Dî la veri și verișene
Dî la grădina cu pene...*³⁸³

³⁸¹ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreuș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 82.

³⁸² Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

³⁸³ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 172.

Cununie religioasă, sat Păiușeni

Cununie religioasă, sat Hontîșor

Cununie religioasă, sat Țipari

În Podgoria Aradului, la Covăsânț, cântecul cântat pe drumul spre biserică de nuntași se numea *Marșul mirilor*.

În Nădlac, înainte de a porni spre biserică, mireasa împreună cu nuntașii cântau hora miresei:

*„Bate ceasu, bate unu
Mă duc, maică, mă cununu
Bate ceasul, bate doi,
Mă duc, maică, de la voi
Bate ceasul, bate trii
Mă duc, mamă, la socrii
Bate ceasul, bate patru,
Mă duc, maică, la bărbatu*

*Bate ceasul, bate cinci,
Io mă duc la alți părinți,
Bate ceasul, bate șasă
Acuș merg în altă casă etc.*”³⁸⁴

În fruntea alaiului mergea *guda*, apoi mireasa cu cumătrul și junele cu *taresfătul*.

În unele sate, în timpul drumului, miresei îi era interzis, să se uite înapoi, la fel cum se considera ca un semn rău dacă pe drum se întâlneau două mirese.

În general, alaiul de nuntă întâi mergea la primărie³⁸⁵ și de acolo la biserică.

În Rădești, la intrarea în biserică, pentru cununie, stegarul ținea steagul, în așa fel ca nuntașii să treacă pe sub el, apoi îl împătura și intra cu el în biserică. La ieșirea din biserică nuntașii treceau tot pe sub steag³⁸⁶.

Ieșirea din Biserică, comuna Bata

Ieșirea din Biserică, comuna Secusigiu

³⁸⁴ Petre Țiucra Pribeagul, op.cit., p. 123-124.

³⁸⁵ În unele localități, de pildă la Hălmagiu, se mergea la primărie dimineața, iar după masa invitații se adunau în cele două case.

³⁸⁶ Inf. Rada Teodor a lu Rincu, Rădești, nr.59. Vezi Vasile Rada, op.cit., p. 417.

Ieșirea din Biserică, satul Agrișul Mare

Ieșirea din Biserică, comuna Vinga

La fel, în Almaș și în Crocna, când ieșeau de la biserică, mirii și nuntașii ieșeau pe sub steag și pe sub bâtele imprimaților. Și aici, steagul era jucat în fața bisericii.

În Târnova, alaiul mergea întâi la Starea Civilă, de unde când ieșeau nuntașii făceau o boltă de flori pe sub care să treacă.

La biserică, la sfârșitul cununiei, datina era să se arunce asupra mirilor bani, ca aceștia să aibă parte în noul drum pe care au pornit de bogății.

În Cuvin, mireasa mergea la cununie dusă la braț de cele mai bune prietene iar mirele între doi feciori, care duceau lumânările. Acestea se aprindeau în timpul ceremoniei religioase și dacă cumva s-ar fi stins se credea că această căsătorie nu ar fi fost durabilă.

După cununie, mireasa era aceea care arunca bani copiilor adunați, ca viața să le fie cu noroc.

Alai de nuntă, comuna Zăbalț

Alai de nuntă, comuna Bata. În față merg stegarul și vornicul

Alai de nuntă, comuna Șepreuș

În satele de pe Valea Mureșului, pe drumul spre cununie, se cântau „iertăciunile”.

*„Bate ceasu, bate unu
Eu merg maică, mă cununu
Bate ceasul, bate doi
Eu merg maică de la voi
Ia-ți mireasă ziua bună
De la maica ta cea bună
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori
De la fir de lămâiță
De la fete din uliță.
De la fir de busuioc
De la feciorii din joc
Nu-i mai fi cu fetele
Ci ești cu nevestele”*.³⁸⁷

Când mireasa mergea noră, în satul Bârzava se cânta:

*„Când plec maico de la voi
Plângu-mi ochii amândoi
Și-mi plânge numai unu
Că el știe ce-i doru.*

³⁸⁷ Inf. Terente Ciucuriță, n. 1901, Bârzava; culegere Ioan Crișan, 1971.

*Plângeți ochi și lăcrimați
Că voi sunteți vinovați.
Nu ți-e ție, maico, jele,
A purta hainele mele,
Din lădiță în lădiță
Parcă nu ți-am fost fetiță,
Din ladă în altă ladă
Parcă nu ți-am fost eu dragă”.*³⁸⁸

De asemenea, în aceste sate era obiceiul să i se strige miresei numele și dacă aceasta întorcea capul, se spunea că nu se va înțelege cu socrii și se va întoarce acasă.

Ajunși în fața bisericii, în Bârzava, nuntași jucau întâi un joc-două, apoi intrau înăuntru iar muzica aștepta afară.

În timpul cununiei religioase, mirilor li se pune pe spate o stofă, care este de fapt materialul de rochie dăruit de nașă miresei.

Pretutindeni, mireasa încerca să-l calce pe mire pe picior, „*ca să-i fie supus toată viața*”.

La ieșirea din biserică, tradiția în Hălmagiu, este ca nașul să arunce copiilor, care între timp au închis poarta de la curtea bisericii, bani, și să încerce să o deschidă până aceștia îi adună. Dacă banii aruncați erau puțini și copiii reușeau să-i strângă repede, nașul trebuia să mai arunce, ca să poată desface poarta și să iasă alaiul.

În Bârzava, la ieșirea din biserică, tradiția era să se arunce asupra mirilor bomboane, „*ca viața se le fie dulce și îmbelșugată*”.

La fel, la Uzdin, nuntașii cu miri de la primărie mergeau la biserică. Când ieșeau, mirele aruncă peste mulțimea adunată bani mărunți, care erau adunați de copii, după care alaiul, cu mirii în frunte, merg acasă la mireasă.

Față de români, în biserică, mirii sârbi aveau prinse pe umăr 3 pânze, „*una de la kum, una de la starișfât și una de la devero. La întoarcerea de la biserică mireasa ducea pânzele împăturate, pe mână*”. La ieșirea din biserică, kum (nașul) arunca bani copiilor.

³⁸⁸ Ibidem.

Alai la nuntă sârbească în Satu Mare

La germani în trecut alaiul de nuntă era compus din perechi, așezate de la mic la mare. Fetele erau îmbrăcate în rochii de mătase, tinerii erau cu capul descoperit. Toți nuntașii aveau în piept ramuri de rozmarin. Ceremonia religioasă era scurtă. Mirii se duceau împreună cu martorul care de obicei era nașul de botez al mirelui, dar putea să fie și o rudă, în fața altarului. Preotul primea verighetele pe o periniță. El ținea o predică apoi lega mâinile mirilor cu *ștola* și zicea: „În numele lui Dumnezeu v-am legat pe veci. Ce am legat pe veci nu poate dezlega omul”.³⁸⁹

Alai de nuntă la germanii din Glogovăț

³⁸⁹ Inf. Keller Elisabeta n.1941 în Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

Nuntă ungurească, comuna Ghioroc

Nuntași unguri, sat Firiteaz

În Sânmartin, mirele era cel care împărțea bani copiilor la ieșirea din biserică.

La slovaci, datina era ca atunci când intra pe ușa bisericii, mireasa să arunce peste cap un pumn de bani, „*pentru a scapa de blestemul celor ce-i vor răul în viață*”.

După cununia religioasă, la slovacii din Mocrea și Nădlac, era obiceiul ca mirii, nașii, domnișoarele de onoare, domnișorul de onoare, chemătorii să înconjure altarul și să pună pe o tavă bani, „*ca mirilor să li se împlinească ce le-a urat preotul*”.

Întoarcerea de la cununie

Cum în trecut nunta în zonă se făcea în două case, în general, întoarcerea de la biserică se făcea la casa miresei. Alaiul trebuia să meargă pe alt drum decât cel pe care au venit, „*ca să nu se desfacă căsătoria*” (Tisa, Târnova). Ordinea în alai era aceeași, doar că miri mergeau împreună și nănașii după ei. De data aceasta, în Tisa, se cânta *Cununa*.

În zona moțească (Hălmagiu, Tisa), la casa miresei, în curte, se punea pe o masă un ciubăr cu apă, cu marginile împodobite cu flori și iederă. Mireasa stropea toți nuntașii cu apă și pentru asta nuntașii puneau bani într-o farfurie. În Tisa, „*slugile*” duceau câte un nuntaș cu forța la ciubăr, spre hazul celor de față. După ce toți au fost „*spălați*”, nașii cu mirii duc și varsă apa la rădăcina unui pom, ca mireasa să fie roditoare precum pomul.

Mirii și nașii, comuna Macea

Nuntași din comuna Hontîșor

În Câmpia Aradului, la Șiclău, când ajungeau de la biserică la casa miresei, peste miri se arunca grâu.

În Podgorie, la Covăsânț, întoarcerea de la biserică se făcea tot pe *Marșul mirilor*. La intrarea în casa miresei se puneau o troacă și de o parte și de alta a ei stăteau mirii cu lumânările în mâini. Nuntașii ca să treacă trebuiau să arunce bani. Ultimii intrau mirii și se așează în fruntea mesei.

La Cuvin, la ieșirea din biserică, mireasa arunca bani copiilor adunați, ca nunta să fie cu noroc. Ajunși acasă, nuntașii erau poștiți în casă, dar și aici datina era să se pună în prag o troacă plină cu apă, pe care plutea o luntriță, făcută din coceni de porumb, legănată de un „plutaș”. Toți nuntașii treceau peste apă plătind „plutașului”. Dincolo de prag ei trebuiau să sărute mireasa, tot pe bani.³⁹⁰

Și în Nădlac, după cununie, alaiul de nuntă se întorcea la casa miresei, unde la intrare găseau așezată troaca cu apă, căreia îi ziceau *schelă*, peste care, ca să treacă, toți trebuiau să arunce „galbeni” (bani). Guda, îi urmărea cu o ștergură răsucită și udă în mână și pe cei ce se sustrăgeau de la plată îi lovea peste spate.

³⁹⁰ Ioan Drecin, op.cit., p. 64.

Pe Valea Mureșului, la Seliște, în urmă cu 150 de ani, la nunta bătrână de trei zile, de la biserică, nuntașii se întorceau la casa miresei. cântând „*Einam și dai nam Cunună*” și descântând.

Ajunși în curte, urma un alt ritual de stropit cu apă neîncepută din ciubăr și aruncarea acestei ape de către givăr și mireasă la ultoi, după care nuntașii intrau în casă și mâncau și beau.

La slovaci tradiția cerea ca mirii cu nuntașii să iasă din biserică pe altă ușă decât cea pe care au intrat, altfel mirii ar mai fi parcurs odată acest drum.

Întoarcerea se făcea în altă ordine. După starostele marelui, care era însoțit de câțiva bărbați, mergea mirele cu mireasa, apoi urma nașa miresei cu bărbatul ei, nașa marelui cu bărbatul ei, domnișoara de onoare cu domnișorul de onoare care i-au dus pe miri la biserică, chemătorii cu celelalte domnișoare de onoare și restul nuntașilor. Ultimii erau și de data aceasta muzicanții.

Miri, sat Chesinț, 1944

Slovacii considerau de rău augur dacă pe drum alaiul întâlnea un cortegiu funerar, dacă băteau clopotele pentru mort sau dacă se întâlneau două alaiuri de nuntă, în ultimul caz existând credința că norocul se va împărți. De asemenea, dacă în timp ce alaiul de nuntă mergea sau se întorcea de la biserică, în cimitir se săpa groapă pentru mort, acest lucru putea atrage moartea unuia dintre miri.

De la biserică, la slovaci, mireasa este dusă la casa marelui, dar invitații mergeau la casa miresei sau a marelui, în funcție de cine i-a invitat.

Miri bulgari, comuna Vinga

Miri, sat Sânpetru German, 1933

Petrecerea de nuntă în două case

Acasă la mireasă

În trecut, întotdeauna petrecerea de nuntă începea la mireasă acasă duminică și continua la mire. Fiecare familie pregătea mâncare atât pentru invitații ei, cât și pentru invitații din cealaltă parte, care veneau în vizită.

Fiind vorba de nunți de trei zile, acestea se spărgeau marți dimineața sau în alte locuri marți seara, timp în care mirii se retrăgeau iar nuntașii plecau acasă să se odihnească și se reîntorceau să petreacă.

În părțile Aradului a existat o rânduală în legătură cu așezarea la masă, cunoscută și respectată de toți. Mireasa se așează lângă nănaș iar mirele lângă nănaș. Urmau rudele mai apropiate, mai depărtate, prietenii, vecinii etc.

În Cuvin, la casa miresei primii se așezau invitații din partea mirelui iar la casa mirelui invitații din partea miresei. În acest sat mirii

nu mâncau împreună cu nuntașii ci într-o altă încăpere și tradiția cerea să mănânce dintr-o farfurie.

Desfășurarea petrecerii de nuntă, era, în trecut, marcată de diferite rituri, practici și momente distractive, care antrenau asistența.

De pildă, odinioară, în Tisa, după ce nuntașii s-au întors de la biserică, nu se putea dansa până când nu era *dezlegată masa*. Mama miresei aducea o ștergură frumoasă și o cană cu apă și o dădea uneia din slugi, ca cele două tabere să-și dispute puterea și întâietatea, prin intermediul nașului mirelui și prin cineva din partea miresei. Învingător iese totdeauna nașul, care rămâne cu ștergura în mână. El uda ștergura cu apă rostind formula consacrată: „*Cum s-a nevedit urzeala cu băteala ,din ștergura asta, așa să se nevedească tinerii aceștia în toată viața lor*”.³⁹¹

În Măderat, cele două alaiuri de nuntă mergea de la biserică la casa miresei separat, unii cu mirele alții cu mireasa. Abia ajunși acasă mirele o lua de mână și intrau în casă unde înconjurau de 3 ori masa, după care tăiau o pâine în două și apoi ieșeau afară. Obiceiul în acest sat era ca invitații mirelui cu muzicanți să intre primii în casă și să fie ospătați, timp în care invitații miresei jucau în curte. Ei urmau să stea la masă la casa mirelui. Spre seară se aduceau darurile, pe care vornicul de prezenta pe rând, apoi se mai jucau câteva jocuri și alaiul pornea spre casa mirelui.³⁹²

Petrecere de nuntă, comuna Șepreuș

Petrecere de nuntă, sat Păiușeni

³⁹¹ Ioan Arăpașu, op.cit., p. 271.

³⁹² Petru Vancu, op.cit, p. 73-74.

Nuntași în satul Ostrov

În Șimand, nunta se ținea la două case, însă mireasa mergea de la biserică direct la casa mirelui, încât petrecerea și masa de la casa miresei se termina mai repede. După ce serveau cina, pe la ora 24, adică pe când urma să fie schimbată mireasa în nevestă, o parte din invitații miresei, numiți *corintei*, mergeau la casa mirelui. În grup se afla și mama miresei, care voia să se asigure că învelirea miresei, care în acest sat era făcută de cuscră, s-a făcut conform datinii.

În Nădlac, înainte de a servi mâncarea, nașul zice cu voce tare Tatăl Nostru. După masă, pe la orele 3-4, nuntașii conduceau mireasa la casa junelui.

Meniul festiv și reguli de servire

Meniul de nuntă s-a schimbat și el în timp, cu vremea devenind mai bogat și spre zilele noastre mai sofisticat.

Dacă în vechime în Hălmagiu și Tisa pe masă se punea rachiu de prune, țipoi (colăcei de grâu), împodobiiți cu iederă, și ceapă, de prin anii 80 ai secolului XX s-a ajuns la mezeluri, brânzeturi, ardei și roșii umplute.

Dincolo de aceste modernizări, fiind vorba de o masă festivă, ea trebuia să fie abundentă și consistentă. De la o localitate la alta, după

zonă, pentru nuntă se tăiau porci, vițel sau diferite păsări. Felurile de mâncare s-au servit și se servesc și astăzi la intervale de două ore, între feluri oamenii obișnuind să joace și să se distreze.

Pretutindeni, felurile principale începeau cu supa de găină/ curcă/ gâscă cu tăiței subțiri, de casă, după care urmau celelalte mâncăruri, pregătite și servite după obiceiul locului. În Tisa meniul de nuntă era alcătuit din zamă de găină, umpluturi de curechi, friptură de porc, vițel sau pasăre.

În Hălmașiu, după zamă, se aducea carnea fiartă, apoi fripturile cu cartofi și acrituri și vin iar mai spre ziua sarmalele și plăcintele. Lunea și marțea se mânca din ce-a rămas și din ce au adus nuntașii ca cinste. Nunta se spărgea cu tocană acră sau zamă acră.

În Prunișor, meniul era alcătuit din țuică și sărățele, după care, la anumite intervale de timp, se aducea supa de pasăre sau ciorbă de vițel, friptură de pasăre sau de porc, cartofi pire cu murături, vin, prăjituri, tort.

În Bocsig la casa mirelui după cununie se servea zamă cu tăiței, carne de gâscă cu sos, sarmale, friptură, plăcinte, torturi, prăjituri.

În părțile Șepreușului³⁹³ datina la nuntă era să se mănânce „*zamá cu grițarași*”, sarme, papricaș de oaie, *plăcintă coardă* și *plăcintă rătișe cu ludaie, curechi, mere, brânză, pancove*.

În Chișineu-Criș³⁹⁴, tradiția era ca la nuntă să se servească „*zamá dă găină cu gârteni*”, carne fiartă cu cartofi, tocană de oaie iar dimineața „*bodoaște*” (sarmale). La acest meniu se adăugau dulciurile: *cirigauă, dospite*, coardă cu mac, cu *scoacă* (brânză dulce) sau cu nucă, și băuturile, răchie și vin.

În satul Covăsânț, din Podgoria Aradului, se făcea „*zamá cu dude*”, sarme, tocană de oaie sau vițel, plăcinti și prăjituri.

În satul vecin Cuvin, mâncărurile servite la masa de nuntă erau: sarmale, supă cu tăiței sau „*duge*”, tocană de carne, *perinci pup* (orez cu măruntaie de pui), după care urmau fripturile cu murături. La sarmale se servea țuică, după care se consuma vin din belșug.

În Micălaca³⁹⁵, meniul este compus din „*zamá dă vacă, carne cu sos, sarme*.”

³⁹³ Localitate din Bazinul Crișului Alb.

³⁹⁴ Azi oraș, în vecinătatea frontierei cu Ungaria.

³⁹⁵ Fostă comună, azi cartier al Aradului.

La nunțile din Șeitin³⁹⁶, masa începea cu mezeluri de porc(cârnați, caltaboși, „măiuș”) după care urma supa de pui/ găină/ vacă/ porc, în general grasă, cu tăitei făcuți în casă, papricașul de oaie, carne de pasăre, porc sau vită, friptă în cuptor, servită cu cartofi, sosuri sau compot, plăcintă întinsă cu brânză și smântână sau cu nucă, mac, gem de prune, coardă groasă, pogăcițe cu jumări, cornulețe. Dimineața se servea *crampă* (țuică fiartă și îndulcită).

La sud de Mureș, în Secusigiu „mai înainte or fost mezeluri la noi, că să tăia porci și să făcea mezeluri dă tăt felu călbășete și tobă și jumere și brânză de oaie să aducea și cornuri să făcea la pecari și alea erau pusă pă masă și rătie. Și atunci când s-o pus masa o fost zupă dă găină și sarme și friptură, pireu și pită să punea și atunci prăjituri. Să ferbeau găinile întreji în cazan și după aia să rupea și să frigea și atunci când s-o pus pă masă friptura o pus una dă porc una dă găină pireu, pă mijloc, și carnea tăta pă marjine și varză, salată dă varză mai mult era, asta o fost și vara și iarna și atunci la noi la nuntă fiecare merjea cu toarta lui...să ducea pă tavă... apoi mâncai cât mâncai și când plecai acasă gazda îți mai tăia din ea și-ți dădea cât credea...”³⁹⁷ plăcintă, turce (gogoși), țuică și vin.

În Firiteaz, la nunți, „se dă zamă și friptură, mai la urmă și sarme. Era o ordine... omu o dus o prăjitură da nu toată o rămas, o dus și acasă”³⁹⁸.

În sfârșit, în extremitatea estică a județului, pe Valea Mureșului, la Căprioara, la nunți și sărbători, alături de „zama de laște” și de fripturi, sarmele erau nelipsite.

În Uzdin, meniul de la prânz era compus din supă cu tăitei, carne friptă și turce acre.

Trecând la minorități, primii care au inovat meniul festiv, încă din perioada interbelică, introducând torturile, prăjiturile cu cremă și berea, au fost germanii (șvabii).

Meniul de nuntă la germanii în Aradul Nou începea cu sărățele, supă carne cu zarzavat cu orez și continua cu carne fiartă cu sos de roșii sau hrean, friptură de porc cu cartofi, murături și compot, după care urmau torturile și prăjiturile cu cremă.

³⁹⁶ Localitate plasată pe cursul inferior al Mureșului, spre frontiera cu Ungaria.

³⁹⁷ Inf. Ardelean Viorica n.1948, Secusigiu; culegere Rodica Colta 2013.

³⁹⁸ Inf. Vodă Liviu, n.1920,Firiteaz; culegere Rodica Colta 2008.

La fel, germanii din Sânpetru German pregăteau la nunți supă de găină, papricaș, friptură cu cartofi, compot și acrituri (murături). Apoi urmau torturile și prăjiturile cu cremă, iar dimineața, pe la 4-5, sarmalele.³⁹⁹ Ca băuturi se consuma țuică, vin dar și bere.

La germanii din Glogovăț, se servea supă de găină, carne de vită cu hrean, orez cu stafide și zahăr, sarmale cu cârnați, carne de porc afumată, friptură de vițel sau porc cu castraveți și sfeclă, gogoși cu zahăr și scorțișoară

La nunțile ungurești, mâncare era făcută de bucătăreasă și de ajutoarele ei. În Sânpetru German, meniul era compus din mezeluri proaspete de porc, *csiga leves* (supă de carne cu melcișori), papricaș de vițel, friptură, torturi. Tradiția cere ca Vőfély-ul (starostele nunții) să anunțe și să laude în versuri glumețe aducerea fiecărui fel de mâncare.

De pildă, în Pecica, la masă, înainte de a se aduce mâncarea vőfély-ul recita:

*„Itt a jó becsinált ecettel s babérral
Jól meg van illesztve téjfellel és zsirral
Kedves eledel ez magyarnál, románnál, németnél,
Ehség ellen is jobb ez a patika szernél
Szép lányok egyetek ne beszélgessetek
Mert ha ebből nem esztek férjhez nem mentek”*.⁴⁰⁰

și

„Și când aduceau diferitele meniuri, era prima dată supă de carne. După care urma friptura. Și spunea tot felul de vorbe, cum că au prins un clapon, care își arată dosul spre nași, și altele asemănătoare”.⁴⁰¹

La sârbi, unde nunta se ținea într-un singur loc, mâncarea era făcută de neamuri și de o bucătăreasă. Înainte meniul era format din „supă de găină cu tăiței și friptură și de miel și de vițel și de porc, nainte cu sos, după aia o ieșit sosu, sarmale n-a fost”.⁴⁰²

La slovacii din Nădlac, la nunți, se serveau mai multe mese. Înainte de a merge la cununie, se servea prânzul, care consta din supă de pasăre, papricaș cu murături și prăjituri.

³⁹⁹ Inf. Sombathy Rozalia, n.1943, Sânpetru German; culegere Rodica Colta 2013.

⁴⁰⁰ Poeziile de nuntă primite de la prof. Nagy István, Pecica.

⁴⁰¹ Inf. Tóth József, n.1937, Pecica; culegere Rodica Colta 2008.

⁴⁰² Inf. Marina Ristin n1933, Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

După cununie, la casa mirelui se servea din nou supă de găină cu tăiței, apoi papricaș de oaie sau de porc cu murături, după care urmau friptura de pasăre cu compot, prăjiturile și torturile.

În tradiția slovacă, la Nădlac, pe lângă colacul de nuntă, se mai face un tort pentru mireasă, numit *Radosnik* și figurine mari de *griliaș*, care se sparg și acum, ca să fie serviți toți nuntașii cu o bucățică. Spre dimineață și la slovaci se servea o supă acră. Felurile de mâncare se aduceau la anumite intervale de timp și ele erau anunțate în versuri glumețe de către chemător sau de un alt tânăr, dintre cei care servesc la masă.

Bulgarii din Vinga serveau și ei bucatele preparate după o anumită rânduială. Înainte de aducerea fiecărui fel de mâncare se cânta o melodie.

„Orice mișcare, prăjitura, aducerea oricărei bunătați de mâncat, ce era, era o rânduială, nu mănânci când vrei... fiecare avea o melodie. Se cânta vocal”.⁴⁰³

Petrecere ungurească în satul Firiteaz

⁴⁰³ Inf. Peri Romanov, n.1948, Vinga; culegere Rodica Colta 2008.

Nuntași din satu Mare

Nuntași germani din Glogovăț

Cinstea miresei

În Tisa, pe la 3-4 dimineața, începea strigarea cinstelor. Primii care cinsteau erau nașii. După ei urmau părinții, frații și surorile miresei, apoi restul rudelor și invitaților miresei. Chemații marelui cinsteau mireasa la casa marelui, luna.

Pe vremuri, darurile au constat dintr-o plăcintă cu brânză, o găină friptă, un litru de țuică și ceva bani. Prin anii 70-80 oamenii au început să dăruiască prăjituri și torturi, obiecte de uz casnic și ceva bani. Pe lângă aceste daruri, în vechime, nașii mai trebuiau să dăruiască mirilor o cârpă pentru mireasă și o pânză de cămașă pentru mire.

Darurile erau strigate de doi oameni pricepuți în așa ceva. Totdeauna primul zice și al doilea repetă. La final, nașa săruta în locul miresei grăitorul și primea banii strânși, pe care îi dădea miresei.

În Covăsânț, pentru strigarea darurilor erau aleși doi oameni parageși. Primul, stând în picioare, în fața mirilor și a nănașilor, ținând în mână darul striga să audă toată lumea. El era îngânat de al doilea.

Strigarea cinstei începea cu Cumătrul Mare:

„Bună sara Cumătrul cel mare

lată și Cumătra mare

Au adus o cinste mare și frumoasă

La june și la mireasă etc.”

Darurile erau date mirilor.⁴⁰⁴

În satul Căprioara, la casa miresei nuntașii numai jucau, așteptând să fie strigate cinstele și să fie jucată mireasa.

În Uzdin, strigatul cinstelor îl făceau doi vecini iar cinstea era dată de femei, numite aici *cinstărițe*. Un muzicant cânta melodia „*Alu străgatu cinstelor*”. Când se termina cu darurile, pe care le adună tatăl marelui, mireasa era adusă de givărul mare să le primească. Datina în această localitate era ca, la ora 2 noaptea, mirele cu mireasa, să plece cu muzica la casa marelui. Înainte de plecare mirele îi vâra soacrei în sân bani pentru că-i ia fata. Pe drum se cânta cântecul miresei „*Bate ceasu, bate unu*”.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Rodica Colta, Doru Sinaci, Natalia Tomi, *Monografia comunei Covăsânț*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 149.

⁴⁰⁵ Gheorghe Lifă, op.cit., p. 37.

Jocul miresei

După ce se termina strigarea cinstelor, în Tisa se jucau alte câteva jocuri, apoi urma jocul miresei. Conform datinii toți nuntași dansau cu mireasa un dans pentru care plăteau.

În satele din Depresiunea Gurahonț, jocul miresei avea loc după miezul nopții și el era condus de *zvolnic*, care lovea cu un toiag, în ritmul dansului, în grindă, oprind jocul după doar câteva figuri. În arealul Hălmagiu-Gurahonț, jocul miresei se juca în toate satele pe aceeași melodie, o *Mărunțică șchiopătată*, numită în Zimbru chiar *Șchiopița*.⁴⁰⁶

În Covârânt, dansul miresei era deschis de Cumătrul Mare, care după aceea conducea jocul. Ei bătea cu o lingură într-o farfurie ca să se schimbe partenerul. Fiecare juca cu mireasa doar câteva măsuri. Ultimul era mirele. Apoi mireasa era schimbată în nevastă și petrecerea continua până dimineața când se pregăteau să plece la casa mirelui.

Joc la nuntă, comuna Șepreuș

Jocul miresei, sat Păiușeni

⁴⁰⁶ Viorel Nistor, *Folclor coregrafic arădean*, I, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 33.

Jocul miresei, sat Ostrov

Jocul miresei, comuna Șepreuș

În satul Căprioara, jocul se numea *groșiță*, de la moneda cu care s-a plătit în vremea imperiului, și el ținea mult, fiindcă toți cei care plăteau o jucau. Unii, ca să joace mai mult cu mireasa puneau în mai multe rânduri bani.

Plecarea cu mireasa la casa mirelui

În Tisa, nuntașii mirelui plecau cu mireasa la casa acestuia luna, când se lumina de ziuă. Adeseori invitații miresei se puneau în ușă și îi opreau să iasă din casă până nu răspundeau la întrebările ce li se puneau. Atât întrebările cât și răspunsurile erau cântate:

Portăreii:

„Cum de-ai cutezat mirelu,
Gi- aiși ai intratu,
În grăgina noastră,
La floare frumoasă
Mai mulce ai călcatu
Una ți-ai luat.

*Gi-aiși nu veți eșire,
 Până voi nu veți ghișire
 Și-e apă-i mai lină?
 Și-e vorbă-i mai grea?
 Și-e umbră-i mai groasă?
 Și-e apă-i mai mare?
 Și-e cale-i mai lungă?”*
 Chemații mirelui:
 „Și-e vă lăudați cerfărei!
 Lauda-i a voastră,
 Dobânda-i a noastră.
 Gajaba ni-ați opri
 Noi tot om ieși,
 Că noi avem,
 Un viteaz mirel,
 Cu nădragi gi șier (fier)
 Și postav gi-oșăl.
 În ușe o lovi,
 Zaru o trăsări,
 Și noi om ieși.
 Întrebări ni-ați pus?
 Noi vom da răspunsu
 Șie apă-i mai lină?
 Apa gin fântână;
 Și-e vorbă-i mai grea?
 Vorba socrului;
 Și-e umbră-i mai groasă?
 Umbra norului;
 Și-e apă-i mai mare?
 Roua gie sub soare;
 Și-e cale-i mai lungă?
 Calea soarelui.
 Gajaba ne-ati opritu
 Că noi tăt om ieșitu”⁴⁰⁷.

Dacă invitații miresei erau mulțumiți de răspunsuri, nuntașii mirelui erau lăsați să plece cu mireasa. Despărțirea miresei de părinți trebuia să fie dureroasă. Nașul rostea câteva cuvinte în numele miresei și mulțumea părinților ei pentru cum au crescut-o, vreme în care unii din familie plângeau, după care nuntașii încep să cânte Cântecul de despărțire:

⁴⁰⁷ Ioan Arăpaș, op.cit, p. 275.

O nu ți-a plăcut măicuță
Refren Hai n-am și d-ai nam fecioară
De fiicuța ta
Cum ți-a măturat
Cum vase-a spălat etc.
 La ieșirea din casă cuscii începeau să cânte:
Hai n-am și d-ai nam fecioară
La vadul gîn sus
Bună cursă am pus,
Faină vulpe am prins
Vulpea-i cu mărgele
Șade la vișele
Vulpea-i cu cerei
Șade la vișei
Vulpea-i cu catrânță
Șade la oiță.
Vulpea-i cu păpuci
*Șade la tuluci.*⁴⁰⁸

Când se termina cântecul alaiul pornea spre casa mirelui.

În Șiclău, înainte de a pleca la casa mirelui, mireasa își lua rămas bun de la părinți. La ieșirea din casă, junele izbea un pahar gol de stâlpul porții, ca mireasa să „*nu spargă blidele*”. La casa junelui, mireasa era primită de soacră cu o pâine, cu care înconjurau de 3 ori masa, ca să aibă belșug în casă. Apoi înconjura masa de 3 ori cu un copil, ca să aibă și ea copii și abia după aceea se așezau la masă.

În timpul mesei, de la casa miresei venea un grup de nuntași numiți corintei, între care se aflau și părinții fetei, cu zestrea: perini, dună, haine etc. Corintei aduceau daruri și mirelui și neamurilor sale: o batistă, un ciorap, o mânecă de cămașă, acestea fiind un prilej de glume.

Înainte de cină o fată cânta *Luminioară, fată mare de mărit*. După cină se juca, se cânta. Odinioară feciorii jucau *bărbuncul*. Guda atingea pe câte unul cu un dosoi și acesta trebuie să treacă pe sub masă. Dacă era ajuns de următorul, trebuia să sărute *crestula* (o cratiță).⁴⁰⁹

În Covăsânț, înainte de a părăsi casa unde a crescut, mireasa își săruta părinții, surorile și frații, le mulțumea pentru dragostea pe care i-au arătat-o și îi ruga să o ierte dacă le-a greșit cu ceva. Muzica începea să cânte *Cântecul de despărțire* iar alaiul se punea în mișcare. La poartă

⁴⁰⁸ Ibidem.

⁴⁰⁹ Veturia Naghi, op.cit., p. 45.

mireasa spărgea de stâlpul acesteia o ulcică sau un pahar semn că s-a despărțit de casa părintească. Pe drum se cânta *Păsărică cu cunună*. Mirii mergeau cu lumânările aprinse. În Măderat, înainte de a pleca din casa părintească, i se dădea miresei un ol sau o oală de pământ, pe care o izbea de stâlpul porții. Apoi mireasa era lovită cu cloapele peste umeri și spate, „*ca aceasta să fie bătaia cea din urmă*”. La casa mirelui în curte era așezată o masă cu un ciubăr cu apă, busuioc și o farfurie cu grâu. Mireasa întâi arunca grâul în toate părțile, apoi stropea cu apă în toate părțile, după care răsturna masa cu ciubăr cu tot și intra în casă. Aici mirii primeau câte o pâinișoară, cu care înconjurau masa, iar mireasa se oprea la fiecare fereastră și o ștergea cu câtrânța ca „*așa să fie viața de curată ca fereastra ștearsă*”. După aceasta mireasa cu mirele se retrăgeau în altă cameră, unde mireasa era învelită. Ei erau chemați la masă pe când se apropie cina și strigarea cinstelor. Cam pe atunci soseau corintei (oaspeții miresei) cu părinții acesteia și se așezau și ei la masă.

La strigarea cinstelor mireasa dăruia pe mire, pe părinții acestuia, pe vornici și pă chemători sau vornicei. Când se termină strigarea, se juca mireasa pe bani, după care corintei se întorceau la casa miresei.⁴¹⁰

În Secusigiu, când se termina strigarea cinstelor la mireasă, mirii, nuntașii mirelui cu nașii, plecau acasă la mire.

Trecând pe Valea Mureșului, în Săliște de Mureș, când terminau de mâncat la casa miresei, plăteau unui copil, ce aștepta la ușă să o deschidă și porneau spre casa mirelui, cântând „*Știi tu ce ți-am spus Cumună*”. Uspătonii miresei rămâneau la casa ei, și acolo li se servea mâncarea.

Petrecerea de la casa mirelui

În Tisa, mireasa e dusă la casa mirelui ca mireasă dar după ce ajung la mire ea este luată de femei tinere și dusă într-o cameră unde este învelită ca nevestă. Până i se făcea conciu și era învelită cu cârpa dăruită de nași, mireasa stătea pe genunchii mirelui. După ce s-a terminat învălitul, mirii se întorceau la nuntași. Nuntașii miresei veneau la casa mirelui din nou luni pe la 9-10. Ei erau așezați la loc de cinste.

După ce se servea masa de prânz, se strigau și aici cinstele. Primii care cinsteau sunt nașii. Darurile care se puteau mânca erau puse

⁴¹⁰ Petre Vancu, op.cit., p. 76.

pe mese, să se consume. Corintei se întorceau la casa miresei și de aici plecau acasă.

În Bocsig, de la cununie nuntașii mirelui cu mireasa mergeau direct la casa acestuia, în vreme ce nuntașii miresei se duceau să mănânce la casa ei.

Când mirii intrau în curte, asupra lor se arunca grâu. În vechime, în curte găseau o masă și un ciubăr cu apă. Miresei i se puneă pe umăr un ștergar frumos. Toți nuntașii trebuiau să arunce asupra miresei crenguțe de iederă, busuioc sau o crenguță de măr, muiate în apă, după care se udau pe mână cu apă din ciubăr și se ștergeau cu ștergarul de pe umărul miresei. După aceea, apa din ciubăr era răsturnată la rădăcina unui măr din ogradă. Din acest măr cumătra rupea o crenguță pe care o păstra.

Nuntașii intrau în casă și cinau, apoi urma strigarea cinstelor de către vornici. Vornicul mirelui zicea:

„Ho! Ho Doamne

După unele vin și altele

Dimineața cumătra s-a sculat

Și pe cap s-a ciuciurat

Și s-a gândit că ar fi bine

Ca și cumătra să pregătească

O cinste cu piscoaie pentru miri

Și cum sunt la îndemână

Să le-o dam în mână

*Ca să le fie cu voie bună etc.”*⁴¹¹

Darurile se puneau pe masă, în fața mirilor. După cinste urma jocul miresei pe o melodie de Mânântăuă. Vornicul bătea în grinda casei cu o bătă și striga „*Toată lovitura costă 5 lei.*” Banii se puneau într-un blid mare.

Mireasa trebuia să cinstească și ea pe socru cu o feleagă frumoasă, lucrată de ea, pe soacră cu un „*cot dă dălin*”, pe surorile mirelui cu coturi, pe frați cu felege.

O parte din invitații miresei, așa numiții corintei, veneau la miezul nopții la casa mirelui cu daruri.

Când mirii și cumetrele se întorceau la petrecerea de nuntă, cu mireasa schimbată, nuntașii cântau „*Hoi nam și daimam nevastă.*” Nunta continua cu masa de dimineață.

⁴¹¹ Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

În Mișca, nuntașii miresei după ce serveau masa la mireasă acasă veneau la casa mirelui cu „dosurile”, pe care mama fetei le dăruia familiei băiatului, după care se întorceau înapoi.

În trecut, în Șimand, după ce se servea cina se cânta *Hora miresei*. La fel, aici, tot după masă era strigată și cinstea de către grăitor. Odinioară darurile au constat din lenjerie de pat, veselă, stofe, etc.

La jocul miresei, care se juca pe o melodie din suita locală, mireasa era jucată de bărbatul familiilor inviate. Dacă însă vreo familie invitată nu avea bărbat, mireasa putea fi jucată de femeie sau de copil. Banii se strângeau pe o farfurie păzită de grăitor. În timpul jocului mireasa era supravegheată de un fecior din rândul apropiaților ei, numit *gyavol*, care ar fi intervenit, dacă nuntașii ar fi fost necuviincioși în timpul dansului.

În Covăsânt, când alaiul ajungea cu mireasa la casa mirelui, erau primiți de părinții acestuia. În curte era așezată o masă și un ciubăr cu apă, ca viața tinerilor căsătoriți să fie fericită și îmbelșugată. Mirii se învârtau după masă de trei ori, semn că în jurul acelei mese se vor învârti tot restul vieții, apoi o răsturnau. După aceasta intrau în casă și serveau masa.

În Nădlac, la casa junelui, mireasa era întâmpinată de soacră, care aruncă grâu peste oaspeți. Soacra îi dădea miresei un vițel sau un purcel și un cuțit, și ea trebuia să taie o ureche a animalului. După ce intra în casă, miresei i se dădeau doua lumânări aprinse, cu care înconjură de trei ori masa. Pe masa mirilor erau două pâini, ca să aibă o viață îmbelșugată. La miezul nopții se strigau cinstele. Le striga Vornicul sau Taresfătul, în timp ce guda amesteca cuvintele ca să încurce, spre distracția nuntașilor. După ce se dădeau darurile urma jocul miresei, pe bani. Dimineața, în zori, o parte din nuntași se întorcea la casa miresei, după ce treceau pe la casa cumătrului, unde erau ospătați. Acești nuntași se numeau corintei. Între ei se găseau 2-3 tineri mascați (*mohânghete*), care aruncau în capul celorlalți din grup pene de gâscă dintr-un toc de pernă. Cei umpluți în cap cu pene jucau un joc numit local *Visai*⁴¹². Nunta ținea în localitate și mai multe zile.

Obiceiul ca o parte din tineri să meargă dimineața, după ce au servit crampă, la casa miresei ca și *corintei* îl găsim și în satul vecin, Șeitin.

În Secusigiu, nuntașii ajunși la casa mirelui se așezau la masă. Erau serviți cu zupă, sarme, friptură, plăcintă, turce (gogoși). Pe masa, în fața nănașului stătea pomul de turce.

⁴¹² Inf. Uroș Totorean, apud Petre Țiucra Pribeagul, op.cit, p. 124.

După cină doi bărbați, aleși anume, strigau cinstele și la casa mirelui. Primul spunea din partea cui venea cinstea, făcând multe glume iar al doilea repeta.

Când se termina cu darurile, pe mese erau puse prăjiturile aduse de nuntași și începea jocul miresei pe bani. Nănașul avea două farfurii. În una se puneau banii pentru joc. Când voia să oprească jocul, nașul întorcea farfuria cu banii, aceștia cădeau în cealaltă farfurie și muzica se oprea. Primul care juca mireasa era givărul mirelui. După aceea el stătea cu ochii pe mireasă, fiindcă nuntașii furau tot timpul câte ceva. Lucrurile furate erau date nașului care cerea bani pentru ele de la părinții givărului.

Noaptea, invitații miresei, veneau la casa mirelui după „cinără” și stăteau aici toată noaptea și jucau.⁴¹³

În Săliște de Mureș, ajunși la casa mirelui, nuntașii erau așteptați iar cu o masă în curte, pe care este ciubăru, o pită cu sare iar sub masă o oală cu un ou. Soacra mare lua mireasa de mână îi puneă pâinea pe frunte și înconjurau împreună masa de trei ori. A treia oară mireasa spărgea cu piciorul oala și oul ca să nască ușor.

Apoi mirii intrau în casă, se opreau la toate ferestrele, ca să fie văzuți, după care se întorceau afară și stropeau nuntașii cu apă sfințită.

Mireasa este dusa într-o cămară unde „meseloaicele” (domnișoarele de onoare) îi pun conciu și balțul de nevastă. După asta, toți așteptau ca invitații miresei, numiți „cerfarii” să vină să vadă nevasta.

„Cerfarii” veneau în cete, pe muzică de marș, și nu erau lăsați să intre în curte de uspațonii mirelui, care încuiau ușile și îi așteptau afară cu pârlău, tulei, maiu de la lemne, le ziceau să meargă mai departe, că nu găsesc ceea ce caută la ei.

Cineva din grup intra în curte prin șiretenie și deschidea poarta. Chiar dacă inițiativa părea spontană, ea făcea parte din scenariu, ca formă de rezolvare a obstacolului, în vederea continuării jocului ritual. Întrebați de givărul mirelui ce caută, cerfarii răspund că o mireasă frumoasă. Givărul scotea altă nevastă la ciubăr, iar cerfarii nu o lasă să stropească. În final este adusă mireasa adevărată, care stropea cu busuiocul în cruce, apoi toți invitații veneau la spălat și plăteau cu un ban. Toți intră în casă, unde este servită masa, după care puneau ciubărul pe masă și cei doi givări începeau strigarea cinstelor. Primul zice al doilea îl îngână. Primii care dădeau cinstea erau nașii.

⁴¹³ Inf. Ardelean Viorica, n.1948, Secusigiu; culegere Rodica Colta 2013.

Nașii din amândouă părțile făceau câte un pom de nuntă, un brad, împodobit cu aluaturi, bomboane, mere și hârtii colorate. Odinioară în vârf puneau o rochie sau o cârpă mare. Strigarea începea cu pomul de nuntă. Ținând bradul în mână, givărul din Seliște striga:

„E bună masa zice
Meseni dela masă zice
Și toți de prin casă zice
Uitați(-vă) bine zice
Și ascultați zice
Domnul cumătru zice
Și cu Doamna cumătră zice
S-or socoti zice
S-or bosocăni(sporovăit) zice
Haida babă zice
Haida dragă zice
Să facem zice
Și noi zice
O cinste zice
Cu finii zice
Un pom zice
Frumos zice
Inpenat zice
Pe el zice
Mai este zice
Niște scorțișoare zice
Să ne podim zice
Gura cu el zice
Pe vârful lui zice
Mai cinstește zice
Pe fina zice
Dumnealui zice
Cu o maramă zice
Frumoasă zice
S-o poarte zice
Sănătoasă zice
Să fie tânără zice
Cum de mână zice
S-o prindă-n mână zice
Să-i fie de voie bună zice”⁴¹⁴

Buclieși, vornici, miri, comuna Ostrov

⁴¹⁴ Mihai Pop, *Materiale. Nunta din satul Seliște*, Revista de Folclor, Anul III, nr. 2, București, 1958, p. 64.

Fiecare vers era repetat de al doilea givăr. La sfârșit strigau amândoi în cor „Și sănătate”.

La sud de Mureș, în satul Căprioara, când se termina jocul miresei la casa acesteia, *mireii*, *nănașii* și invitații mirelui mergeau la casa mirelui, unde se mânca. Uspătonii miresei rămâneau la casa ei, și acolo li se servea mâncarea.

Meniul în acest sat consta din sarmale, friptură cu cartofi și cu prune uscate, fierte, pe post de garnitură, iar spre dimineață zamă acră. De băut se bea rachiu. Prăjituri nu se serveau, decât a doua zi, seara „după ce să străgau cinstile” la mire acasă.

La petrecerea de la casa mirelui, în Căprioara, givărul trebuia să păzească mireasa, să nu-i fure nuntașii pantoful, fiindcă trebuia să îl plătească (răscumpere) cu bani sau cu băutură.

Și aici, dacă nunta ținea două zile, la mire se strigau cinstele a doua zi. Uspătonii se adunau din nou pe la ora 11, fiecare unde a fost invitat și mâncau, după care, *cerfarii*, invitații miresei, mergeau cu muzica la casa mirelui la *cerfărit*. Aici erau așteptați în stradă de ceilalți și invitați în casă.

În această zi era mai mult distracție. Se făceau glume. Se mima bărbieritul, unii luau caru și umblau cu el prin sat.

Seara se striga cinstea pentru invitații mirelui. Givarul era ajutat de un alt om, care îl îngâna.

Givărul striga de pildă: „Hai să să știe, că gazda nost o mai avut un unchi, care cinstește tinerii cu on colac mare...” și celălalt repeta după el. Alteori givărul zicea „Mireasa nu mănă, nu bea, numai bani vrea” și continua „Hei, aveți de știre că X. o cinstit mireasa cu 100 sau 200 lei. „Hei, că la mireasă îi mai treabă și o cârpă...”⁴¹⁵

Mătușile cinsteau mireasa cu o sumnă, cu o pătură. Uneori se striga și găina.

În această zonă a județului, pe lângă alte daruri, toți aduceau și câte un colac găurit, împodobit cu 4-5 trandafiri de hârtie creponată. Stăteau la rând cu colacii. În gaura de la colac, se puneă o tăpsie cu prăjituri. Din acești colaci se puneau 2-3 pe masă în față la miri și nănași, restul se dădeau în spate, la bucătărie, se tăiau și se serveau la masă de către uspătoni.

⁴¹⁵ Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara. Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2011, p. 163.

Când se termina cu strigarea cinstelor, invitații mirelui jucau și ei groșița, apoi mireasa era dusă de nașă să fie schimbată în nevastă.

Schimbarea miresei în nevastă

În vechime, în Prunișor, spre miezul nopții, mirele cu mireasa și cu nașa se retrăgeau într-o altă încăpere „*ca să învelească nevasta*”. Mireasa ședea pe genunchii mirelui, care o despletea, o pieptăna, îi făcea două cozi pe care nașa le înfășura după un pieptene special, cumpărat de mire la târg. Conciul era legat cu o cârpă roșie, cumpărată tot de mire. Apoi capul era învelit cu o cârpă de mătase legată sub bărbie „*cu două noduri*”.

Cam tot atunci, și în Bocsig, mirii și cumetrele se retrăgeau, în altă încăpere. La fel, mirele se așeza pe un scaun iar mireasa pe genunchii lui. Miresei i se lua de pe cap *șlaerul* și era pus pe sub salba de bani de la gât. Nașa lua cozile fetei și mirele îi desfăcea cu dinții sau cu mâna *pânclicile*. Nașa făcea o cărare în păr fie cu ramura de măr, luată când a fost vărsat ciubărul, fie cu un ban de argint. Creanga sau banul erau date apoi miresei, care le pune sub șezut, „pentru a nu face prunci degrabă. Apoi părul îi era împletit, legat cu gălande. Pe aceste gălande se făceau atâtea noduri, pe câți ani voiau să lege mireasa, să nu aibă copii. Conciul, în formă de cerc, confecționat dintr-o sârmă mai groasă, era fixat cu ajutorul chicilor, apoi era strâns cu o ceapță roșie. Peste aceasta se pune o cârpă de cap, legată sub bărbie.

În Șicula cea care schimba mireasa era nașa, ajutată de o femeie măritată. Mireasa era dusă într-o cameră alăturată unde i se prindea „conciul” iar peste acesta se pune un „cot” în cap (batic).

În Căprioara la mireasă „*îi coseau conciu și îi puneau pe cap balțul*”. În vremea aceea îi puneau pe genunchi un copil mic, ca să aibă prunci. După aceea, nuntașii jucau cu ea „*ca nevastă*”.

În Seliște, către dimineață *cerfarii* se duc acasă, *cuscrii* mai stau la masă, mai beau, mai joacă apoi se pleacă și ei. Rămân la casa cu nunta doar familia, mirii, lăutarii și cei veniți de departe.

Nunta se relua luni dimineața pe la 8-9, când givării și dolieșii începeau să se pregătească pentru a interpreta parodia nunții. Doi traveștiți urmau să interpreteze rolul mirelui și miresei. Întregul grup pleca după nănași, care îi așteptau cu vinars cald. După ce jucau câteva jocuri se duceau cu nașii la socrul mare. Aici în curte era pusă din nou o masă cu ciubăr și fiecare trebuia să se spele și să arunce bani. Din acești

bani se cumpăra zahăr pentru vinars. Apoi intrau toți în casă și se servea masa și se juca din nou mireasa pe bani, dar banii erau tot pentru zahăr. Petrecerea continua până la miezul nopții. Mireasa juca numai cu mirele. În zori toți se duceau la casele lor.⁴¹⁶

La românii din Uzdin, când mirele cu mireasa soseau de la casa acesteia, erau așteptați, mireasa spărgea de poarta mare sălcicul cu care a venit, ca să se spargă relele. Ea era întâmpinată de soacră cu pâine, sare și bani, ca să fie bună ca pâinea, să fie folositoare ca sarea și să aibă bani în casă. După ce soacra o săruta, mireasa era dusă în casă călcând peste o pânză de cinari și aici o schimbau în nevastă.

La casa mirelui nuntașii erau serviți cu zamă acră și carne friptă, după care câțiva dintre rudele mirelui duceau nănașul acasă. Luni dimineța pe la ora 10, de la casa mirelui, plecau rudele mai apropiate cu givărul mare să-l *gireagă* pe nănaș. Erau serviți de nănaș cu supă cu tăiței, carne friptă, turce acre și băutură.⁴¹⁷

Dintre minorități, la slovaci, tradiția era ca mireasa să fie dusă de la biserică la casa mirelui. În Nădlac, când se apropia de poartă, o femeie îi înmâna un coșuleț plin cu mere, pere, bomboane pe care mireasa le aruncă copiilor, ca simbol al generozității viitoarei gospodine. În alte sate, în ușă se puneă o găleată cu apă pe care mireasa trebuia să o răstoarne ritual cu piciorul, pentru ca nașterea să fie ușoară.⁴¹⁸

În Tótkomlós, părinții mirelui îi așteptau la poartă. Urma ritualul verbal de agregare în noua familie. Soacra o întreba pe noră: „*No, diovka moja, čo si nám priñiesla?*” (No, fiica mea, ce ne-ai adus?) Nora răspundea: „*Zdravia, šťast'ia, hojnvo božskvo požehnañia*”! (Sănătate, bucurie, alduire de la Dumnezeu). În final nora săruta noii părinți, care o conduceau înăuntru, unde se așezau cu toții.

În Nădlac, când intrau în încăperea cu nunta, starostele mirelui anunța că a adus în casă o noră. Mireasa le promitea socrilor, în versuri, că va fi ascultătoare, că-i va ajuta și-i va iubi, ca pe părinții ei.

În sfârșit, pe la ora șase, nuntașii se duceau, pentru câteva ceasuri, la casele lor, să hrănească animalele, dar se întorceau până la ora nouă, când se servea cina, după care începea distracția. Se adunau bani „ca să-i cumpere miresei pantofi”, apoi alți bani „să i se ia mirelui o pipă”, bani „pentru cărucior” etc. Ultimii bani care se cereau de la

⁴¹⁶ Mihai Pop, art.cit., p. 74-75.

⁴¹⁷ Gheorghe Lifă, op.cit., p. 37.

⁴¹⁸ Zilák Mária, *Népi orvoslési a tótkomlói szlováknál*, Tótkomlós néprajza, Tótkomlós 1996, p. 263.

nuntași erau pentru bucătăreasă, care cu mâna înfășurată în cârpe venea în fața nuntașilor să primească bani pentru doctor. Obiceiul era ca ea să spună o poezie, în care povestea pățaniile ei ca bucătăreasă vestită.

În Țipari, după cină, urma dansul miresei și toți nuntașii, atât femei cât și bărbați, trebuiau să danseze mireasa pe bani.

Un moment important în desfășurarea nunții l-a reprezentat luarea coroniței de pe capul miresei și schimbarea hainelor, care avea loc imediat după miezul nopții și care marca trecerea acesteia la statutul de nevastă. La miezul nopții miresei i se lua coronița și i se punea un batic roșu. Primul care trebuie să o sărute în viața ei nouă de nevastă este mirele. În preajma momentului luării cununii, de la casa miresei sosea un grup de nuntași, cu băutură și prăjituri și cu acel cozonac sau tort special.

Ritualul scoaterii coroanei și punerii conciiului de tânăra nevastă avea loc într-o încăpere izolată.

Odinioară, la Tótkomlós coroana era luată de domnișorul de onoare al mirelui, care și desfăcea părul miresei. Pentru aceasta primea în dar o cravată. În timpul în care se întâmpla acest lucru, femeile cântau:

„Párta moja, zel’eni veňiec
už je tebe dievča, ostatni koňiec.

„Parta mea, coroană verde
Pentru tine fată aceasta
înseamnă sfârșitul

*Stratila som pártu, ňebudem ju ma
našiel mi ju družba, ňekce mi ju dat’.*

*Am pierdut parta, nu o să o mai am
Mi-a găsit-o domnișorul de onoare, nu vrea
să mi-o mai dea*

*Aj ja vás pán družba, aj aj vás prosim,
daj’te mi tú pártu, rada ju nosim.*

*Te rog domnișorul de onoare, te rog
dă-mi parta, o port cu plăcere.*

*Kebi si ti pártu, rada nosila,
veru bi si družba krajš prosila”.*⁴¹⁹

*Dacă ai purta-o cu plăcere
Atunci te-ai ruga mai frumos“.*

La Nădlac după ce i s-a pus baticul, mireasa cu mirele luau tortul special iar ceilalți figurinele din zahăr ars și le duceau la staroste, pe care îl anunțau, în versuri, de schimbarea care a avut loc. Starostele este cel care tăia tortul, din care urmau să guste toți nuntașii.

Apoi, muzica cânta un cântec special pentru mireasa fără cunună și mirii dansau, după care, cu o sticlă de vin și un tort, mirii se duceau la nunta de la casa miresei. Aici se mai juca odată jocul miresei.

Nuntașii mirelui petreceau în continuare la casa acestuia. Odinioară, se organizau diferite parodii (ale nunții, ale înmormântării) și

⁴¹⁹ Inf.Bencsik Pálné, născută Karkus Anna, în 1908, din Tótkomlós; culegere Krupa Ándras 1994.

jocuri, menite să distreze. La fel ca și la români, nunta slovacă ținea 2-3 zile.

Petrecerea la o singură casă

La nunțile mai noi, petrecerea de nuntă a început să se țină la o singură casă, a miresei dacă feciorul venea ginere sau a mirelui dacă mireasa mergea noră.

În Prunișor, de când nunta a început să se țină într-o singură casă, la întoarcerea de la biserică și mergea direct la casa mirelui, unde, în curte, pe o măsuță era așezat un ciubăr cu apă pentru nuntași. Mirii, nașii și diavorii înconjurau masa. Soacra mare stropea nuntașii cu un mănunchi de busuioc muiat în apă, după care mireasa răstoarnă ciubărul cu piciorul.

În Galșa, când alaiul venea de la biserică era așteptat la locul nunții de multă lume. Stădeau în poartă cu o farfurie de grâu, care era aruncat de o femeie peste nuntași. Un bărbat le dădea mirilor câte un pahar de vin, pe care după ce îl goleau, trebuiau să îl spargă. Dacă nu se spărgea era semn că între cei doi miri nu va fi bine⁴²⁰.

În Chesinț, mireasa este așteptată la casa junelui, cu o masă pusă în curte, pe care se găsea o vadră cu apă, o legătură de busuioc și un tânăr cu grâu. Mireasa se suia pe masă, lua busuiocul și stropea cu apă toți nuntașii, după care răsturna vadra cu piciorul și semăna grâu peste toată lumea. Mirele o lua în brațe și se învârtteau de trei ori în jurul mesei. Pentru a putea intra în casă, mireasa trebuia să treacă peste o pânză, care simboliza apa și să țină două pâini sub braț, pentru a fi bună ca pâinea caldă. Odată trecute probele, mireasa stătea la ușă și săruta toți nuntașii, care îi dădeau bani pentru asta. Nuntașii erau serviți cu supă, sarmale, carne friptă.

La aceste nunți strigarea cinstelor și jocul miresei avea loc o singură dată, pentru toți invitații.

Odinioară, în satele de moți creșeni, se ducea ca cinste la nuntă câte un picior de porc⁴²¹.

În Chișineu-Criș, spre miezul nopții, obiceiul este ca guda să se adreseze nuntașilor anunțând ca a sosit momentul cinstirii miresei:

⁴²⁰ Inf. Gheorghina Vontean, n.1939 în Galșa; culegere Maria Bumb, 2014.

⁴²¹ Gheorghe Cosma, n.1940 în Avram Iancu (com. Vârfuri); culegere Rodica Colta 2004.

„No amu, ați mâncat, ați băut și ați jucat și vă văd amu cum vă cotați pân jeburi, după bani, că tânării aiștia treabă cinstiț, că-s săraci, că n-au casă și nici masă...”

Apoi, el se oprea în fața fiecărui nuntaș, adresându-i vorbe de duh și îndemnându-i să cinstească.

Odinioară, în această localitate, la nunți, se dădeau ștergare, vase, lipidee și doar mai târziu bani, pe care îi aduna guda.

Nașa aducea în dar, în loc de tort, pe doua bețe cirigauă, care la capăt erau unite și purtau un cap de cocoș. De ciocul cocoșului se lega o ață, care dacă era trasă, deschidea ciocul, producând mult haz.

Mai recent a început să se pregătească pentru nași o găină împănată cu o țigară aprinsă în cioc, care trebuia plătită de către naș. La rândul său, spre miezul nopții, nașul pregătea „plata vornicului”, care reprezenta un pachetel de oase adunate de pe mese adresându-i-se cu următoarele cuvinte: „No gudă, ai lătrat bine la uspă, până ai răgușit. Amu puni-te și roade și tu niște oasă”.⁴²²

După cinste urma jocul miresei.

În Prunișor, jocul miresei avea loc după învelirea acesteia ca nevestă. Semnalul era dat de muzică care cânta *mărunțelul miresei*. După ce se stabilea prețul pentru un joc, diavorul lua o bâtă de la un chemător și lovea cu ea în grindă sau în podea anunțând sfârșitul fiecărui joc și anunțând suma ce trebuie plătită. Dansul se oprea, cel care a dansat mireasa o săruta, plătea suma și era servit cu un pahar de țuică sau de vin. Rânduiala era ca primul să joace mireasa mirele apoi nașul, nașa, socrii etc. Banii erau adunați de naș, care îi dădea miresei.

Și în Șeitin, în ultimii ani, nunta a început să se facă într-un singur loc. Alaiul venea de la biserică direct aici. La intrare peste miri se arunca grâu. Dansul începea cu jocul miresei. După cină urma strigarea darurilor, pe care o făcea guda. La miezul nopții mireasa se retrăgea împreună cu femeii mai în vârstă, care îi puneau concii. În vechime, la nunțile din Șeitin, se interpretau unele parodii (*Măgarul, Cerșetorul, Mortul*) spre hazul nuntașilor. Bătrânii jucau două jocuri locale vechi, *Ciamcirul* și *Lenca*. Participau numai 4-5 bărbați, conduși de un vătaf⁴²³.

⁴²² Stela Măteuț, op.cit., p. 126.

⁴²³ Ștefan Costea, Dumitru Costea, op.cit., p. 168.

În Chesinț, după ce se servea masa, nuntașii jucau iar spre dimineață se striga darul. Primii care cinsteau erau nașii. Ei trebuiau să dea cei mai mulți bani. Urma jocul miresei și schimbatul miresei în nevastă.

Pe Valea Mureșului, la Petriș, Corbești, Roșia Nouă, alaiul de nuntă venea de la biserică la casa mirelui. Aici mirii erau întâmpinați cu pâine și sare. În timp ce gustau din pâine, peste capetele lor se arunca grâu. Apoi tinerii beau un pahar de vin și spărgeau paharele aruncându-se peste cap, ca să alunge ghinionul. Ca și în alte sate, în curte, pe o masă, se află un ciubăr împodobit cu iederă și fomfîu, cu apă. Mireasa stropea nuntașii cu „*peana de la ciubăr*” (un mănunchi de busuioc și flori), iar nuntașii o cinsteau cu bani. Stegarul avea grijă ca mirele să nu fie stropit, fiindcă se credea că, dacă mireasa îl stropește, ea-l va conduce toată viața. În aceste sate, apa din ciubăr este vărsată la un pom roditor. Se credea că, cu cât este ridicat mai sus ciubărul, vor crește copii mai înalți. După aceea, mireasa își pune capul sub o creangă, se acoperea cu o cârpă de cap primită de la soacră iar mirele tăia creanga în timp ce miresei i se cânta „*cântecul de la creangă*” și i se pune conciu de nevastă.

Apoi toți nuntașii intrau în cort și serveau mîncarea pregătită. Cum nunta ținea două zile și o noapte, când se striga cîntecul toți nuntașii dădeau, pe lîngă cînte și un colac mare, în care era împlîntată o crăcoriță, care avea în vârful crengilor aluaturi, o lopăciță de porc și o găină. Acestea se consumau a doua zi de nuntă⁴²⁴.

Cît privește scenariul nunții la celelalte populații din zonă, la sârbii mureșeni, la germani, la unguri, nunțile se țineau într-un singur loc.

De pildă la sârbi nunta s-a ținut la casa mirelui, la sala de dans și nunți, la birtul din sat iar mai târziu la Căminul cultural: „*O fost care o făcut nunta acasă, în curte, în șatră, împodobită cu flori și bănci. Alții făceau la sală*”⁴²⁵.

Când alaiul de nuntă venea de la biserică la casa unde se ținea nunta, mirii erau așteptați de socrii, cu zahăr, cu orez, „*țâpa pă ei la poartă, dacă o fost acasă, dacă o fost la cămin, la cămin. Apoi intrau toți în sală, dacă s-o ținut la sală, să puneu la masă, kum zicea Tatăl Nostru și după aia se mânca, se juca, se beia, se cânta, până dimineață*”⁴²⁶.

Darurile la nunțile sârbești au fost în trecut de cele mai multe ori modeste, dar invitații aveau obligația să ducă de acasă un tort, din

⁴²⁴ Emil Murgu, op.cit., p. 121-122.

⁴²⁵ Ristin Marina, n.1933, Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

⁴²⁶ Ibidem.

care serveau la masă pe alți meseni iar ce rămânea se ducea înapoi acasă: „*Io când m-am cununat am primit de la cineva 1 m, de o câtrânță... Se aducea cadou 2 m și 1 m ai primit. Nainte ai dus tortă dacă te-ai dus și ai dat la unde ai stat și la bucătăreasă. Bucătăreasa după ce o terminat, o luat o tavă mare și o mers să-i dea cine vrea și toți dădeau. Câteodată ai dus mai mult acasă decât s-o mâncat.*”⁴²⁷

La germani, petrecerea de nuntă se ținea tot așa, fie la o casă închiriată fie acasă sau la cămin (Sânpetru German). Tradiția cerea ca la începutul petrecerii să se spargă o farfurie, gestul fiind considerat ca aducător de noroc.

„*Când au venit de la biserică la locul unde se ținea nunta, masa era pregătită cu brânză și mezeluri. După ce se servea prânzul s-a dansat, apoi nuntașii au mers acasă să se schimbe și s-au întors pe la orele 20-21 pentru cină*”.⁴²⁸

Și în tradiția germană mireasa era jucată „*pe bani pentru muzică*”. Dansul avea loc de îndată ce ajungeau la casa unde avea loc petrecerea de nuntă. Primul dansa nașul și ultimul mirele, care încerca să nu plătească, un prilej pentru noi glume.

La germanii din Aradul Nou, noaptea veneau mascați, din rândul celor neinvitați. Se îmbrăcau în preot, mire, mireasă și mimau cununia, spre hazul nuntașilor.

Mai spre dimineață nașa, care a fost la miruire, îi lua miresei coroanița și îi pune baticul.⁴²⁹

La fel, ungurii din satele din zonă făceau „*la cămin, alții care n-or vrut să facă la cămin și să plătească, asta o costat bani, or făcut șator acasă*”.⁴³⁰

În Zimand, când toate mâncărurile erau servite, nașul invita pe nuntași „să ajute tânăra pereche”. Urma dansul miresei. Ultimul dansa cu mireasa mirele, după care se retrăgeau. Mireasa își schimba rochia albă cu o rochie roșie cu buline sau cu floricele și își pune pe cap un batic din același material. Astfel schimbată, se întorcea cu mirele la petrecerea de nuntă, care ținea până în zori.

⁴²⁷ Ibidem.

⁴²⁸ Keller Elisabeta, n. 1941 în Satu Mare (com.Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

⁴²⁹ Rodica Colta, *Cultura tradițională germană, în Doru Sava*, Aradul Nou-Mureșel. Istoria unui cartier, povestea unei lumi, Editura Promun, Arad, 2012, p. 349.

⁴³⁰ Sombóthy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German; culegere Rodica Colta 2013.

Spargerea nunții

În Tisa, cu toate că petrecerea de nuntă se încheia luni după masa sau marți, nunta era considerată ca încheiată a doua duminică după cununie, când tinerii căsătoriți împreună cu nașii mergeau la părinții miresei „*să mănânce ouăle*”. Semnificația acestei expresii s-a pierdut.

În Dieci, nunta se spărgea luni dimineața, când miri erau urcați într-o căruță trasă de nuntași și duși, cu muzica, la casa nănașilor, „*pentru coada nunții*”.⁴³¹

În Prunișor, nunta se încheia luna de obicei dimineața. Datina în sat era ca nașii să fie conduși acasă de miri și o parte din nuntași, cu muzica. La plecare diavorul zice:

„Hai, cumătru mare,

Cinstea dumitale

Nu te-am întrebat

Cum te-ai ospătat

Mâncata-i ceva?

Băut-ai or ba?

Hai, cumătru mare,

Cinstea dumitale

Ulița-i tinoasă

Cumătra-i făloasă.

Cinstea dumitale”.⁴³²

Acasă la cumetri se mai cinstesc cu ceva băutură și prăjituri, mai joacă un joc, după care diavorul mulțumește nașilor în numele tinerilor căsătoriți pentru oboseala și cinstea pe care le-au făcut-o. Adeseori de la casa nașilor se întorceau și continuau petrecerea.

În Bocsig, nunta se spărgea luni după masa. Nuntașii plecau cântând la casele lor iar mirii mergeau la sălașul familiei, unde erau și camere de locuit.

În vestul județului, la Chișineu-Criș, luna, după plecare nuntașilor, începea „*nunta mică*”, pentru cei care au ajutat. Petrecerea ține până la amiază. Totuși șatra nu era spartă până marți dimineața, deoarece mulți dintre nuntași, după ce se odihneau după amiază, se întorceau la petrecere.

În Secusigiu, luni dimineața nașul era dus de nuntași cu muzica acasă. Acolo, în mijlocul drumului, se juca *hora nănașului*. La mijloc se

⁴³¹ Paul Nicușor, op.cit., p. 108.

⁴³² Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 70.

aprindea un snop de paie. Unul dintre nuntași umbla cu o perină cu pene și îi umplea de pene pe nuntași.

A doua zi, nuntașii miresei duceau la casa mirelui, cu căruțele, cinstele care s-au dat la casa acesteia.

În Seliște și Căprioara, nunta se spărgea a treia zi, marți. În Seliște, marțea, unii din invitați mai veneau la casa cu nunta, unde erau serviți din nou cu crampă, din ce a mai rămas. În Căprioara, marți se făcea o masă mai mică, care aici se numea „*pă calea întoarsă*”, pentru cei ce au ajutat la nuntă.

Trecând la minorități, la germanii din zonă, nunta se încheia cu *Begräbnistanz*, adică „*dansul care înmormânta nunta*”.

După nuntă

După nuntă, în multe sate românești, lumânările de la nuntă se pun și azi în geam, unde se țin o săptămână, apoi se duc la biserică.

Obiceiul îl găsim și la sârbi, unde „*după nuntă se scoteau florile de la lumini și luminile s-or dus la biserică și s-or ars lângă altar*”.⁴³³

În Seliște duminica următoare mirii erau invitați de nași la masă.

Obligațiile mirilor și a nașilor

În Gurahonț, nașii primeau de la finii un tort. În Galșa, finii mergeau, la o săptămână, la nași cu plăcintă, o iagă de vin și un cadou, în schimbul materialului, care se punea pe spatele mirilor la cununie și care era plătit de nași. La nașă îi duceau o rochie iar la naș o cămașă.⁴³⁴

În Covăsânț, după ce se strigau darurile la casa miresei, mireasa îi dăruia nașului o pânză pentru cămașă iar nașei un spătoi.

În satul vecin, Cuvin, la o săptămână, tinerii căsătoriți mergeau la nași la masă și duceau un cadou, pentru a le mulțumi pentru serviciul făcut.

În Căprioara, mirii aveau obligația să dea ceva la nași, fiindcă „*nașii se plăteau*”. De asemenea, odinioară, mireasa trebuia să dea câte un mic cadou la cei doi dolieși, la stegar, la soacră, la socru, la cumnat, cumnată.

În comunitățile sârbești datina este ca finii să le ducă nașilor, a doua zi de Crăciun și de Paști, un colac sau, mai nou, un tort.

⁴³³ Inf. Marina Ristin, n. 1933, Satu Mare (com. Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

⁴³⁴ Inf. Gheorghina Vontean, n. 1939, Galșa; culegere Maria Bumb 2014.

Fuga sau furtul fetei

Când părinții fetei nu erau de acord cu căsătoria, dorind pentru fata lor un fecior mai bogat, iar tinerii nu voiau să se despartă, fata fugea de acasă. De multe ori fuga avea loc cu știrea mamei. Fata își aduna ceva haine și apoi într-o seara dinainte stabilită, pleca cu feciorul la casa unei rude, unde stăteau ascunși câteva zile. După ce îi certau, părinții îi aduceau acasă să le facă nunta.

A doua modalitate de a trece peste voia părinților era furtul fetei, de cele mai multe ori de la joc. Feciorul se înțelegea cu ortacii lui și luat fata, mai cu voia mai cu sila și o duceau la casa feciorului. Adeseori, de intenția feciorului, prindeau de veste frații și verișorii fetei, care erau cu ochii pe aceasta și interveneau. Dacă furtul reușea, părinții fetei „*cu norocul mâncat*” sfârșeau prin a-l accepta pe fecior.

Piedici puneau părinții și în cazul unor tineri de altă confesiune sau etnie. De pildă în satul Sânpaul, ungurul Béla Détári a vrut să se însoare cu româncea Lilica și părinții ei nu au fost de acord. Când Béla a fost în armată i-au găsit un alt logodnic. Béla s-a înțeles cu Lilica, să o fure de la petrecerea ei de logodnă. Cu toate că era păzită de familie și de neamuri, a reușit, ajutat de familia lui și de vecini, să o scoată pe Lilica din casă și a fugit cu ea. Lilica a stat la Béla acasă o lună jumate, după care s-au căsătorit.⁴³⁵

În sfârșit, au existat și cazuri în care tinerii nu se putea căsătorii legal din cauza armatei. Pentru a fi scutiți de serviciul militar, se căsătoreau clandestin, la „*popa gorun*”. Preotul se ducea în taină cu mirii sub poala unui gorun secular și acolo celebra căsătoria, întorcându-i roata după gorun.⁴³⁶

Aceste practici au avut în trecut un caracter general, fiind înregistrate în toate satele, însă numeric au fost mult mai puține comparativ cu înțelegerile dintre familii și credințarea tinerilor.

Fuga erau practică și de românii din Ungaria: „*Pă când o vinit bace-to Lică io am fost gata. D-apu c-on pocuț, tumna hane dă-nștimb m-am dus, halóing, gombineauă, o rotiță. Aște le-am dus încă dă zuuu la nană Mărișcă a Gățului. Și ie numa atunce o știut*”.⁴³⁷

⁴³⁵ Béla Détári, n.1955 în Sânpaul, anchetă efectuată Lovas Henrietta, 2011.

⁴³⁶ Inf. Baltă Teodor Bidaica, Bocsig; culegere Manea Gheorghe.

⁴³⁷ Alexandru Hoțopan, „*Dala fujitului*” la Micherechi, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, 11, Budapesta, 1997, p. 74.

Vârsta maturității

Nunta consfințește maturitatea vârstei biologice și sociale a bărbatului și femeii. Căsătoria este prin urmare un prilej pentru amândoi de a trece de la un grup socio-religios la altul. După căsătorie, cei doi își asumă anumite norme comportamentale, atitudinale, de simțire și de gândire, transmise din generație în generație. Acest lucru le oferă o altă poziție comunitară. Multe lucruri pe care le făceau înainte de nuntă nu le mai pot face acum. Rar când se mai amestecă cu cei necăsătoriți. Dar în același timp, de acum au dreptul să participe și sunt obligați să se implice în viața satului, în manifestările cultice, în cinstirea sărbătorilor de peste an, prin săvârșirea practicilor ce presupun maturitate, atât în ceremonialul de nuntă cât și în ceremonialul de înmormântare și în obiceiurile de comemorare a morților din familie. Această implicare redimensionează implicit statutul social și religios al celor căsătoriți.

Pe de altă parte, cei așezați la casa lor, gestionează și relațiile de rudenie și de alianțe, respectând, conform tradiției, toate obligațiile ce decurg din acestea.

Mai puțin ritualizată ca în alte părți, agregarea în noul stadiu de vârstă a femeii măritate, adică intrarea ei în comunitatea, ca nou membru, o găsim și în părțile arădene, sub forma ieșitului la arteziană după apă la Șepreuș sau a plimbatului nevestei cu căruța prin sat, a doua zi după nuntă, în Secusigiu.

Rolul maturilor creștea odată cu vârsta, senectutea reprezentând din acest punct de vedere experiența maximă. Bătrânii casei sau gospodarul și gospodina îndrumau și controlau toate activitățile masculine și feminine din familie, de iei ascultând toate celelalte generații. Uneori pentru restabilirea ordinii era suficientă o singură privire sau o vorbă, din care ceilalți membrii nu puteau ieși.

În nivel comunitar, în trecut, bătrânii erau cei care hotărau destinele obștii și se bucurau de mare prestigiu, marcat de altfel și de scaunul ocupat în biserică.

La fel, bătrânele, ca depozitare ale unor cunoștințe oculte, erau singurele abilitate să săvârșească practici magice sau rituale, menite să mențină rânduiala sau să restabilească echilibrul, armonia.

MOARTEA, ÎNMORMÂNTAREA ȘI CULTUL MORTILOR

Ca toate lucrurile existente în lumea aceasta, ca tot ce se află sub puterea timpului, viața omului are și ea un caracter trecător. Moartea încheie un ciclu, este sfârșit timpului pământean al omului, întoarcerea în lumea strămoșilor, generatoare de noi vieți. Din această perspectivă mitologică, între naștere, moarte și re-naștere nu exista nici o ruptură. Nimeni nu se poate opri într-unul din aceste momente. Mișcarea, regenerarea continuă la nesfârșit. Lumea își are rânduiala ei, în care este integrată și moartea.

Mortea, ca un dat firesc al devenirii umane, generează atitudini și comportamente, menite să conștientizeze la nivelul comunității apropierea și acceptarea trecerii în lumea de dincolo. Conform gândirii tradiționale este vorba despre o trecere de la o stare (viață) la alta (moarte), puternic ritualizată în lumea satului.

„Românii cred că familia, comunitatea joacă un rol important în decursul tuturor fazelor de trecere ale unui suflet din existență în postexistență. Prin acțiunile lor rituale ei cred că pot ajuta sufletul să parcurgă în bune condiții drumul spre lumea morților. Prin urmare, pentru români moartea nu înseamnă o întrerupere totală a relațiilor intime și sociale pe care mortul le-a avut, ci se crede că întotdeauna va fi o legătură între lumea aceasta și cea de dincolo, legătură care trebuie întreținută prin rituri”⁴³⁸.

În această trecere a mortului, cei vii, familia, neamurile își asumă un dublu rol, de protectori ai mortului și îndrumători ai acestuia, pe drumul pe care va porni, dar și de protejați față de mort. În funcție de finalitatea urmărită ei vor performa rituri de protecție a mortului față de spiritele malefice dar și rituri de protecție, de separare, față de mortul simțit ca agent malefic. Și aceasta fiindcă în tradiția funerară, simpla prezență în preajma mortului presupune necesitatea performării unor măsuri de imunizare a celor vii de contactul cu moartea, asociate cu rituri de purificare personală sau de purificare a spațiului împur.

Referindu-ne la județul Arad, există și astăzi un mod țărănesc de a muri, pe care îl găsim, în toate satele din județul Arad, cu un inventar

⁴³⁸ Ingo Sperl, *Țara fără dor. Funcția psihologică a bocetului românesc*, Editura Univers, București, 2000, p. 36.

de practici, ce depășesc hotarele etnice și până la un punct și cele religioase.

Altfel spus, toate comunitățile tradiționale din această zonă, indiferent de etnie și de religie au reușit să conserve până azi în scenariul morții și al înmormântării unele reminiscențe arhaice, care ies din canoanele bisericilor dar care, potrivit gândirii țărănești, nu pot fi omise, pentru a nu perturba „drumul” celui care iese din lumea aceasta și intră în lumea de dincolo.

Credințele și practicile rituale legate de moarte, la fel ca și ceremonialul înmormântării, sunt construite pe convingerea că sufletul, în momentul morții, părăsește trupul și, după ce stă un timp pe lângă casă, pornește pe drumul fără întoarcere și se ridică la cer. Înțeasă ca cu o trecere dintr-o lume în alta, moartea necesită anumite pregătiri și rituri de trecere, care au funcția de a institui o diferență, o separare, între cel care a suferit acțiunea și cei care au rămas în afara acestei acțiuni.

La o analiză, în riturile funerare se disting trei mari etape, care corespund detașării progresive a sufletului de trup, călătoriei sufletului și integrării lui în comunitatea strămoșilor.

Riturile de protecție funerară sunt, în funcție de timpul în care sunt săvârșite, **rituri prefunerare**, în care se înscriu *riturile de scoatere din moarte* și *riturile de ușurare a morții*, **rituri funerare**, în care sunt performate *rituri de dregere a mortului*, *de separare* a celor vii de cei morți și *de dezlegare* a unei persoane vii, aflată într-o relație specială cu cel mort, care toate vizează protejarea celor vii de cei morți, și **rituri postfunerare** care includ *rituri de dregere a mormintelor* și *rituri de exorcizare a morților strigoi*.⁴³⁹

Acest pachet cutumiar, care scapă adeseori normelor stricte ale bisericii, alunecând spre o religie populară, diferă cantitativ de la o etnie la alta, cele mai multe practici și credințe fiind prezente în scenariul pregătirilor și înmormântărilor românești și sârbești, dar nu lipsesc nici la etniile catolice sau reformate, fiindcă în toate societățile tradiționale există un cod de comportament ancestral legat de moarte, care justifică gesturile, fără să mai fie nevoie să le explice. Excepție fac evreii, la care activitățile de pregătire a mortului, multe practicate și de celelalte populații, sunt impuse de Legile doliului.

⁴³⁹ Adina Rădulescu, *Rituri de protecție în obiceiurile funerare românești*, Editura SAECULUM I.O., București, 2008, p. 50-51.

Ca desfășurare ceremonialul înmormântării este la fel ca și nunta, un ritual complex, public, care, la sate, implică întreaga comunitate.

Moartea

Reprezentările morții în imaginarul popular

În imaginarul popular european, Moartea sau *Cositoarea* este reprezentată fie printr-o femeie urâtă, bătrână, care poartă o coasă, fie printr-un schelet cu coasă. Se zice că sugrumă, taie cu coasa, trage cu arcul sau oferă paharul morții, care conține o băutură foarte otrăvitoare și foarte amară.⁴⁴⁰ În Apocalipsa, călărește un cal alburui.

La mai multe popoare, surorile ei sunt Holera și Ciuma, adică două boli mortale.

Există de altfel o apropiere etimologică de latinescul *mors-mortis*, în cuvintele *marah* din irlandeza veche, care înseamnă moarte, epidemie sau *maras* din lituaniană care denumește ciuma. Toate provin de fapt din radicalul arian *mar*, care înseamnă a muri.

În mitologia populară românească moartea apare ca o femeie bătrână, hâdă și slabă, cu ochii duși în fundul capului, cu dinți mari și ieșiți în afară, cu fața scofălcită, cu degete lungi și subțiri. Adeseori în basmele ea este înșelată de cel pe care vine să îl ia. Este însă o biruință temporară, fiindcă viața se termină întotdeauna cu moartea omului.

Pentru a nu-i rosti numele și în felul acesta să o facă să apară, când vorbesc despre moarte țărani o numesc eufemistic „*Despletita*”, „*Grabita*”.

Însă tot țărani cred că Dumnezeu a rânduit astfel lucrurile încât moartea să fie nevăzută și omul să nu poată cunoaște ziua și ceasul în care va muri.

Inventarul tabuurilor legate de moarte

În ciuda acceptării destinului, societățile tradiționale încercau să evite moartea, să o înșele. Observațiile adunate din preajma morții au determinat anumite strategii și tabuuri.

Există în acest sens un bogat inventar al gesturilor sau activităților interzise în anumite zile, în credința că sunt aducătoare de moarte.

⁴⁴⁰ Ion Taloș, *Gândirea mitico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 96-97.

Astfel, la români, este oprit să treci peste un copil, fiindcă dacă treci acesta moare. De asemenea, nu e voie să mergi cu picioarele înapoi fiindcă îți mor părinții. Nu e voie nici să dormi pe spate cu mâinile pe piept fiindcă atragi moartea. Tot așa nu e voie să umbli cu un picior încălțat și cu unul desculț fiindcă se crede că asta aducea moartea în casă.

În casă în care era un mort, nu se mătură până nu se înmormântează mortul, fiind rău de moarte și pentru alții din casă.

În satele din jurul Gurahonțului se credea că nu e bine să faci înmormântarea luna, când este început de săptămână, fiindcă vor muri și alții din casă.

La maghiari era interzis torsul în ziua de Sf. Lucia, fiindcă dacă s-ar fi rupt firul tors, prin similitudine s-ar fi rupt și firul vieții. De asemenea, ungurii considerau că în ziua de Anul Nou focul trebuie sfântit, fiindcă cel care nu-l sfințește, ar fi murit în acel an. Și hainele întinse în pod în această zi deveneau aducătoare de moarte. De asemenea, era interzis să se cânte în casă cântece de înmormântare fiindcă se credea că aduc moartea.

Practici de înșelare a morții

Mai ales în cazul copiilor, dar nu numai, societățile tradiționale încercau să înșele moartea. Am văzut că o practică era schimbare numelui copilului, vinderea copilului, darea lui pe fereastră.

În cazul adulților se puneau bilete pe ușa că omul nu este acasă.

„Ars morendi” în societățile tradiționale

*„Când un om se naște se știe deja că va trebui să moară. Omul nu poate face nimic împotriva morții... Și dacă este așa, de ce trebuie să-ți fie frică de moarte... când vine timpul moartea trebuie să-ți găsească sufletul în liniște și mulțumire”*⁴⁴¹

Românii se pregătesc de moarte încă din timpul vieții, moartea fiind comparată cu o călătorie lungă pe care sufletul trebuie să o facă până când își găsește noul loc. Pregătirile de drum trebuie făcute de fiecare om. Este vorba atât de o pregătire sufletească cât și de una materială.

⁴⁴¹ Bărbat de 56 de ani din comuna Dărmănești, apud Ingo Sperl, op.cit., p. 38.

În societatea tradițională această pregătire începe din copilărie. Încă de la început copiii văd moartea, se obișnuiesc de mici cu moartea și cu riturile care țin de ea. Se formează în acest fel o atitudine firească în fața decesului, care devine parte din experiența zilnică. Pe măsură ce înaintează în vârstă, oamenii își pregătesc hainele de moarte, unii chiar își fac sicriul, ca atunci când sosește clipa să fie totul în ordine.

Demersuri de cunoaștere a clipei morții

În ciuda acestor pregătiri nimeni nu vrea să moară sau să-i moară cineva drag, chiar dacă societățile tradiționale știau că, ceea ce-i e scris fiecăruia nu se poate schimba și că nu-i bine să iscodești soarta. Totuși nevoie de pregătire, de obișnuire cu venirea morții, a dat naștere unui grup de demersuri, ce vizau aflarea momentului când aceasta urma să vină.

Una din modalități, practică atât de românii cât și de sârbii din zonă, era aceea de împletire, în ziua de Sânziene, a unor coronițe de flori de sânziene pentru fiecare membru al familiei și aruncarea lor pe casă. Cel a cărei coroniță cădea se credea că va muri anul următor.

Ungurii încă din clipa nașterii copilului încercau să afle unele informații legate de moarte. Astfel, dacă copilul se năștea cu cordonul ombilical învârtit în jurul gâtului se credea că la maturitate va muri spânzurat.

Tot în tradiția maghiară, zilele de Sf. Lucia, Crăciun și Anul Nou erau considerate ca zile în care se puteau face previziuni legate de moarte. De pildă, pentru a afla cine va muri mai repede din casă, secuii obișnuiau ca în 13 decembrie, de Sf. Lucia să facă o pogace, numită *pogacea Luței*, în care, înainte de a o pune în ulei la fript, se înfingeau pene. Fiecare își alegea o pană, și dacă în timpul frigerii pana era mai aproape de cel care a ales-o se credea că în cel mai bun caz acesta se va arde dar se spunea și că va muri în curând.⁴⁴²

La slovaci, la Sf. Lucia, fiecare membru al familiei pune un usturoi pe grinda. Cel al căruia putrezea și cădea până la Crăciun se credea că va muri.

⁴⁴² *Magyar Néprajz*, VII, Folklor 3, *Népszokás, néphit*.

Lectura semnelor de moarte

O altă credință generală a societăților tradiționale a fost aceea că moartea își are semnele ei, că nu vine neanunțată.

Nevoia de cunoaștere a acestui moment a determinat comunitățile tradiționale să observe, în cazul unora bolnavi de multă vreme, semnele rele ce apăreau și să le citească ca prevestitoare de moarte.

Repertoriul acestor semne rele, inițial foarte bogat și în părțile Aradului, s-a redus în timp la acelea cu repetabilitate mai mare: trosnituri în casă (Bârsa), cântecul cucuvelei (Văsoaia, Șiria, Troaș), băunatul câinelui (Macea, Gurahonț) „lătratul câinelui a mort”(Hășmaș, Șepreuș, Șimand, Șiria, Vinga, Cladova etc.). În ciuda formulărilor diferite, semnele și lecturile lor au fost în esență aceleași: „*Cântă țarca, cucuveaua, țăcăitoarea*” (Gurahonț); „*Știghița, pasăre ce cântă a moarte*” (Macea), „*Cântă buha pă casă*” (Chișineu-Criș, Șeitin, Vinga).

În Macea, „*dacă băuna cânile știe că trăbuie să moară ori gazda ori ceva neam*”⁴⁴³.

Adeseori semnele apăreau în vis, de aceea visele au fost și ele tălmăcite, în comunitățile tradiționale locale existând credința că anumite acțiuni sau lucruri visate simbolizau moartea. De pildă, în Gurahonț se considera un semn de moarte dacă visai ape tulburi, în Bârsa dacă visai „*că pierzi ceva cârpă de pe cap ori că ștezi pe o fântână*”, în Cladova dacă visai „*biserică sau om și femeie goală*”, în Șeitin „*dacă visai că îți pică un dinte*” sau „*dacă visai scroafe*”, în Turnu „*dacă visai că se dărâmă un perete*” etc.

În sfârșit, unele semne apăreau și pe corp. De pildă în Troaș dacă cui va i se îngălbeneau degetele, era un semn că o persoană din casă va muri.⁴⁴⁴

Sârbi urmăreau și ei odinioară comportamentul câinelui și al pisicii din gospodărie, fiind încredințați că aceste animale văd duhurile și le simt apropierea.

Germanii credeau și ei că, dacă câinele din gospodăria celui bolnav, latră, urlă noaptea sub fereastra bolnavului și dacă ține capul în jos, vestește moartea celui care boalește. În schimb în vise, în comunitățile germane, calul era semn de moarte.

⁴⁴³ Inf. teren Tolan Traian, n.1931, Macea, culegere Miruna Mercea, 2014.

⁴⁴⁴ *** Sărbători și obiceiuri, II, p. 127.

Slovacii și maghiarii aveau un inventar de semne similar cu cel al românilor, aceiași mesageri funești (câinele și cucuveaua) același mod de a citi urletul câinelui, cântecul cucuvelei, spargerea oglinzi, căderea fotografiilor de pe pereți. De lângă acestea, slovacii interpretau ca semn de moarte dacă dint-o casă zburau odată trei porumbei. La fel dacă visau pâine, pui de găină, culoare albă, noroi.⁴⁴⁵

Rituri prefunerare

Inițial aceste rituri prefunerare care vizau muribundul au fost predominant magice însă din secolul XX ele au început să fie înlocuite cu practici creștine, care a dus treptat la o „clericizare a morții tradiționale”.⁴⁴⁶

Rituri de scoatere din moarte

Când cineva sănătos se îmbolnăvea dintr-o dată grav, de moarte, cei din jur bănuiau că în spatele bolii stă o acțiune malefică, ori postul negru de 7 săptămâni ori magia neagră (că cineva i-a luat celui ce s-a îmbolnăvit urma sau că a îngropat cu un mort, bucăți din hainele acestuia, cu intenția să îl omoare). În acest caz se apela la o bătrână inițiată, care știa desface sau întoarce urma.

În zona Gurahonțului, dacă întoarcerea urmei nu avea efect, se întorcea cu *statul* bolnavului. Pentru aceasta bolnavul era dus într-o marți după masa pe pajiște, era culcat pe iarbă și cu un cuțit sau cu un fier de la plug se contura urma corpului în timp ce vindecătoarea rostea anumite cuvinte tainice. Bucata aceea de pajiște se ia cu o pânză apoi vindecătoarea pune unde a fost capul bolnavului un cap de găină și bani zicând duhului malefic „*Te plătesc cu bani și cap pentru cap*”. Apoi vindecătoarea se întorcea cu bolnavul acasă, fără să întoarcă capul și fără să vorbească, până intră în casă. Aici întorc așternutul bolnavului cu capul la picioare, începând cu strujacul, lipideul și perna. Pe masă se puneau trei farfurii întoarse și sub masă o sită⁴⁴⁷.

În Șicula, cineva din familie trebuia să meargă pentru desfacerea făcăturii la femeie acasă, fără să vorbească pe drum, nici la dus, nici la întors⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵ Krupa András, *A Délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága*, Debrecen, 1987, p. 173.

⁴⁴⁶ Adina Rădulescu, op.cit., p. 120.

⁴⁴⁷ ****Folclor de la poalele Munților Apuseni*, Arad, 2008, p. 175-176.

⁴⁴⁸ Bun Maria, n. 1945, Șicula; culegere Rodica Colta, 2015.

În Chereluș și Macea se dădea de-a dura o găină până în prag și dacă se nimerea cu capul pe prag îi tăiau capul, moartea găinii fiind oferită în locul morții omului⁴⁴⁹.

Din grupul practicilor de amânare a morții cea mai răspândită în zonă a fost însă rugăciunea. În trecut, în Gurahonț, Bârsa și Mișca, era obiceiul ca șapte femei bătrâne să se roage șapte săptămâni pentru cel bolnav⁴⁵⁰. De asemenea, în Mișca se trecea cu darurile peste veșmintele celui suferind⁴⁵¹.

În majoritatea cazurilor aceste practici de scoatere din moarte conțineau și elemente de divinație, prin care se urmărea nu numai eficiența ritualică dar și soarta muribundului. Altfel spus după comportamentul muribundului oamenii din jur știau dacă va trăi sau va muri.

Mai recent, pretutindeni, pentru rugăciunile de vindecare a început să fie chemat preotul.

Practici de ușurare a morții

Dacă încercările de vindecare nu ajutau și se întâmpla că omul nu putea să moară, pentru a-i ușura chinurile în Gurahonț și în Troaș o practică veche a fost aceea de a așeza muribundul pe pământ, cu capul la răsărit, cu picioarele spre ușă, cu mâinile pe lângă corp. Sub el se puneau paie (Gurahonț, Bârsa). Obiceiul acesta foarte vechi a fost practicat în trecut pe o arie românească largă⁴⁵², dar îl găsim practicat și de alte etnii. El ținea de credința *în locul potrivit și în poziția bună a corpului pentru moarte*. Contactul trupului muribundului cu pământul reprezenta o formă firească de restabilire a contactului cu pământul-mamă și, implicit, o etapă intermediară ce precede înhumarea.

A doua practică, ce viza dezlegarea muribundului de viață, presupunea descheierea nasturilor, dezlegarea nodurilor de la haine.

La fel, în trecut, și în satele maghiare, dacă moartea se dovedea grea, muribundul era mutat jos, pe pământ, în drept cu meșter grinda, în așa fel încât să fie cu picioarele spre ușă, după care era pus din nou în pat, fiindcă conform datinii „*trebuia să moară în pat*”. Se credea, de asemenea, că dacă în patul acela a mai murit cineva, muribundul își va

⁴⁴⁹ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 128.

⁴⁵⁰ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 128.

⁴⁵¹ Ibidem.

⁴⁵² O întâlnim în Oltenia, Dolj, Transilvania, Banat.

da duhul mai ușor. Tot pentru ușurarea morții se luau pernele cu pene, în credința că ele ar îngreuna decesul.

Dacă muribundul se chinuia, avea dureri erau chemate tămăduitoarele din sat dar și femeii care citeau rugăciuni.

La slovacii evanghelici se rosteau rugăciuni pentru muribund în biserică, în credința că astfel îi vor fi iertate păcatele și sufletul va fi primit în cer.⁴⁵³

Începând cu secolul XX, pentru ușurarea morții bolnavului a început să fie chemat preotul, să facă pe el maslul, ritul principal creștin de ușurare a morții (Șicula, Macea, Șiria Cladova, Șeitin etc.). În același scop, în unele sate cineva din familie, un copil, citea la capul bolnavului din *Visul Maicii Domnului*, în altele, femeile citeau *Visul Maicii Domnului*, dar erau și localități în care se credea că după ce muribundul a fost împărtășit, ca să poată muri, trebuia să își ceară iertare de la familie, vecini, prieteni, cunoscuți (Hălmagiu).

Rituri de protecție funerară

În mulțimea activităților care se fac în casă, în jurul mortului și asupra mortului, din clipa când muribundul și-a dat ultima suflare, o parte vizează așa cum vom vedea pregătirea pentru marele drum, iar altele sunt măsuri și rituri de prevenire a unei posibile contaminări a celor vii cu mortul și cu obiectele care au fost în contact cu acesta, adică cu impuritatea morții.

Clipa morții

Potrivit datinii, cel aflat pe moarte este supravegheat tot timpul de cineva din familie. Când cei din jur observă că muribundul își dă ultima suflare, îi aprind o lumânare și i-o pun în mână dreaptă, în credința „*că dacă moare fără lumânare pe cealaltă lume va sta în întuneric*” (Hălmagiu). O persoană din afara familiei îi ține muribundului mâna ca să nu o scape.

În Șeitin, regula este ca lumânarea să o pună în mâna mortului o persoană de același sex, mai în vârstă. În Secusigiu această lumânare era mare, iar la mijlocul ei, se lega o pânză în care se punea un ban și

⁴⁵³ Pavel Rozkoš, *Obiceiuri de familie la slovacii bănățeni*, în Tibiscus Etnografie, Timișoara, 1975, p. 184.

tămâie. Utilizarea acestui tip de lumânare de mână cu pânză, ban și tămâie, o găsim și în satele zona Fârdea-Gladna-Zolt, jud. Timiș.⁴⁵⁴

Revenind la cronologia practicilor din zona arădeană, după ce omul a murit, este oprit ceasul și, în încăperea în care urmează să fie ținut, se acoperă oglinda, ca mortul să nu se vadă în ea, și se deschid geamurile, în credința ca astfel se deschide drumul pentru suflet. Aceste practici sunt generale în toate societățile tradiționale de aici.

În satele Roșia Nouă, Obârșia, Corbești și Petriș, când moare cineva se întoarce o oală de pământ cu gura în jos iar când convoiul mortuar pornește spre groapă se sparge⁴⁵⁵.

Pretutindenii, un membru al familiei merge să anunțe clopotarul, ca să tragă clopotele după mort. Conform datinii, la sat, clopotele se trag în mod întrerupt, în toate zilele până la înmormântare de trei ori pe zi, la orele 8, 12 și 16. În Hălmagiu unde biserica avea în trecut două clopote, pentru mort se trăgea întâi clopotul mic, cu două întreruperi, apoi ambele clopote deodată, un timp mai îndelungat. Bătaia clopotelor se oprea după ce mortul era pus în mormânt.

În funcție de felul cum se bătea, comunitate știa dacă a murit un bărbat, o femeie sau un copil. Astfel dacă era bărbat primul era tras clopotul cel mare, dacă era femeie bătaia începea cu clopotul mijlociu iar dacă era copil cu clopotul mic.

La fel, în toate satele de pe Valea Mureșului, după mort, clopotele sunt trase *prerumt* (întrerupt). Dacă mortul este bărbat se trag clopotele întrerupt de trei ori, dacă este femeie de două ori iar dacă este copil se trage clopotul mic. Și aici, cât timp mortul este pe masă, clopotele se trag de trei ori pe zi.

În unele sate la poartă se pune steag negru (Hălmagiu, Vidra, satele din jurul Gurahonțului). Acolo unde steagul este luat de la biserică el este dus înapoi după înmormântare, pe când în satele în care este confecționat de familie, cum se întâmplă în satul Poiana (com. Vârfuri), el rămâne la poartă până este distrus de intemperii.

Maghiarii catolici întorceau și ei oglinda sau o acopereau și deschideau ferestrele, ca să poată ieși sufletul. În trecut, la unguri, rudele, vecinii erau anunțați, despre decesul survenit, la poartă, fiindcă

⁴⁵⁴ N. Boldeanu, Lucia Florița, O. Chariton, S. Ghiuță, Dan Florița, V. Jurconi, *Obiceiuri de înmormântare din zona Fârdea-Gladna-Zolt, Jud. Timiș*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975, p. 190.

⁴⁵⁵ Emil Murgu, op.cit., p. 112.

se credea că nu era bine să duci vestea despre o nouă moarte într-o altă casă, ca să nu duci și moartea cu ea. De asemenea, la mort se aprindeau două lumânări sfințite, ca mortul să nu stea în întuneric.

Evreii acopereau și ei oglinda în camera în care era mortul.

Pregătirea mortului pentru cealaltă lume

Spălarea, îmbrăcarea, așezarea în sicriu

Familia începea la scurtă vreme să pregătească mortul pentru drumul fără întoarcere. De la un sat la altul, la români, datina este și astăzi ca el să fie spălat fie de cineva din casă (Șimand), fie de o rudă mai îndepărtată, fie de cineva mai în vârstă din sat, un vecin sau vecină (Gurahonț, Hășmaș, Șepreuș, Șiria, Cladova, Troaș). În forma veche, spălarea se făcea jos, pe pământ (Bodrogul Vechi), însă, cu vremea, în multe sate (Gurahonț, Mișca, Șiria, Șeitin) corpul mortului a început să fie șters cu o cârpă udă, în locul în care a murit. Dacă mortul era bărbat era spălat de bărbat, dacă era femeie, de femeie. În funcție de calitatea spirituală a mortului, adică dacă în viață a fost un om rău sau un om bun, apa folosită se arunca într-un loc ferit, *pă mnezeuină*, ca să nu calce cineva în ea (Hălmăgel, Gurahonț, Bârsa, Hășmaș, Chereluș, Șepreuș, Șeitin, Cladova) sau la rădăcina unui pom, ca să rodească.

La fel, și pe Valea Mureșului, la Căprioara, mortul este spălat de cineva mai în vârstă din casă sau de un neam, o vecină, apoi apa după mort se aruncă „*la ultoni*” (la rădăcina unui pom).

Cât privește vasul și cârpa folosită, contaminate prin atingerea mortului, în majoritatea satelor se aruncau, se îngropau, se ardeau.

Totuși în Păiușeni spălătoarea se păstra, „*fiindcă să zăce că dacă ți-i urât după mort, să tai din aceea o țără și să te afumi cu ea*”⁴⁵⁶.

În zona Gurahonțului, unelte de bărbierit și unghiile tăiate se puneau în copârșeu cu mortul, însă hainele în care a murit omul se spălau și se dădeau de pomană, celui care l-a spălat. În Șimand și hainele se pun în sicriu cu mortul.

La românii din Bătania (Ungaria), „*vecinile îngroapă blidu în care o spălat mortu și nu mai facă nimica cu iel. Să pune teapțănu cu care o periat mortu la strașină, și nu să mai perie nime cu iel*”⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Nană Floare, n.1943 în Păiușeni, culegere Bianca Brojban 2014.

⁴⁵⁷ Florentina Marc, *Obiceiuri care marchează momente importante în viața omului: Mormântarea*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 1, Giula, 1982, p. 13.

Mortul pe catafalc, comuna Bata

Bărbia mortului legată, sat Zăbalț

Față de români, în comunitățile germane, în trecut, mortul era spălat și îmbrăcat în hainele de înmormântare numai de familie. Aceasta avea grijă să-i lase cămașa deschisă la gât, fiindcă se credea că dacă e legată, mortul mai duce cu el pe cineva din casă⁴⁵⁸.

La sârbi mortul era spălat, pieptănat și bărbierit, de cineva din casă sau din vecini. La unguri de o femeie dintre rude. Apa în care a fost spălat mortul se arunca tot într-un loc ferit.

La slovaci, obiectele cu care a fost spălat și aranjat mortul (cârpa, săpunul, pieptenele, briciul) se puneau în sicriu, la picioarele mortului, sub cearceaf.

Apoi, atât la români cât și la celelalte etnii, mortul era îmbrăcat în hainele de moarte, haine noi, pregătite din vreme, dacă decedatul era bătrân.

Datina la români cerea ca nasturii să se lase deschiși iar gălandurile să fie desfăcute. Doar picioarele trebuiau să fie legate cu o *piedică*. Mortului în schimb nu i se puneau în picioare pantofi. Morții erau îngropați în ciorapi.

Ca ochii mortului să fie bine închiși, la toate etniile, pe ochi i se puneau bani. La fel, și fălcile erau legate cu o fâșie de pânză, iar mâinile erau așezate pe piept și legate cu o batistă.

În Secusigiu se folosea la legat pânza cu care a fost legată lumânarea aprinsă în clipa morții.

Astfel pregătit, mortul era așezat în camera din față numită și „*soba dinainte*” din care s-a scos o parte din mobile. Până se aducea *copârșeul*, în Tisa mortul era pus pe *poliță*, adică pe o loitră de la căruță, așezată pe trei butoaie, dintre care cel de la cap mai mare, ca oamenii să poată vedea capul. Pe loitră se puneau *lipidee* și perini umplute cu paie, care aveau fețele ornamentate, și abia după aceea era așezat mortul. În alte sate drept catafalc se folosea o laviță sau o scândură pusă pe două scaune.

Copârșeul se făcea din lemn de brad, mai rar de stejar, pe măsura mortului, care se lua cu un lemn de alun (zona Gurahonțului) sau cu o trestie (Chișineu-Criș). Acest lucru era foarte important fiindcă de pildă, în zona Gurahonțului se credea că dacă copârșeul este mai lung, mortul cheamă alte rude după el. Capacul copârșeului avea forma unui acoperiș în patru ape de la vechile case țărănești.

⁴⁵⁸ Inf. Kovaci Gertrude, n. 1948 în Șag (jud. Arad); culegere Rodica Colta 2012.

În majoritatea satelor, *jehuiturile* (talașul) obținute în timpul confecționării copârșeului se puneau în el. Erau însă și sate în care obișnuiau să pună în copârșeu *șușorci* sau paie sau fân (Aletea, Ungaria).

Tot așa, la capul mortului se puneau o pernă umplută cu talaș sau paie.

Sicriul era tămiat și apoi așezat pe două sau patru scaune din casă sau pe unul special adus de la biserică, numit *șireglă*. În Căprioara pe *șireglă* se așezau întâi lipidee și trei perne, umplute cu paie, cu fețe cusute la capete cu ornamente florale.

În Secusigiu, dacă familia mortului era bogată, „*copârșeul era pus pe masă, dacă nu pe scamne, iar sub copârșeu să pune un chilim sau măsai*”.

De asemenea, în toate satele, la capul mortului se așează și azi una sau două lumânări mari, făcute din ceară galbenă, în sfeșnice aduse de la biserică, care ard tot timpul. Tot de la biserică se aducea și o masă, folosită de preot la prohod.

La unguri culoarea copârșeului era în funcție de vârsta mortului. Dacă mortul era în vârstă sicriul era de culoare neagră sau maro. La copii și tineri sicriile erau de culoare albă, albastru, verde deschis sau roz.

„*Lucrurile de drum*”

În Sepreș, Bodrogul Vechi, Vinga, în copârșeu cu mortul se puneau bani, „*ca să aibe de drum*”.

În alte sate, precum Hășmaș, Chereluș, Șepreș, Chișineu-Criș, Șimand, Mișca, Șiria, Bârzava se puneau un singur ban, ca mortul „*să aibe cu ce să-și plătească vămile*”.

Banul era înfipt într-o botă (*toiag*), crestată în vârf, pe care mortul trebuia să se sprijine în cealaltă lume.

În zona Gurahonțului și în Moroda banul se puneau în mână mortului împreună cu o cruce mică, iar lângă mort se puneau un *toiag*, făcut odinioară din *drimoc*, înlocuit mai nou cu o creangă de măr ori gutui.

Datina românească era să i se pună mortului în sicriu și alte lucruri trebuitoare, de care ar fi putut avea nevoie pe lumea cealaltă sau care i-au fost dragi. În Vâsoaia dacă mortul era fumător i se puneau pipa. La fel, în Cladova la morții bărbați se puneau o *bărdăcuță cu răchie*.

În Șimand, Macea, Șeitin se puneau pieptene, oglindă, săpun, ștergură. În Macea datina era să pună patru metri de pânză și perină.

Pe Valea Mureșului, la Chelmac, după obiceiul din Banat⁴⁵⁹, pe pieptul mortului se puneau dulciuri. În Bata, în buzunar la mort se pune batistă cu colțul în sus, bani, dulciuri. În sicriu se pun obiecte de-ale mortului, o sticlă de răchie, cărți de joc, etc.⁴⁶⁰

Femei la catafalc, comuna Sepreuş

Măsura mortului

În Cladova și Șepreuş, după ce mortul era așezat în sicriu, de-a lungul sicriului, pe o scândură se punea o lumânare, de mărimea mortului, care se rupea în patru bucăți când mortul era dus la cimitir și se punea în cele patru colțuri ale copârșeului. În Hălmăgel și Bârsa lumânarea se așeza pe sicriu.

În Gurahonț, Văsoaia, Hășmaș, Troaș, această lumânare de mărimea mortului se numește *fuști*, în Căprioara, la fel ca în Banat, *stat*. Făcut colac, ca un șarpe, cu capătul ridicat în sus, fuștiul se pune pe pieptul mortului și se aprinde din când în când. În Tisa și mai jos pe Criș, în satele din jurul Gurahonțului, când preotul vine să citească rugăciuni la capul mortului, din fuști se taie 4 lumânări care se prind la colțurile sicriului și care se aprind. Tot din fuști sau din stat (Bata,

⁴⁵⁹ N. Boldeanu, Lucia Florița, O. Chariton, S. Ghiuță, Dan Florița, V. Jurconi, *Obiceiuri de înmormântare din zona Fârdea-Gladna-Zolt, Jud. Timiș*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975, p. 190.

⁴⁶⁰ Inf. Marea Ardelean, n. 1929, Bata; culegere Maria Mândroane.

Căprioara) se face crucea mică, care se pune în mâna mortului. În Bata, în crucița de ceară se pun trei bănuți. Când se înmormântează crucița se întoarce cu fața către mort.

În alte sate din această parte a județului, cele patru lumânări tăiate din fuști se aprind când începe prohodul. Ele ard, tot așa, în cele patru colțuri ale sicriului. Pretutindeni, ceea ce rămânea din această măsură a mortului se pune în sicriu și se îngropa cu mortul.

Germanii puneau și ei sicriul cu mortul în camera de paradă unde rămânea până în ziua înmormântării, când era dus la capela din cimitir. În sicriu însă, nu obișnuiau să pună decât rozariul.

La slovaci datina era ca la capul mortului, în sicriu, să se pună pălăria sau cușma iar la femei coroana de mireasă făcută din flori de său, care în timpul vieții era ținută pe perete într-o cutie de lemn cu geam de sticlă. Alături de acestea, și de alte lucruri personale, în sicriu se mai puneau și cartea de rugăciune personală.

Dregerea mortului sau practici de evitare a întoarcerii mortului ca strigoi

Când mortul era suspectat că s-ar putea face strigoi, și azi se obișnuiește să se pună în sicriu diferite obiecte cu valențe magice, precum fire de mac, pe care mortul se apuca să le numere și nu mai avea vreme să se întoarcă acasă, usturoi.

În zona Gurahonțului pe lângă usturoi, busuioc și o bucată de rug peste picioarele mortului, ca să nu mai vină acasă, se pun mai multe păpuși făcute din creangă de trandafir, îmbrăcate cu bucăți din hainele mortului și numite cu numele membrilor familiei, cu numele unor rude, a unor vecini, pentru *ca mortul să nu le lase urât*.⁴⁶¹

De asemenea, în unele sate, mortul era împuns cu un ac în ureche, în buric, i se bătea un cui în piept (Hălmăgel, Șeitin), se înțepa cu o sulă în coastă (Șimand) sau i se legau picioarele cu rug ca să-l împiedice să mai vină acasă (Șepreuș).

În Secusigiu, pentru orice eventualitate, la toți morții, „*când îi aduceau copârșeul, îl făcea cu ai prima dată, roată, îl tămânea o muiere și apoi puneau măsai*”.⁴⁶² Apoi seara, cea care i-a ținut lumânarea în momentul morții îl înfiera pe mort în urechea dreaptă, cu un ac de gămălie, pe care după aceea i-l puneau în cămașă, ca să nu se

⁴⁶¹ Paul Nicușor, op.cit., p. 112.

⁴⁶² Inf.Ardelean Viorica, născută Gavra în 1948 în Secusigiu; culegere Rodica Colta 2013.

facă strigoi. Tot ca să nu se facă strigoi, în acest sat, în copârșeu se mai punea un fir de ață neagră, de-a lungul corpului mortului).

În Bârzava, picioarele mortului erau legate, „*ca să nu mai poată umbla pe ele în astă lume*” iar dacă se credea că mortul se va face strigoi, i se împlântau ace în haine.

În Căprioara, Zăbalț, Bata, se punea în sicriu mac, nisip, praf de pușcă iar picioarele mortului erau legate cu un fir de rug, „*ca să se împiedice și ca să nu mai vină acasă*”.

Practica înțepării mortului o întâlnim și sârbii din zonă, care îi vârau mortului suspectat că ar deveni strigoi un spin în buric. Tot ca să nu se facă strigoi sârbii din Satu Mare (com. Secusigiu) puneau în sicriu cânepă și tămâie.

Tabuuri comportamentale în prezența mortului

Câtă vreme mortul este acasă, familia trebuie să aibă grijă ca să nu treacă pisica peste el. De asemenea, nu se mută nimic de la loc și nu se dă nimic din casă până mortul nu este îngropat. Nu se mătură casa, iar dacă se mătură totuși gunoiul se pune sub patul mortului, de teamă să nu se dea afară și sufletul mortului.

La fel, dacă se mătură curtea gunoiul se trage dinspre poartă spre grădină și în nici un caz nu se scoate din curte, pentru a nu mai muri cineva din casă⁴⁶³.

În sfârșit, în Gurahonț, datina este ca cea mai bătrână femeie din casă să adune într-o cârpă pene de la toate păsările din gospodărie, boabe de la toate felurile de cereale, păr de la animale și să le pună la streășina casei, pentru ca mortul să nu ducă norocul din casă.⁴⁶⁴

Stâlpii

Conform ritului ortodox, preotul vine la casa mortului să facă o panahidă combinată cu citirea Evangheliei. Aceste rugăciuni făcute seara și dimineața se numesc *stâlpi*.

Priveghiul

În toate satele există credința că, în fiecare noapte până la înmormântare, mortul nu poate fi lăsat singur. Această supraveghere și păzire intră în riturile de protecție a mortului față de orice agresiune

⁴⁶³ Paul Nicușor, op.cit., p. 116.

⁴⁶⁴ Inf. Vesa Elena, n. 1924, Gurahonț, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 116.

malefică venită dinspre lumea de dincolo. Ca urmare el este privegheat de familie, rude și vecini tot timpul, „*de când apune soarele până răsare*”. Și azi, la sate și chiar în zonele suburbane, cel puțin un membru al familiei stă noaptea treaz în camera cu mortul. În majoritatea satelor, mai ales seara se adună oameni mai mulți, care stau de vorbă, evocând viața mortului, joacă cărți.

La sosire, datina este ca fiecare să spună „*Dumnezeu să-l ierte*” sau „*Dumnezeu să-l odihnească*”, la care cei deja prezenți răspund „*Ierte-l Dumnezeu*” sau „*Odihnească-l Dumnezeu*”.

În Hălmăgel obiceiul era ca primii să vină tinerii, care stăteau până spre miezul nopții, apoi veneau cei mai în vârstă, care stăteau până dimineața.

În Moroda bărbații nu intrau în casă. Ei se așezau în „*ocol*” (curte) pe scaune, pe lemnele de pe lângă gard și acolo discutau.

Odinioară, dacă mortul era un om mai în vârstă, în numeroase sate din județ se jucau jocuri de priveghi. În Hălmăgiu până prin 1950 feciorii și bărbații tineri veniți la priveghi jucau *Zboară-zboară*, *Bâzbâz*, *Păcă în fântână*, *Calu* etc.

În Tisa jucau *Bâza*, *Călăreșul*, *Vârcilușul*, *Puricele*, în Hălmăgel *Puricele*, în zona Gurahonțului *Bâza*, *Ștergura*, *Puricele*, *Calu*, *Fântâna*, *Mortul*, *Moara*, în Hășmaș *Moara*, *Mortul*⁴⁶⁵, în Lunca Teuzului *Moara*, *Bărbieritul*, *Măturatul*, *De-a șoareci*, *De-a Crăițele*, *Ghicitoarea*, în Mișca „*Calu*”, în Troaș și Temeșești „*Calu*” „*Puricele*”, „*Peștele*”, „*Ațișoarele*”, etc.

În Căprioara, dacă mortul era bătrân făceau glume: legau mâna mortului cu o ață și o mișcau în timpul nopții spre groaza femeilor.

Datina este ca după ora 22 sau în alte locuri după miezul nopții, cei veniți la priveghi să fie serviți cu băutură și ceva mâncare. Când gustau oamenii ziceau „*Dumnezeu să primească*” sau „*Fie-i primit*”.

În Hălmăgiu se dădea răchie și pită, în Hălmăgel, răchie și pită cu clisă, în Hășmaș răchie și țigări, în Moroda mâncare și băutură, în Troaș fasole, friptură, colaci și răchie. În alte sate precum Bârsa, Chereluș priveghiul era fără mâncare doar cu răchie.

La românii din Ungaria priveghiul se desfășura la fel ca în satele din județul Arad: „*Să adunau neamurile, vecinii, cunoscuții. În casa (camera n.n.) șideu muierile, vorbeu. Oamenii în altă casă, în alte părți*

⁴⁶⁵ O parodie a morții.

*șideu la masă și jucau d-a cărțile pă bani. Dac-o vinit popa s-o citit dăn Evanghelie, s-o cântat cântece dă mort și cântare: Veșnica lui pomenire... o urmat apoi închinare cu pălincă și colac. Asta până la mneazănoapte barem dă vo doauă-tri uări. Apu o fost și d-acie care până în zori or rămas în priveghi, că or băut și s-or jucat d-a cărțile”.*⁴⁶⁶

La fel, la românii din Serbia, la priveghi, stau cu mortul familia, rudele, vecinii și prietenii. Povestesc, joacă cărți. În trecut făceau și „comezi”, provocând râs, mai ales dacă mortul era bătrân.⁴⁶⁷

La sârbii din această zonă priveghiul este tot de două zile. „Nainte s-o făcut pogace, s-o copt în dubă, cu ouă și drojdie, și răchie s-o dat. Stăteau la priveghi și până dimineața... jucau cărți”.⁴⁶⁸

La maghiari la priveghi nu vine preotul, femeile cântă cântece pentru mort din Rozariul de tristețe. Se vorbește în șoaptă, se bea pălincă, se joacă cărți. La maghiarii din Sânpetru German cei veniți la priveghi erau serviți cu colac, prăjituri și țuică: „Io țân minte când o murit soțul meu am făcut 15 colaci mari în cuptor la vecina, la mine și mai la o vecină, atunci făceau acasă...”⁴⁶⁹

La fel, la germani anumite femei citesc rugăciuni din Rozariul de tristețe. Una începe iar celelalte continuă. Cei care vin la priveghi, vecini, rude, sunt serviți cu suc, apă minerală, cozonac și țuică.

Priveghi la slovaci, în capelă, Nădlac

⁴⁶⁶ Alexandru Hoțopan, *Înmormântarea la românii din Bătania*, Izvorul.Revistă de etnografie și folclor, Nr. 1, Giula, 1982, p. 6.

⁴⁶⁷ Gheorghe Lifă, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin*, II, Editura Tibiscus, Uzdin, 1998, p. 4.

⁴⁶⁸ Inf. Marina Ristin, n.1933, Satu Mare (com.Secusigiu); culegere Rodica Colta 2013.

⁴⁶⁹ Inf. Sombothy Rozalia n.Mora, 1943, Sânpetru German); culegere Rodica Colta 2013.

Mortul era privegheat vreme de două nopți și la slovaci. În timpul priveghiului se cântau cântece funebre din Tranostius și se spuneau rugăciuni. Doar după miezul nopții se servea un pahar de țuică și cornulețe sărate. Oamenii nu închină pentru sănătate ci zic „*Dumnezeu să-l ierte*”.

Bocitul

Bocirea a apărut în cele mai vechi timpuri, ca un act natural, fiind practică de toate popoarele (egipteni, greci, romani, evrei) vechi. Neamurile vechi slave au avut de asemenea în tradițiile lor practica bocirii celui mort.

Născute din durere, aceste bocete au un caracter spontan, o formă instabilă iar conținutul lor este adaptat la datele concrete ce privesc defunctul. La o analiză, constatăm însă că în ciuda personalizărilor, acest tip de poezie cântată utilizează totuși, în funcție de gradul de rudenie, un anumit schelet (bocete „pentru tată”, „pentru mamă”, „pentru fiu”, „pentru fiică” etc.) transmis în sat de la o bocitoare de ocazie la alta.

Odinioară în toate satele, la români, femeile din familia mortului, rude, vecine „*se cântau*” după el.

Devenită o obligație rituală în ceremonialul înmormântării, a nu boci mortul era considerat de comunitățile tradiționale un păcat și implicit o rușine pentru familie. „*Aici la Miniș zăce dacă nu să plânje după mort, înseamnă că n-are pă nime*”.⁴⁷⁰

Cântate pe o melodie lentă, în public, principala funcție a bocetelor a fost de data aceasta una spectaculară, de a arăta comunității cât de mult este regretat decedatul. Dincolo de aceasta întrecere „*de a te cânta cât mai mândru*”, potrivit mentalității populare, mortul trebuia plâns, cu vorbe, și pentru el, că să nu creadă că nu a fost iubit de cei care au rămas.

În sfârșit, dincolo de durerea consumată public, bocetele au reprezentat în trecut și niște forme mediate de comunicare, în care mortului i se dădeau indicații precise despre ce trebuie să le spună celorlalți din familie, plecați mai demult în lumea de dincolo.

De la un sat la altul, de la o bocitoare la alta, au existat o mare varietate de asemenea cântece, compuse aproape pe loc. Pentru că nu se

⁴⁷⁰ Nană Floare, n.1943, Păiușeni, culegere Brojban Bianca 2014.

scriau pe hârtie, uitarea, pierderea lor a fost mare. S-au păstrat totuși o parte din cele mai izbutite, care, la vremea cântării lor, au impresionat femeile din comunitate, care au dorit să le rețină.

„După mamă
Draga me, măicuța me
Doamne cum dă te-ndurași
De pe noi tu ne lăsași.
Nu și-e ție maică jale
De noi, ficuțele tale
C-am rămas noi sângurele
Ori măicuță-n pământ îi bine
Că din el nimeni nu vine.
Auo io și maica mea
Nu pleca, nu ne lăsa”⁴⁷¹

Conform datinii, bocitul începea după câteva ore de la moarte, ca nu cumva regretele exprimate și plânsul zgomotos, să-l aducă pe mort înapoi.

De bocit se bocea ziua, mai ales în camera unde era mortul dar și pe drumul spre cimitir sau la groapă.

În zona Gurahonțului, conform unui scenariu vechi, femeia care bocea se ținea cu mâinile de sicriu sau punea mâinile pe capul mortului. Bocitul se oprea când venea preotul pentru a face Stâlpi dar se relua după plecarea acestuia.

Tot așa, în Păiușeni, femeile să cântau după mort în casă, ziua, când aveau un moment liber: „*Când mai aveai treabă încolo, când mergeai tot mai cântai olecuță*”.

În Moroda, datina era ca femeile să se cânte prin rotație, una câte una, încât mortul era cântat tot timpul, mai ales în ultima zi.

La fel, în Șimand cântatul se face pe toată perioada cât mortul este acasă, în timpul slujbei de înmormântare, pe drum spre cimitir și la mormânt.

În Macea „*era o muiere care la fiecare mort să cânta după el și dacă nu-l cunoștea. Erau alții care o plăteau dinainte să moară, numa să-l bocească*”⁴⁷² Ea își adapta bocetul după mort. De pildă, dacă murea o femeie mai tânără se cânta astfel:

„*Da scoală nepoată dragă*

⁴⁷¹ Iosana Mihiț, n. 1918, sat Zimbru, culegere Iulia Botici 1973.

⁴⁷² Tolan Traian, n. 1931, Macea, culegere Miruna Mercea 2014.

*Să mă pun în locul tău,
Că mie îmi stă mai bine
Lasă-mă dragă pă mine.”*

Dincolo de frontieră, la românii din Ungaria obiceiul bocitului se desfășura foarte asemănător. Și aici se plângeau după mort numai femeile. Ele mergeau să bocească pe rând. În Bătania, cele mai apropiate din familie, când terminau îi sărutau mâna sau fruntea.⁴⁷³ În Micherechi femeile „să cântau” după mort tot pe rând: „*Așe să cuvine că tăta zuua și ne cântăm după mort. Dacă ne-am urât, ne mai părăndam cu verișanele și uă cu vecinile și așe. Tăt una două ne cântam. Șidem roată după mort pă scaună și plânjem până când uarecare să apuca și plângă și și zăcă:*

*Ce hasnă c-oi plânje aice?
Dacă n-oi vini la cap,
Și te-oi plânje cu bănat.
Și iar oi vini la picioare
Și-oi plânje cu jele mare etc.”*⁴⁷⁴

Nici la românii din Serbia nu se concepea înmormântare fără bocire. Și aici termenul folosit este cel de „*a se cânta după mort*”. Ca pretutindeni, mortul nu se bocea noaptea. Datina era să fie peste noapte acoperit cu o pânză, care se lua dimineața, când decedatul era spălat pe față cu apă sfințită și i se face cruce.⁴⁷⁵

În Uzdin, mortul era bocit la catafalc, stând la capul lui, când era scos în curte, pe drum spre cimitir și la cimitir. Era bocit de mai multe femei, unele cântându-se după mortul ei și rugând decedatul să-i ducă vești „de acasă”. Când cineva murea departe de casă, obiceiul în aceste părți românești era să i se pună pe masă hainele sau fotografia și acestea să fie bocite. După aceea hainele erau date de pomană.⁴⁷⁶

Obiceiul bocitului a fost practicat în trecut și în comunitățile de slovaci. Fiicele își plângeau mamele și tații plecați prematur dintre cei vii. Dincolo de durere, și la slovaci se urmărea impresionarea asistenței.⁴⁷⁷

⁴⁷³ Alexandru Hoțopan, *Înmormântarea la românii din Bătania*, Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 1, Giula, 1982, p. 7.

⁴⁷⁴ Eva Szava n. Iuhás, Micherechi vezi Maria Gurzău Czeglédi, *Poezia ceremonialului de înmormântare la românii din Micherechi*, în Simpozion, Giula, 2001, p. 156.

⁴⁷⁵ Gheorghe Lifă, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin*, II, Editura Tibiscus, Uzdin, 1998, p. 4.

⁴⁷⁶ Ibidem.

⁴⁷⁷ Pavel Rozkoš, *Obiceiuri de familie la slovaci bănățeni*, în Tibiscus. Etnografie, Timișoara, 1975, p. 185.

Lumânări la colțurile sicriului, sat Zăbalț

Înmormântarea

Scoaterea mortului din casă

Conform datinii, prohodirea mortului începe în casă și continuă în curte, indiferent de vreme sau de anotimp. Mortul este scos din casă cu picioarele înainte. În satul Hălmăgel, sicriul era lăsat pe talpa casei. La fel, în satele din jurul Gurahonțului, unde sicriul este scos și azi de patru bărbați din rândul neamurilor, când ajung la mijlocul pragului, ei fac de trei ori cu sicriul o mișcare înainte-înapoi, apoi îl ating de prag și abia după aceea ies.

În Secusigiu, când este scos sicriul, datina este ca cineva să tragă de el înapoi, „*ca mortul să nu mai ducă cu el pe altcineva din familie*”.

După scoaterea mortului, în unele sate precum Tisa, Hălmagiu, Hălmăgel, se închide imediat ușa, familia rămânând înăuntru. Îndată ce se închide ușa, în Tisa cel care a spălat mortul, în Hălmagiu o femeie, aruncă dintr-o sită sau ciur boabe de porumb peste cei ai casei. În felul acesta se credea că belșugul nu se va risipi, că va rămâne la urmași. Obiceiul îl găsim practicat și în Văsoaia. În Șepreuş, unde ușa se închidea ca familia să nu fie prima după mort, era pregătit un blid cu grâu și când ieșea cu mortul din casă se arunca grâu peste oameni. Pe Valea Mureșului, în Cladova și Troaş datina era să se trântescă de 3 ori

ușile după ce a fost scos mortul din casă. În Căprioara, nimeni din familie nu avea voie să țină de mort.

De asemenea, în Hălmăgel, masa pe care a fost mortul este scoasă afară iar scaunele se întorc cu picioarele în sus. La fel, în Păiușeni „*se îmburdau*” scaunele de lângă pat. Aici se credea că trebuie te așezi puțin pe un scaun, ca să nu-ți mai fie urât după mort. În Hășmaș, Mișca, Șepreuș, Șeitin, Cladova, se răstoarnă masa pe care a stat mortul iar scaunele sunt întoarse cu picioarele în sus, ca mortul să nu se mai întoarcă să se odihnească acasă, ca să nu aibă pe ce sta. În Secusigiu, scaunele sunt întoarse când mortul este mai tânăr, „*ca cel rămas să se poată recăsători*”.

Paiele și pernele cu paie care au fost sub mort sunt arse, în unele sate(Căprioara), în grădină.

Maghiarii, când scot sicriul cu mortul din casă ating cu el de trei ori pragul, ca acesta să nu se facă strigoi. Ritul urmărește conștientizarea mortului de separarea care există între cele două lumi.

La slovaci, sicriul este scos cu picioarele mortului înainte. Odinioară, la familiile bogate, se băteau cuie în prag, ca averea să rămână acasă.

Prohodul

Slujba mare de înmormântare sau prohodul se face în curte. După aceea preotul rostește o predică, un rămas bun de la rude, și, în unele sate, se sărută icoana de pe pieptul mortului.

Odinioară, în Hălmagiu și Tisa, după prohod, și după ce se cânta Joltarul, preotul se întorcea în camera în care a fost ținut mortul și făcea sfeștania. În acest timp familia mortului dădea pomeni peste sicriu (hainele mortului, perini, lipidee, șterguri). La fiecare lucru dat de pomană se mai dădea un colac și o lumânare. Primii care veneau să primească pomană erau rudele cele mai apropiate (soțul sau soția și copiii, frații, surorile), după care urmau celelalte.

Pentru că nu toți din participanții la înmormântare însoțeau mortul până la cimitir, cu vremea în unele sate, Tisa, Șimand, oamenii au început să se dea pomană pentru mort colaci, lumânare și rachiu și în curte, înainte de plecarea la cimitir.

În satele din zona Gurahonțului, înainte de a se bate cuiele în scriu se mai verifica odată ca nasturii și șireturile de la hainele mortului să fie deschise, dezlegate, iar piedica de la picioare să fie luată, ca cel care rămâne în urmă dintre soți să se poată recăsători.

În Hășmaș și Macea, când se iese cu mortul din curte se împart la copii colaci și bani de pomană.

În Măderat, odinioară, după ce a fost acoperit mortul, se dădeau de pomană peste sicriu hainele acestuia, haine de pat, un colac, o lumânare și oi. Oile înainte de a le trece peste sicriu erau bine spălate pe picioare.⁴⁷⁸

Prohod în curte, sat Honțisor

În Secusigiu, în trecut, era obiceiul să se dea peste copârșeu, unui sărac, o lumânare, un colac, o găină și un porumbel, ca mortul să le aibă în lumea cealaltă. De asemenea tot aici, după mâinile mortului, se dădea cuiva din familie, grâu, orz, și un ou, ca mortul să nu ducă norocul cu el, să rămână în gospodărie. În Cladova, în curte se dădea pomană la prunci colaci.

Românii din Bătania (Ungaria) dădeau și ei colaci de pomană înainte de a pleca spre cimitir, în vremea când prohodul se făcea acasă.

⁴⁷⁸ Petru Vancu, op.cit., p. 79.

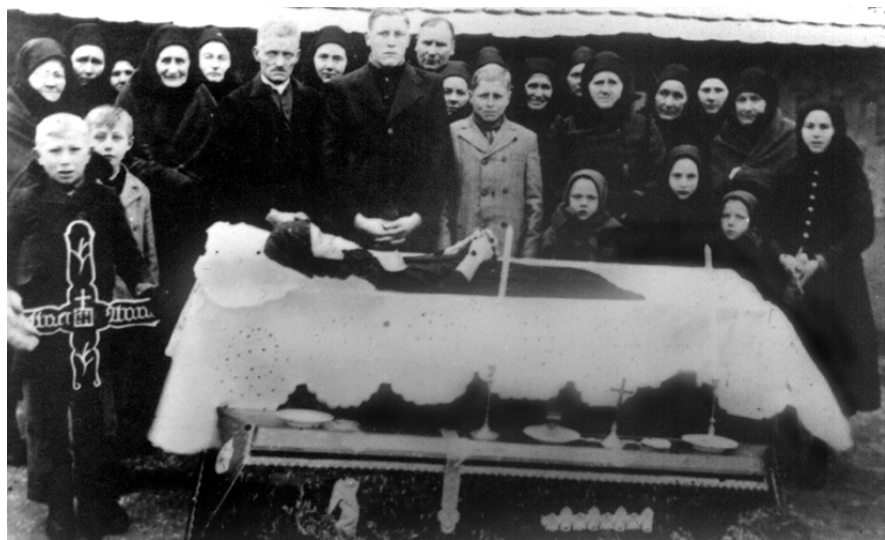
Prohod, cartier Micălaca, Arad

În Aletea, la fel ca în unele sate românești din județul Arad, se obișnuiește ca toți cei prezenți la prohod să sărute crucea de pe sicriu și să pună bani într-o farfurie pentru preot.⁴⁷⁹

Odată scos sicriul în curte, slovaci acoperă mortul cu un giulgiu, care este tăiat în dreptul feței în formă de cruce. Când preotul spune: „*Binecuvântați-l*”, rudele fac cruce deasupra feței mortului cu palma întoarsă vertical și spun „*Să-i dea Dumnezeu odihnă liniștită*”.

La germani slujba de înmormântare începe în fața capelei, în cimitir, unde preotul sfințește sicriul și spune o rugăciune, după care se continuă la groapă, unde se spune Tatăl Nostru, Crezul, se cântă.

⁴⁷⁹ Gheorghe Petrujan, op.cit, p. 88.

Înmormântare la germani, sat Glogovăț

Înmormântare la bulgari, comuna Vinga

Prohod la sârbi, Satu Mare

Pe catafalc, sat Țipari

Joltarul sau Hora mortului

Într-o parte din satele românești din județ, în care există acest obicei, înainte de a porni cu mortul spre cimitir, câtă vreme preotul face sfeștanie în casă cantorul începe să cânte *joltarul* sau *hora mortului*. În alte sate, joltarul se cântă la groapă.

Cântarea de rămas bun sau *Iertăciunea* face parte, alături de cântecele ceremoniale („*cântecul zorilor*”, „*ale bradului*”, „*cântecul de petrecut*”, etc.) și de bocete⁴⁸⁰, din repertoriul funerar, reprezentând o secvență obligatorie – aproape întotdeauna după prohod – în ceremonialul înmormântării. Iertăciunea răspunde într-un fel bocetului, cântat de membrii feminini ai familiei, și face parte din riturile de despărțire, fiind ultimul contact verbal al mortului cu comunitatea.

Aceste iertăciuni se înscriu în seria creațiilor cu tematică biblică, fiind alcătuite, cu unele excepții⁴⁸¹, de cantori, pe structura cântecelor de stea, cu care sunt înrudite.

Cântecul se compune din trei părți. Prima parte, introductivă, în zilele noastre mult prescurtată, rămâne în continuare o meditație asupra sortii omului, în care descoperim vag conservată tema „*fortuna labilis*”. Ascultătorii sunt atenționați asupra scurtimii vieții, zădărniciiei agoniseli sau se vorbește despre teama celui mort de a porni pe drumul necunoscut, pe care trebuie să-l urmeze și despre jalea și durerea sa la despărțirea de familie. În partea a doua sunt înșirate amănunte din viața mortului, iar în partea finală, cea mai lungă de altfel, decedatul își cere iertare, prin intermediul cantorului, de la membrii familiei, rude, prieteni, vecini, etc. În realitate, de cele mai multe ori, din aceste cântece lipsesc unele părți.

Așa cum am menționat deja, în ținuturile arădene aceste cântece sunt numite, în satele de pe Defileul Crișului Alb, *joltare* sau *jeltare*, *jăltare* (Păiușeni, Cuied) iar în Câmpia de Vest, pe Valea Mureșului și în satele românești din Ungaria, *hora mortului*.

Cântate în grai, asemeni cântecelor de nuntă sau bocetelor, ele răspund și azi unei necesități proprii lumii rurale, ca secvență rituală, obligatorie despărțirii mortului de această lume, fiindcă, conform mecanismul de gândire tradițional, omul trebuie să fie înmormântat după datină, cu tot tipicul pe care îl presupune acest ceremonial, inclusiv cu

⁴⁸⁰ Mihai Pop, Pavel Ruxăndroi, *Folclor literar românesc*, Editura didactică și pedagogică, Buc., 1978.

⁴⁸¹ Am întâlnit cu ocazia cercetarilor efectuate și câteva femei care au compus textele, cântate ulterior de cantori.

luarea de rămas bun a mortului de la comunitate, făcută „aşa cum se cuvine”.

O variantă completă de joltar a fost compus, în anul 1961, la moartea soţiei lui Trandafir Babuţa, morarul din Hontîşor:

*„Sunaţi clopote, sunaţi
Şi voi neamuri v-adunaţi;
Sunaţi clopote cu jale
La a mea tristă plecare.
Că a venit peste mine
O moarte fără de milă;
Şi-a venit neaşteptată
Şi m-a gătat dintr-o dată.
Marţi ziua eu am murit,
La moarte nu m-am gândit,
Că eu eram în grădină
Cu copiii la hodină.
Seara toţi ne-am adunat
Şi cu toţii am cinat,
Cu nepotul m-am culcat
Şi moartea că m-a aflat.
Seara când eu m-am culcat
Uşa eu am încuiat;
Dimineaţa-n zori de zi
Cercă fiu-a mă trezi.
Şi fiul tot a strigat
Şi-apoi uşa el a spart.
El tare s-a-nfricoşat
Când de mine a aflat.
Am murit cu mare jale,
La cap fără-o lumânare;
Că n-a fost cini s-o aprindă,
Că n-a dormit nime-n tindă.
Lampa mi-am aprins-o eu
Noaptea, atunci când mi-a fost rău
Şi în pat iar m-am culcat
Şi sufletul mi l-am dat.
Şi acum când plec din lume,
Multe aş avea a vă spune,
Că până când am trăit
La moarte nu m-am gândit.
V-aş zice în rându-ntâi*

Veniți dragii mei copii,
Veniți și mă sărutați,
Și ce v-am greșit iertați.
Doi ani acum au trecut
De când soțul l-am pierdut.
Vă am fost tată, v-am fost mamă,
De voi am băgat de seamă.
De voi mă desparte în prag,
Că n-aveți pe altul drag,
Că o mamă ați avut
Și pe aceea o ați pierdut.
Dar n-am putut să vă spun,
Că eu plec acum la drum,
Și nu mă pot uita-napoi,
Să mai dau față cu voi.
Cât în lume am trăit,
Poate că voi fi greșit,
Dar vă rog să mă iertați
Și sărutare să-mi dați.
O, tu fiică iubitoare,
Ești tu lângă mine oare?
Aci lângă copârșeu,
Aș dori să te văd eu.
Vestea tu când ai primit,
C-a ta mamă a murit,
Tu tare te-ai întristat
Și la tren ai alergat.
Tu, fiică n-ai gândit
Că maica ta a murit,
Dar a fost adevărat,
C-a ta maică-a răposat.
În lume cât am trăit
Poate că ți-oi fi greșit.
Întinde-ți mâna ta dreaptă
Și din inimă mă iartă!
O, tu. Ginere iubit,
Ce te afli astăzi trist,
Și cu nora dimpreună
Mă iertați și din inimă!
Cât în lume am trăit,
Ca pe fii v-am socotit;
Dar moartea ce mi-a venit

*Ea de voi m-a despărțit.
O, fratele meu cel bun,
Ție, dragă, ce să-ți spun?
Moartea la mine-a venit,
De tine m-a despărțit.
În lume cât am trăit
Poate că ți-am și greșit,
Dar te rog sa-mi dai iertare,
La cea din urmă plecare!
Vouă nepoți și nepoate
Și la neamurile toate,
Care la mine-ați venit,
Lucru vi l-ați părăsit;
Cât cu voi în lume am stat,
Poate că v-am supărat;
De v-am supărat ceva,
Eu vă rog a mă ierta!
Iar la-ntreaga adunare,
La toți cei din depărtare,
Vă rog ca să mă-nsoțiți,
Pân la mormânt să veniți.
În mormânt mă astupați
Și ce v-am greșit iertați,
Și ziceți din inimioară:
„Fie-i țărâna ușoară!”
O, tu soțul meu iubit,
Azi la tine am venit.
Vino, tu, în calea mea
Să-ți spun de familia ta;
Că de când tu ai plecat,
Tot eu grija le-am purtat.
Acum plec cu jalea-n mine
Că ei nu mai au pe nime.
Și mi-e jale de Cornel,
Că rămâne singurel,
Singur, și n-are cui spune
C-a avut soartă rea-n lume!”⁴⁸²*

⁴⁸² Petru Ugliș Delapeșca *Poezii și basme populare din Crișana și Banat*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 29-36.

Drumul spre cimitir

Ca mortul să nu se mai întoarcă acasă, în Zimbru la ieșirea sicriului pe poartă cei ai casei se uită după el prin sita de cernut făină sau prin ciur iar în drum spre cimitir presară, din loc în loc nisip și semințe de mac spunând: „*Atunci să te întorci acasă, când ai terminat de numărat boabele de nisip și de mac*”.⁴⁸³

În vederea plecării la cimitir oamenii se încolonează după reguli vechi, respectate cu sfințenie. În față merge persoana care duce crucea, apoi omul cu sfeșnicul, bărbații care duc praporii, cântăreții, preotul, sicriul cu mortul, rudele, prietenii, vecini etc.

De la un sat la altul, mortul era dus la cimitir cu *șiregla*, de către 6-8 oameni, care aveau, pe umăr la spate un tindeu, sau cu carul cu boi sau cu căruța.

În Păiușeni, o femeie mergea în urma mortului cu grâu și mac, presărând pe jos. „*Zăce că dacă mortul voia să vină acasă, se pierdea în numărătoare*”.

În Lunca Teuzului, când cei patru boi, cu colaci în coarne urneau carul cu sicriul din gospodărie, cineva din familie trăgea de trei ori de roata carului, *ca să nu mai vină mortul înapoi*.

Convoi funerar, sat Ostrov

⁴⁸³ Paul Nicușor, op.cit., p. 114.

În fața convoiului merg oameni cu prapori, sat Ostrov

În urma carului, babele presărau tărâte, ca mortul dacă se întoarce să piardă vremea numărând tărâte și să nu mai ajungă acasă.

În Tisa, de îndată ce cortegiul funerar se pune în mișcare, femeile mai apropiate de mort încep să bocească. Pe măsură ce se apropie de cimitir bocitul se intensifică iar rudele apropiate încep să plângă în hohote. Obiceiul de a se boci pe drum îl întâlnim și în Bârsa, Chereluș, Bodrogul Vechi, Cladova. El înceta când preotul citea din Evanghelie.

Cortegiul funerar se oprește *la gurile de uliță*, la troiță, la treceri de podețe, la biserică, la casele neamurilor mai apropiate, la ieșirea din sat, la crucea drumului, unde preotul citește Evanghelia iar cei din familia mortului dau bani pentru vamă. Aceste opriri se numesc în unele sate (Hălmăgel, Gurahonț, Bârsa, Mișca, Macea) *opriri*, în altele *stații* sau *Evanghelii*. Trebuiau să fie cel puțin patru stații dar în general se făceau doisprezece. În unele sate convoiul funerar se oprea și la biserică iar în altele mortul era chiar băgat în biserică.

În Păiușeni datina era ca, dacă se făceau 12 opriri, să se facă 13 colaci cu ban în ei, și să se dea 12 la prunci iar al 13-lea să se ducă acasă și să se pună în pod.

În satele din jurul Gurahonțului, la aceste opriri o bătrână vărsa apă dintr-o oală în spatele carului, ca mortul să nu sufere de sete.

În Șimand, bătrâna, stropea în urma carului, cu un mănunchi de busuioc, apă sfințită dintr-un vas, la toate încrucișările de uliță. Acest gest închidea drumul de întoarcere al mortului. Tot în acest sat, la poarta cimitirului, când se citea ultima evanghelie, un membru al familiei arunca din partea stângă bani peste sicriu, care erau adunați de copii.

În Șiria, odinioară, a fost obiceiul să se treacă cu mortul și pe la casa părintească și pe la rudenii, unde se puneau mese cu pahare de vin din care nu bea nimeni.⁴⁸⁴

Mortul e dus la groapă cu căruța mortuară

În funcție de numărul de opriri în satul Căprioara se plătește ulterior o taxă la biserică. Tot în acest sat o femeie mai în vârstă cu o cantă, varsă apă la fiecare oprire. Pe drum toate ferestrele caselor erau închise, ca sufletul mortului să nu poată intra prin ele.

⁴⁸⁴ *** *Sărbători și obiceiuri*, II, p. 157.

Cu mortul în fața bisericii, satul Honțisor

În biserică, satul Honțisor

În Bata, la fiecare colț de uliță se aruncă apă dintr-o „bocală”, jos în fața mortului și se dă un colac la primul copil.⁴⁸⁵

La românii din Aletea în cortegiul funerar erau 8 bărbați cu prapori pe care erau prinse dosoaie. Șase dosoaie, prinse pe sicriu, se dădeau la sfârșit celor care au dus mortul. Un dos se pune și la crucea mare, iar la cea mică se pune o batistă. Pe drum se opreau cu mortul la fiecare colț de uliță, se făcea rugăciune și neamurile dădeau bani la popă. Celui care a săpat groapa i se dădea un colac, pe care preotul făcea la groapă o cruce cu vin.⁴⁸⁶

La maghiari și slovaci în trecut mortul a fost dus la cimitir cu Calul Sfântului Mihai, un scaun special, purtat pe umeri de bărbați.

La sârbii din Satu Mare, odinioară mortul a fost dus pe umeri de 6 bărbați, care aveau prinse pe umeri baticuri. *„Nainte în drum spre cimitir, sicriul era băgat în biserică. Acum nu se mai bagă, iar la cimitir e dus cu mașina, cu remorca mică. Șoferul, cei care duc praporii, cel ce duce crucea mare primesc ștergare. Copiii primesc batiste... că nu mai sunt copii cu cira, acum duc coroane, înainte erau îmbrăcați în negru”*.⁴⁸⁷

Ducerea mortului la groapă. Slovaci

⁴⁸⁵ Inf. Marea Ardelean, n.1929 Bata; culegere Maria Mândroane.

⁴⁸⁶ Inf. Ana Nistor, n.1928 Aletea; culegere Rodica Colta 1997.

⁴⁸⁷ Inf. Marina Ristin, n.1933, Satu Mare; culegere Rodica Colta 2013.

Punerea în mormânt. Practici la groapă și la cimitir

În părțile Gurahonțului, gropașii sunt aleși la priveghi din rândul sătenilor. Numărul lor trebuie să fie impar: 3, 5 sau 7. În Moroda pentru săpat groapa erau aleși 4 săteni, fiecare primind câte un ștergar pe care îl puneau la mânăcă.

În Păiușeni, groapa este săpată de neamuri sau vecini. „Se supărau dacă nu-i puneai. La noi nu s-o făcut groapă pentru bani. Și s-or dat la gropari șterguri frumoase și colac mare ca la popa”⁴⁸⁸.

Pretutindeni, în zorii zilei când are loc înmormântarea, gropașii vin la casa mortului și iau măsura sicriului sau a mortului, cu un băț de alun.

Groapa se sapă în ziua înmormântării fiindcă ea nu poate rămâne noaptea deschisă, ca să nu se cuibărească duhurile rele în ea. De asemenea, până se ajunge cu mortul, ei nu se pot îndepărta de groapă.

Conform datinii, înmormântarea trebuie să se facă doar după ce soarele începe să coboare pe cer, de pe la orele 13 sau 14.

La groapă, sat Hontîșor

⁴⁸⁸ Nană Floare, n.1943 Păiușeni; culegere Brojban Bianca, 2014.

La groapă, sat Ostrov

Acoperirea gropii cu pământ, comuna Bata

Tot în Secusigiu, cei care au dus mortul la groapă așează, la poarta cimitirului, puțină iarbă, ca morții lor să știe că l-au petrecut pe cel îngropat pe ultimul drum.

În Căprioara, când bagă mortul în mormânt, se aruncă bani în groapă. În acest sat, dacă mortul a iubit mult pe cineva, ca să nu vină să-l ducă și pe acela cu el, se taie un ban în două și jumătate se aruncă în groapă iar jumate rămâne la cel viu.⁴⁸⁹ Prin acest rit de separare i se dă mortului de înțeles, că nu mai are de împărțit nimic cu cei din lumea aceasta. În timp ce se aruncă pământul peste sicriu în Căprioara se cântă „În câmpul înflorit.” La gropăși li se dă colaci.

Slovaci cu mortul la groapă, oraș Nădlac

Pretutindeni sicriul era coborât în groapa dinainte pregătită, cu două frânghii groase, numite *pălimare*. Preotul, după ce mai rostește o rugăciune și cântă, aruncă cu hârlețul câțiva bulgări de pământ peste sicriu, sigilează mormântul făcând semnul crucii pe fiecare latură a

⁴⁸⁹ Inf. Ion Ardelean, n. 1944, Căprioara; culegere Rodica Colta 2011.

acestui și zicând: „se sigilează mormântul acesta până la venirea a doua, în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt.”

Cei prezenți aruncă și ei bulgări, bani și flori. În zona Gurahonțului, în acest moment un cântăreț începe să cânte joltarul.

În Moroda obiceiul este ca, peste groapă, să se arunce o găină neagră, ca vamă, și abia după aceea se coboară sicriul și se aruncă bulgări de pământ.

În Lunca Teuzului, deasupra sicriului, în groapă, în acest sat se făcea un pod de bârne.

În Secusigiu, oamenii încep să arunce banii și câte un bulgăre de pământ în mormânt când preotul și cântăreții de la biserică cânta „Cu sfinții odihnește” și „Fericită este calea”, ca mortul să aibă cu ce-și plăti vama, în lumea cealaltă.

Ca celor din familie să nu le fie urât după mort, în Păiușeni se credea că trebuie să te uiți când vii de la mormânt la pârâu. În satul Livada de lângă Arad se recomandă să te uiți în fântână.

În Bățania (Ungaria), pentru urât „până nu scloboade mortu în groapă să sfârteacă un petec din urzâcar. Și cui i urât, să dă on dărab dân iel. Acasă, marța uă vinere sara și-l arde și stă pă fumu acela. Uă poartă la tept on dărab năars dân iel”.⁴⁹⁰

În Aletea în groapă se aruncau și golundurile cu care au fost legate batistele și cârpere de la prapori sau de la braț.⁴⁹¹

Cruce de lemn, sat Căprioara

⁴⁹⁰ Florentina Marc, art.cit., p. 20.

⁴⁹¹ Gheorghe Petrujan, op.cit., p. 88.

Pomeni la groapă și în cimitir

Pomana sau ofrandele care se dau la groapă și în continuare în zile anumite, au avut la origine credința că trebuie să-i dai mortului ce-i aparține, el având și în lumea de dincolo aceleași nevoi ca și în viață. Este vorba despre un transfer de la cei care primesc pomana sau participă la masa de pomană către cel decedat. Aceasta pentru că specificul pomenii este de a realiza o mediere între un viu și un mort, prin acțiunea de a da unui terț.

Pomana generală care se dădea celor ce au participat la înmormântare este și azi în județ *colacul* și *lumina*. Cei care nu veneau la masa de pomana de acasă, primeau în părțile Gurahonțului, la Șimand, Șetin, un colac, o lumânare și un pahar de răchie, la cimitir.

Pe lângă acestea, în unele localități, datina era ca celor care au ajutat sau care au avut rolul simbolic *de a primi* în locul mortului, să li se mai dădea și altceva.

Astfel, în Hălmagiu, un bărbat, dintre rudele apropiate ale mortului, îi dă peste groapă, celui care a săpat-o, o oală nouă de pământ, de sufletul mortului.

În Tisa se dă peste groapă cuiva, așezat acolo anume ca să le primească, o oală, un colac, o lumânare și o ștergură.

În Văsoaia gropașului care a început groapa i se dădea un colac și o oală. Ceilalți patru erau plătiți acasă, când mergeau la pomană.

În Păiușeni „*s-o dat găină păstă mort*” iar colacii, dați în trecut peste car, se dau mai nou, „*cu coșara plină peste sicriu*”.

În Hășmaș, după ce a fost coborât copârșeul în mormânt, groparului, care a început groapa, i se dădea o găină neagră, un colac, și o oală. La ceilalți gropași li se dădea peste groapă oluri cu apă și colac.

În Bârsa se dădea un canceu, unuia dintre cei care au dus mortul.

În Lunca Teuzului se dădea gropașilor peste groapă găină neagră, ștergură și o oală de lut. În Șepreuș groparilor li se dădea peste mormânt, colaci și lumânare.

În Chișineu-Criș se dădea peste groapă, groparului, de pomană două găini și un dos.

În Socodor era obiceiul ca peste sicriu, la groapă, să se dea de pomană o găină, un ștergar și colăcei pentru copii.

În Secusigiu, celui care a păzit mormântul după ce a fost săpat i se dădea o ștergură.

Pe Valea Mureșului la Cladova și Troaș, omului care a început groapa i se dădea de pomană o cană cu puțină apă, un colac, o ștergură cu lumină. De asemenea, în Cladova, măsura mortului se arunca în groapă iar colacul mortului se dădea peste copârșeu la prunci.

Și în Bârzava, la groapă, li se dă gropășilor o găină peste mormânt.

În Bata, după ce mortul a fost pus în groapă și se trage țărâna, se dau colaci, dintr-o cotăriță, peste groapă, groparilor, împreună cu un ștergar. Cel care a început groapa primește un ștergar, un bocal și un colac.⁴⁹²

Pretutindeni, ultimul care părăsea cimitirul era groparul. El acoperă mormântul cu pământ și fixează crucea. Pentru munca sa primea alături de bani, băutură și pomană.

Toți cei care au participat la înmormântare se spală pe mâini în vale.

La sârbii din Satu Mare, celui care a făcut groapa i se dau bani și este invitat la pomană.

Masa de pomană sau comândarea

În general, comândarea sau pomana se făcea la casa mortului, în ziua înmormântării (Hălmagiu, Tisa, Moroda, Socodor), după întoarcerea de la cimitir.

Excepție fac unele satele împrăștiate, precum Văsoaia, unde masa de pomană se servește înainte de a pleca cu mortul la cimitir.

Când intrau în curte toți cei invitați la pomană, inclusiv preotul, cantorul, cântăreții, se spălau pe mâini și se ștergeau cu un ștergar pregătit dinainte. Cu puține excepții, înainte de a binecuvânta bucatele pregătite și de a se așeza la masă, preotul face sfeștanie în camera în care a stat mortul.

Vara, mesele erau aranjate în curte, iarna în casă.

La pomană participă fie rude, prieteni, vecini, fie toți care au fost la înmormântare (Păiușeni, Lunca Teuzului, Moroda) fie doar cei invitați de familie (Gurahonț, Bârsa, Secusigiu).

Dacă timpul permitea, masa era aranjată în curte. În Chișineu-Criș, pe masă se puneau colaci cu lumânări, farfurii cu mâncare și băutură.

⁴⁹² Inf. Marea Ardelean n.1929 Bata; culegere Maria Mândroane 2009.

Ca meniu zonal (Hășmaș, Moroda, Chereluș etc.), în trecut, cel mai adesea la pomeni se făcea fasole sau varză, în perioadele de post *părgălite cu oloi* iar în cele de dulce *cu unsoare și clisă*.

Totuși în unele localități, masa era bogată. În Hălmăgel, ca mâncare de dulce, se servea tocana de vițel și supă de găină, carne friptă, plăcintă iar ca mâncare de post supă de roșii cu tăiței, mazăre sleită cu ceapă prăjită și ulei de ludaie.

Tot așa, în zona Gurahonțului de dulce se dă la pomană tocană, papricaș, plăcintă iar în zilele de post fasole uscată și varză gătită cu ulei de dovleac. Datina în aceste sate este ca cei care au servit la masă să se așeze și să mănânce ultimii.

În Bârsa, la masa de pomană li se dădea rudelor mortului câte un canceu, *ca să-l uite*. Până în 1978, aici mâncarea s-a pregătit în oale mari de pământ, de 20-30 l, care se puneau în jar. Meniul a fost cel obișnuit în zonă, varză și fasole. *Curechiul* scăzut, cu slănină, ceapă, piparcă și cu rântaș, se pune pe mese, în blide mai mari, alternativ cu mazărea, și fiecare mânca direct din blidele acelea mari. La acestea se mai adăugau colacii și vinarsul.

În Hășmaș, la pomeni se servește fie curechi cu păsulă și colaci, fie cartofi cu carne de oaie, pasăre, colaci, pălincă.

În Moroda pentru masa de pomană se angaja o bucătăreasă. Familiile mai înstărite, obișnuiau să facă, pe lângă fasole și varză, și tocană.

În Chereluș, se mai dădeau croampe cu carne, rachiu. În Socodor, zamă, tocană, sarmale.

În Șeitin se tăia pentru masa de pomană o oaie, un porc și se făcea zamă acră cu oțet, papricaș. În zilele de post se dădea păsulă stoarsă cu oloi de ludaie.

În Secusigiu, la cimitir nu se dă nimic, pomana se face casă: *„Nainte la noi nu s-o dat colaci la morminte, s-o făcut pomeni acasă... ai temat, ai stat în poartă (la cimitir n.n.) două muieri și gazda cu mortu ț-o spus temi pă ăla, pă ăla și ai temat... colaci să făceau mari, pântru mâncare, că să puneu pă masă și colaci așe micuți să făceau dă să dădeau acasă, cu grâu în pungă... grâu să ferbe în căldare”*.⁴⁹³

Bucătăresele care pregăteau mâncarea în această localitate se numeau *rădușe*. Ca regulă de servire, *„cutia (coliva) se pune într-un*

⁴⁹³ Inf. teren Ardelean Viorica n.Gavra, în 1948 în Secusigiu, culegere Rodica Colta 2013.

*blid, și atunci să puneu trii lumânări și când slujea popa pomana, tăta lumea mânca cu lingura din blidul ăla”.*⁴⁹⁴

Cât privește colacii mari și mici, „*năinte să coceau acasă în cuptoare la muieri, da dă când or vinit pecăriile aștea, pecariu frământa și muierile mereau și-i făceau la pecărie*”.⁴⁹⁵

Din acești colaci de pomană preotul primea un colac mare iar cantorul unul mai mic. În trecut, în Secusigiu a fost datina ca femeii, care a ținut mortului lumânarea, să i se dea un colac mare, numit *colac de mână*. Pe acest colac găurit în mijloc, se făceau din aluat două mâini, despre care ziceau că-s mâinile mortului: „*puneau aluat și făceau jejite din aluat și pă colac să pune a un blid, dacă era dă post cu păsulă, dacă era dă slastă cu papricaș dă oaie și un sfert dă rătie*”.⁴⁹⁶

În Cladova nu se dădea zamă când aveau mort. De fruct se serveau sarme, friptură de porc, tocană de oaie, răchie. În post, mazăre groasă cu tăiței, curechi.

Pretutindeni, când luau din mâncare prima bucatură oamenii ziceau: „*Fie-i tărâna ușoară!*”.

Dincolo de frontieră, la românii din Bătania, datina era ca cineva din neam să invite doar pe unii din participanți, mai apropiați, la masa de pomană. Formula de invitare a fost ea însăși una îndătinată:

„- *Face-ți bine, oameni buni, care v-ați ustănit și i-ați dat cinste dă pă urmă lui (cutare), veniți până la casa lui împreună, la un pahar două dă pălincă și zăcem Și-l ierte Dumnezeu și-l hordinească!*

Să duc cii mai d-aproape. În ocol să spală pă brânci în lăvor cu apă, să duc în lontru și beu pălincă și mîncă clisă cu pită”.⁴⁹⁷

În Aletea, la pomană participa preotul și cei care l-au însoțit pe mort. Preotul sfințea și camera unde a fost mortul, pentru a împiedica întoarcerea acestuia acasă. În familiile sărace se servea doar pâine cu slănină și răchie, pe când cei mai înstăriți făceau fasole și sarmale.⁴⁹⁸

Sârbii făceau și ei pomană acasă. La sârbii din Satu Mare și Munar veneau la pomană doar cei invitați. Dacă era post se făcea mâncare de post, fasole cu cartofi, cu sos de hrean. Dacă pomana pica în

⁴⁹⁴ Ibidem.

⁴⁹⁵ Ibidem.

⁴⁹⁶ Ibidem.

⁴⁹⁷ Florentina Marc, *Obiceiuri care marchează momente importante în viața omului: Mormântarea*, în Izvorul, Revistă de etnografie și folclor, Nr.1, Giula, 1982, p. 21.

⁴⁹⁸ Gheorghe Petrujan, op.cit., p. 89.

perioadă de slastă se tăia o oaie și se făcea papricaș și zamă. Acuma pomana se face la restaurant.

Practici rituale post funerare

În Păiușeni, în noaptea înmormântării, pe masa pe care a fost mortul se puneau, pe un ziar, făină și un pahar cu apă. Dacă a doua zi lipsea din apă se credea că a băut mortul din ea.

În Chișineu-Criș, a doua zi familia merge și azi, la cimitir, să aranjeze mormântul.

Odinioară, în Covăsânț, în ziua înmormântării, după ce se întuneca, două femei din familie înconjurau gospodăria, ținând fiecare o lumânare aprinsă în mână și spunând: „*Ai plecat în lumea ta, aclo să șăzi*” și „*Dumnezo să ce ierce și să ce hoginească*”. A doua zi, mai multe muieri dintre neamurile mortului se duceau dimineața devreme la morminți, cu colaci, vin și răcie și cu mâncare, pe care le dădeau de pomană pentru sufletul mortului. Una din femei înconjura de trei ori mormântul ținând în mână o lumânare aprinsă, un bocal cu jar, tămâie și cârpa, cu care a fost spălat mortul, zicând: „*Aici ai venit, aici să stai și pă noi să ne lași liniștiți*”. În urma ei, o altă femeie stropea mormântul cu apă sfințită și la sfârșit spargea bocalul de cruce iar cioburile le puneau pe mormânt. Mâncarea și băutura se trecea peste mormânt apoi era dată de pomană oamenilor întâlniți pe drum.⁴⁹⁹

La fel, în Șetin, a doua zi, cei ai casei mergeau și tămâiau mormântul și se rugau pentru mort, după care se întorceau acasă unde veneau vecinii la colac și la țuică. După o săptămână se întâlneau din nou. Cum se credea că sufletul mortului stă vreme de șase săptămâni la streășina casei, aceasta se tămâia în fiecare seară, de-a lungul târnațului.

În Secusigiu, în prima seară după înmormântare, odinioară se puneau afară, într-un cuier o cămașă a mortului, care este lăsată acolo 6 săptămâni, ca sufletul, care rățește pe lângă casă, în tot acest timp să aibă unde să se adăpostească. Tot în acest sat, timp de 9 seri se puneau într-o cameră, pe fereastră, câte două pahare, unul cu apă, celălalt cu rachiu, pentru sufletul mortului, să aibă ce să bea când îi va fi sete. Alții puneau un pahar de apă și o pungă de făină.

⁴⁹⁹ Corina Șeran, *Cercetare empirică privind problema strigoizării în Podgoria Aradului*, în Teme actuale în cercetarea etnografică și antropologică. Studii și comunicări, Cluj-Napoca, 2011, p. 40.

De asemenea, în aceste 9 zile, cineva din familia mortului se ducea în fiecare dimineață la mormânt cu tămâie, o sticlă de apă și ceva mâncare, care se dădea de pomană. Femeile apropiate mortului se mai cântau după el.

Cu vremea, mormântul n-a mai fost tămâiat decât a doua zi după înmormântare. Femeile din familie mergeau dimineața cu „tămâie” și „tămâneau”, după care se întorceau acasă și dacă mai era mâncare rămasă de la pomană o mâncau pe aceea, dacă nu, făceau o zamă și turce acre cu țucur (*crofne*). Erau servite toate persoanele care au fost la cimitir și vecinii care veneau tocmai atunci pe la casa mortului.⁵⁰⁰

În Cladova, a doua zi după înmormântare erau chemați cei care au spălat mortul, l-au îmbrăcat și l-au pus în copârșeu. Li se dădeau hainele mortului sau bani, mâncare și colac. Pe lângă aceștia mai era chemat și câte un vecin.

În Bata și azi, a doua zi, 2-3 femei bătrâne merg la cimitir. Duc cu ele colac, apă, tămâie cu jar. Se înconjură mormântul de trei ori, apa se aruncă pe mormânt iar colacul se dă de pomană. Datina locală a fost ca până la 9 zile să se meargă cu tămâie. După 9 zile se punea pomană cu vecinii, copii.⁵⁰¹

În Hășmaș a treia zi, de *treză* se împărțeau la casa mortului colaci și băutură. Până atunci nu era voie să se dea nimic din casa mortului.

La Șeitin, a șasea zi de la înmormântare prescurărița satului făcea prescură, pentru biserică, și un colac mare de 5 kg. care se împărțea la participanți.

În unele sate cu români din Ungaria, aflate în vecinătatea Banatului (Bătania, Cenadul Unguresc) în seara înmormântării se puneau pe fereastră trei păhărele, unul cu apă, unul cu vin, unul cu țuică și o bucată de colac, pentru mort. Tot în aceste sate a doua zi familia mergea „cu ciosul de pomană” (colac și băutură). Se zicea că duc „*dă mneaz*” mortului. Băutura era vărsată în formă de cruce pe mormânt iar colacul era pus la cruce, după care se tămâia mormântul.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad, 2013, p. 223.

⁵⁰¹ Inf. Marea Ardelean, n.1929 Bata; culegere Maria Mândroane 2009.

⁵⁰² Emilia Martin, *Moartea, înmormântarea și cultul morților la românii din Ungaria*, în Administrație românească arădeană, V, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2012, p. 459.

În Aletea, a treia zi după înmormântare familia spăla hainele rămase de la mort fiindcă se credea că altfel mortul nu se poate odihni.

Și la sârbii din județ tradiția cerea ca, în prima seară, pentru mort, să se pună pe fereastră apă, pâine și un sfert de țuică, care sunt date dimineața la primul om ce trece pe uliță.

Slobozirea apei

În satele de pe Valea Mureșului, odinioară, se practica ritualul slobozirii apelor, legat de *setea mortului*, însă în cele mai multe localități cu vremea practica a dispărut.

În Șeitin obiceiul era să se angajeze o fetiță care căra apă timp de 6 săptămâni la o casă cu mai mulți oameni. După 6 săptămâni ea primea în dar de la familia mortului o haină, un colac mare în creștolă și un canceu.

În Secusigiu, în trecut, vreme de 6 săptămâni se dea de pomană un bocal cu apă și mâncare. Ele erau duse de o fată, care nu a împlinit 12 ani, vecinului din fața casei. Cu vremea obiceiul s-a schimbat. Nu s-a mai cărat în vecini decât apă, vreme de 9 zile: „*Am ajuns și io. 9 zile am cărat și io apă la o mătușe, zua ne ducem la o casă, cu apă, și atunci ni-o dat dă amnează și veneam acasă și după ce am gătat dă cărat apa ni-o cumpărat un țol, ne cumpăra așe 2-3 metri*”.⁵⁰³

În Cladova și Troaș șase săptămâni se căra apă la vecini, înainte de răsărit.

În Căprioara, cea care căra apa trebuia să fie o fată cuminte sau o femeie iertată. Odinioară aceasta trebuie să care 44 de cânți de apă neînceptută, din care 43 în sat, pe la vecini, mai ales la oameni sărmani sau bolnavi. A 44 era dusă la Mureș. Aici se dădea drumul pe apă unei plute făcută din „*bâte de tuluși*” (din tulei de porumb), presărată cu petale de trandafir, care are la colțuri 4 lumânări aprinse și în mijloc un colac. A 44 cantă se vărsa, cu olcuța, cu care s-a măsurat apa, care s-a dus în sat, în spatele plutei.

La fel, odinioară, în Bata, din a doua zi după înmormântare se cară 6 săptămâni 6-8-9 vedre cu apă, cu țol în ele la rude, prieteni, vecini. La șase săptămâni se face „*crușița*” din tulei. Se făceau 6 colăcei, și se puneau pe 6 crușițe, și se duceau la Mureș și se sclobozeau pe apă, spunând:

⁵⁰³ Inf. teren Ardelean Viorica, n.Gavra, în 1948, în Secusigiu, culegere Rodica Colta 2013.

„Dumnezeu să-l ierte și să-i primească pomana”.⁵⁰⁴

În trecut, în momentul când se dădea drumul plutei pe apă se rostea formula consacrată:

Să fie vămile plătite

Și izvoarele slobozite

*La mortul cutare...*⁵⁰⁵

În Chelmac, oamenii încă își amintesc că se slobozea plută cu lumânări și colac pe Mureș.

Ritualul slobozirii apei se practică și azi în Bata, Zăbaț, Chelmac, în forme simplificate. Acum se mai duce apă doar nouă zile, la nouă case.

Cât privește celelalte etnii, sârbii practică și ei slobozirea izvorului de apă. În Satu Mare (com. Secusigiu), de a doua zi după înmormântare, vreme de 9 zile, dimineața, o fetiță ducea la un vecin un bocal cu apă, pe care îl lăsa în fața ușii. La 6 săptămâni se cumpărau două bocale, unul pentru vecin și unul pentru fată. În apa din bocal se punea măr și ban. Fata venea și ea la cimitir și înconjura cu cei din familie mormântul cu tămâie, apoi cana în care a fost jarul era spartă la mormânt, lângă cruce. Conform tradiției, de la cimitir fata era chemată la masă iar la plecare i se dădea un cadou, bani și bocalul. La sârbii din Munar apa era cărată de un copil, ceva neam.⁵⁰⁶

La slovaci și germani practicile postfunerare sunt diferite. A doua zi după înmormântare, familia și rudele merg la biserică și se roagă pentru sufletul celui răposat.

La slovaci, pentru a întrerupe orice legătură între mort și cei vii, camera în care a stat mortul era spălată iar lucrurile sale, care nu au fost puse în sicriu, erau arse.⁵⁰⁷

Mortul nenunțit sau moartea înainte de vreme

Dacă în cazul morților venite la vreme, există, așa cum am văzut, o înțelegere și o împăcare, moartea tinerilor, ce nu și-au trăit viața produce teamă și este greu de acceptat de către societățile tradiționale, fiindcă ele ies din rostul obișnuit al lucrurilor, sunt nefirești. Conform

⁵⁰⁴ Inf. Marea Ardelean n.1929 Bata; culegere Maria Mândroane, 2009.

⁵⁰⁵ Gheorghe Enache, *Călătorie cu roua-n picioare, cu ceața-n spinare*, Ed. Paideia, București, 2006, p. 281-282.

⁵⁰⁶ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparinița, Arad, 2013, p. 263.

⁵⁰⁷ Pavel Rozkoš, *Obiceiuri de familie la slovaci bănățeni*, în Tibiscus.Etnografie, Timișoara, 1975, p. 185.

gândirii țărănești, moartea înaintea căsătoriei reprezintă o moarte periculoasă, fiindcă acești morți a căror vieți sunt neîmplinite se vor face strigoi și se vor întoarce pentru a-și găsi perechea și a-și împlini destinul.

În județ circulă de altfel destule povești cu logodnicul mort care vine noaptea călare să-și ducă logodnica acasă, de fapt în cimitir, în mormânt.

De aceea, în cazul morții celor nenunțiți, cu ocazia înmormântării, se face o cununie simbolică a mortului. Această practică, atestată în trecut la toate popoarele din Balcani și chiar la huțuli⁵⁰⁸, are menirea de a împlânzi sufletul mortului, fiind de folos atât celor vii cât și celor morți, câtă vreme moartea este un pericol pentru toți cei implicați.

Ca urmare, celor morți la vârsta căsătoriei, li se făcea *o nuntă a mortului*, adică un ceremonial care însuma atât căsătoria cât și moartea. Mortul este căsătorit și apoi înmormântat corect, conform datinii.

Referitor la această intervenție în scenariul funerar trebuie să spunem că, deși nunta și înmormântarea par a se situa la poli opuși, nunta fiind o celebrare a vieții, iar funerarele, o comemorare a morții există anumite similitudini, riturile vieții și ale morții fiind înrudite ca structură și conținut. Ele reliefează procese succesive de separare și încorporare iar în fiecare rit există secvențe paralele. Amintim doar iertăciunile, alaiurile și mesele comune care se fac în ambele ceremonialuri.

Din acest punct de vedere, nunta mortului reprezintă căsătoria perfectă a mortului pe pământ, în anticiparea unei vieți împlinite după moarte⁵⁰⁹.

În sfârșit, trebuie să specificăm totuși, că deși normele cer ca toți cei necăsătoriți să meargă în mormânt căsătoriți, nunta mortului li se face doar celor morți până la vârsta la care, în condiții normale, ar fi avut copii.⁵¹⁰ Holteilor și fetelor bătrâne li se fac înmormântări obișnuite.

În ciuda numelui, ca mod de desfășurare, nunta mortului este asemănătoare cu ceremonialul oricărei înmormântări, doar că în acest caz sunt activate codurile simbolice ale nunții.

⁵⁰⁸ Vezi *La mort-mariage une particularité du folklore balcanique*, în Ion Mușlea, Cercetări etnografice și de folclor, II, Editura Minerva, București, 1972, p.7-28.

⁵⁰⁹ Gail Kligman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 166.

⁵¹⁰ Gail Kligman, op.cit, p. 164.

Fără a avea dezvoltările din alte provincii românești, înmormântările tinerilor sunt marcate și în județul Arad prin înserarea anumitor elemente simbolice din ceremonialul nunții, în cel al înmormântării.

Mortul care este pe cale de a fi căsătorit în moarte este îmbrăcat în ținută de nuntă, feciorul în negru, cu floare în piept (Șeitin), fata în mireasă, cu cunună. Domnișoara de onoare este și ea îmbrăcată potrivit rolului, însă ceilalți din convoiul funerar poartă haine de doliu și au comportamentul specific celui de la înmormântare. În localitățile în care se face și steag, acesta este confecționat din baticuri negre. Catafalcul este dus în cazul feciorului mort de prietenii acestuia iar în cazul fetei de măritat de prietenele ei, care sunt îmbrăcate în alb. Este vorba de o despărțire formală de tovarășii de generație pe care o întâlnim și la nuntă.

În Păiușeni, la mortul tânăr se scoteau mai mulți prapori, adică 10 în loc de 3 sau 5.

De asemenea, în zona moțească a județului, datina pentru feciorii morți înainte de vreme este să se facă brad, care după coborârea sicriului în mormânt și acoperirea gropii este ancorat pe aceasta.

Odinioară în Nădlac, dacă mortul era necăsătorit, cei care l-au însoțit la groapă se întorceau, după înmormântare la casa acestuia și jucau jocuri de nuntă.⁵¹¹

Zorile

O altă datină în cazul mortului nenuntit, practică doar în partea bănațeană a județului, este aceea de a i se cânta *Cântecului Zorilor*. Conținutul tematic al cântecului este precreștin, reprezentând o invocare a zorilor, ca să-și întârzie apariția până „dalbul pribeag” va fi pregătit cu toate cele necesare pentru călătorie spre lumea de dincolo. Cântarea avea loc în condiții speciale.

Astfel, în Bata, Țela, Ostrov, înainte de răsărit, în ziua când se îngropa mortul, un grup de femei, care nu erau rude apropiate cu el, trebuiau să se așeze sub fereastră, pe o laviță, cu fața spre răsărit și să cânte *Zorile*.⁵¹² Obiceiul se înscrie într-un areal cultural mult mai larg, ce coboară spre Balcani.

⁵¹¹ Petre Țiucra Pribeagul, op.cit., p. 142.

⁵¹² Cântec funebru atestat în Banat, Hunedoara, nord-vestul Olteniei etc.

În Bata se punea sub fereastra mortului o masă cu colaci, rachiu, apă, lumânări iar grupul era format odinioară din 7 femei iar mai târziu din 3⁵¹³. După Elena Bugaru, ultima dată la Bata s-a cântat Zorile în 1959 de către 5 bătrâne.

În Ostrov, unde obiceiul se mai performa încă în urmă cu zece ani, grupul era format din 7 femei. Ele cântau stând în picioare pe o bancă cu fața spre răsărit:

„- Zori, drage-mi surori,
Gi ce-ați zăbovit
Și nu ați zorit
Astăzi gimineată
Ca ieri gimineată?
-Noi am zăbovit
Și nu am zorit
Pân-am gispărțat
Suflet gi la oasă.
Noi am zăbovit
Pân-am gispărțat
Frunzăță gi vie
Soț gi la soție.
Noi am zăbovit
Pân-am gispărțat
Frunzăță gi zloț
Soață gi la soț.
Noi am zăbovit
Pân-am gispărțat
Frunzăță gi sfinț
Copii gi părinți.
Și ce-ntoarce Ioane
Pă mânduța stângă
Tata tău ce strângă.
Și ce-ntoarce Ioane
Pă mânduța dreaptă
Mama ta ce așteaptă.
Și ia seama Ioane
În cale-ai plecat.
În cale ț-o ieși
Un câmp verzișor
Și-o lină fântână

⁵¹³ Inf. teren Maria Neda, n.1924, Bata, culegere Rodica Colta 2010.

*Scaun gi hogină.
 Stai și hoginește.
 La părinți gândește.
 Stai și hoginește.
 La soțâie gângește.
 Și ce roagă Ioane
 Gi vecinii tei
 Ei țâie să-ți facă
 O cruce gi păr
 Și-o ladă gi măr
 Cu șapce ferești.
 Pă una să-ți vină
 Amiros gi flori,
 Dor gi la surori.
 Pă alta să-ți vină
 Amiros gi-arginți
 Dor gi la părință.
 Pă una să-ți vină
 Amiros dă brad
 Dor gi la bărbat,
 Amiros gi vie
 Dor gi la soțâie.
 Amiros gi mere
 Dor gi la muiere.
 Pă una să-ți vină
 Amiros gi spini
 Dor gi la vecini.
 Și ce-așează Ioane
 Stai și hoginește
 La toți ce gângește”⁵¹⁴*

Obiceiul de a cânta Cântecul Zorilor îl găsim consemnat și în unele sate românești din Serbia.⁵¹⁵ Aici „*Strigarea Zorilor*” se făcea de către trei femei, la unison. Înainte de a se lumina de ziuă ele se urcau pe jireada de paie ori de fân, să fie mai aproape de zori, și le strigau:

*„Zori, fi m-ați surori,
 Ce v-ați zăbivî
 De n-ați mai venit
 Ș-astăz giminează*

⁵¹⁴ Inf. Domnica Tamșa, n.1921, Ostrov, culegere Domnica Florescu, 2007.

⁵¹⁵ Ecica, Uzdin, Vladimirovăț, Nicoliniț, Toracul Mare, Sâmihai Lovce.

Ca ieri gimineacă etc. ”.

Când au terminat mergeau în camera mortului unde, așezate cu fața spre răsărit, mai strigau odată zorile. În unele sate, aveau câte o lumânare aprinsă în mână. Datina, care prin anii 1960 a cunoscut în aceste teritorii o extensie, era să se cânte la toți morți până la 40 de ani. Azi obiceiul a dispărut.⁵¹⁶

Strigoii sau moartea nefirească

Conform gândirii populare, mortul își are lumea lui, locul lui, cu morții, în lumea morților. Apariția sa, după ce a fost condus pe drumul fără întoarcere și înmormântat, pe ulițele satului, la casa unde a locuit este considerată o întoarcere nefirească. Din acest punct de vedere putem spune că morții deveniți strigoi sunt morți cu un picior pe pământ, care fie nu se pot despărți de familie, de lumea aceasta, fie că nu au fost respectate ritualurile funerare și de dolii sunt condamnați, printr-o procreație vinovată, încă de la naștere, să rătăcească între lumi. Vorbim de fapt despre morți malefici pe care îi găsim în toate culturile.

Credința în strigoi, ce coboară ca vechime până în stratul păgân, este azi permanent actualizată. Simplul fapt de a povesti despre un strigoi și de a-l numi îi dă consistență, îl face să existe, or povești despre strigoi se spun și în prezent în mai toate satele.

Apariția strigoilor

Există în apariția strigoilor câteva constante. Toți vin, se arată, la scurt timp după moarte, câtă vreme mai este cald în memoria familiei și a celor care l-au cunoscut. Ca timp al apariției, ei vin doar noaptea, știut fiind că ziua le aparține celor vii. În mod tradițional, timpul nopții este timpul în care se manifestă toate ființele malefice, fiindcă noaptea este la fel de neagră ca tenebrele lumii celeilalte, de unde un confort al celor de dincolo în a se mișca. Orele periculoase sunt cele de la miezul nopții până la primul cântat al cocoșilor. Mortul iese din mormânt și rătăcește prin cimitir, un spațiu intermediar al viilor și al morților, umblă pe drum sau vine acasă, încercând să pătrundă în interior, unde se găsesc cei vii, soțul/ soția, copiii.

În acest sens, Cornelia Paul din Hontîșor explică în 1988 despre aparițiile strigoii că „*în casa în care se întoarce mortu ca strigoi nu-i*

⁵¹⁶ Gheorghe Lifă, op.cit, II, p. 13.

*liniște noaptea. Tupăie prin podu casei, dezleagă vitele, le scoate din grajd, scârțâie ușile”.*⁵¹⁷

El se comportă asemeni tuturor spiritelor malefice (bate animalele, face zgomote, mută lucruri etc.) încât cei din casă se tem că a venit să ducă pe cineva și încearcă să se protejeze. Amintim în acest și practicile săvârșite până la îngropare, menite să-l elibereze pe soțul viu de mortul său.

Explicarea strigoiului de către țăranul român

Una dintre credințele larg răspândite în județ a fost aceea că strigoii vii, care erau de fapt oameni demonizați, însemnați de la naștere, se transformă după moarte în strigoi morți. Așa se face că cei care spală mortul, recunosc după coadă potențialul strigoi și anunță familia, să ia măsuri, „că mortul lor va veni acasă”.

Un asemenea caz i s-a întâmplat Aureliei Moholea din Pecica: „Io am avut un caz dă acesta dă am spălat o femeie și o avut coadă. Da o avut coadă... Pă mătușa lu Jeni, lu Cruceanu. Și atunci când o murit io n-am știut că ce-i, până când am spălat-o. Și atunci am văzut că ea are codiță. Și atunci m-or dus un cui și d-asupra lumânării l-am ars și l-am băgat”.

O altă explicație a strigoirii mortului circulă pe Valea Mureșului, la Cladova, unde bătrânii cred și azi că oamenii care au săvârșit în viață păcate grele, nu-și găsesc liniștea după moarte.

În Căprioara, cadavrul unui asemenea „mort” dezgropat este descris ca având fața roșie și ochii umflați: „Auzeam povești că o umblat și că l-o văzut... că o murit și o vinit străgoni și s-o culcat cu femeia... O fost on caz, când l-o dăzgropat, la Toc, că zăceau că mor vacile, l-o dăzgropat și zăceau că tăt o fost plin dă sânje, îi mult d-atunci vo trizăci dă ani”.

În sfârșit, țăranii credeau că mortul nu se poate rupe de lumea pământeană și se întoarce, dacă este regretat prea mult. Pavel Bâdea din Crocna povestea în 1997 despre un mort care nu s-a liniștit până nu a dus cu el și nevasta: „O vinit după ce s-o cântat după el. O vinit George și nu o lăsat-o până n-o dus-o și pă ie la o câteva săptămâni.”

⁵¹⁷ Cornelia Paul n. 1905, Hontîșor, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 252.

⁵¹⁸ Otilia Hedeșan, *Șapte eseuri despre strigoi*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998, p. 141.

⁵¹⁹ Inf. Ioan Ardelean, n. 1944, Căprioara; culegere Rodica Colta 2011.

⁵²⁰ Pavel Bâdea, n. 1925, Crocna, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 252.

Întâlniri cu strigoi

Întâlnirile cu strigoi ocupă în inventarul de povești al satelor din județ un loc important. În toate cazurile naratorii încearcă să convingă că întâmplările sunt adevărate, trăite, dacă nu de ei personal, cel puțin de o rudă sau de un cunoscut.

O asemenea întâlnire a trăit într-o noapte Viorel Neag din Măgulice, când era de 11-12 ani și a mers, pe lângă cimitir, la cineva să-i facă o injecție: „*Și mă duc. Nainte cu vreo 3-4 zile murise un om aici la noi în sat. Ghiorghică l-o temat. No, l-or ținut că umblă strâgoi, și l-o înmormântat exact în fața bisericii, cum îi biserica, el îi chiar în fața bisericii, la vreo 15-10 m de la poarta de intrare. Trebuia să iau injecția din 6 în 6 ore și lu mama îi era urât numa cu mine să meargă, lua și pă soră-me. Și-am plecat. Trăbuie să-mi deie injecția la 12 noaptea. Când am fost lângă cimitir, poți să întrebi dacă crezi că mint și pă mama, am văzut on câne la respectivul care o decedat pă mormânt. Stăte în cur. Acuma io cu soră-me, fiind mai mici <Mami nu știu ce-i cu cânila acela>. Ea o știut ceva, o zâs: <Lasă, on câne o vinit oarecum în cimitir>. El n-o fost lucru curat... o fost dracu. D-abia dă doi ani am aflat cine o fost. Mi-o zâs cineva <Măi, ce am păfât io, în urmă cu câțiva ani, când mă dau jos pă lângă biserică uită ce am văzut>.<Și io am văzut>, zâc”*”.⁵²¹

Dincolo de aceste întâlniri ocazionale, experiența cu strigoi a satelor de la poalele Munților Apuseni se învâрте în jurul Faticăi, un personaj straniu, a cărei mamă ar fi fost, după Traian Giurgelea, bosorcă, ce venea noapte în patul bărbaților. Cu această moștenire, Fatica a devenit la rândul ei strigoaie după moarte, fiind întâlnită „pe drum” de locuitori din diferite sate.

Coborând în câmpie, în satul Zărand circulă povești despre *arătări*, care apăreau pe drumul spre Seleuș, unde au avut loc mai multe accidente. Credința oamenilor este că cei care au murit năprasnic, neașteptate, nu își găsesc liniștea în mormânt și rătăcesc în locul în care au murit. Carmina Deme povestește ce i s-a întâmplat ei:

În noaptea Sfântului Vasile pe la ora 02:00, am hotărât să plecăm la drum. Tot pe drumul dintre Zărand și Seleuș, aproape în același loc în care am avut accidentul, de nicăieri a apărut o femeie aproape pe mijlocul drumului, îmbrăcată foarte sumar pentru acea

⁵²¹ Viorel Neag, n. 1979 Măgulicea, culegere Rodica Colta 2004.

noapte friguroasă. Mami a fost nevoită să încetinească și să o ocolească. În mașină cu noi a fost și un unchi, care i-a spus mamei să meargă puțin mai tare. Eu am stat în spate, iar când am văzut am grăit: Mami, ai văzut?, cu un glas speriat. Atunci am întors toți trei privirea în spate, iar femeia nu mai era acolo”.

Povestea continuă:

„Mătușa mea mi-a relatat o întâmplare care s-a petrecut în același loc, dar cu o prietenă de a ei, care era împreună cu soțul în mașină, în urmă cu mai mulți ani. Venind de la Arad a vrut să ocolească puțin drumul, fiind foarte târziu în noapte și s-au abătut prin același loc. La un moment dat, pe marginea drumului, o femeie le-a făcut cu mâna, când s-au oprit să vadă ce este cu ea, femeia nu mai era. Au pornit mașina din loc și uitându-se în spate au văzut femeia alergând după mașină, au încetinit, femeia dispăru-se din nou. În momentul în care au mărit puțin viteza, femeia le-a apărut din nou în spatele mașinii, atunci și-au dat seama că este vorba despre o arătare și au accelerat, astfel ajungând mai repede în sat”.⁵²²

Localitatea Pecica are și ea un inventar de strigoi locali, ținut de Persida Ponta: „Sabin cel însurat cu Saveta, fata lu Tutali dânc Cocota, altul a lu Marț Sara, dânc celălalt toltiș, care mai mult dă on an o vinit...”. Între aceștia, cel mai mult în localitate s-a vorbit însă de Vasile Gladîș, mort prin spânzurare în anul 1992.

Letiția Barbu, care la moartea lui Gladîș a avut 39 de ani, relatează toate zvonurile auzite pe ulița sa: „La câteva zile după ce l-or înmormântat s-o auzit că vine acasă noaptea și hrănește iosagu, dă la cai numai fân dă trifoi și ei n-aveau așa ceva, da să videa scuturat p-acolo pân grajd... Nu mai mânca nimic iosagu... Tăt iosagu era hărănit, numai apă le mai dădea... Și zăcea că să uită dânc cameră familia, copiii și nevastă-sa și îl videu. Și zăce că ierau doi pitici după iel, îl ajutau probabil. Și tot făcea gălăgie, tot timpu. După ce termina cu lucru ce avea de făcut, bătea pă fiere și zuruia și hogorogea. Și pă bicicletă l-or văzut, că vinea cu bicicleta acasă. Da numai familia-l videa...”⁵²³

Acest tip de povești despre oameni deveniți strigoi le găsim și pe Valea Mureșului, de pildă în Căprioara: „La noi în sat era vorba di unu, da o fost în satu vecin în Căpâlnaș. Și cum era atunci înainte dă război, ne

⁵²² Camelia Deme, elevă în clasa XI-a la Colegiul Național „Moise Nicoară” din Arad, 2014.

⁵²³ Otilia Hedeșan, *Șapte eseuri despre strigoi*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998, p. 255-256.

*pregăteau, un fel dă premilitari, așa eram noi, ne pregătea la Căpâlnaș, și aclo era vorba dă unu că îi străgoi, umbla și iceau să învârte mașina dă cusut, stai și te uiți la ea și ea să învârte, ba că auzi ușa, să dășchide și nu intră nime. Și atunci ne poveste un preten că or zâs ei: Hai că noi premilitari, la 18 ani, noi merem aclo... și-l prindem. S-or dus aclo or stat la povești și hai că nu-i nimica. Când îi dă după mnezu nopți să dășchide ușa și nu intră nime, mașina dă cusut începe a să învârți, ce să prinzi, să ridică pălăria la noi pă cap și ieșirăm unu după altu și du-te”...*⁵²⁴

sau

Da când muri nană Ileană, asta d-aci, îi zăceam Peleaga că n-o avut păr pă cap, șasă săptămâni ni-o duruit aci în pod.

*Și mămica o vinit, Doamne hodinește-o aclo, și ea o vinit. Aveam cai, aveam o iapă și on mânz și el zăce că mânzu o dat cu picioru și o dăschis ușa la grajd. Da ea m-o spus fată io dacă mor nu-ț fac altceva numa dășchid ușa la grajd. Și așa o fost”.*⁵²⁵

În legătură cu aceste întâlniri nocturne pe ulițele satului există anumite recomandări de comportament, cunoscute de toate satele. Strigoii trebuie evitat, pe cât se poate ignorat, nebăgat în seamă. Cei care îl privesc, îi vorbesc sau îl lovesc sunt îmbolnăviți sau chiar uciși. Există referitor la aceste agresiuni malefice un repertoriu local de memorate, în care oameni care n-au respectat interdicțiile și-au pierdut graiul, au paralizat sau au murit: „Avea o cantă și o dat cu ie după câine da nu l-o nimerit. Ș-atunce de frică o picat jos. Nu după multă vreme o murit și venea ca strigoi”.

⁵²⁶

Practici de destrigoire după îngropare

Prin urmare întâmplările, întâlnirile cu strigoi au motivat comunitățile tradiționale să-și ia măsuri de protecție.

Teama viilor, de morții care rămân între lumi, a produs în timp adevărate strategii de apărare, de prevenție, din care nu au lipsit nici ritualurile de destrigoire.

Așa cum am văzut, preventiv, anumiți morții, despre care comunitățile credeau că s-ar putea întoarce înainte de a fi îngropați erau legați cu rug, înțepați sau li se puneau în sicriu mac, grâu, „să strângă până la răsărit”.

⁵²⁴ Inf. Pavel Avramescu, n.1926, Căprioara; culegere Rodica Colta 2011.

⁵²⁵ Inf. Mărioara Ardelean, n.1952, Căprioara; culegere Rodica Colta 2011.

⁵²⁶ Dorel Băbuțe, n.1968, Hontîșor, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 252.

După îngropare, dacă mortul era suspectat de strigoi, se testa mormântul cu un armăsar. Dacă acesta nu voia să treacă peste mormânt era un semn că înăuntru se află un strigoi (Văsoaia, Păiușeni).

Ca să oprească vizitele nocturne ale strigoilor, oamenii săvârșeau diferite practici considerate sigure, transmise cutumiar.

În Hălmagiu celor la care le venea mortul strigoi acasă li se recomanda să-și facă bici din fuior de cânepă și când apărea strigoiul, fără să vorbească, să-l lovească cu biciul, cu mâna stângă.⁵²⁷

În Avram Iancu, Anișca Ghițiu avea propria ei metodă de a scăpa de strigoi: „*Luam cuiu de la crucea de lemn, care era pusă la capul mormântului, mergeam la popă, făcea slujbă pe el, veneam și puneam cuiu la loc și atunci nu mai venea strigoiu*”.⁵²⁸

În Cil, ca strigoiul să nu aibă putere asupra animalelor „*se face slujbă în trei biserici, se ia tămâie și luminează din trei biserici și jânepan dintre hotare, se pun într-un săculeț și se prind la gâtul animalelor*”.⁵²⁹

În Păiușeni „*dacă tot ți urât și-ți pare că-l tot vezi, trebuie să bei apă cu pământ după mormânt. Dar despre apa cu pământul acela nu trebuie să știi tu de ea, ci trebuie să ți-o dea altcineva să bei, altfel nu-și face efectul. Nu trebuie să știi că-i pământ de la mormânt. No, și să bei puțin d-acle și zăce că nu ți-i mai urât*”.⁵³⁰

Dar tot în acest sat „*alții spun că trebuie dezgropat mortul și înțepat cu un cui în inimă*”.⁵³¹

În Chișineu-Criș, dacă mortul vine acasă este chemat preotul care face slujbă pe casă și pe membrii familiei iar în crucea de pe mormânt se bate un cui.⁵³²

Un adevărat inventar al măsurilor de protecție, încercate, la sfatul bătrânelor din Pecica, ne este oferit de Draghina, nevasta lui Vasile Gladiș.

Învățată de Aurelia Moholea, Draghina a început prin a proteja casa magic, ca soțul mort să nu poată intra în ea. A întors măturoidul cu spicele în sus și a tămâiat.

⁵²⁷ Inf. Teodor Banici, n. 1930, Hălmagiu, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 252.

⁵²⁸ Inf. Anișca Ghițiu, n. 1920, Avram Iancu, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 253.

⁵²⁹ Inf. Tomuța Viorica, n.1950, Cil, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 252.

⁵³⁰ Nană Floare, n. 1943, Păiușeni, culegere Bianca Brojban 2014.

⁵³¹ Ibidem.

⁵³² Stela Mătiuș, op.cit., p. 132.

Măsura nu a fost eficientă, așa că a chemat preotul să facă sfeștanie. Apoi întreaga familie a ținut post vreme de 3 zile și s-a comunicat.

Cum strigoiul a continuat să vină acasă, Draghina s-a hotărât „să meargă la cimitir și să ieie pământ după mormânt într-un ciorap. Și o chimeșe d-a lui și o piatră. Și să le învelească tăte laolaltă, să le lege laolaltă și să le țape în Mureș...”

Odată epuizate toate încercările, bătrânele din Pecica au sugerat dezgroparea: „zâce că trăbă să-l dezgroape, să cheme procuratura, să-l dezgroape... și să-l împuște, să bage furca în el...”

Practica dezgropării și mutilării mortului prin înțepare sau tăiere, ca cea mai eficientă metodă a fost una veche și generală în județ. Varga Janos o menționează în 1877 în cazul unui strigoi care, supărat pe sat, le omora oamenilor vitele: „Și acest strigoi era foarte supărat pe sat. L-au dezgropat și l-au întors în sicriu. Dacă asta nu a folosit i-au întors pe dos cămașa și i-au dat-o din nou pe el. Dacă nici asta nu a fost destul l-au decapitat și așa mai departe. În final fiindcă boala nu se oprea i-au scos inima, au tăiat-o în 4 și au ars-o la 4 hotare”.⁵³³

Peste 160 de ani, un asemenea ritual de destrigoire a săvârșit în Șepreș „Pașcu Mitri”, când verișoara lui i-a spus că bunica ei moartă s-a făcut strigoaie și vine în fiecare noapte acasă. Ca să o scape, s-au adunat șapte bărbați și au plecat cu un *lâmpaș*, la 12 noaptea, în cimitir, au dezgropat moarta și i-au împlântat în piept o furcă cu un corn. Din noaptea aceea lucrurile s-au liniștit.⁵³⁴

Credința în strigoi o găsim și la celelalte populații din zonă. Sârbii îl numesc *vampyr* sau *upir*. Vampyrul putea fi recunoscut prin faptul că nu avea umbră. Sârbii credeau că acesta își părăsește noaptea groapa, intră în case, omoară oamenii și le bea sângele.

Încercând să explice cum devine mortul strigoi, țărani sârbi povestesc că acest lucru se întâmplă dacă trece peste el un animal necurat (cățeua, pisica, găina, coțofana) cât este pe catafalca.

La fel ca românii și sârbii, dacă bănuiau că vreun mort se va transforma în strigoi îi înfigeau în piept un spin de păducel.

În urmă cu 150 de ani, Fraderic Krauss a înregistrat în Serbia un ritual de destrigoire, care se desfășura în felul următor: babele se duceau

⁵³³ János Varga, *A babonak könyve*, Arad, 1877, p. 43.

⁵³⁴ Rodica Colta, Doru Sinaci, *Monografia comunei Șepreș*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 88.

în seara înmormântării la mormântul proaspăt, îl acopereau în cerc cu câlți de in și de cânepă, presărau pucioasă și dădeau foc. După ce ardeau toate acestea, înfingeau cinci cuțite vechi sau cinci mărăcini de păducel în mormânt, ca în cazul în care mortul devenit strigoi ar fi voit să iasă să se înțepe în cuțite sau în spini.⁵³⁵

Sârbii din Ungaria ca să împiedice strigoiul să pătrundă în casă puneau la ușa o mătură folosită.

Maghiarii numesc strigoiul „*mortul care se întoarce acasă*” iar slovacii „*duch*”.

Anumite practici rituale pentru a împiedica întoarcerea acestor morți săvârșeau și ei. De pildă, maghiarii, convinși că o moartă care a lăsat în urma ei un copil mic se întoarce acasă la acesta, ca să o împiedice obișnuiau să înțepe rochia moartei cu spini.

Slovacii din Tótkomlós, când veneau de la cimitir acasă se uitau în spatele cuptorului și spuneau: „*M-am gândit că tu ești aici și tu nu ești aici*”.

Cultul morților

Conform gândirii tradiționale, viața continuă după moarte iar morții au în lumea de dincolo aceleași nevoi pe care le-au avut în timpul vieții, vii trebuind prin urmare să se îngrijească de nevoile lor prin ofrande periodice. În felul acesta vii asigurau pacea și confortul celor plecați pe drumul fără întoarcere, îi linișteau, le obțineau bunăvoința. Alături de ofrandele pentru mort, în perioada post funerară se săvârșeau și rituri menite să desăvârșească separarea celor două lumi. Un asemenea demers, de marcarea a pragului viață moarte este doliul purtat de cei aflați în preajma morții, care se izolează de restul comunității, câtă vreme sufletul mortului se află pe lângă ei.

Doliul

După înmormântare, familia este în doliu cel puțin 6 săptămâni, cât se consideră că sufletul mortului nu e încă plecat, dar doliul putea fi ținut și până la un an. Vorbim despre o perioadă de prag pentru membrii familiei îndoliate, în care femeile poartă haine negre iar bărbații nu se bărbieresc. Îmbrăcarea hainelor negre echivalează cu un rit de separare de

⁵³⁵ Gh.F. Ciaușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Editura SAECULUM.I-O, București, 2001, p. 110.

comunitate, la fel cum dezbrăcarea lor constituie un rit invers, de agregare, la restul grupului. Perioada de doliu este marcată și de restricții comportamentale: nu se dansează, nu se petrece, nu se încheie căsătorii.

Doliul este purtat și de slovaci, unde femeile se îmbracă în negru vreme de un an. De asemenea, cei care au avut mort în familie nu participă la nici un fel de distracții.

Parastasele

La șase săptămâni se face primul parastas, al doilea la 6 luni și al treilea la un an. În unele sate, de pildă la Șetin după un an se fac parastase în continuare, în fiecare an.

Parastasele se fac la biserică. În majoritatea satelor (Hășmaș, Macea etc.) participanților li se dădea în biserică colaci împlețiți și răchie iar preoților și cantorului câte un colac mai mare, rotund, numit *Paus*.

În Chereluș, la șase săptămâni, se făcea și masă acasă. Se tăia pasăre, purcel, miel și se servea supă, tocană, sarmale, prăjituri, rachiu și vin. Comândare se făcea și la Șepreuș.

În Șetin, pentru parastas, prescurărița face 7 colaci care erau dați preoților și cantorului. Colacii erau cu ou, împlețiți în patru, înconjurați cu o coardă în doi și coți în cratițe.

În Cladova, datina era ca la parastasul de 6 săptămâni să se dea la toată lumea din biserică vin, răchie, colivă și câte 150 de colaci, făcuți cu lapte, ouă și zahăr.

Parastasele de 6 luni și de un an le făceau doar cei care aveau posibilități materiale.

În Vinga, la șase luni se împărțea în biserică un colac, o linguriță de colivă și un pahar de răchie.

La românii din Bătania (Ungaria) la parastasul de 6 săptămâni se duce și se servește în biserică colivă și colac. Cel ce gustă zice: „*Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească*”. După slujba de la biserică familia merge la cimitir cu pomană.

Sârbii din Satu Mare fac la 6 săptămâni parastas în biserică. Se face colivă, prăjituri și se servește rachiu în sala de lângă biserică, special amenajată. Preotul primește bani, colac și colivă.

La germani, în loc de parastas, mortului i se face un *Requiem* la biserică, o slujbă de pomenire care se putea organiza la câteva zile după înmormântare sau la 6 săptămâni.

Parastas, comuna Lalașinț

Parastas, comuna Lalașinț

Pomeni

În Bârsa, la parastasul de 6 săptămâni se dădea *pomănuță* la pruncii de pe uliță zamă de crumbe și scrob cu lapte.

În Șimand la 9 zile de la înmormântare, ultima în care se credea că sufletul mortului se mai învârte pe lângă casă, se face *pomana de nouă zile*, care constă dintr-o masă gătită, la care participă rudele apropiate, prietenii și vecinii. Cu această ocazie sunt împărțite la săraci hainele mortului.

În Șeitin, timp de cinci duminici după înmormântare, la biserică se citesc colivele (prescura și ceașca de grâu fiert) iar a șasea duminică se face parastasul.

În Secusigiu mortului i se puneau pomeni la biserică la 9 zile, la 6 săptămâni, la jumătate de an și la un an: „*La 6 săptămâni să făcea slujbă la biserică dacă ai vrut, nainte n-o făcut ca și acuma, tăta lumea acuma fac pomană, fac parastas, tăta lumea dă șterguri cu lumini, tăta lumea face pachete*”.⁵³⁶ Tot la 6 săptămâni se dau și hainele mortului de pomană: „*hainele mortului se dădeau la șasă săptămâni. Atunci se făcea pomană, care făcea, că nu toată lumea o făcut... care făcea cu neamurile, le pune (hainele, n.n.) pe pat. Dacă vinea popa să sfințească pomana sfințea și hainele acelea, care le-ai dat de poană, le-ai numit la care ai vrut să le dai*”.⁵³⁷

În Bata, la 6 săptămâni, se duce la biserică perina și hainele mortului să se slujească pe ele, după care sunt date de pomană celui care s-a îngrijit de mort.⁵³⁸

Pomeni la biserică dau și cei care visează mortul, semn că acestuia îi lipsește ceva.

Pomenirile

Pomenirile se fac în biserică la zilele morților și la sărbătorile legate de cultul morților, adică în toate sâmbetele din Postul Mare începând cu sâmbăta Sântoaderului și în sâmbăta Rusaliilor. Cu această ocazie se dau și pomeni la biserică, mai ales colivă.

⁵³⁶ Inf. teren Ardelean Viorica n.Gavra, în 1948 în Secusigiu, culegere Rodica Colta 2013.

⁵³⁷ Inf. teren Ardelean Viorica n.Gavra, în 1948 în Secusigiu, culegere Rodica Colta 2013.

⁵³⁸ Inf. Marea Ardelean, n.1929, Bata; culegere Maria Mândroane 2009.

Focurile de Joi mari

În satele de la sud de Mureș, adică în partea bănățeană a județului, în această zi se aprindeau focuri pentru morții din familie.

În Secusigiu, odinioară, în zorii acestei zile se aprindeau în curte și în fața casei, cu lemn de alun, atâtea focuri câți morți avea familia. La fiecare foc se pune un scăunel și o cană cu apă. Focurile ardeau până la răsăritul soarelui, după care jeraticul adunat într-un vas, era dus la cimitir, unde se pune la baza crucilor, tuturor morților familiei iar pese cărbuni se presăra tămâie.

În vremurile mai noi, în curte a început să se facă un singur foc iar jarul nu s-a mai dus la cimitir, fiindcă mormântăreașa făcea ea la trei dimineața un foc în cimitir și dădea tuturor jar. Femeile mergeau pe la cinci dimineața cu pomană. Tămâiau mormântul și pomana, pe care o dădeau acolo în cimitir, atunci, la răsăritul zilei.

În Bata, la Joi Mari de la biserică se mergea la cimitir cu grâu fiert „cucia” și cu colaci. Venea și preotul pentru a sfinți pomana.⁵³⁹

Paștele morților sau Păștilele

La ortodocși ziua morților sau Paștele morților se ține fie a doua zi de Paști (Bătanian) fie în prima duminică după Paști, adică în Duminica Tomii (Gurahonț, Bârsa, Șicula Moroda, Macea) fie în luna de după Duminica Tomii (Chereluș).

Indiferent de când era ținută ziua, pretutindeni, toți care au morți ies la cimitir. Datina în zona Gurahonțului este ca pe fiecare mormânt să se pună oluri de pământ sau, mai nou, oale de plastic cu puțină apă în ele, pe care se așează un colac cu o lumânare și un ou roșu. În cuiul de la cruce se agață o traistă cu colaci, ouă roșii și o sticlă cu crampă. Preotul împreună cu cântăreții și cu copiii îmbrăcați ca diaconi înconjură cimitirul cântând *Hristos a înviat din morți*. Urmează o slujbă colectivă apoi oamenii încep să dea pomenile aduse pentru sufletul mortului lor. Oamenii care primesc pomana spun: „*Dumnezeu să-l hodiească*”. Din apa aflată în ulcioare se varsă puțin pe mormânt, ca să astâmpere setea mortului. Tot așa se varsă și puțină crampă.

⁵³⁹ Inf. Marea Ardelean, n. 1929, Bata; culegere Maria Mândroane 2009.

Paștele morților în cimitirul comunei Hălmăgel

Colaci de pomană, sat Honțșor

Paștele morților, comuna Sepreuş

Paștele morților, comuna Iratoșu, 1942

În Bârsa, un grup de femei numite *Druște* merg de la biserică la o casă unde se ospătează și îi pomenesc pe cei morți.⁵⁴⁰

În Șepreuș, după ce se face o slujbă, în care sunt pomeniți toți morții, se sfințesc mormintele: „Să face mai înainte slujbă și să pomeniște morți și după ce s-o gătat pomenirea atunci ieste mulț care n-or sfințât crucile cum or murit de la Paștile astea până la celălalte și merge popa la morminte să le sfințască, da mere la fiecare, mere tăt rându și apoi la cei care sfințeau crucea”.⁵⁴¹ Mormântul este stropit cu apă sfințită apoi se dă de pomană ouă roșii.

La rromii căldărari din localitate această pomană este una excesivă. Ei aduc la cimitir prăjituri, torturi, bere.

La fel, în Secusigiu, „la Paștile morților să mere la cimitir, să face slujbă la crucea mare care îi în cimitir și atunci mere popa la fiecare și sfințește mormântu și ce duci de pomană și vinu. Înainte apă s-a dus, mere cu bocalu tătă lumea”.⁵⁴²

⁵⁴⁰ *** Sărbători și obiceiuri, II, p. 182.

⁵⁴¹ Inf. Stana Floare n.1947, Șepreuș; culegere Rodica Colta 2010.

⁵⁴² Inf. teren Ardelean Viorica n.Gavra, în 1948 în Secusigiu; culegere Rodica Colta 2013.

În Bătania (Ungaria) a doua zi de Paști, dimineața, era slujbă la biserică, după care se mergea la cimitir: „După slujba bisericească creștinii mergeau în cete la morminte, duceau colaci, ouă roșii și vin de pomana morților... bățănienii stropeau cu vin mormintele. Din vinul dus cu ei, turnau puțin în niște păhărele, așa se îmbiau unul pe altul, zicând: Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească!”⁵⁴³

și

„Noi și acuma în luna Paștilor mergem la biserică, preotul ține o slujbă în amintirea morților, apoi ne ducem la morminte: le ducem la săraci colaci, ouă și vin, ca morții dincolo, în cealaltă lume, să nu flămânzească și să nu le fie sete”⁵⁴⁴

Paștele morților, cu colaci și lumânări

Comemorări

Slovacii din Nădlac, Mocrea și Țipari obișnuiesc să facă la împlinirea unui an de la moartea cuiva din familie o slujbă specială la biserică și să meargă cu flori la cimitir.

1 noiembrie sau Sărbătoarea tuturor sfinților

La catolici și reformați, ziua morților este celebrată la 1 noiembrie, la Sărbătoarea Tuturor Sfinților. Practicile săvârșite nu sunt foarte diferite de cele ortodoxe, chiar dacă sunt mai reținute în privința ofrandelor. Se curăță mormântul, se aduc flori și se aprind lumânări, fără să se dea pomană de mâncare. Vorbim despre o formă diluată a unei

⁵⁴³ Gheorghe Lipovan, n.1901 Bătania, apud Alexandru Hoțopan, *Paștile morților la Bătania*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 15, Editura Noi, Giula 1995, p. 55.

⁵⁴⁴ Iefta Târnavan, n. 1905, Bătania, Ibidem, p. 56.

sărbători în care, în vechime, în Occidentul catolic, în fiecare casă se pregătea o masă cu scaune, plină cu mâncare, și se lăsa focul aprins, în credința că strămoșii se întorc să se încălzească lângă foc și să mănânce în vechile lor cămine.

În sfârșit, *prăjitura sufletelor*, pe care o împărțeau în trecut, în Anglia, prin sate, săracilor, băieții, de ziua morților, este o altă variantă a colacului dat de români de pomană, la mormânt, de Paștele morților. În ambele cazuri vii dădeau aici, ca morții să primească dincolo⁵⁴⁵.

Întâlniri cu mortul în vis

În sfârșit trebuie să mai spunem în încheiere, că tradiția românească, morții comunică cu vii prin vis. A visa un mort apropiat este la fel de firesc în lumea satului cu a visa un viu. De la vizite la exprimarea unor dorințe, aceste contacte onirice reprezintă în societatea tradițională o realitate, ce nu poate fi pusă la îndoială. În vis mortul dă sfaturi, regretă necazurile familiei, muștră dacă este neglijat sau uitat, are dorințe. Altfel spus rămân o prezență în viața familiei, care de altfel ține seama de toate mesajele și execută toate cererile, celor plecați.

⁵⁴⁵ J.T. Addison, *Viața după moarte în credințele omenirii*, Editurs Herald, București, 2003, p. 41.

CONCLUZII

La o privire de ansamblu, constatăm că viața omului în societățile tradiționale, indiferent de locul geografic în care se află sau de etnie, s-a desfășurat și încă se mai desfășoară parțial după aceeași rânduială, moștenită din timpuri străvechi. Marile și micile evenimente ale vieții de familie au fost gândite pretutindeni în același mod, de unde marea asemănare a comportamentelor rituale performate în momentele considerate de criză, de prag. Menționăm doar parodiile nunții, jucate de slovacii din Nădlac și de români din Căprioara, situați la extremitățile județului, care au trăit pe durată lungă în comunități închise. Identificăm în obiceiul de a performa aceste parodii cu funcții cathartice nu un metisaj cultural regional cât un model comun, propriu tuturor societăților țărănești, care de ceva vreme a început să gliseze, la toate etniile, spre modernitate.

Cum alături de cercetările efectuate în ultimii zece ani, am folosit, pentru o imagine cât mai completă a obiceiurilor de familie din aceste teritorii și materiale mai vechi, parte edite, diferența informațională trebuie înțeleasă, în cazul diferitelor sate, prin „cum a fost” în urmă cu 100 sau 80 de ani sau prin „cum este” azi, după diluările, alterările și uitările, care au operat în timp.

Oricât de schematic, de simplificat, scenariul acestor momente de trecere dintr-un stadiu al vieții în altul este, în această lume țărănească, unul unitar, ușor de descoperit în spatele acțiunilor, gesturilor, cuvintelor performerilor. Fiecare actant continuă să facă ce trebuie să facă, fiecare știe că trebuie să facă astfel, fiindcă fiecare crede în ceea ce face, indiferent că e vorba de nașterea, căsătoria sau moartea cuiva. Din acest punct de vedere gesturile sunt precise, aceleași.

Și chiar dacă pătrunderea modernității (maternitățile, căminele culturale, restaurantele, casele mortuare, firmele) i-a obligat în multe locuri pe acești oameni ai satului la anumite adaptări, acestea adaptări le permit totuși continuarea ritualizării vieții, fiindcă în spatele acțiunilor, gesturilor, cuvintelor rostite, stau încă mecanisme vechi ale gândirii mitico-magice, conservate în credințe și superstiții, mutate parte din ele și în societățile urbane. Se naște la maternitate dar fiecare nou născut are în continuare pe Valea Mureșului o moașă și un moșoi, i se pune ață roșie la mână, se scuipă pe el pentru deochi. La fel, nunțile se țin la restaurant, dar

sunt conduse în continuare de un staroste sau la unguri de un *vöfely*, morții sunt duși la casa mortuară în unele localități dar și aici se face un scurt priveghi, se dau și se fac pomeni, în cazul morților înainte de vreme aceștia sunt îmbrăcați în mire/ mireasă, se fac parastase, se merge la cimitir de Paștele morților etc.

Putem spune prin urmare că lumea satului nu s-a despărțit de toate valorile ei simbolice și cu siguranță nu se va despărți prea curând.

MIC REPERTORIU FOLCLORIC ZONAL DIN CICLUL FAMILIAL

Repertoriul nupțial

Chemarea la nuntă

Varianta din Rădești (Depresiunea Gurahont)

Primul imprimat

„Cu mare bucurie și veselie

Am intrat azi în casa Dumneavoastră

Întâi cu ajutorul lui Dumnezeu

A doua cu vorbă de la gazda noastră X

Mirele nost, sara s-o culcat

Dimineața s-au sculat,

Pe față s-au spălat

Lui Dumnezeu s-au rugat

Pentru ce s-au rugat, Dumnezeu ia dat.

Zi de căsătorie, în ceas bun să fie”.

Al doilea

„Să nu gândiți Dumneavoastră

Că noi suntem niște încelâi sau niște probălâi

Că suntem cu semne împărătești

Precum și dumneavoastră vedeți

Cu fir de busuioc, cum are și mirele nostru în clop.

Pentru aceea am venit azi la casa Dumneavoastră

La nunta ce ați fost chemați

Să nu vă apărați

Că și Hristos la nunți a fost chemat

Și nu s-a apărat

În loc de apă vin a dat.

La loc de odihnă și la un pahar de băutură

Și la multă voie bună”⁵⁴⁶.

Varianta din Prunișor (Subzona Buteni)

„Noi suntem călători din răsărit.

Pe la dumneavoastră am venit.

În casă am intrat,

Binețe am dat

⁵⁴⁶ Vasile V. Rada, op.cit., p. 415-416

Frumoasă mulțumită am căpătat.

*Noi am venit aici ca goști
Cu un cuvânt bun de la mirii noști
Care vă invită la nuntă,
La un scaun de hodină,
La un pahar de băutură,
La un prânz de mâncare.
Un ceas, două, până-n nouă.
De o fi zece
Cu voie bună om petrece.*

*Noi vă închinăm
C-on oluț de iederă lată
Să le fie drag la juni de-olaltă.*

*Noi mai avem și o păsăruță
Mândruță.
Păsăruța cucului
Ce cântă-n vârful nucului.
Ea cântă și ciripește
Și frumos vă mulțumește.*

*Cu trei fire dă busuioc
Să aibă mirii noști noroc.
Că asta nu-i cale de călătorie,
Ci-i cale de căsătorie
Și nu se face fără oameni de omenie”⁵⁴⁷.*

Variantă din Buteni

*„Noi suntem călători de la răsărit
Și la dumneavoastră am venit
Când în casă am intrat,
Binețe am căpătat,
Mulțumită frumos v-am dat.
Noi avem poruncă așa
De la gazda noastră X
Care azi dimineață din pat
S-o sculat
Pe față s-o spălat
La Dumnezeu s-a rugat,*

⁵⁴⁷ Inf. Hărduț Pavel, vezi Vasile Brăiloiu, op.cit., p. 66-67.

*Cu gând de însurat.
Și pe noi ne-a invitat
La dumneavoastră să venim
La nuntă să vă poftim.
De la un ceas la două,
Până la nouă,
Dac-or fi zece
Împreună vom petrece*⁵⁴⁸.

Varianta din Lunca Teuzului (Subzona Beliu)

*„Oane Niculei se însoară cu Florica Florii Docului și vă poștește la nunta lor,
La un scaun de hodină
La un pahar de băutură
La o mâncare bună
La un joc,
Și două,
De la două pân la 99,
De-or fi zece
Tăte-or trece,
Și să nu călcați în tină,
Călăriți pe o găină,
Ca să nu veniți pe jos
Călăriți pe un cocoș,
Ca să nu cădeți pe gheață
Călăriți p-o rață.
Și rămâneți cu sănătate!*⁵⁴⁹.

Varianta din Chișineu-Criș

*„Primul cuvânt dî la D-zeu și al doilea dî
La familia, care vă cheamă, să luați
Parte la un păhar dă băutură, la un scaun
Dă șidere și hodină și-on strop dă
mâncare și îț mai videa ce-o mai fi.”*

Varianta din Șimand (Câmpia de Vest)

*„Deie Dumnezo voie bună
Cu pâlăscari dîmpreună!
Noi suntem trimiși
De June și de mnireasă*

⁵⁴⁸ Inf. Bejan Petru din Buteni; culegere Ioan Giura Delabuteni 1967.

⁵⁴⁹ Ioan Coste, Ioan Godea, op.cit, p. 91.

*Cu numele Gheorghe și Ana
Sunteți poftiți la a lor cununie.
Cununia lor așa a fi frumoasă
Dacă-ți veni și dumneavoastră
La o masă dă cină.
La on scaună dă hodină
La on pahar de băutură
Să ne facem voie bună.
Să trăiască tânării!''⁵⁵⁰*

Varianta din Bocsig (Subzona Ineu)

*„Bună ziua oameni de omenie!
Mulțumim dumneavoastră!
X,Y vă poștește la nuntă,
La un pahar de băutură
La un scaun de hodină,
La un prânz de mâncare
De la două
Pân la nouă.
De-ar fi zece,
Toate or trece.
La mulți ani!''⁵⁵¹*

Varianta din Șicula (Subzona Ineu)

*„Chemătorul miresei și cel al mirelui spun pe rând câte două versuri de orație
Bună ziua la dumneavoastră
Mulțămim din partea noastră
Binețe am dat
Mulțămită frumos am căpătat
Suntem chemători de la răsărit
La dumneavoastră am venit
La nuntă să vă chemăm
Și de veste să vă dăm
Că Florica Țețului
Și Ionu Moțului
Vă poftesc
La un pahar de băutură
La mai multe de voie bună
De la două*

⁵⁵⁰ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, op.cit., p. 171.

⁵⁵¹ Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

*Pân la nouă
Do fi zece
Împreună le-om petrece
Închin cu oluț cu iederă
Să aibă tinerii încredere
Închin un oluț cu busuioc
Să aibă tinerii noroc
De doriți și dumneavoastră
Să veniți la nunta noastră
Noi vă zicem să poștiți
Că sunteți bineveniți
Că mireasa-i pă gătate
Și junele îi pă plecate ”.⁵⁵²*

Varianta din Covăsânț (Podgoria Aradului)

*„Bună ziua cinstiți oameni de omenie
Nu mi-ți da sălaș și mie?
Că și eu sunt un călător,
Pe la dumneavoastră trecător.
Sunt bun de mâncat,
De băut și de cântat.
Dar un pot bea nici mânca,
Până pe dumneavoastră la nuntă vă voi chema.
Tânărul nostru mire dimineața s-o sculat
Fața albă și-o spălat.
Pe mine m-o chemat.
Ca la dumneavoastră să vin,
Și cu una de pelin
Din vârvul vârverilor,
Din tulpina merilor,
Unde înfloare bujorul,
Și dă oaia cu piciorul.
Socrul mare m-o mânat
Soacra mare m-o îndemnat
Ca la dumneavoastră să vin.
Multe dealuri am umblat
Multe văi am colindat,
Până pe dumneavoastră v-am aflat.
Sus în vârful muncelui
Șade puiul cucului!*

⁵⁵² Radu Morariu, op.cit., p. 80-81

*Șade și tot ciripește,
 Și pe dumneavoastră la nuntă vă poștește:
 La o lingură de mâncare,
 La mai multă voie mare,
 La un pahar de băutură
 La mai multă voie bună !
 Un pahar,două
 Batâr și nouă
 De o fi zece,
 Cu toții ne-om petrece.
 Eu aş sta de aş cuvânta
 Dar mă tem c-o înnopta.
 Și am de trecut munți cu stânci
 Văi adânci
 Munți înalți și întunecoși,
 Bine că v-am aflat sănătoși.
 Păsărica câmpului
 Șade-n cornu plugului
 Șade și tot ciripește
 Și din gură așa grăiește:
 Vă poștește X la ospăț
 Cine o ști mulțami
 Acela va bea vin de aici”.*⁵⁵³

Varianta din Cuvin (Podgoria Aradului)

*„Sănătate și voie bună de la X
 Care vă poștește la un pahar de vin
 La un pahar de băutură
 Și la multă voie bună
 Să trăiți la mulți ani!”*⁵⁵⁴

Varianta din Bârzava (Valea Mureșului)

*„Io-s cătană îmbrăcată
 Și la casa dumneavoastră mânată.
 Gazda mea are on mare greomânt
 Ce-l poate băga în mormânt
 Și nu-l poate ține
 Până nu-ți fi și dumneavoastră acle
 La un scaun de hogană*

⁵⁵³ Inf. Jurj Ioan n.1924 în Covăsânț, culegere făcută de Ilie Persida în 1970.

⁵⁵⁴ Inf. Mărioara Apostol, n.1951, Cuvin, culegere Simona Moroz 2011.

*La o masă și mășină
La un pahar gi bautură
Și mai multă voie bună
Un ceas două pân la nouă
Dacă ar fi și zece
Tot noi l-om petrece
Gazda mea vă roagă
Să faceți bine să-l cinstiți
Și la nuntă să veniți, etc”.*⁵⁵⁵

Varianta din Petriș (Valea Mureșului)

*„Noi suntem doi soldați legați,
De mire și mireasă mânați.
Vă anunțăm că duminica viitoare
Vor avea și dâșii o nuntă mare.
Și nu se pot odihni,
Și nici nu pot dormi,
Până nu și pe dumneavoastră vă
vor pofti.
Cine din aceste dolii va bea
Împreună cu noi se va ospăta.
Un ceas, două, pân' la nouă,
De la nouă pân' la zece,
Împreună vom petrece!
La anul și la mulți ani!”*⁵⁵⁶

Varianta din Seliște de Mureș (Valea Mureșului)

*„Noi suncem cătane jurace de X
Mânace am vinit prin brumă, prin rouă
Să vă aducem o veste nouă
Veste nouă și nu grea
Până mâine veți vedea
Și venind v-aș întreba
Serviți-ne mâine ori ba
La un scaun de hogină
La un pahar de rostocină
La un prânz de mâncare
Și la o veselie mare
Un ceas două*

⁵⁵⁵ Inf. Terente Ciucuriță, n. 1901, Bârzava; culegere Ioan Crișan.

⁵⁵⁶ Emil Murgu, *Comuna Petriș-trecut și prezent. Contribuție monografică*, Arad, 2009, p. 117.

Până-n nouă
Să fie zece
Dacă vă place a petrece
Și-n mână am luat
Un butuc mândru-mpănat
Și-n iel nu știu ce-i băgat
Căci mireasa/ mirele a gătat.
Știu că-i răchie de prună
Când o bei ai voie bună
Și-i răchie de la Godinești
Când o bei mult vorbești.
Și la mulți ani să trăiești!"⁵⁵⁷

Varianța din Căprioara (Valea Mureșului):

„Bună ziua, bună ziua
Noi am intrat în casa dumneavoastră
Cu o veste nouă și nu prea
Până duminică s-o vedea
Între aceste cuvinte sfinte
De la Sfinții Apostoli înainte
De la înălțatul mire cutare
De la înălțata mireasă cutare
Ei seara s-au culcat
Dimineața s-au sculat
Pă față s-au spălat
La Dumnezeu s-au rugat
Ceas de căsătorie
Zi de veselie
Și Cristos la nuntă a fost chemat
Și nu s-a apărat
În loc de apă vin i-au dat.
Aicea am o rătie
De la gazda nost Văsălie(sau cum l-o temat)
Aici îi rătie dă la Godinești
Dacă bei bine vorbești
Io atât am băut și bine am vorbit
Dacă beți și dumneavoastră
Mai bine vă veti veseli la nunta noastră
(închină și unii și alții, beau, apoi dolieșul zice)
Pă mine mă teamă...

⁵⁵⁷ Ioachim Drăgoi 1934, sat Seliște apud Mihai Pop, art.cit, p. 53.

Sănătate bună oi lua
Da dumneavoastră ce răspuns mi-ți da
Da sau ba? ”.⁵⁵⁸

Varianta din Aletea (Ungaria)

„Deie Dumnezeu voie bună
Cu pălăscarii d-împreună!
Noi suntem trimiși de june și mireasă
Cu numele.... că sunteți poftiți
Sâmbătă (sau duminică) după masă,
La ora două, la a lor cununie,
La o masă de cină, la un scaun de odihnă
Și la un dans cu voie bună,
La un pahar de băutură.
Să trăiască tinerii!”.⁵⁵⁹

Varianta din Otlaca Pustă (Ungaria)

„-Bună ziua la dumneavoastră
Cinstită gazda noastră!
Am venit că sunteț temați la ospăț
La ficioru... și la fata...
P-on scaună dă hodină,
Pă prânz, pă mneazăză, pă cină,
Pă o leac dă băutură,
Dumnezo să-i binecuvânteze!”.⁵⁶⁰

Varianta din Chitighaz (Ungaria)

„-Deie Dumnezo, voie bună
Cu pălăscarii dâmpreună!
Noi suntem trimiși
Dă la june și dă la mnireasă
Cu numile Vasile și Ievă.
Sunteți poftiți la a lor cununie.
Cumuniile lor așe a fi frumoasă
Dacă-ți vini și dumnevoastă
La o masă dă cină,
La on scaună dă hodină,
La on danț cu voie bună.
Să trăiască tânării ! Amin”.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Inf. Pavel Avramescu, n.1926, Căprioara, culegere Rodica Colta 2011.

⁵⁵⁹ Gheorghe Petrușan, *Românii din Aletea*, Editura Noi, Giula, 2004, p. 73.

⁵⁶⁰ Inf. Gheorghe Gabor, n.1928 în Otlaca-Pustă, apud Maria Gurzău Czeglédi, op.cit, p. 49.

Varianta din Micherechi (Ungaria)

„-Bună ziua!
-Placă, șezi la noi!
-Șade-vă binele,
Că n-am rând d-a ședere,
C-am drum d-a merere.
Ieu sunt mânat
Dă la doi uoamini din dat
Că la nuntă și plăcați
La fata (Bucului)
Și la ficioru(Macului)
Și vă gătați și viniți
Lune la șatră,
Mnercure la aluate,
Sâmbătă la ciupelite,
Duminică la on păhar dă băutură,
Și la multă voie bună.
Gânduri bune vă gândiți,
Și la nontă și viniți.
Gânduri bune, uominie,
Că la gazda mneu și am ce-i spune.
-Mulțămim, Dumnezo deie noroc la tânări!
Sănătate bună”⁵⁶²

Orații de nuntă

Orația zvornicului

Stați nuntași, luați aminte
La vreo câteva cuvinte!
Acești fii de viță bună
Astăzi ei doi se cunună.
Să-și cunoască oricând vrerea
Și bărbatu și muierea!
Să țină unu la altu
Și muierea și bărbatu!
Să guste ce-i mai de soi
Când sunt numai amândoi!
Precum legea legiuiește
Precum datina grăiește!⁵⁶³

⁵⁶¹ Inf. Mihai Brindaș, n. 1912 în Chitighaz, apud Maria Gurzău Czeglédi, op.cit., p. 50.

⁵⁶² Inf. Teodor Czirle apud Maria Gurzău Czeglédi, op.cit., p. 52.

⁵⁶³ Inf. Dorina Culda, n. 1980, Almaș, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 137.

Orație la legarea și descuierea porților

*„Cum te-ai cutezat
Aici de-ai intrat
În curțile noastre?
Noi vom încuia
Prin puțin cuvânt
Cu cumătrii-n rând!
De aici nu-ți ieși
Până nu-ți ghici
Soiul cel dintâi
Soiul cel de-al doilea,
Soiul cel de al treilea:
-Ce umbră-i mai groasă?
-Ce lemn mai uscat?
-Ce nod nu-i innodat?*

*Că noi ne-om ruga
La Dumnezeu mare
Că noi de-om cădere
Ori într-o prinsoare
Ori la închisoare
Ca s-avem scăpare!
Dumnezeu o zâs:
Câte ai legate
Îți vor fi legate
Și ce-ai dezlegare
Noi nădejde avem
La Domnu din cer.
Iar noi ne-am rugat
Dumnezeu ne-o dat
Un cuvânt înalt
De toți s-au înfricat!
Și prin frica mare
Bate vântu tare.
-Ce umbră-i mai groasă?
Umbra stogului.
Ce lemn îi mai uscat?
Ruda de la car.
-Ce nod nu-i înnodat?
Nodul cel de brad.
Toți sus în picioare
Că acum am plecare!*

*Fie voie bună
La toți împreună!”*.⁵⁶⁴

Orația la casa miresei

*„-Ce vânt vă aduce pe aici, cu așa gălăgie mare?
Ascultați voi oameni buni,
Ce voi spune nu-s minciuni,
Noi am anunțat în sat,
Și la birăime am aflat,
Ca să mint nu are rost.
Că fata lui Văsălie
A plecat pe omenie,
Și c-ar fi la Dumneavoastră,
Să ne-o dați să fie a noastră
Că noi de la birăime
Iată cerem și-o hârtie
Ca să ne-o dați pă vecie”*.⁵⁶⁵

Cântec la scoaterea miresei din casă

*„Iară-ți adu aminte,
La masă șezând
Și mereu gândind.
Știi tu ce ți-am spus,
Când eram mai mulți?
Să nu te preumbli pe ulița noastră
În papuci tropotind, din rochii sfoșnind,
Că noi am avut mândru tinereț
Și el te-a văzut, dragă i-ai căzut!
Și el a umblat și a adunat
Cătane bărbate și toate înarmate,
Mreajă v-am întins, pe tine te-au prins!
În casă te-a băgat,
În casă, după masă,
Și te-a îmbălbătat
Cu un balț frumos
Fie-ți de folos!
Câte fire în el, atâtea după el,
Fire de bumbac ca să-l porți cu drag,
Fire de mătăasă, ca să-i fii aleasă!”*.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Inf. Loghin Julia, n. 1886, Hontîșor, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 137.

⁵⁶⁵ Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

Variantă din Temeșești

*Știi tu ce ți-am spus
Fecioară ieri, alaltăieri
Să nu te preumbli
Pe ulița noastră
Opinci tropotind
Mărgele zărăind
Că noi avem
Un tânăr mirel
Și el te-o ochia
Urma ți-o lua
Până te-o afla
Dacă te-o afla
De părere bună
Mirele ți-o adus
Un bălțuț frumos
Mândru de mătasă
Să-l porți sănătoasă;
Câte fire-n el
Atâtea după el
Tot cu voie bună
Cu mire-mpreună
La mulți ani.⁵⁶⁷*

Cântec la plecare spre biserică

*„Fecioară-ți aduci aminte,
La masă șezând.
Roagă-te mai roagă!
Întâi lui Dumnezeu,
Și lui taică-tău.
Că tu ai avut niște frați bărbați,
Și tare-narmați,
Ei s-au lăudat,
Că nu te-or lăsa
A te-nstrăina.
Dar văd că te lasă
Să te-nstrăinezi.*

⁵⁶⁶ Emil Murgu, op.cit., p. 119.

⁵⁶⁷ Inf. Fane Moșu, sat Temeșești, jud.Arad; culegere inv. Iosif Dohangie 1968 apud Ioan Meîtoiu, *Spectacolul Nunților.Monografie folclorică*, Ed. Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, Casa Centrală a Creației Populare București, București, 1969, p. 325-331.

*Peste munți căruți
La alții părinți.
Peste munți cu brazi
Și la alții frați.
Peste munți cu flori
La alte surori.
Peste munți cu spini
La alții vecini”⁵⁶⁸*

***Mireasa își ia rămas bun
Variantă din Temeșești***

*La masă șezând
La noi ne rugând
La tăicuțu meu
Să mă ierte el
Că unde m-o mânat
Nu l-am ascultat
De astăzi înainte
Noi ne despărțim;
Iar a doua oară
Iară ne rugăm
La măicuța mea
Să mă ierte ea,
Eu țâțele i-am supt
Brațele i-am rupt.
De astăzi înainte
Noi ne despărțim
Că eu mă duc
Peste munți cărunți
La alți stăpâni-
La mulți ani să trăiți
Iubiții mei părinți!”⁵⁶⁹*

***La plecarea la cununie
Variantă din Temeșești***

*Givărul miresei se așează în ușă și zice:
Unde te-ai băgat tu mire
Nu te-au întrebat*

⁵⁶⁸ Ibidem, p. 120-121.

⁵⁶⁹ Inf. Fane Moșu, sat Temeșești, jud. Arad; culegere inv. Iosif Dohangie 1968, apud Ioan Meîtoiu, op.cit., p. 325-331.

*Și tu te-ai băgat
În grădina noastră
Între flori frumoase
Și tu ți-ai ales
Dintre flori frumoase
Floarea cea mai dragă
De-aici nu-i ieși
Până nu-i plăti
Cizme soacrei
Clop socrului.*

Givărul mirelui răspunde:

*Nu te lăuda
Că lauda-i a voastră
Dobânda-i a noastră
Avem ș-om plăti
Cizme soacrei
Clop socrului
Că avem
Un mirel tânăr
Și el că mi-și are
Un buzduhan de argint
Și sus l-o arunca
Jos l-o slobozi
Când el o lovi
Ușile-or sări
Și noi om ieși.*

Mirele scoate banii și-i dă soacrei și socrului.⁵⁷⁰

Pe drum spre cununie
Variantă din Temeșești
*Tot mergând, mergând
Pe drumuț înainte
Și noi ne uitând
De lături de drum
Vedem și vedem
Stur de turturele
Dar nu-s turturele*

⁵⁷⁰ Inf. Fane Moșu, sat Temeșești, jud. Arad; culegere inv. Iosif Dohangie 1968 apud Ioan Meițoiu, op.cit., p. 325-331.

Că-s surori de-a tele,
Dar cea peste vale
La cea casă mare
Sunt trei flori alese
Floarea grâului
Și cu a vinului
Și cu a mirelui-
Stau și se pildesc;
Cea din cea mai mare,
Floarea grâului,
Ea îi grăi iară:
-Io mi-s mai mare
Că fără de mine
Nu trăiește nime!
Floarea vinului:
Io mi-s mai mare
Că fără de mine
Bine să se știe
N-ar fi veselie!
Floarea mirelui
Ea îi grăi iară:
Ba io mi-s mai mare
Că fără de mine
Nu petrece nime!
Tăceț flori tăceț
Nu vă mai pildîți:
Toate vi-s a mele
Floarea grâului
Pelița-i a mea
Floarea vinului
Sângele-i a meu
Floarea mirelui
Păruța-i a mea!⁵⁷¹

Cântecul miresei

Varianta din Rostoci-Fecioara

„La Vadu de Sus
Ainam și dainam fecioară
Bună cursă am pus,

⁵⁷¹ Inf. Fane Moșu, sat Temeșești, jud. Arad; culegere inv. Iosif Dohangie 1968, apud Ioan Meițoiu, op.cit., p. 325-331.

*Ainam și dainam fecioară
Faină vulpe am prins
Ainam și dainam fecioară
Vulpe cu cercei
Ainam și dainam fecioară
Șezând la viței
Ainam și dainam fecioară
Vulpe cu mărgele
Ainam și dainam fecioară
Șezând la vițele
Ainam și dainam fecioară ”.*⁵⁷²

Varianta din Crocna-Mireasa

*„Bine ți se șade mireasă
Ainam și dainam mirelui
Un mirel tânăr mireasă
Ainam și dainam mirelui
Trăire-ai cu el mireasă
Ainam și dainam mirelui
De la tinerețe pân la bătrânețe
Ainam și dainam mirelui ”.*⁵⁷³

Varianta din Crocna-Cununa

*„Bate ceasu numa unu
Io mă duc să mă cununu
Ainam și dainam cununa
Bate ceasu numa doi
Io merg maică de la voi
Ainam și dainam cununa
Bate ceasu numa trei
Io mă duc maică d-aci
Ainam și dainam cununa
Bate ceasu numa patru
Io merg maică la bărbatu
Ainam și dainam cununa
Bate ceasu numa cinci
Io mă duc maică d-aici
Ainam și dainam cununa
Bate ceasu numa șasă*

⁵⁷² Inf. Iancu Mogoș, n. 1929, Bostoci, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 137.

⁵⁷³ Inf. Ștefan Omota, n.1930, Crocna, apud Paul Nicușor, op.cit, p. 137.

Io mă duc în altă casă".⁵⁷⁴

Varianta din Buteni-Cununa

„Bate ceasul numai unu
Eu mă duc maică la drumu
Hai nam și dai nam cununa
Bate ceasul bate doi
Eu merg maică de la voi
Hai nam și dai nam cununa
Bate ceasul numai trii
Eu mă duc maică d-aci
Hai nam și dai nam cununa
Bate ceasul numai patru
Eu merg maică la bărbatu
Hai nam și dai nam cununa
Bate ceasul numai cinci
Eu mă duc taică de-aici.
Bate ceasul numai șasă
Eu mă duc în altă casă.
Hai nam și dai nam cununa”.⁵⁷⁵

La învelitul miresei

„Doamne-ajută sfinte Doamne,
Unde ajută Dumnezeu
Nu te gândi c-a fi rău
Noi acuma te-om ruga,
Cumătră pe dumneata
Ca să te scoli în picioare
Să-mbălțești o dalbă floare
Hai nam și dai nam mireasă
Lasăți portul cel fetesc
Și apucă cel nevestesc”.⁵⁷⁶

Varianta din Lunca Tuzului⁵⁷⁷

„Rujiță din grădină,
Hai nam și dai nam mirelio
Ce-ai grăbit de-ai înflorit?

⁵⁷⁴ Ibidem.

⁵⁷⁵ Inf. Bejan Petru; culegere Ioan Giura 1967.

⁵⁷⁶ Inf. Bejan Petru; culegere Ioan Giura 1967.

⁵⁷⁷ Ioan Coste, Ioan Godea, *op.cit.*, p. 94.

*Hai nam și dai nam mirelio
Ori ții vremea ți-o vinit?
Hai nam și dai nam mirelio
Să-ți lași tată să-ți lași mamă
Hai nam și dai nam mirelio
Să-ți lași frați să-ți lași surori
Hai nam și dai nam mirelio
Să lași grădina cu flori
Hai nam și dai nam mirelio etc. ”.*

Varianta din Bocsig-Fecioara

*„Ia-ți mireasă ziua bună
Hoinam și dainam fecioară
De la casă, de la mumă,
Hoinam și dainam fecioară
Bate ceasul, bate unu,
Merg maică să mă cununu
Bate ceasul, bate doi,
Eu plec maică de la voi
Bate ceasul, bate trii
Eu merg maică de aci.
Bate ceasul, bate patru,
Eu merg maică la bărbatu.
Bate ceasul, bate cinci,
Eu merg maică de aici.
Bate ceasul, bate șasă,
Eu plec maică de acasă.
Bate ceasul, bate șapte,
Eu merg maică mai departe.
Bate ceasul, bate opt,
Eu merg maică în alt loc.
Bate ceasul, bate nouă,
Eu plec maică-n casă nouă.
Bate ceasul bate zece,
Ieși maică de mă petrece.
Ieși mireasă din cămară
Și-ți scoate hainele-afară
Cele bune, cele rele,
Care ai fetit cu ele.
Plânge-ți fată părul tău,
În casă la taică-tău
Plângeți fată chica ta*

*În casă la maică-ta.
Rămâi taică sănătos
Ca un măr putregăios.
Rămâi maică sănătoasă
Ca o pară vermănoasă”.*

Varianta din Bocsig-Cununa

*„Asta-i fata omului
Norocu feciorului.
Hainam și dainam cunună
Plânge-mă mamă cu sete,
Că ți-am ieșit dintre fete
Hainam și dainam cunună
Numai nu mă plânge rău
Că mi-am ales ce-am vrut eu
Hainam și dainam cunună
Taică taică dragul meu
Să nu fii supărat rău
Hainam și dainam cunună
C-așa lăsat Dumnezeu
Să mă duc la soțul meu
Hainam și dainam cunună
Așa-a lăsat Precesta
Ca să-mi învelesc chică”.*⁵⁷⁸

Varianta din Șicula⁵⁷⁹

*„Ia-ți mireasă ziua bună
De la stele de la lună
De la mama ta cea bună
De la fete și feciori
De la grădina cu flori
De la veri, și vărșune
De la grădina cu pene”.*

Varianta din Chișineu-Criș⁵⁸⁰

*„Miresuță, șorț cu flori,
Ie-ți gândul de la feciori,
Și țâ-l pune la bărbat,*

⁵⁷⁸ Teodor Palcu Bidaica din Bocsig; culegere George Manea.

⁵⁷⁹ Avram Onița, născut 1929, Șicula, apud Radu Morariu, op.cit., p. 85.

⁵⁸⁰ Cântată de prietenele miresei în timp ce o îmbracă pt. cununie apud Stela Mătiuț, op.cit., p. 123.

*Că cu el t-ai măritat.
Mireasă, cununa ta,
Mnilă-ni dă maică ta.
Mireasă, cercelul tău,
Mnilă-ni dă tată-to”.*

***Varianta din Chişineu-Criş*⁵⁸¹**

*„Frunză verde ş-o alună,
leţ mireasă ziua bună,
Dî la măicuţa cea bună,
Dî la fraţi, dî la surori,
Dî la grădina cu flori,
Dî la strat dă busuioc,
Dî la ficiorii dîn joc,
Ieşi măicuţă la caput,
Si-mi arată drum bătut,
Nu mă purta maică rău,
Până-s în ocolul tău,
Că m-oi lua şi m-oi duce,
Păstă duoă dealuri verzi,
Că în veci nu mă mai vezi”.*

Variante din Petriş-Cununa

*„Hei iam şi dai nam cununa,
Iară îţi adă aminte
Sus la răsărit
Că tu ai avut grădină frumoasă
Frumos v-ai arat şi v-ai semănat
Şi v-ai şi grăpat, flori ai semănat
Mândru au răsărit, frumos au înflorit
Flori de toate flori şi dragi la feciori
Şi căsuţa ta ce-i ca iedera
Frumos v-ai penat, cu drag v-ai purtat
De astăzi înainte
Vremea ţi-a venit
Portul să ţi-l schimbi
Portul cel fetesc
Pe cel nevestesc
Hei iam şi dai nam cununa”.*⁵⁸²

⁵⁸¹ Cântată de vornicul miresei înainte ca alaiul să pornească spre cununie, apud Stela Mătiuş, op.cit., p. 123.

Strigarea cinstelor

Varianta de la Tisa

„Ho,ho,ho măi fraților!

Bucuria mesenilor

După un bine altul vine.

Treacă răul ca părăul,

Vină binele ca albinele.

Auzit-am, auzit,

Că pe la noi s-a încuscrit.

Crișenii cu pleșcuțenii,

Iuân cu Pătru Cătanii.

Pătru zâce nevestii:

Măi nevestă noi avem un băiat,

Care s-a făcut mare, de însurat.

Tu ce zici, unde să mergem?

Să-i aducem nevestă și nouă noră

Dar să nu se pună cu noi

Să ne facă focu,

Dar să nu ne scuture cojocu

Io m-am gândit la fata ceea

A lui Gheorghe din Crișeni,

E o fată bună, frumoasă

Dar și sănătoasă

Potrivită cu fecioru nostru.

Se hotărâră ei și plecară

Dar pe drum intrară,

Pe la George așa-ntr-o doară

Și cu ei îl luară.

Să le dea ajutor,

Pentru a lor fecior.

Înțelegerea a mers bine

Pentru că și cei tineri

S-au înțeles tot bine.

Înțelegerea fiind făcută,

Fără dispută,

Se trece să se hotărască,

Cine să stăpânească

Tot convoiu de nuntași,

În frunte cu mirii drăgălași.

Ei s-au hotărât,

⁵⁸² Emil Murgu, op.cit., p. 122

Și au chemat ca nănaș
Pe Pătru de la Sat
Care a așteptat,
Să fie rugat.
-Acuma-i acuma, -zice Pătru
Măi muier, ce ne facem?
Că nu putem mere cu mâna goală,
Trebuie să cumpăram ceva miresei:
Niște cercei,
Că bine-i stă fără ei,
Niște mărgele,
Că bine-i stă fără ele.
Dar muieră-i zice:
-Las pe mine, mă descurc eu;
O să ieșim cu fața curată,
Și onoarea nepătată,
După cum se și arată.
Se suflecă nașa, se suflecă,
Până la coate
Și le făcu pe toate;
Așa cum se poate,
Dar nici alea cum se vede.
Și a făcut nașa niște plăcințele,
Să-și rupă mesenii dinții cu ele;
Niște plăcintă cu jintiță (coreaslă)
Mulsă de la căpriță
Plăcintă cu brânză de oi,
Mulsă pe dinapoi,
Așa cum faceți și voi.
Și cu brânză de vaci,
Mulsă printre craci.
Mai cinstește nașul pe mireasă
Cu o cârpă de cap frumoasă;
Să o poarte sănătoasă,
Ca la anul să fie groasă.
Și mai face nașul cinste,
O rochie toată în dungi,
Să o acopere pe buci.
La mire o cămașă
Și o pereche de nădragi largi,
Să nu-i crape printre craci.
Și mai cinstește nașul pe mire și pe mireasă

*Cu o sumă de bani, două mii lei
Bătuți cu ciocanul,
Mirele și mireasa să boteze până la anul
Banii au semnul stăpânirii pământești.
Tinerii să fie ai stăpânirii cerești.
Strigarea continuă*

*La sfârșit
Cine gură că ne-o da
Frumoși bani o căpăta ”.*⁵⁸³

Varianta din Temeșești

*Hai și iară dară
Pă urma de-asară
Pă urmă și pă brumă
Hei bună-i masa, bună?
Meseni de la masă
Și domnului (numele) nănașul
Tot pă voia dumitale
La nunta bună
Mulți oameni s-adună
Dragii noști
Noi de azi dimineață
Tot bem și mâncăm
Acum și noi la rândul nost
Trebuie să ne-arătăm
Cu cinste frumoasă
Înaintea dumneavoastră.
Cu-n colac de grâu frumos
Să fie sănătos!*

*Este un tânăr
Cu brânză
De la mână
Da nu-i de la mână
Că-i de vaci
Ba-i de oi
Mulsă pe dinapoi
Ba-i de capre
Mulse de babe.*

⁵⁸³ Ioan Arăpaș, op.cit., p. 272-274.

*De-o fi cu îndemână
Cumătră mare
Să prindă la mâncare
Să fie cu voie bună.*

*Tot acela om
Ce-o trăbuit
O cinstit
Ce mai trebuiește
Pe tânăra noastră
Cu-n ban
Bătut cu ciocanu
Ca să nască
Până la anu.*

*Tot aceea familie
Cinstește pe mireasă
C-o cârpă frumoasă
De in
Ca să-i facă inima deplin.
Câte fire-n ea
Atâtea după ea.*

*Tot aceea oameni
Mai cinstesc
C-o uiagă de vinars
S-o pună toți pe sub nas,
Mulți ani să trăiască
Mirii, nănașii și meseni.*

*Altă cinste:
Cu-n cârnaț de porc mort
Bine că-i mort
Că-n straiță-l port
Că de -ar fi viu
Ar face gurliu
Cu ochii ne-ar vedea
Cu picioarele ne-ar călca
Și cu coada ne-ar îndrepta
De n-ar ști pe ce uliță da.*

*Dumnealor au avut doi cai porumbei
Io prins la cocie*

*S-o repezit până la Varadie
Și-o umplut o butie de răchie
Și-o venit până la Săvârșin
Și-o dat la cai fân
De la Săvârșin până la Cuiăș
O mârș mai mereuaș
De la Cuiăș o mârș mai din trop
Până la Toc
De la Toc o mers mai mereu
Până la Ilteu
De la Ilteu o luat-o galop
Până la cel mare pod
O venit mai din friș
Până la Petriș
Cu așa o butie crăiască
Pe noi să ne cinstească!⁵⁸⁴*

Varianta de la Bata

*„Și mai bună sara,
Meseni gi la masă,
Cătane frumoase,
Că știți bine
Că la vița bună
Tăt să mai adună.
Că și noi gi-aia ne-am adunat
Să șinstim mirele nost
Și mireasa noastră.
Că și ei ne-or cinsti
Cu mâncare, cu băutură
Și cu voie bună,
Să ne umble gin gură în gură!
Că mirele nost
Și mireasa noastră,
Or avut un nănaș,
Și o nănașă...
Și nănașii șinstesc
Casa și masa
Cu o mie gi lei, banii,
Dumnezău să le lunjească anii.*

⁵⁸⁴ Inf. Fane Moșu, sat Temeșești, jud. Arad; culegere inv. Iosif Dohangie 1968, apud Ioan Meițoiu, op.cit., p. 325-331.

Și mai știți bine
Că mirele nost
Și mireasa noastră,
Mai au și o moașă
Și un moșoi.
Și moșorii șinstesc tinerii noștri
Cu altă mie gi lei, banii
Dumnezău să le lunjească anii... etc. ”.⁵⁸⁵

Strigături de nuntă

La mireasa

Miresuță după tine
Nu văzui plângând pă nime
Da după mirele tău
La toate le pare rău.⁵⁸⁶

Miresuță cu cunună
Ia mai fă-ți tu voie bună
Că mirele și-o făcut
O luat pă cine-o vrut
Miresuță cu pene-n frunte
Ia-ți gândul dă la răgute
Și ți-l pune la bărbat
Că Dumnezo ți l-o dat
Și cu el te-ai cununat.⁵⁸⁷

Fă-ți tu fină voie bună
Că și finu și-o făcut
C-o luat pă cine-o vrut.⁵⁸⁸

Mireasă dă bună samă
Dai cununa p-o năframă
Că cununa-i foarte grea
Toate grijile-s în ea.

Miresuță după tine
Nu văzui plângând pă nime
Da după mirele tău

⁵⁸⁵ Delia Micurescu, *Stropi de vatră bănățeană*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2010, p. 311-312.

⁵⁸⁶ Lenuța Suciu, Leasa; culegere Iulia Botici 1975.

⁵⁸⁷ Măriuța Țârca, n. 1901, sat Poiana; culegere Iulia Botici 1975.

⁵⁸⁸ Eleonora Aslău, Hontșor; culegere Iulia Botici 1975.

*Plânge iarba de sub piatră
Și inima dănr-o fată.⁵⁸⁹*

*Frunză verde dă pă coastă
Frumoasă-i mireasa noastră.
Și iar verde dă pă rât
Nici mirele nu-i urât
Numa oleacă-i negricios
Cum îi omu mai frumos.⁵⁹⁰*

*Măi mireasă, faină aleasă
N-ai nimic pă lângă casă,
Numa cloșca și doi pui
Și altceva nimica nu-i.⁵⁹¹*

*Frunză verde de cireășă
Mândri-s ochii la mireasă
Dar la june nici că-i pasă
C-o duce la el acasă.*

*Plânge fată și suspină
Că te bagi în casă strină
Plânge fată, plânge da,
Că mergi de la maică-ta.⁵⁹²*

*Mire, mire, după tine
N-am văzut plângând pe nime
Da după mireasa noastră
Plânge frunza de pe coastă
Plânge iarba de pe râu
Inima dintr-un flăcău.*

*Frunză verde de cireășă
Frumoasă îi mireasa noastră
Dar și mirele-i frumos
Parcă-i din duceană scos.⁵⁹³*

*Hu iu, iu pă dealu gol
Că mîreasa n-are țol*

⁵⁸⁹ Ana Pocșoară, n.1922, Zimbru; culegere Iulia Botici 1975.

⁵⁹⁰ Inf. Vesalina Iosefina Stănilă, n.1952 Gurahonț; culegere Cristina Ognean 2011.

⁵⁹¹ inf. Bacoș Mărioara, n.1956, Valea Mare; culegere Iulia Botici 1974.

⁵⁹² Ioan Coste, Ioan Godea, op.cit., p. 112.

⁵⁹³ Radu Morariu, op.cit., p. 85.

*Da io face junile
Când o tunde cânilor.*⁵⁹⁴

*Mireasă în urma ta
Plânge oare cineva?
Da după junele tău
La multe le pare rău.*

*Frunză verde dă pă coastă
Frumoasă-i mireasa noastră.
Frunză verde de pe râț
Nici junile nu-i urât.*⁵⁹⁵

La mire

*Amărâte-s fetele
Că să-nsoară junele
Numa mie-mi pare bine
Că să face neam cu mine.*⁵⁹⁶

*Frunză verde de pe râț
Mirele nost nu-i urât
Numai o țără cam buzat
Că prea multe o sărutat*⁵⁹⁷

La naș- nașă

*Cumătra-i cu rochie nouă
Și cumătru ține două.
Una vinde pă sifoane
Una dă pă telefoane.*⁵⁹⁸

*Hai numa și numa
Să jucăm pă cumătra
Cumătru să nu știe
Să facă-n casă mânia.*⁵⁹⁹

*Bată-te focu nănaș
Voie bună căpătași
Crezuși că te-om lăuda*

⁵⁹⁴ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, op.cit., p. 177-178.

⁵⁹⁵ Inf.Mărioara Apostol, n.1951, Cuvin, culegere Simona Moroz 2011.

⁵⁹⁶ Rozalia Aslău, n.1935, Zimbru; culegere Iulia Botici 1975.

⁵⁹⁷ Radu Morariu, op.cit., p. 87.

⁵⁹⁸ Petru Groza, n.1926, Leasa; culegere Iulia Botici 1975.

⁵⁹⁹ Dumitru Cornea, Lazuri; culegere Iulia Botici 1975.

*Atunci când Ț-om dăscânta.*⁶⁰⁰

*Frunză verde dă pă dos
Frumos îi cumătru nost
Da cumătra-l țâpă jos.*⁶⁰¹

*La nănașa la urechi
Fierbe oala cu curechi
Și la nănașa la gură
Ferbe oala cu păsulă.*⁶⁰²

*La nănașe pă cărare,
Mărg păduchii la plimbare,
Nici aceea nu-i așe
Numai gura ta cea re.*⁶⁰³

*Cumătra s-o lăudat
Că-i cea mai bogată-n sat
Are-o vacă și-o junincă
Și-o gură cât o opincă.*⁶⁰⁴

*D-aci până-n Făgărași
Nu mai ieste așe-nănași
Nici la Mișca, nici la Galșa
Nu mai ieste ca nănașa.*

*Hu iu,iu cumătru mare,
Țucuț fina dumitale
Și cercelu dân ureche
Și gura când i-o fi sete.*⁶⁰⁵

*Câce oasă pă su masă
Tăce-s dă cumătru roasă
Patru zăle n-o mîncat
Da acum s-o săturat.*⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ Maria Stănilă, n.1920, Bonțești, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 132.

⁶⁰¹ Inf.Borlea Vasile n.1934, Zimbru, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 132.

⁶⁰² Ioan Coste, Ioan Godea, op.cit. p. 112.

⁶⁰³ *** *Mișca.Studii monografice*, Editura Mirador, Arad, 2004, p. 134.

⁶⁰⁴ Inf.Vălica Fărcuț, n.1933, Secaș, apud Paul Nicușor, op.cit., p. 133.

⁶⁰⁵ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 176-177.

⁶⁰⁶ inf.Mureșan Iulia, n.1937, Bonțești; culegere Iulia Botici 1975.

La socru

Hei sireacu socru strin
De –ai face apa vin
Nu-i faci pă voie deplin
De-i face apa bere
Strinu mai mult își cere.
Da sireac tăicuțu meu
De-i fac bine, de-i fac rău
Tot îmi zice puiul meu.⁶⁰⁷

La soacra mare

Ieși afară soacră mare
Că Ț-am dus scârpănătoare
Până ea te-o scârpăna
Șapte ani ți i-o mânca.⁶⁰⁸

Ține-te tu soacră mare
Că-ți aducem noră tare
Să-ți ajute la ciubăr
Să te scuture de păr.

Mai mireasă draga me
De ți-o fi soacră-ta re
Mătură casa cu ie.
Dă la ușe pân la masă
Grumazu dân ie să iasă.

Ține-te tu soacră mare
Că-ți aduce nora poale
Poale albe dă bumbac
De-i purta on pui dă drac.⁶⁰⁹

Ține-te tu soacră mare
Că-ți vine măturătoare.

Bucură-te soacră mare
Că Ț-ai dus pieptănătoare
Pă unde te-o pieptăna
Șapte ani nu te-o mânca.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ Mărioara Zimbran, n.1930, Zimbru; culegere Iulia Botici 1975.

⁶⁰⁸ Lenuța Suci, Leasa; culegere Iulia Botici 1975.

⁶⁰⁹ Iulia Nicoară, n.1923, Avram Iancu; culegere Iulia Botici 1975.

⁶¹⁰ Ioan Coste, Ioan Godea, op.cit., p. 112.

*Soacră mare își afară,
Și te-așează pă butuc
Și vezi ce noră-ț aduc,
Că-i harnică și frumoasă
Bună găzdoaie la casă.*⁶¹¹

*Mniresuță draga me,
Dă o fi soacră-ta re
Mătură casa cu ie
Și ocolu cât îi vre!*

*Bucură-te soacră mare
Că-ț aduce nora poale
Și ti-i îmbrăca cu iele
Să te duci după surcele.*⁶¹²

La bucătăreasă
*Socăcița di la oale
Și-o făcut jebu la poale
Să fure carnea dăn oale.*⁶¹³

*Socăcița dă la oale
Și-o cusut jebul la poale
Să fure carnea de oaie
Să margă-n fundu gredinii
Ca s-o mănce cu vecini.*⁶¹⁴

Repertoriul funebru

Bocete

După mamă

*Tăce ci plâng măicuță bine,
Da nu te plâng ele ca mine,
Că io-n lume fără cine (tine)
Măicuță dragă n-am pă nime.
Că numai pă cine (tine) te avui
Și pă cine (tine) ce (te) pierdui.
Draga me, măicuța me
Pă calea ce-ai apucat
De frăținu de-i fi dat*

⁶¹¹ ****Mișca. Studii monografice*, Editura Mirador, Arad, 2004, p. 133.

⁶¹² Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, op.cit., p. 178.

⁶¹³ Ibidem, p. 179.

⁶¹⁴ Ștefan Costea, Dumitru Costea, op.cit., p. 168.

*Și de-o fi a te-ntreba
-Ce mai face soruța?
Tu să-i spui maică așa:
Că sunt tare sângurea
Că n-am frați și n-am surori
N-am nici fete, nici feciori
Ție maică-ți pare bine
Că tu m-ai avut pă mine.
Da io maică când oi muri
Cu străini m-oi năcăji.
Nici soră să mă cicească
Nici fiică să mă jelească*

*Trageți bourenii mei
Că nu trageți neauă gre
Că trageți pă măicuța me,
Ea o plecat p-o cale lungă
Ochii mnei să tăt o plângă.⁶¹⁵*

2

*Draga me, măicuța me
Doamne cum de te-ndurași
De pe noi tu ne lăsași.
Nu și-e ție maică jele
De noi, ficuțele tale
C-am rămas noi sângurele
Ori măicuță-n pământ îi bine
Că din el nimeni nu vine.
Auă io și maica mea
Nu pleca, nu ne lăsa.⁶¹⁶*

3

*Draga mea și mama mea
Scoală mamă și ne spune
Cum să mai trăim pă lume.
Scoală spune-ne-un cuvânt,
Nu te băga în pământ,
Că cine merge-n pământ
Napoi nu vine mai mult,
Moarte, moarte, ce-ai cotate
Că nime nu te-o chemat,*

⁶¹⁵ Inf. Ana Gâț, n. 1921, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

⁶¹⁶ Inf. Iosana Mihit, n. 1918, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

*Moarte, moarte de te-aș prinde
Tăt cu paie te-aș aprinde,
Tăt cu paie și cu spini,
Ca-i lăsat doi prunci străini.*

*Mama mea, măicuța mea
Pruncii tăi, florile tale,
Când te-om întâlni pă cale?
Că te scoatem din ocol
Te plângem cu mare dor,
Numa luna și trei stele
De la pruncii tăi cu jele.
Da io maică te-aș văita
Da mă doare inima.
Cel ce n-are pă nime
Mult plânge până-i lume.
Că nici io nu am pă nime
Plânge inima în mine.
De nu ai o maică dulce,
Unde truda ta te-i duce?
Cine n-are maică dragă,
Unge truda lui să meargă?
Că și eu sărac de mine,
Nici am mamă, nici am tată,
Gândești că-s născută-n piatră.
Nici am fraț, nici am surori
Gândești că-s făcută-n flori.
Maica mea, măicuța mea.⁶¹⁷*

După tată

*Taica meu și scump mai iești,
Da pă mine cui mă leși?
Că mă leși tu sânguruță
Fără tată și măicuță.
Sângură-s io ca un cuc
Și n-am inge să mă duc.
Taica meu și scump mai iești
Fără cine (tine) cum trăiesc?
Tăt strină, tăt năcăjită
Mă lași cu inima friptă*

⁶¹⁷ Ioan Coste, Ioan Godea, op.cit., p. 113-114.

*Ce duși ginge nime nu vine
Și mă lași tată pă mine.*⁶¹⁸

*Dragul meu și tatăl meu
Da ridică-ți ochii tăi
C-am rămas ca vai de noi.
Holda ni se pârlogește
Plugul ni se ruginește
Și rămânem prunci săraci
Fără tată, fără cap.*⁶¹⁹

Bocet după soț

*Dragul mneu și soțu mneu
Da de ce n-ai fost mai rău
Să mă bați cu zbici dă ață
Să ci pot uita în viață.
Să mă bați cu zbici gi fune
Să ci uit pă astă lume.
Că gi amu am zâle grele
Zâle, nopți cu amar și jele
Șe m-oi fașe niș nu șciu
Gi bănat și gi pustiu.*⁶²⁰

*Auzăți voi măi gropari
Să nu puneți pământ greu
Pă cieptuț la soțul mneu
Că nu v-o făcut nici un rău.
El apucă calea și-a lungă,
Ș-amu grăbește ca s-ajungă
Inge-ñfloare tămâia,
Să nu mai vină cât lumea.
Inge-ñfloare ciuperiu
Să nu mai vină câtu-i șieriu.
Auă io și soțul mneu
Încingeți mâna păstă groapă
Să ci iert și tu mă iartă.*⁶²¹

⁶¹⁸ Rozalia Dan, n. 1926, Brusturescu; culegere Iulia Botici 1973.

⁶¹⁹ Nicolae Băru, op.cit., p. 268.

⁶²⁰ Iosana Borlea, n. 1911, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

⁶²¹ Iulia Bacoș, n. 1887, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

Bocet după soț pe drum spre cimitir

*Haideți voi boi, haideți dragi
Că nu duceți lemn de fagi
Ci duceți stăpânu vostru.*

*Țineți-vă morminți bine
Că iată George la voi vine
Nu vine să-ntinerească
Vine ca să putrezească.⁶²²*

Bocet după fecior

*Auă, Doamne ficioru meu,
Inge-o fost sfârșitu tău,
Păstă șină, pântră roți
Că tu ne-ngroziși pă toți.
Nu ți-o fost maică ție jele,
Să mă lași fără avere,
Fără avere și pucere,
La bătrânelile mele.
Vină dragă dacă poți
Din jelea asta să mă scoți.
Vino dragă, măi Indrei
Dă cinzai ca să mă iei,
Să ma duci inge tu vrei
Să nu mai rămân pă lume,
Gi cinzai și gi rușine.⁶²³*

2

*O Ioane fecior scump,
Cum de vrei tu să te duci,
Și să lași pe frații tăi
Supărați ca vai de ei.
Uite Ioane n-gându tău
La fete și la feciori
Cum plâng ei de jelea ta,
Că ei nu te pot uita.⁶²⁴*

⁶²² Ioan Arăpaș, op.cit., p. 279.

⁶²³ Floare Lucaci, n. 1894, Zimbru, culegere Iulia Botici 1973.

⁶²⁴ Nicolae Băru, op.cit., p. 268.

Bocet după fată mare

*Scoală scumpă fata mea
Cum te duci tu și mă lași
Năcăjită cu ai tăi frați
Cum de tu te-ai îndurat
De pe noi acum ne lași
Să vezi pe Ghiorghiță al tău
Necăjit ca vai de el.*⁶²⁵

Bocet după frate

*Dragul meu, fracile mneu
Pentru bunul Dumnezeu
Cum putuși a te-ndura
Și pe frați a ne lăsa.
Te dusăși la al tău rând
Ne lăsași pă tăț plângând.
Băsamă tu ai uitat
Căce în viață am îndurat
Rămânând patru copii
În lume orfani, pustii.
Fără tată, fără mamă
Ne băgași de nime-n seamă
Sângurei cu grijă mare
Trugind în viață fieșcare.
Și-amu când ne-ar fi mai bine
Să ne despărțim dă cine
Auă io, fracile meu,
Auă io și bunu mneu.*⁶²⁶

După nepot

*Scoală nepoace, scoală dragă
Și ne calcă o urmă-n cină
C-ai murit fără lumină.
Noi la urmă om pune pană
Pântru mâna ta pogană.*⁶²⁷

⁶²⁵ Nicolae Băru, op.cit., p. 269.

⁶²⁶ Inf. Iulia Pocșoară, n. 1906, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

⁶²⁷ Inf. Ana Zimbran n. 1910, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

După vărușană

*Dragă vărușana me,
Când vine duminica
Spune dragă cine-i vrea
Prunci tăi a-i câștiga.*⁶²⁸

Zorile

*Zori, dragi surori
Tare-ați zăbovit
De voi n-ați zorit.
Noi am zăbovit
Până-ma despărțit
Mama de la fii
Și de la nepoți
Și azi dimineată
Ca ieri dimineată.
N-ai burit de jele
Numai de durere.
Tu, Mareo, te roagă
De copiii tăi
Și ție să-ți facă
O casă de măr,
Și-o cruce de pâr.
Casă cu nouă uși
Pe una să-ți vină
Vântu de pe piatră
Doru de la tată.
Pe una să-ți vină
Vântu de pe pană
Doru de la mamă.
Vântu de pe brazi
Doru de la frați
Vântu de pe flori
Dor de la surori.
Vântu de pe munți
Doru de la unci.
Vânt de la brânduși
Dor de la mătuși
Vântu de la peri
Doru de la veri.*

⁶²⁸ Inf. Lucreția Gâț, n. 1903, Zimbru; culegere Iulia Botici 1973.

*Pe urmă să-ți vină
Vântu de la spini
Dor de la vecini.
Tu, Mareo, te roagă
De copiii tăi
Și ție să-ți facă
La obreț dă holdă
O fântână lină
Scaun de hodină.
Câți drumeți treceau
Pe scaun ședeau
Apă rece beau
Ție-ți mulțumeau.
Tu, Mareo, te roagă
De copiii tăi
Acas- să te aștepte
Cu cina pe masă
Apă rece-n vase
Câți drumeți treceau
Pe scaun ședeau
Apă rece beau
Ție-ți mulțumeau.⁶²⁹*
2
*Zori, dragi surori
Tare-ați zăbovit
Gi voi m-ați zorit.
Noi am zăbovit
Până-ma gispărțat
Tată gi la fii,
Soți gi la soțai.
Tu, Ioane, ce roagă
Gi soțâia ta
Și țâie să-ți facă
O casă gi măr
Și-o crușie gi păr.
Casă cu nouă uși
Și cu nouă ferești.
Pă una să-ți vină
Vântu gi pă vii*

⁶²⁹ Inf. Maria Prundan, n.1896, Bata, culegere Traian Deac 1985, apud Delia Micurescu, *Stropi de vatră bănățeană*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2010, p. 412-414.

*Dor gi la copii,
Vântu gi pă piatră
Doru gi la tată.
Vântu gi pă peană
Doru gi la mamă.
Vânt gi pă brânduși
Dor gi la mătuși
Vântu gi pă munți
Doru gi la unci.
Vântu gi pă brazi
Doru gi la frați.
Tu, Ioane, ce roagă,
Roagă-ce, ce roagă,
Gi soțâia ta!
Și țâie să-ți facă,
La obraț gi holge
O fântână lină
Scaun gi hogină.
Câți drumeți treșeau
Apă reșe beau
Pe scaun șăgeau
Ție-ți mulțumeau.⁶³⁰*

Joltare, iertăciuni, hora mortului

*Moartea de mulți ani se duce
Unde e viața mai dulce
Iar celor ce o cheamă
Nu le bagă rugarea-n seamă.
Să fim dar în pregătire
Că vine fără de știre.
Ea vine și pe-nserat
Vine și la miez de noapte.

Vine și la tinerețe
Vine și la bătrânețe.
La bătrâni și tineri vine
Că de nimeni nu-i rușine.*

*Fraților, creștini iubiți,
Eu vă rog să mă priviți.
Cum mă duc, vă părăsesc,*

⁶³⁰ Inf. Zamfira Ienășel, n. 1910, Bata, apud Delia Micurescu, op.cit., p. 303-304.

Și nu pot să vă vorbesc.

*Am fost tânăr ca oricare
În această lume mare
Și-am trăit în rând cu voi
Și la bine și-n nevoi.*

*Am ajuns să am de toate
Am trăit ca prin palate
Am vrut să fiu fericit,
La moarte nu m-am gandit.*

*Moarte, moarte, crudă moarte,
Tu m-ai despărțit de toate,
De copii și de soție,
Când ne-om vedea cine știe?*

*Și-acum la a mea plecare
Dați-mi vă rog ascultare.
Eu vă rog să m-ascultați,
Pe mine să mă iertați.⁶³¹*

Suspınare

(Pentru un tată tânăr mort)

*Fost-am tânăr și-n putere
Sănătos, fără durere,
Ca un trăznet mi-a sosit
Minutul de despărțit.
Dragii mei eu am plecat
Și rămas bun n-am luat,
Că soarta mea s-a grăbit
Și-n pădure m-a lovit.
Când am fost eu împușcat,
Gura mi s-a încheștat,
Trupul mi s-a-nțepenit,
Graul mi s-a amorțit,
Că dureri istovitoare
Inima mea au străpuns
Și al vieții mele soare
În pădure s-a ascuns.
De la soarta-mi dureroasă*

⁶³¹ Inf. Simion Budea, sat Tisa, culegere Ioan Arăpaș, 1982.

N-am nimic a mai primi
Decât scumpa mea fetiță
Înc-o dată a privi.
O fetița mea iubită
Ce rămâi azi părăsită,
Tatăl tău este-mpușcat,
Și pe tine te-a lăsat.
Iar tu soție-ntristată
Ce stai foarte supărată,
Mângâie-te tu pe tine
Că pe mine n-are cine.
Mamă, mamă mult iubită
De grea soartă ești lovită.
S-a dus tata, merg și eu
Tu te uști de dorul meu
Vino moșule grăbit
De soartă-mi ai auzit.
Vin la copârșeul meu
De vezi pe nepotul tău.
Vino socrule iubit
De mine te-au despărțit,
În pădure m-am-pușcat
Și pe tine te-am lăsat.
Veniți unchi, veniți mătuși
Vestea e la voi la uși,
Că nepotul cel iubit
În pădure a murit.
Veniți veri și verișoare,
Neamuri, prieteni, toți cu pene
Puneți-le-n copârșeu,
Că ne despărțim cu greu.
În această neagră groapă
Ce ascunde trupul meu,
Mă lăsați aici pe mine,
O, lăsați-mă mereu.⁶³²

Suspınare
(Pentru soție moartă)
Acum ora mi-a sunat

⁶³² Inf. Ruja Gavrilă din Buteni, culegere Ioan Giura 1967.

Și mi-s gata de plecat
Lăsându-te acum pe tine
O, dragă soțule bun
Soțule pe astă lume
Nu voi rămânea cu tine,
Amândoi n-o să mai fim,
Că de tot ne despărțim.
Moartea vine cu grăbire
În casa unde-i iubire,
Și în loc de dezmierdări
Pune lacrimi și oftări.
Moartea astăzi a intrat
În acest sărac sălaș
Și-n loc de dezmierdări
A pus lacrimi și oftări.
Soțule ție-ți grăiesc
Și ție-ți încredințez
Puii noștri cei micuți
Ca nicidecum tu să nu-i uiți.
Soțule dacă vreodată
Prin cuvânt sau și prin faptă
Ți-am făcut vreo neplăcere,
Rogu-te să-mi dai iertare.
Veniți acum fiii mei
Veniți la mine toți trei
Să vă sărut în obraz,
Că de mine ați rămas.
Vină tatăl meu iubit,
Ce stai departe mâhnit,
Vină, dă-mi și tu iertare,
Că eu plec pe-o lungă cale.
Vină și tu maică dragă,
Vină la mine de grabă,
Că-i deschis al meu mormânt,
Să mă-nghită în pământ.
Veniți frați și voi surori,
Să mă-mpodobiți cu flori,
Tot cu flori de primăvară,
Că eu plec din lume-afară.
Veniți și voi celelalte
Ale mele neamuri toate,
Dați-mi toți cu un cuvânt

*Iertăciunea la mormânt.
Prinde-ți neamuri, mă luați
Și la groapă mă mutați,
Cu plângere și cu jele,
Îngropați oasele mele.
Iară noi care-am venit
Să petrecem la mormânt
Zicem toți din inimioară
Fi-ei țărâna ușoară.⁶³³*

Joltar

(Pentru soț)

*Acum ora mi-a sosit
Și lumea am părăsit,
Lăsându-te și pe tine
O dragă soție bună.
Eri fu ziua cea din urmă,
Când se stinse-a mea lumină.
Astăzi trebuie să plec
De tine să mă despart.
O, dragă soție bună
Noi n-om mai fi împreună,
Căci moartea cea fără milă
M-a rupt de lângă tine.
Soție ție-ți grăiesc
Și ție-ți încredințez,
Puii noștri cei micuți
Ca nici când tu să nu-i uiți
Soție dacă vreo dată,
Prin cuvânt ori și prin faptă,
Ți-am facut vreo supărare,
Rogu-te să-mi dai iertare.
Veniți acum fiii mei
Veniți la mine-amândoi,
Să vă sărut în obraz,
Că de mine ați rămas
Singurei fără sălaș.
Fiilor de v-am greșit,
Mă iertați desăvârșit
Și-mi spălați fața cu apă,*

⁶³³ Inf. Petru Bejan din Buteni, culegere Ioan Giura 1967.

*Mă petreceți pân-la groapă.
Veniți acum frații mei,
Veniți la mine toți trei,
Dacă ceva v-am greșit
Mă iertați desăvârșit.
Veniți și voi surorele
Plângeți-mă voi cu jele,
V-am fost frate cu dreptate
Și de vouă v-am greșit,
Mă iertați desăvârșit.
Și-mi spălați fața cu vin
Mă petreceti cu suspin.
Vin al meu tată iubit,
Că stai departe mâhnit,
Vină, tinde-ți mâna dreaptă
Și fă bine și mă iartă.
Vin a mea măicuță dulce,
Vină până nu m-oi duce,
Vină dă-mi a ta iertare,
Că eu plec pe lungă cale.
Veniți și voi celelalte
Unchi, mătuși și neamuri toate,
Dacă cumva v-am greșit,
Mă iertați desăvârșit.
Prindeți, neamuri mă luați
Și la groapă mă mutați,
Cu plângere și cu jele
Îngropați oasele mele.⁶³⁴*

Joltar

(Pentru fată mare)

*Acum ora mi-a sosit
Și lumea am părăsit,
Lăsându-te acum pe tine
O dragă măicuță bună.
Eri fu ziua cea din urmă,
Când se stinse-a mea lumină.
Astăzi trebuie să plec
Și pe tatăl meu să-l las.
O, voi dragi părinții mei,*

⁶³⁴ Inf. Petru Bejan din Buteni, culegere Ioan Giura 1967.

Cum rămâneți în dureri.
Eu credeam c-am să trăiesc
Și pe voi să vă-ngrijesc.
Mulțumescu-ți fie maică
Că mi-ai fost ca și un taică;
Ținde-ți mâna ta cea dreaptă
Și din inimă mă iartă.
Îți mulțumesc că m-ai scăldat
Și la piept m-ai alăptat.
Dacă ceva ți-am greșit
Iartă-mă desăvârșit.
Vino tatăl meu iubit,
Ce rămâi azi părăsit,
Fără o ajutorare
La bătrânețele tale.
O, tu moarte fără milă,
Cum îmi făcuși mie-n silă
În vârsta cea tinerea
Tocmai ca o floricea.
O, moarte tirană ești
Sufletelor omenеști,
Tu nu cați la tinerețe
Și nu cruți nici bătrânețe.
Veniți frații mei acum
Să-mi dați merinde de drum,
Nu cer pită, nu cer sare,
Cer un cuvânt de iertare.
Veniți și voi celelalte
Ale mele neamuri toate,
Poate că v-am supărat
Rogu-vă să mă iertați.
Și cu toții mâna-mi dați.
Bucură-te țințirim
Mândră floare-ți răsădim,
N-o răsădim să-nflorească
Numai să se veștejească.
Iară noi care-am venit
S-o petrecem la mormânt
Zicem toți, ca-n veci să-i fie
Veșnica ei pomenire.⁶³⁵

⁶³⁵ Inf. Petru Bejan din Buteni, culegere Ioan Giura 1967.

GLOSAR

A

aclo, acle: acolo

ai: usturoi

aldui (a): a binecuvânta

B

balț: batic

batâr că: măcar că

bate cu uăți: deoache

bauna (a): a urla (câinele)

bătă: băț, rudă

blid: farfurie

bocală: cană

boscoane: lucruri cu valențe magice

brăcinar: sfoară cu care se legau izmenele

brăciră: brâu

brâncă: mână

buclic: ploscă

bucleși: chemători

bughi: chiloți

buhă: bufniță

bundă: palton de blană

buric: ombilic

C

canceu: cană de sticlă

căpară: arvună

cătană: soldat

cânta (a se): a boci

cârpuță dă jeb: batistă

ceapță: bonetă

cerfari: invitații la nuntă ai miresei

chică: coadă

chimeșe: cămașă

chindă: tindă

cileagă: trăsură
cilim: acoperitoare de pat din lână
cinăra: tânăra
cinger: ștergar țesut în război
cinste: dar de nuntă
ciont: os
ciortoi: ol de pământ ciobit
cipcă: dantelă
ciri: ori
ciupă: troacă pentru spălat copilul
ciupăi (a): a scălda
clisă: slănină
clop: pălărie
cocie: căruță
cocotoare: oglindă
conci: pieptănătura femeii măritate
copârșeu: sicriu
corintei, cornicei: invitați la nuntă din partea miresei
coșeriță: cos de piață
cota (a): a căuta
cromne, crofne: gogoși
crumpă: cartof
cucuruz: porumb
cumătru, cumătră: naș, nașă
curici: varză

D

dăchilin: separat
dâr: în loc de
dârt-ace: pentru aceea
descânta (a): a rosti strigături
dolie: ploscă
dolieși: chemători la nuntă
dos, dosoi: ștergar țesut în război
drăguț: iubit
duhan: tutun

F

feleagă: ștergar țesut în război

flocos: păros

foale: burta

fuști: lumânare spiralată din ceară pusă pe pieptul mortului

G

gătat: îmbrăcat

ghină: găină

ghinte: dinte

goștie: masă festivă de botez

gudă: vornic la nuntă

H

hasnă: folos

higege: vioară

hogină: odihnă

hurducă: a scutura

I

ice: zice

iosag: animale din gospodărie

Î

îmbălțați: împodobiți

îmburda (a): a răsturna

împăna (a): a împodobi

imprimat: chemător la nuntă

încredințare: logodnă

îndălui (a): a începe

înștimbat: schimbat

învăli (a): a transforma o mireasă în nevastă

J

jeb: buzunar

jejet: deget

joltar, jeltar: cântec funebru

june: mire

L

lăvor: lighean

lipigeu: cearceaf

lud: nebun

M

mazăre: fasole

măsăriță: față de masă

măσαι: față de masă, textilă țesută în război

mereuaș: încet

meșter grindă: grinda principală de susținere a construcției

mnează: un prânz, mâncare de prânz

morminți: cimitir

O

obloc: fereastră

olecuță: puțin

omenie: masă festivă

ospătoni: invitați la nuntă

P

palască: ploscă

pană: floare

pancove: gogoși

paus: colac mare funerar

pălăscaș: chemător la nuntă

păsulă: fasole

pășuș: document

peșchir: ștergar țesut în război

pișcoi: capătul gros al penei de găscă

pită: pâine

pocit (a fi): a fi deocheat

pontoș: exact

primă: panglică

S

sclobod (nu a fost): nu a fost voie să

socăciță: bucătăreasă la nunți

stobor: stâlp de gard
străgoni: strigoi
sudui (a): a înjura

Ș

șatră: cort
șlaier: vâlul miresei
șicluit: învelit în staniol
șușorcă: pănușă

T

tăpsie: tavă
tămâne (a): a tămâia
tăner: farfurie mare
teaptăn: peapten
tema (a): a chema
temeteu: cimitir
tenti: porumb
tept: piept
trebeșe: însărcinată
tămădui (a): a vindeca
turce: gogoși

Ț

țângălău: clopoțel
țâpoi: o pâine rituală prezentă la masa ursitoarelor, la nuntă
țuca (a): a săruta

U

uiagă: sticlă
ultoni: rădăcina unui pom fructifer
uspătoni: invitați mirelui la nuntă
uspăț: petrecere de nuntă, masă cu petrecere de botez
ustăni (a se): a se obosi

V

vâlvă: strigoi viu
vinars: rachiu

Z

zamă: supă

zobun: vestă

zupă: supă

zvârcolac: vârcolac

zvolnic: vornic

zvon: clopoțel

BIBLIOGRAFIE

Adisson, J.T.

2003, *Viața după moarte în credințele omenirii*, Editura Herald, București

Alexici, Gherorghe

1966, *Texte din literatura poporană română*, Tom II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966

Ambruș, Maria

2012, *Obiceiuri legate de naștere la românii din Chitighaz*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 33, Giula, p.32-44

*** 1998, *Atlas ľudovej kultúry v Rumunsku*, Nadlak

*** 2013, *Atlasul Etnografic Român. Volumul V, Sărbători, obiceiuri, mitologie*, coord. Ion Ghinoiu, Editura Academiei Române, București

Băru, Nicolae

1937, *Monografia comunei Covăsânț*, mss.

Beck, Zoltan

1989, „*Adjon Isten minden jót ez új esztendőben...*”, Békéscsaba

Bellosics, Bálint

1904, *Adalékok hazai szerbjeink néphitéhez, (I-II)*, Ethnographia, XV, Budapest, pp. 275-278; pp. 316-318

Benveniste, Émile

1969, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, I-II, Minuit, Paris

Bernea, Ernest

2005, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București

2007, *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, Editura Vreamea, București

Botea, Maria

1983, *Corpul omului (I), Credințe și superstiții*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, nr.1, Giula, p. 38-43

Brăiloiu, Vasile

2008, *Monografia satului Prunișor județul Arad*, Editura Viața arădeană, Arad

Burada, Teodor T.

2006, *Datinile poporului român la înmormântări*, Editura SAECULUM I.O., București

Buta, Vasile

1999, *Hălmagiu pe treptele timpului. Monografie*, Editura Sophia, Arad

Candrea, Aurel

1999, *Folclorul medical român comparat*, Editura Polirom, Iași

Candrea, Aurel – Adameșteanu, Gheorghe

1931, *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat*, Cartea Românească, București, Vol. I

Ciașeanu, Gh.F.

2001, *Superstițiile poporului român. În asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Editura SAECULUM I.O., București

Colta, Elena Rodica

2004, *Repere pentru o mitologie a românilor din Ungaria*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

2004, *Argumente pentru o mitologie transfrontalieră. Din Apuseni în Câmpia de Est a Ungariei*, în *Obiceiuri și tradiții populare. Interferențe culturale transfrontaliere*, Arad, p. 401-542

2007, *Deritualizarea nașterii la slovaci în Memoria satului românesc*, vol. 5, Editura Eurostampa, Timișoara, p. 29-43

2009, *Funcția de vőfély-modă, tradiție și marcă identitară maghiară*, în *Integrare, autonomie și dialog intercultural*, Arad, p. 284-295

Colta Rodica – Sinaci Doru

2010, *Monografia comunei Șepreș*, Editura Mirador, Arad

Colta, Rodica – Sinaci, Doru – Traia, Ioan

2011, *Căprioara monografie*, Editura Mirador, Arad

Colta, Rodica – Șimonca Oprîță Diana, coord.

2011, *Nunți și albume de familie*, Arad

2014, *Memorie culturală locală, XF-IX, Anchetă de teren*, Editura Trinom, Arad

Colta, Rodica- Sinaci, Doru- Tomi, Natalia

2012, *Monografia comunei Covăsânț*, Editura Mirador, Arad

Colta, Rodica – Sinaci, Doru

2013, *Secusigiu monografie*, Editura Tiparnița, Arad

Comănici, Germina

1980, *Contribuții privind cercetarea obiceiurilor din satele Șeitin și Cladova (Jud. Arad). Anchete în cadrul Atlasului Etnografic al României*, în Ziridava, XII, Arad, p. 707-712

Costea, Ioan – Godea, Ioan,

1990, *Lunca Teuzului. Mocirla*, Editura Litera, București

Costea, Ștefan – Costea, Dumitru

1998, *Șeitin. O așezare multimilenară românească de pe Mureșul Inferior*, Editura Mirador, Arad

Ciubotaru, Ion H

1999, *Marea trecere*, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București

Ciubotin, Blagoie

1997, *Obiceiuri din timpul Postului Mare și Săptămânii Patimilor la sârbii bănățeni* în *Analele Banatului. Etnografie*, Vol. 3, Timișoara, p. 192-197

Dorondel, Ștefan

2004, *Moartea și apa. Rituri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țărănesc*, Editura Paideia, București

Drecin, Ioan

1970, *Monografia satului Cuvin (județul Arad)*, mss.

Duglas, Mery

1971, *De la souillure. Essais sur les notions de pollution et de tabou*, F. Maspero, Paris

Durand, Gilbert

1977, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers, București

Diószegyi, Vilmos

1974, *A tótkomlósi hitvilága*, Békés megyei Múzeumok Közleményei, Szerk. Dér László, Békéskszaba, nr. 3, p. 63-116

Eliade, Mircea

1992, *Sacru și profanul*, Ed. Humanitas, București

Enache, Gheorghe

2006, *Călătoria cu roua-n picioare și cu ceața în spinare*, Editura Paideia, București

Evseev, Ivan

1997, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara

- Fifor, Mihai
2002, *Comunicare, ritual, ritualizare*, în Symposia. Caiete de Etnologie și Antropologie, Nr. 1
- Filip, V. Vasile
2011, *Înrudirea rituală în satul românesc tradițional*, în Teme actuale în cercetarea etnografică și antropologică, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, p.11-18
- *** 2008, *Folclor de la poalele Munților Apuseni*. Culegeri de Iulia Botici, Editura Trinom, Arad
- Frâncu, Teofil – Candrea, George
1888, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București
- Gaga, Lidia Maria
1998, *Nașterea la români și la etniile din Banat*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Ed. Mediamira, Cluj-Napoca
2002, *Obiceiuri legate de naștere și îngrijirea noului născut la români și etnii în Banat*, în Analele Batatului. Etnografie, Vol.V, Editura Mirton, Timișoara, p.79-90
- Gajić, Slavica
2014, *Reuniunea școlară de păstrare a tradiției*, în Cultura tradițională euroregională în context actual, Editura Etnologică, București, p. 69-88
- Garammi, Irina
2001, *Obiceiuri legate de naștere la Săcal*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 22, Giula, p. 50-61
2005, *Regulile etice ale românilor din Săcal*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 26, Giula, 2005, p. 56-66
- Gavriliuță, Nicu
1998, *Mentalități și ritualuri magico-religioase*, Editura Polirom, Iași
- Gennep Van, Arnold
1998, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași
- Ghinoiu, Ion
1999, *Lumea de aici, lumea de dincolo, Ipoteze românești ale nemuririi*, Editura Fundației Culturale Române, București
- Gibson, Clare
2010, *Cum să citim simbolurile*, Editura Litera, București

- Gorovei, Artur
2002, *Datinile noastre la naștere*, ed. îngrijită de Sînziana Barangă, Profile Publishing, București
- Graur, Tiberiu
1973, *Jocuri de priveghi în Munții Apuseni*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973, Cluj, p. 593-599
- Greimas, Algirdas Julien
1997, *Despre zei și despre oameni*, Ed. Meridiane, București
- Gurzău Czeglédi, Maria
1996, *Nunta la românii din Ungaria*, Giula
2001, *Poezia ceremonialului de înmormântare la românii din Micherechi*, în Simpozion, Giula, p. 153-164
- Hedeșan, Otilia
1998, *Șapte eseuri despre strigoi*, Editura Marineasa, Timișoara
- Hoțopan, Alexandru
1988, „*Furatu și scosu fusălor*” la șezătoare, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, nr.6, Budapesta, p. 123-127
1994, *Ocazii de joc la românii din Ungaria*, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, 9, Mikszáth Kiadó, Salótorján, p. 24-60
1995, *Șorozlaşu*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 15, Editura Noi, Giula, p. 52-54
1995, *Paștile morților la Bătania*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, Nr. 15, Editura Noi, Giula, p. 54-56
1997, *Umblatu cu furca*, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, nr.11, Budapesta, p. 37-70
1997 a, *Mălăieșul, un obicei de petrecere de primăvară*, în Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, 11, Gyula, p. 127-130
- Iosipescu, Silvia
1985, *Contribuții la studiul șezătorii*, în Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, p. 619-641
- Kligman, Gail
1998, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Editura Polirom, Iași
- Kovács, János
1901, *Szeged és népe*. Szeged ethnographiája. Szeged
- Krauss, Friedrich Salomo
1885, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien

Krupa, András

1987, *A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága*, Debrecen

1996, *Népszokások în Tótkomlós néprajza*, Tótkomlós, p. 173-222.

Lardellier, Pascal

2003, *Teoria legăturii ritualice. Antropologie și comunicare*, Editura Tritonic, București

Larionescu, Sanda

1978, *Cultul morților la sărbătorile de peste an în câteva sate de pe valea Timișului*, în *Tibiscus-Etnografie*, Timișoara, p. 200-211

2000, *Apa în riturile legate de moarte*, Editura Univers, București

Lifa, Gheorghe

1995, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin*, I, Editura Tibiscus, Uzdin

1998, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin*, II, Editura Tibiscus, Uzdin

Lorinț, Florica

1967, *Tradiția moașei de neam în Gorj*, în *Revista de etnografie și folclor* XII, nr.2, p. 127-132

1968, *Obiceiuri de naștere în Oltenia de Nord*, în *Revista de Folclor*, tom XIII, nr.6, p. 517-530

Magda, Elisabeta

1975, *Sfera credințelor și obiceiurilor de iarnă la românii din Micherechi, Chitighaz, Bățania*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 1, Budapesta, p. 101-119

Manolescu, Anca

2002, *Locul călătorului. Simbolistica spațiului în Răsăritul creștin*, Ed. Paideia, București

Marc, Florentina

1982, *Obiceiuri care marchează momente importante în viața omului: Mormântarea*, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, nr. 1, Giula, p. 12-21

Marian, Simion Florea

1995, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București

Mariencescu, Atanasie Marian

1894, *Mătcălăul seu înfrățirea și înfărțetirea*, în *Familia*, nr. 11, Oradea

Markos, Györgyi

2003, *A Karácsony ünnepkör szokásai Makón*, A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Néprajzi tanulmányok, 4, Szeged. 185-208

Markov Iorgovan, Iavorca

2015, „*Fără copii casa nu crește*”. *Perioada de la naștere până la botez la copiii sârbilor mureșeni*, în *Populații și patrimoniul imaterial euroregional*, Editura Etnologică, București, p. 219-228

Márkus, Mihály

1943, *A bokortanyák népe*, Budapest

Martin, Emilia

1985, *Vrăji de dragoste*, în *Izvorul. Revistă de etnografie și folclor*, nr. 2, Giula, p. 7-14

1987, *Sărbătorile calendaristice la românii din județul Bichiș*, Budapesta

1988, *Credințe legate de moarte la românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 6, Tanönyvkiadó, Budapest, p. 49-72

1994, *Date etnografice despre românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 9, Mikszáth Kiadó, Salgótarján, p. 61-95

2000, *Norme etice în societatea tradițională*, în *Simpozion*, Giula, p. 169-179

2003, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Giula

2012, *Moartea, înmormântarea și cultul morților la românii din Ungaria*, în *Administrație românească arădeană*, V, Vasile Goldiș University Press, Arad, p. 453-463

Martin, Ladislau

1984, *Credințe și descântece legate de prevenirea și vindecarea bolilor infantile în comuna Micherechi*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 5, Tankönyvkiadó, Budapest, p. 36-45

Măteuș, Stela

2012, *De la Crisius la Chișineu-Criș. Contribuții monografice*, Editura Mirador, Arad

Mândroane, Maria

2011, *Descântece, I, Culegere*, Editura Brumar, Timișoara

Mesnil, Marianne – Popova, Asia

1997, *Etnologul, între șarpe și balaur*, Editura Paideia, București

- Micurescu, Delia
2010, *Stropi de vatră bănăţeană*, „Vasile Goldiş” University Press, Arad
- Mihăilescu, Vintilă
1992, *Omul locului. Ideologie autohtonistă în cultura română*, în *Teritorii (Scrieri, dez-scrieri)* vol. coord. de Octavian Groza, Ed. Paideia, Bucureşti, 1992, p. 167-212
- Milin, Andrei
2005, *Obiceiuri premaritale la sârbii din Banatul românesc, localitatea Cenei*, în *Analele Banatului Etnografie*, Vol. VI, Timişoara, p. 117-123
*** 2004, *Mişca. Studii monografice*, Editura Mirador, Arad
- Morariu, Radu
2005, *Şicula. Monografie etnografică*, lucrare de licenţă, mss.
- Motoarcă, Ioan
f.a., *Monografia aşezărilor Moroda-Iermata, Jud. Arad*, lucrare multiplicată
- Murgu, Emil
2009 *Comuna Petriş-trecut şi prezent. Contribuţie monografică*, Arad
- Muşlea, Ion
1972, *La Mort Mariage: Une Particularite du Folklore Balcanique*, în *Cercetări etnografice şi de folclor*, II, Bucureşti, p. 7-28
- Nagy, Veturia
1981, *Monografia etnografică a comunei Şiclău*, 1981, mss.
- Nicula, Stella
2013, *Aspecte ale gândirii umane. Studii de psihologie tradiţională*, Giula
- Nistor, Viorel
1991, *Folclor coregrafic*, vol. I, Editura Muzica, Bucureşti
2010, *Folclor coregrafic arădean*, I, Editura Gutenberg Univers, Arad
- Niţă-Armaş, Silvia,
1969, *Graiul slovac din localităţile Nădlac, Semlac, Butin, Vucova, Şemlacul Mare. Monografie. Teză de doctorat*, Bucureşti
- Oişteanu, Andrei
1988, *Reminiscenţe mitico-rituale în folclorul copiilor*, în *Folclor literar*, VII, 1986-1988, Timişoara, p. 51-80

Olteanu, Antoaneta

1997, *Ipostaze ale maleficului în medicina populară*, Editura Paideia, București

Ortutay, Gyula – Katona, Imre

1975, *Magyar népdalok*, I- II, Budapest

Ozsváth, Gábor Dániel

2012, *Credințe, superstiții, metode populare de trevenire și tămăduire a bolilor la românii din Ungaria*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 33, Giula, p.17-31

Panea, Nicolae

2005, *Folclor literar românesc. Pâinea, vinul și sarea. Ospitalitate și moarte*, Editura Scrisul Românesc, Craiova

Panea, Nicolae – Fifor, Mihai

1998, *Cartea românească a morții*, Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți, Drobeta Turnu Severin, 1998

Paul, Nicușor

2001, *Întoarcerea urmei*, Partea I, Editura Gutenberg, Arad

Pătruț, Ion

1942, *Folklor de la Românii din Sîrbia*, „Anuarul arhivei de folklor”, VI, Cluj

Petrușan, Maria

1997, *Obiceiuri și credințe legate de naștere la Micherechi*, în Izvorul. Revistă de etnografie și folclor, 18, Giula, p. 13-31

Pop, Mihai

1958, *Materiale.Nunta din satul Seliște*, Revista de Folclor, Anul III, nr. 2, București, p. 47-76

1976, *Obiceiuri tradiționale românești*, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București

Rada, V. Vasile

2010, *Rădești – județul Arad o așezare multimilenară*, Editura Mirador, Arad

Rădulescu, Adina

2008, *Rituri de protecție în obiceiurile funerare românești*, Editura Saeculum.I.O, București

Rivière, Claude

2000, *Socio-antropologia religiilor*, Editura Polirom, Iași

Roman, Dan

2008, *Sântana*, Fundația „Moise Nicoară”, Arad

Rozkoš, Pavel

1973, *Graiul și folclorul slovacilor din Mocrea, Țipar, Brestovăț și Teș. Teză de doctorat*, București

1975, *Obiceiuri de familie la slovacii bănățeni*, în Tibiscus Etnografie, Timișoara, p. 169-186

1988, *Elemente simbolice în desfășurarea ceremonialului de nuntă la slovacii din Banat* în Folclor literar, VII, 1986-1988, Timișoara, p. 125-136

Sava, Doru

2012, *Aradul Nou-Mureșel. Istoria unui cartier, povestea unei lumi*, Ediția II-a, Editura Promun, Arad

*** 2002, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Vol. II Banat, Crișana, Maramureș*, coord. Ion Ghinoiu, Editura Enciclopedică, București

Schmitt, Jean-Claude

1998, *Strigoii. Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București

Segalen, Martine

2002, *Etnologie. Concepte și arii culturale*, Editura Amarcord, Timișoara

Servier, Jean

2001, *Magia*, Editura Institutului European, Iași

Simionescu, Paul

1985, *Înscrierea destinelor. Marginalii la unele obiceiuri și rituri tradiționale*, în Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, p. 398-424

Sinaci, Doru-Colta Rodica-Otavă Dimitrie

2012, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad

Somogyi, Gyula

1912, *Arad Vármegye és Arad szab.kir.város néprajzi leirása*, Arad

Sperl, Ingo

2000, *Țara fără dor. Funcția psihologică a bocetului românesc*, Editura Univers, București

Stoica, Nicolae de Hațeg

1984, *Scrieri*, Ed. Facla, Timișoara

Stroe, Emilia

1988, *Scenarii mitico-fantastice în ritualul funebru. Esențialitatea unei metafore: „dalbul pribeag”*, în Folclor literar, VII, 1986-1988, Timișoara, p. 137-150

Șeran, Corina

2011, *Cercetare empirică privind problema strigoizării în Podgoria Aradului*, în Teme actuale în cercetarea etnografică și antropologică. Studii și comunicări, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, p. 29-52

Știucă, Narcisa

2001, *Nașterea-lecturi și interpretări*, în Revista de etnologie, X, Editura Universității de Vest, Timișoara, p. 81-92

Taloș, Ion

2001, *Gândirea mitico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București

Toader, Șerban

2007, *Pomană și dar*, Editura Etnologică, București

Tuleu, Ioan Valeriu

2008, *Cintei, satul dintre bălți*, Editura Viața arădeană, Arad

Țiucra Pribeag, Petre

1937, *Pietre rămase. Contribuție la Monografia județului Arad*, Imprimeria Căilor Ferate Române, București

Vancu, Petru

1905, *Monografia comunei Măderat (Magyarád)*, Arad

Varga, János

1877, *A babonak könyve*, Arad

Zarie-Dincă, Diana

2005, *Concepția despre naștere-viață-familie reflectată în cultura tradițională românească*, în Analele Banatului Etnografie, Vol. VI, Timișoara, p. 61-87

Zilák, Mária

1996, *Népi orvoslási a tótkomlói szlováknál, Tótkomlós néprajza*, Tótkomlós, p. 261-275

Magyar Néprajz, VII, Folklor 3, Népszokás, néphit
(<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/>)